

114
1939

1527
საქართველოს
საბჭოთავო მწიგნობრობის
სამეცნიერო ცენტრი

მნათობი

8

თბილისი
1939

მნათობი

სრულიად საქართველოს საბჭოთა მწერლების
კავშირის ყოფილთვიური სალიტერატურო,
სასკოლურ და საზოგადოებრივ-სამთლიანო
ქურონალი

წელიწადი მეთექვსმეტი

109838

3530

8

19

ა ბ ვ ი ს ბ ო
ს ა ხ ე ლ ბ ა მ ი

39

ს ა მ კ ა რ თ ვ ე ლ ო ს
კ ა რ მ ა მ ე ნ ტ ი ს
ე რ მ წ ე შ ო ბ ი
ბ ი ბ ლ ი ო ტ ე კ ა

რედაქცია:
ტფილისი, შაბაძის 13,
წერილობითი სასახლე
ტ. 3-71-84

კანტორა:
ტფილისი, კაპოს ქ. № 40
სახელგამი
პერიოდსექტორი

პ/მზ. რედაქტორი — ალიო მახაშვილი

პ/მზ. მდივანი — კონ. ლორთქიფანიძე

გადეცა წარმოებას 7/X—39 წ. ხელმოწერილია დასაბეჭდად
21/XI—39 წ. შთავლიტის რეგისტრირებული № ხ — 3865. შეცვ-
ლა № 2303. ტირაჟი 6000.

სახელგამის ბეჭდვითი სიტყვის კომპინატი, ფორესის ქ. № 5.

მედიკალინის საბჭოთა პოლიტიკის გამარჯვება

მეოთხედი საუკუნის წინ დაიწყო პირველი მსოფლიო იმპერიალისტური ომი, რომელმაც მთელი ევროპა ოთხი წლის განმავლობაში ადამიანთა უზარმაზარ სასაკლად გადააქცია. ეს ოთხი წელი სიკვდილის, საშინელებათა და ვანდალიზმის შეზნელი წლები იყო. ბრძოლის ველები დაიფარა უთვალავი ცხედრებით, დაჭრილებითა და დასახინრებულებით. ნანგრევებად იქცა უამრავი ქალაქი, დაიღუპა აუარებელი სამეურნეო ნაგებობა, მიწის პირისგან აღიგავა კაცობრიობის მრავალი, საუკუნოებრივი კულტურული ძეგლი. მსოფლიოს ხალხებმა ერთხელ კიდევ ნათლად დაინახეს, რომ იმპერიალისტური ომი ნიშნავს ნგრევას, სიღატაკს, უბედურებასა და სიკვდილს ადამიანთა მილიონებისთვის.

ეს ომი მსოფლიო იმპერიალისტურმა ყაჩაღებმა დაიწყეს მსოფლიოს ხელახალი განაწილებისთვის, კოლონიების დატაცებისა და უცხო ერების დაპყრობისთვის, მეზობელი ხალხების გაპარტახებისა და მათი სიმდიდრის გაძარცვისთვის.

„იმპერიალისტურ ომს ბურჟუაზია ამზადებდა თავისი ხალხებისაგან უალრესად ფარულად. როდესაც ომმა იფეთქა, თვითეული იმპერიალისტური მთავრობა ცდილობდა დაემტკიცებინა, რომ ის კი არ დასხმია თავს მეზობლებს, არამედ მას დაესხნენ თავს. ბურჟუაზია ატყუებდა ხალხს, ფარავდა ომის ნამდვილ მიზნებს, მის იმპერიალისტურ, დაპყრობითს ხასიათს. თვითეული იმპერიალისტური მთავრობა აცხადებდა, ომი თავისი სამშობლოს დასაცავად სწარმოებდა.“

ხალხის მოტყუებაში ბურჟუაზიას ეხმარებოდნენ ოპორტუნისტები II ინტერნაციონალიდან. II ინტერნაციონალის სოციალ-დემოკრატიებმა ვერავლად უღალატეს სოციალიზმის საქმეს, პროლეტარიატის საერთაშორისო სოლიდარობის საქმეს. ისინი არა თუ არ გამოვიდნენ ომის წინააღმდეგ, არამედ, პირიქით, ეხმარებოდნენ ბურჟუაზიას მეომარ სახელმწიფოთა მუშებისა და გლეხების ერთმანეთზე წასისიანებაში სამშობლოს დაცვის დროში“ (საქ. კ. პ. (ბ) ისტორიის მოკლე კურსი, 1938 წ. გვ. 196).

ასე ეხმარებოდნენ ბურჟუაზიას ომის მტაცებლური, იმპერიალისტური ხასიათის დაფარვაში მენშევიკები, ესერები და სხვა წვრილბურჟუაზიული პარტიები. მხოლოდ ბოლშევიკურმა პარტიამ, ლენინის ტალინის დიადმა

პარტიამ, რომელიც მტკიცედ და ურყევად ერთგული დარჩა რევოლუციური ინტერნაციონალიზმის პრინციპებისა — თავიდანვე აღმართა იმპერიალისტური ომის წინააღმდეგ გადამწყვეტი ბრძოლის დროშა. ბოლშევიკებმა კარგად დაიწყეს მუშათა კლასის ძალების დარაზმვა იმისთვის, რომ გადამწყვეტი იერიშით დაემხოთ მსოფლიო ხანძრის, ბარბაროსული ომის მესვეურთა ხელისუფლება. ბოლშევიკურმა პარტიამ გრანდიოზული მუშაობა გაწავლა იმისთვის, რომ ხალხთა ფართო მასებისთვის განემარტა ომის ნამდვილი შინაარსი. „პარტია ფრონტზე ეწეოდა ავტაცციას მეომარი არმიების ჯარისკაცთა დამოზიანებისთვის, ხაზს უსვამდა, რომ მტერი — ეს მსოფლიო ბურჟუაზიაა და რომ ომის დასრულება შეიძლება მხოლოდ იმით, თუ იმპერიალისტურ ომს სამოქალაქო ომად გადავაქცევთ და იარაღს თავისი საკუთარი ბურჟუაზიისა და მისი მთავრობის წინააღმდეგ მიემართავთ“. (საქ. კ. პ. (ბ) ისტორიის მოკლე კურსი, გვ. 208).

ომმა დაასუსტა კაპიტალიზმი, რუსეთის მუშათა კლასმა და მშრომელმა კლასობამ ბოლშევიკური პარტიის მეთაურობით დაამხეს თვითმპყრობელობა და ძალაუფლება მშრომელთა დეპუტატების საბჭოებს გადასცეს.

პირველი იმპერიალისტური ომის შემდეგ ხელმოწერილი იქნა ვერსალის ზავი, რომელმაც მნიშვნელოვნად შეამცირა გერმანიის ტერიტორია გამარჯვებულთა სასარგებლოდ, ინგლისისა და საფრანგეთის სასარგებლოდ. გერმანიას ჩამოართვეს მთელი პოზნანი, სილეზიისა და პომერანიის ნაწილი და ეს ტერიტორია გადასცეს პოლონეთის ხელოვნურად შექმნილ სახელმწიფოს, ამას გარდა ვერსალის ზავმა შექმნა პოლონეთის კორიდორი ბალტიის ზღვისაკენ, რითაც აღმოსავლეთი პრუსია მოსწყდა დანარჩენ გერმანიას. პოლონეთის ხელოვნურად შეკოწიწებულ სახელმწიფოს მიაკუთვნეს აგრეთვე დასავლეთ უკრაინა და დასავლეთ ბელორუსია და ამრიგად ეს ხალხები პოლონეთის შლიტას გადასცეს საძარცვეად და საექსპლოატაციოდ.

დღეს ინგლისისა და საფრანგეთის მმართველი წრეები, როგორც პირველი იმპერიალისტური ომის დროს, მშვიდობიანობის დარღვევისკენ მიისწრაფიან.

მათი ერთადერთი მიზანია — უზრუნველყონ ასეული მილიონობით კოლონიური მონების უკონტროლო ექსპლოატაცია.

საბჭოთა კავშირი — საერთაშორისო მშვიდობიანობის უძლეველი ბურჯი, ხალხთა თავისუფლებისა და ბედნიერების ქვეყანა — კვლავ განაგრძობს თავისი მშვიდობიანობისა და კოლექტიური უშიშროების პოლიტიკის განმტკიცებას. საბჭოთა მთავრობის ბრძნული პოლიტიკის წყალობით აღმოსავლეთ ევროპაში აღდგენილია მშვიდობიანობა. ამ მშვიდობიანობის პოლიტიკის ნათელი გამოხატულებაა საბჭოთა კავშირ-გერმანიის თავდაუსხმელობის ხელშეკრულება, რომლის რატიფიკაცია მოახდინა სსრ კავშირის პირველი მოწვევის უმაღლესი საბჭოს მეოთხე, რიგგარეშე სესიამ — მიმდინარე წლის 31 აგვისტოს სხდომაზე.

ამხ. ვ. მ. მოლოტოვი თავის სიტყვაში, რომელიც მიძღვნილი იყო ამ ხელშეკრულებისადმი, აცხადებდა:

„...საბჭოთა კავშირისა და გერმანიის ხალხთა ინტერესებს ერთმანეთთან მტრობა კი არ შეადგენს, პირიქით, საბჭოთა კავშირისა და გერმანიის ხალ-

ხები ერთმანეთთან მშვიდობიან ურთიერთობას საჭიროებენ, საბჭოთა კავშირ-გერმანიის ხელშეკრულება თავდაუსხმელობის შესახებ ბულფს უღებდა, გერმანიისა და სსრ კავშირის შორის მტრობას, ეს კი ორივე ქვეყნის ინტერესს შეადგენს. მსოფლმშედველობათა და პოლიტიკურ სისტემათა განსხვავება არ უნდა იყოს და არც შეიძლება იყოს დაბრკოლება ამ ორ სახელმწიფოს შორის კარგი პოლიტიკური ურთიერთობის დამყარებისთვის, ისევე, როგორც ამგვარი განსხვავება ხელს არ უშლის სსრ კავშირის კარგ პოლიტიკურ ურთიერთობას სხვა არასაბჭოთა, კაპიტალისტურ ქვეყნებთან. მხოლოდ გერმანიისა და სსრ კავშირის მტრებს შეუძლიათ ეცადონ შექმნან და გააღვივონ მტრობა ამ ქვეყნების ხალხთა შორის. ჩვენ მხარს ვუჭერდით და მხარს ვუჭერთ სსრ კავშირის და გერმანიის ხალხთა მეგობრობას, საბჭოთა კავშირის ხალხებსა და გერმანელ ხალხს შორის მეგობრობის განვითარებას და აყვავებას.

საბჭოთა კავშირსა და გერმანიას შორის თავდაუსხმელობის შესახებ დადებული ხელშეკრულების მთავარი მნიშვნელობა იმაში მდგომარეობს, რომ ევროპის ორი ყველაზე დიდი სახელმწიფო შეთანხმდა — ბოლო მოუღოს ერთმანეთთან მტრობას, თავიდან აიცილოს ომის საფრთხე და მშვიდობიანად იცხოვროს ერთმანეთთან. ამით მცირდება ევროპაში შესაძლო სამხედრო შეტაკებათა არე. კიდევაც რომ შეუძლებელი გახდეს სამხედრო შეტაკებათა თავიდან აცილება ევროპაში, ამ საომარ მოქმედებათა მასშტაბი ახლა შეზღუდული იქნება. საქმის ასეთი ვითარებით შეიძლება უკმაყოფილო იყვნენ მხოლოდ ისინი, ვინც საყოველთაო ომს აჩაღებს ევროპაში, ვისაც სურს მშვიდობისმოყვარეობის ნიღაბაფარებულმა დაანთოს სრულიად-ევროპის ომის ხანძარი.

მთელი საბჭოთა ხალხი ერთსულოვნად მხარს უჭერს თავისი მთავრობის ბრძულს, სტალინურ სამშვიდობო პოლიტიკას. მთელი საბჭოთა ხალხი, — მტკიცედ დარაზმული ლენინ-სტალინის პარტიის, საბჭოთა მთავრობის, ხალხთა ბრძენი ბელადის დიდი სტალინის ირგვლივ, — ყოველ წუთს მზად არის სოციალისტური სამშობლოს წმინდა საზღვრების დასაცავად.

უძლეველია ჩვენი სამშობლო, რადგანაც მის მოქალაქეთა მშვიდობიან შრომას, ოქტომბრის უძვირფასეს მონაპოვარს იცავენ წითელი არმია და სამხედრო საზღვაო ფლოტი; ეს არის ფოლადისებური ადამიანების არმია, რომელიც გარემოსილია საბჭოთა ხალხის უღრმესი სიყვარულით და რომლის მებრძოლები შეიარაღებული არიან ყველაზე უფრო მოწინავე ტექნიკით; ამ მებრძოლებს ახასიათებთ მაღალი პოლიტიკური შეგნებულობა, უსაზღვრო ერთგულება ლენინ-სტალინის პარტიისადმი, დიდი სტალინი ს ა დ მ ი.

ჩვენი ქვეყნის თავდაცვითი ძლიერება ეყრდნობა სტალინური ხუთწლიელების მანძილზე შექმნილ და აყვავებულ სოციალისტურ მრეწველობას, მოწინავე სოფლის მეურნეობას, აღორძინებულ და გაძლიერებულ ტრანსპორტს. ჩვენი ქვეყნის თავდაცვითი ძლიერების საფუძველს — საბჭოთა ხალხის მტკიცე და ურყევი მორალურ-პოლიტიკური მთლიანობა, საბჭოთა კავშირის ხალხთა მეგობრობა წარმოადგენს.

დიდი სტალინი ყბველთვის მოგვიწოდებდა ვიყოლიოთ ჩვენი ხალხი მობილიზაციური მზადყოფნის პირობებში, ამ საქმეში უდიდესი როლი ეკისრება საბჭოთა მწერლობას. ჩვენი ლიტერატურა — სახალხო ლიტერატურაა.

მან მთელი სისაესით, სრულყოფილად და მგზნებარე შთაგონებით უნდა გამოხატოს წითელი არმიის ცხოვრება და ბრძოლა, წითელარმიის მუშაობის სახე, რომელსაც იმედის თვალთ და სიამაყით შესცქერის მთელი საბჭოთა ხალხი, მთელი მოწინავე კაცობრიობა. ჩვენი თავდაცვითი ლიტერატურა კიდევ უფრო უნდა გაეაძლიეროს, ავამაღლოთ იდეურად და მხატვრულად.

ეზარდოთ და განვაფითაროთ საბჭოთა პატრიოტიზმი, გამოვხატოთ ჩვენი დიდი სამშობლოს ძლევამოსილება და სიდიადე — ამაშია ჩვენი მწერლობის ისტორიული ამოცანა.

ქონსტანტინე გამსახურდია

ბ ე ლ ა ლ ი

ბრილოზია

წიგნი პირველი

— ეს იყო იგი და ეს რომ იგი იყო,
მას ზედვე ეტყობოდა.”

ლაშაბტინი

1. უფლისა არაბული

მთები მოსდგომიან მდინარეს, ჩრდილოეთისკენ სამხრეთიდან დაძრულნი, მტკვარს დაუდევს მზღვარი მათი სარბიელისთვის, მხოლოდ ვადალმა, ნაზამთრალი კამეჩის ზურგივით მოტვლეპილი ქედის ნაწყვეტი დარჩენილა ერთი და მასზე სდვას ქონგურებშელეწილი, უზარმაზარი ბასტიონი. ნისლიან საღამოს რუხ დრედნოუტს წააგავს იგი, ხოლო მზვარეში, აკროპოლისს, ათინის ციხეს. ცა ალუმინის ზუფივით დამხობია მყარს.

ღურაჯისფერი დასდებია როგორც ღრუბლებს ნაგვიანევი სხივისგან კიდევფაქლულს, ასევე პატარა ქალაქსაც. ციხის გარშემო ვაშლილს.

ამ ცადაზვიანული ციხექალაქის ბუმბერაზობა მომეტებულად აჩიავებს პაწია, უგემურ სახლებს ციხიდან მომავალი ბილიკების ვადმავამოღმა.

რთელობა მოწეულა, ზემოუბნის მცხოვრებნი მახლობელ ვენახებში გახიზნულან. მხოლოდ ძაღლები ჩალიჩობენ აქა იქ შუკებში, ფარდულზე გასული მამალი ფრთას ფრთას შემოჰკრავს და ჰყვიის ძაღოვანი ხმით, უხმობსო თითქოს დასავლეთისაკენ გაპარულ მზეს, ხანაც ციხის ქედიდან ვადმომდგარი სახედარი აღრიალდება და ამ ხმის ეხო გაისმის გრგვინვით პორიზონტიდან პორიზონტამდის, კვერნაქის მთიდან რუისის ქედამდის და ბურეთის მთების ვადალმა.

ქოხები ქოხებს გვერიან გვერდს, ქოხები ქოხებზე მიუსრესიო ვანგებისად თითქოს ვილაცას.

მათ მისდევენ ერთსართულიანი, ფარატინა სახლები, სამხრული დაუდევრობით შეზოხოლებული სახურავები, ფრინველის სკორესაგან დაწინწკლული სამტრედები, უმგვანო მიწურები, აღმოსავლური ბანები და მათ კიდეებში უმწეოდ ამოსული მცენარეული, ისეთი უდღეური და უნიათო, როგორც ოცნება უსაფუძვლო და ვანწირული.

თვალს ახარებს აქა იქ სახლების ლაფაროში მოშენებული პაწია ხილნარები, მზისგან დამწვარი ლოყები ატმებისა და ვაშლებისა, მალალი, დაღმეჭილი უნაბის ხეები, წითელ-ყვითელი ნაყოფით დახუნძლული. ტალავერების შეყვით-

ლებულ ფურცლებისაგან გამოკრთის აქა იქ გაღვივებული მტენების ქარვა და ლალი.

და ისევ წააწყდება თვალი თუნუქის, ყავრის და ლამფების მწკრივებს და სახელდახელოდ შეხანხლულ ყორეებსა და ლობებს.

საერთოდ მთელი ღარიბთა უბანი ისეთ შთაბეჭდილებას სტოვებს, თითქოს ვიღაცებს უცხოვრიათ ღროებით აქ და მიუგდიათო ეს გარემო ღეთის-ანაბარა.

ჭობთა შორის მხოლოდ ერთად ერთის კარი იყო გამოღებული, რიყულებიან ქართულ აივანზე მანდილიანი დედაკაცი იჯდა და ჩეღს ათამაშებდა.

დაადგმევიანებდა თუ არა ყრმას იატაკზე ფუნთუშა ფეხებს, ხელს შეუშვებდა ერთბაშად, ხარობდა ბედნიერი დედა, უბრწყინდებოდა თვალის უბენი, მაგრამ როგორც კი უსუსური იოგები ველარ შესძლებდნენ ფაფუკი სხეულის ზიდვას, მყისვე შეაშველებდა ორივე ხელს, ამოდ შერებოდა დედა, ბინდი მოწეულიყო და შეატყო ჩვეულებრივად არ ხალისობდა ბაღლი.

სანახევროდ ბნელ ოთახში ლამპა ხრჩოლავდა, დედამ ფრთხილად გაიარა კედლის გასწვრივ, საწოლსა და აკვანს შორის შედგა დაფიქრებული.

შეყოყმანდა:

ისევ აკვანში ჩაეწვინა ჩილი თუ დედ-მამის საზიარო საწოლზე? არა, არ ევარგებდა, მამა გვიან მოსულიყო ვინძლო, გააღვიძებდა ყრმას.

ახლა სკივრისკენ გაიხედა.

ლები ზედ დაეგო და იქ დაეწვინა ღამით?

ეგები ძია უფლისა მოყვესო ბავშვის მამას, პურმარილს შიამალებდნენ სტუმარს, დასჭირდებოდათ უთუოდ სკივრის ვაღება.

ღროული ქალები დაჟინებით მოითხოვდნენ: აკენიდან ამოყევანათ ბავშვი. საწოლზე დაიმუხლა დედამ, ცალი ხელით დაითრია აკვანი. აქლირალდნენ აკვნის ტარზე დაკიდული თეთრი კიმილები.

გაქირვეულდა, ატირდა პატარა. ქვეშეცნეულად მიხვდაო თითქოს, უსაწოლობის გამო რომ აწეენდნენ აკვანში საკმაოდ მოჩიტულს.

უკვე თავისუფლებას მოითხოვდნენ მისი ჯანსაღი სხეულის იოგები, ამიტომაც სძაგდა მას მწუხრის მოახლოება, დღისით ნებიერად ბულრაობდა დედ-მამის საწოლზე, მუთაქებს აბურთაებდა, დაოჩაედა სოხანეზე, უკვე ახერხებდა ბურთების, კოვზების, ჯამების გადასროლას.

შოვიდოდა ღამე, თუ არა, აახრჩოლებდნენ ჭრახს და აღასლასდებოდნენ კედლებზე დედის, მამის და მეზობლიანთ ცოქალას ვეება ღანდები, ერთ წუთში მისთვის მახლობელი ადამიანები ჰკარგავდნენ ფერსა და გამომეტყველებას.

ღანდები დაბობლავდნენ კედელზე და მის პაწია გონებას, ქაოსის პირიდან ახლადგამოსულს, ეს ყოველივე ეჩვენებოდა როგორც მაჯლაჯუნა ღანდების თამაში.

და იცვლებოდა ჩილის წარმოდგენაში არა მარტო ადამიანთა აღნაგობა, შათი კიდურების მოძრაობანი, არამედ ზმაც, დახველება, ან ამოხერხვა, ანაზღვრულად ძლიერდებოდა და საშიში ხდებოდა.

დაუყოვნა ლოყები ფუნთოშას დედამ, მერმე ჩააწვინა აკვანში. უარესად ატირდა პატარა, უმწეოდ ასხმარტალებდა მუშტებად შეკრულ ხელებს, ჩანაოკებულსა და ჩაუტყუნებულ ფეხებს.

ტრილიმა საოცრად შესძრა მისი სალუქი სახე, ნაოკები წამოესივნ ტუჩპირის არეში, სახე აემრიზა და გაუწითლდა. ორიოდ წინა კბილი ელადა ქრაქის სინათლეზე, წითელი, შიშველი ღრძილების ფონზე.

„სუ, უ... გენაცვალოს დედა, მამილო მოგიტანს კაკას“. ეუბნებოდა დედა, თანაც კარებისაკენ იხედებოდა.

ორივე ხელი გაუსწორა ბაღს, გაუჭინთა, მოსწია წინა არტახს, გადაუქიშა ზედ და მაგრად მოუჭირა გულმკერდზე.

პერანგი დაბატარავებოდა, ვასქიმა კალთა დედამ, მაგრამ ჭიბს ქვემოდ არ გადასწვდა აკვანში მწოლარეს, აკოცა და შიბაქი გაუკეთა, მერმე დასწვდა ორივე ხელით, ფეხები გაუჭიმა, ცალი ხელი კვირისთავებზე დაადო, ცალითაც არტახი წამოიღო და ასევე მოუჭირა მუხლებზე, აკენის საწოლზე გარს მოვლებული თასები მაგრად მიაბა აკენის ტარს.

როცა მთელი სხეული საეგებით შეკრული ჰქონდა პატარას, იგი უარესად ატირდა, ცალკერძ არტახებისგან მტკიცედ შეკოჭილი, ცალკერძ ჭიხში დავანებულ სიბნელისაგან შეშფოთებული.

იჯდა და არწევდა დედა აკვანს.

მონოტონური ტკაპატკუთი ისმოდა ბნელში, ამ რიტმიულ რყევისაგან თვალმიღწულ ჩვილს მოერია რული.

არწევდა დედა აკვანს, თანაც ფიქრობდა:

ძია უფლისას შემოეთვალა ამილახერიანთ ჯოგებს მოყვებიო სტეფანწმინდიდან. ყოველ წელს ამ დროს ჩამოყვებოდა ხოლმე ძია უფლისა ხევიდან ჯავახეთისკენ გასალალავ ცხვარს.

ახლა ანახდეულად რომ გაიღოს კარი და ძია უფლისამ შემოჰყოს თავი, რა ჰქნას მარტახელა დედაკაცმა? წვეთი ღვინო შინ არ ეგულება, ხმელი პურით როგორ დაუხვდეს სტუმარს?

დღეს შაბათია, შესაძლოა, ნაღვინევი მოვიდეს ბავშვის მამა ნაშუალამეცს.

ემართლებოდნენ პატივდებას ძია უფლისას, ამ ოჯახის მოამაგეს ძველს.

ასეთი რამეც შესაძლოაო, ფიქრობდა დიასახლისი: ვინ იცის, ეგებ გზაში შეხვდნენ სტუმარი და მასპინძელი ურთიერთს. თუ ცხვარს ქალაქს გარედ დასტოვებდა ძია უფლისა, დუქანში შეუხვევდნენ სადმე.

დახედა დედამ პატარას. აუშლერეველი ძილი დაუფლოდა მოუსვენარს. ადგა, ფეხაკრეფით აუარა გვერდი კარტოფილის ტომრებს და დანჯღრეულ სკამებს, გავიდა უნაბის ქვეშ.

მართლაც და მეწინავე ჯოგები ღმუილით შემოდოდნენ ქალაქში. ჭინჭასუქებული მოზერები მობლაოდნენ, ჭიბვინებდნენ უბელო ულაყები, წვეროცანკარა თეთრი ვაცები ამაყად მოუძლოდნენ ცხვრის ფარებს და ისეთი ალიაქოთი დამდგარიყო გარშემო, თითქოს ადამიანები გამქრალიყვენ საღლაც და ეს ქალაქი როდი ყოფილიყო, არამედ მეჯოგეებისა და მეცხვარეების ბანაკი.

გვიმრისფერ ფაფახიანი მწყემსები გრძელი კომბლებით მოერეკებოდნენ საქონელს. ენაგამოგდებული ნაგახები გვერდით მოსდევდნენ გზებზე გაშლილ

ცხვარს, თანაც იქედნურად უღრენდნენ ყორეებიდან გადმოცვენილ უჯრილაგო, ქალაქურ ქოფაკებს.

ჩებიჩი¹ ამაყად მოაბოტებდა, ნიაფი არხედა მის თეთრ¹ შაფრის¹ ქუცა გზას გადაუჭრიდნენ ცხვარს, ბოტი შესდგებოდა, და დატინებული მწერით გამოიხედავდა.

ერთბაშად შუაში გაიპო ფარა, სამცხენიანი ეტლი მოდიოდა გრიალით, გაჯგვიმული იჯდა ეპოლეტიანი, ქერა კაცი შიგ, გულგრილად შესცქეროდა ფარას, ორი მცველი მეეტლეს მოსჯდომოდა აქეთ იქით, სამი ცხენოსანი უკან მისდევდა.

მწყემსებმა შორიდანვე იცნეს მაზრის უფროსი ცოვიანოვი, დაფაცურდნენ, კომბლებს უცაცუნებდნენ ცხვრებს, რათა გზა მიეცათ ეტლისათვის. ცხვრები ფეხებში უცვიოდნენ ცხენებს, ეტლმა სვლას უკლო.

ჩებიჩი შედგა, იქითკენ გაიწია, სადაც ორომტრიალი ვაჩნდა. როცა ეტლმა და ცხენოსნებმა ჩაიარეს, მოხუცი სარქალი მივიდა ბოტთან.

„ჩებიჩი ჩიპ“, შესძახა.

ხელით აჩვენა მიმართულებას.

ჩებიჩმა ვახედა ახალ გზას და მხარმარჯვნივსაკენ გასარდლა ფარა.

ცა უარესად წარეგრანა ქედანისფერ ღრუბლებს, გორიჯვრისაკენ აღმართულიყო უზარმაზარი ქორედი ღრუბლისა, თეთრყომრალი ფერებით შემკული, ისეთი უფიათი და გულზვიადი, როგორც ელვათატების მომლოდინე ყაზიბეგის მთა. ხოლო კვერნაქის მთისკენ გასდევდა მთლიანი ზურმუხტის ზოლი, რომლის ღინგებსაც გნოლის გუნდივით გაწყაპული ქულები მოსდევდა, კიდევ-კიდევ გარს მოვლებული.

გორისჯვრიდან მოდიოდა ზარების რეკვა, ნელი, საცხებით ნელი, და წკრიალა, ეს ხმა თან მოჰყვებოდა ქალაქისაკენ დაძრულ ბინდს, როგორც შორს გაფრენილი მიმინოების ეცენების ელარუნი.

ახლა ქალაქიდან მათ გაეხმაურნენ მათზე დიდი და ღულუნა ზარები, მძიმე და უხეში როგორც რუსული დროვის ცხენების ბრაგუნი მტკვრის ხიდზე.

ქუჩებსა და შეკებში მოზიშვიმე, კარტუზიანი, განიერშარვლიანი მოქალაქენი ქუდს იხდიდნენ და სათნოდ იწერდნენ პირჯვარს.

კუთხეებში მოგროვილი მოწაფეები მზიარული ჟრიამულით ავსებდნენ ქუჩებს, მხოლოდ ისინი არად ავდებდნენ მწუხრის ზარების ერთობლივ ელარუნს, მოუსვენრად ანგლობდნენ... ზოგი ინსპექტორის უეცარ ჩამოქროლებას უთვალთვალებდა, ფორმიანი მოწაფე ქალების ქუჩაზე გამოჩენას უცდიდა ზოგიც. ყროყინებდნენ ციხის ქედიდან გადმომდგარი სახედრები, უხმობენო თითქოს გარსმომდგარ ბნელს.

„გაოროდოვოები“ უსტვენდნენ მთავარ ქუჩაზე, ორი „აკოლოდოჩნიკი“ მხარში შესდგომოდა „პრაპორშიკი“ თავადს, რომელსაც ორი რესტორანი და ელექწა სიმთვრალეში, და შეურაცყოფილი ბლაოდა, მესამის დამტვრევა რომ არ დაანებეს.

ურდულებით კეტავდნენ ღუჭნებს, ცალკერძ ღამისა და ცალკერძ „პრაპორშიკის“ შიშით, ღიპიანი მედუჭნეები, ქონები, ხარაზები და სირაჯები.

¹ ჩებიჩი — ფარის წინამძღოლი თხა, „დეკანოზი“.

ქალაქელების ღორ-ხბო ზღაზენით მოსდევდა მთავარ ქუჩას, რამლის ფი-
ლაქანზე კოკარდიანი „ჩინოენიკები“, მასწავლებლები, ინსპექტორები
და მოწაფეები დასეირნობდნენ.

ხევიდან მომავალ ჯოგებითა და ფარებით შეტბორებულ ქუჩებზე ვტლებ-
სა და ქვეითებს გასაველი გზა არ დარჩენოდათ.

მტკვრის ტალღისფერმა ცხვირმა ვაავსო ქალაქი, ცხერის სუნი დადგა
ქუჩებსა და მოედნებზე. გამოკეტილ დუქნების კარებთან იდგნენ ყასბები,
ლაზლანდარობდნენ, დუმებს უქებდნენ ფარას.

ეზოდან გადმომდგარმა მანდილოსანმა დაძაბა მზერა, თავის უბნისკენ მო-
მავალ შუკას დააცქერდა.

ორთაშორის წინ მომავალი უფლისა არაბული უნდა ყოფილიყო. გვიმრის-
ფერი, წოწოლა ფაფახი ეხურა, წილამურები უჩრდილავენდნენ სახეს. გაღვლილ
ტყაპუჭიდან უშველებელი სატევარი უჩანდა, კონკილასავით ქანაობდა იგი
ქამრიდან გადმოწოლილ ღიბს ქვეშ.

მოახლოებულნი შეიცნო სერზე მდგომარემ.

ეს საკმაოდ შეჭალრებული ვაყები მოსდევდნენ უფლისას გვერდით,
ქიტესა და ვამეზი.

მახლობელ ჩიხში შელალეს ფარა.

ყორების ძირში მილაგდნენ ცხვრები, მგელ-ძაღვლები შემოეწყვენენ გარ-
შემო. სულ რამდენსამე წუთში ერთ მთლიან სხეულს დაემსგავსა ტალღისებრ
გაშლილი ჯოგი, ცხვრებმა უკანა ფეხებს შორის შეუწყვეს ურთიერთს თავი
და მიწაზე გართმულნი ისე ხვნიშოდნენ, თითქოს უცნაური რამ სიმძიმისი
შეუცვნიაო პირუტყვს.

მთვარემ გადმოიხედა გორისჯვრიდან და გაანათა ბნელში ჩაფლული ქა-
ლაქი.

„კეკე, შენა“? წარმოსთქვა ეზოში შემოსულმა უფლისა არაბულმა და
თვალეებზე მოიხრილა ხელი. დაწინაურდა დიასახლისი, შინ შეუძღვა სტუმ-
რებს.

„ავგიშენდით“, სთქვა ბოხი ხმით ღია კარებში შემობოტებულმა დევეკა-
მა, ააჭრაქუნა პაწია სახლი და მისი უზარმაზარი სხეულის ჩრდილი ანაზდე-
ულად ატოკდა კედელზე.

იატაკის ქრიალზე გამოეღვიძა ჩვილს და უმწეო ღნავილი მორთო.

ჯიქურ მივიდა სტუმარი აკვანთან, წვეტებწამახულ უღვაშებზე ხელი გა-
დაისვა და მუხლმოდრეკილმა შუბლზე აკოცა ყრმას.

მერმე უკუდგა, გაუღიმა აკვანში მწოლარეს, მოხარულ კიბოსავით წი-
თელი ხელი მკერდზე დაადო და შეანჯღრია იგი ტლანქად, მწყემსურად.

ბალლი დადუმდა, რა შენიშნა რომ ეს ტყაპუჭიანი მაჯლაჯუნა არც ისე
საშიში ყოფილა ახლოსმოსული, თვალეები მიაშტერა უცნობს.

ვამეხმა, უფროსმა ვაყმა, თეთრი ციკანი გამოიყვანა მზრებზე წამოგდ-
ებულ თეჭიდან, უფლისამ მკლავი გაუწოდა, ბალღის შესახედავად ყურებზე ხე-
ლი გადაუსვა და მიჰგვარა აკვანში მწოლარეს. ბავშვმა გაიღიმა და დააცქერ-
და ამ საოცარ, ყურებპანტურა ცხოველს.

მერმე გაუშვა ხელი უფლისამ ციკანს.

აკენის გარშემო დააბაკუნებდა, კიკინებდა იგი საწყალობლად ენმაკი-
ვით აცეცებდა თვალებს, გამოსავალს ეძებდა ამ ტყვეობიდან.

ისევ ატირდა ჩვილი, გაიბრძოლა აკევანში, ხელები ამოეღო... არტანუჯიდან,
ასახეებდა პაწია მკლავებს და ტიროდა უშუალოდ. მიუხედავად უფლისა ჩვილის
საგანს, გამოუდგა კვალდაკვალ ციკანს, იმარჯვა ფეხმარდმა ცხოველმა, ხან
სკივრზე შეეარდებოდა, ხან სკამს ვადაბტებოდა, ხან საწოლს ქვეშ შეძვრე-
ბოდა, ხან კარტოფილის ტომრებს ზედ გადაეველებოდა.

ფრთამოტეხილ ძერასავით დაბობლავდა ბერიკაცი, მწყემსთა შორის მგელ-
კაცად წოდებული. უფლისა არაბული ისე გაიტაცა ციკნისა და ბაღისაგან
წამომდგარმა ხალისმა, ყმაწვილივით დაბტოდა ირგვლივ დახორგილ კარტო-
ფილის ტომრებზე.

და ბოლოს, სწორედ ისეთ დროს, როცა საწოლის წინ მუხლმოყრილი ცხ-
ლი ხელით წაეტანა იგი ციკანს, ხელი მოეცარა ცალზედ დაყრდნობილს და
იატაკზე გაიშოთა მოხუცი პირქვე.

ვაშები და ჭიტესა იცინოდნენ, დიასახლისმა ძლივს დაიოკა ღიმი, ხოლო
უფლისას უშველებელი სხეულის ბრავგანმა უარესად შეაშფოთა აკევანში
მწოლარე.

კარისალავთან მიეწია ჭიტესა ციკანს, ახლა მან დაიჩოქა და მიჰგვარა
ბაღს ყურებმანტურა ტყვე.

ჭიტესა იცინოდა, მუცელზე იჭერდა ხელს. კვლავ-შეპყრობილი ციკნის
დანახვაზე ველური სიხარულის ყვირილი აღმოხდა მკერდიდან ბაღს. ეს იყო
ის განუზომელი აღტაცება, რომელსაც ცხოველთან პირველი შეხვედრა მოჰ-
გვრის ხოლმე ადამიანს.

სახე გაუბრწყინდა, გაუღმამადა პატარას, მოუცაცუნა თავისი პაწია ხელები
თივითიკივით რზილსა და ფაფუკ ყურებს და როცა ჭიტესამ უფრო ახლოს
მიჰგვარა ციკანი აკევანში მწოლარეს, ორივე ხელი მოხვია ბაღლმა, მკერდში
ჩაიხუტა ეს ჯადოსნურად ლამაზი ცხოველი. მისი მშვენიერი ფშვინვით დამტ-
კბარი ხითხითებდა, ჭყიბინებდა იმ სვებედნიერი სიცილით, რომელიც კაცთა
შორის მხოლოდ ჩვილებს ამშვენებს ხოლმე.

კარის ჩარჩოში გამოჩნდა ტანმორჩილი, კარტუზიანი კაცის სილუეტი. მას
ქალაქური ჩოხა ეცვა, ბედანებთან ნაოქიანი, ცარიელი საჭილეები პლისედ
ნაკერივით მიტყუებოდა მკერდზე. ახალმოსული ხმამაღლა შეეხმინა სტუმ-
რებს, შემდეგ ამისა მისი მომღიმარე მზერა ხან ბავშვს მისწვდებოდა, ხანაც
ციკანს, აკენის ახლო დაჩოქილ ჭიტესას ხელში ჩაბლუჯულს.

„ეს ციკანი ვაშებმა მოგართვათ, ბესოჯან, საახალწლოდ დაჰკალით, ჩუენი
სადღეგრძელო დალიეთ“.

ლულულეებდა უფლისა და მუხლისთავეებზე ისევამა ხელს.

„სახელი?“

„სახელი რა ბედენაა, ძია უფლისაგ, შენ სახრავი თქვი, თორემ სახელს
ყოველი ხუცესი იოლად აგირჩევს. განაგრძო ბესომ. სახელი“... და ენა წაუბორ-
ძიკდა.

ეკატერინე კიღობანთან დაფათურობდა, პურებს ალაგებდა ზონჩაზე.

„ეს პურები დაგიწყვია, დედაკაცო, არც ღვინო სჩანს, არცა შეჭამადი,
ბაღოს დუქანში გაიქე, ხაშლამა ან ჩაჩხი მოარბენინე“.

მიუბრუნდა ბესო თავის მეუღლეს.

„არააა, სთქვა უფლისამ ბრძანებითი კილოზე, მაგეებს ნუ დაიწყებ, ჩვენ ხოშიანად დავნაყრდით გზაში. თუ მაინც და მაინც არ იშლინო ტყისა მბიტანეთ. ვამები და ქიტესა ახლანვე დაჰკლავენ ბატკანს, სანეზვედ მინდოდა ის ოხერი და ფეხი ეღრძნა გზაში. ახლანვე დაჰკლავენ ბიჭები, ჩოზნის ყაურმას გააკეთებენ ახლანვე“.

„ჩოზნის ყაურმა ამ ღამეში?“

გაიკვირვა ყასიდად ბესომ, თითქოს არ იცოდა, რომ ჩოზნის ყაურმას სწორედ ღამლამობით აკეთებენ ხოლმე მწყემსები.

რომელი ღამეო, ამბობს უფლისა, ხომ ხედავ მთორე გადმოსულაო გოჩისუჯვარზე, ისემც გწყალობდეთ გორიჯვრის მადლი.

ბესო და უფლისა საუბრით გაერთნენ და როცა დუქნიდან შემობრუნებული დიასახლისი ეზოში შემოვიდა, ვამებსა და ქიტესას უკვე ოთხში ამოვლოთ ბატკანი.

ეკატერინეს აროდეს ენახა თუ როგორ აკეთებენ ჩოზნის ყაურმას, მაინც დადაცურდა, ხონჩა მოარბენინა და უნაბის ქვეშ დაუდგა ხელსისხლიან სტუმრებს. ქიტესამ გამოშვიგნა ბატკანი, კეკემ ნაწლავები და გულღვიძლი გარეცხა. ვამებსმა ეს ყოველივე დაკება სრულად, პილპილი, მარილი, ნიორი და ქონდარი მოაყარეს.

ვამებსმა ორივე ფეხი შეუკრა ტყავს, ნაყელარიდან ჩაჰკუჭა ხორცი და ჯიგარი, ლერწმის ლერო მოსთხოვა კეკეს, ქიტესამ ერთ წუთში ამოთხარა მიწა, ღადარი ჩაჰყარა შიგ.

ლერწმის ნაჭერი გაურქო ნაყელარში ხორციტ გავსილ ტყავს ბატკნისას, პირი შეუკრა მაგრად, ორმოში ჩაფლეს ბატკანი, ხოლო ლერწმის ლერს თავი ამოაყოფინეს ირგვლივ დატეპნილ მიწიდან.

ეკატერინეს აღხსნეს და მანაც დიდი კოცონი გააჩალა ზედ. ამასობაში ბესოსა და უფლისას უნაბის ქვეშ გაეშალათ სუფრა. ისხდნენ მთვარიან ღამეში, ატენურსა და ხმელპურს შეეჰტეოდნენ და დაბალი ხმით ჭუჭუტებდნენ ტბილად.

„ამ წელს არაფერი შეგიმატნია, გარჯას ხომ არ მაუკელ, ოსტატო?“

„შენი არ მიკვირს, ძია უფლისა, ამ ჩვენ დროში შრომით ვის აუგია ცინედარბაში? ჩემი ხელობა არაფერს იძლევა, წელეზზე ფეხს ვიდგამ და ესაა... ახლა ათასგვარი გადასახადი. ტფილისის ქარხანამ დაგეჩაგრა, მაინც გულს არ ვიტებ, მინდა სახელოსნო გაეაფართოგო“.

ეუბნება ბესო და ღვინოს უსხამს სტუმარს.

„შაგირდები თუ გყავს, ბესოჯან?“

„მყავს, მყავს, მაგრამ შეგირდს ჰმევა უნდა, ძია უფლისა. გარდა ამისა გამამაძლდა ხალხი, ცუდი დრო მოდის, ძია უფლისა, მანდალა მებადურია ერთი ვირეშმაკა გორში, იგი ამტკიცებს: ისეთი დრო მოვიდა თევზიც გაეშმაკდაო წყალში. წინათ ოჩხს დაეუღვამდით, ყოველ დილას ცხრა ფუთი თევზი დამიხედებოდაო, ახლა წამლად თუ გაბრიყვებდებო ორიოდე ლიფსიტა.“

მე და ჩემი დედაკაცი დღეღამეს ვასწორებთ, კეკე ქარგავს, აუთოვებს, სხვის ოჯახებს ალევს ჯანღონეს, ბაღს მეზობლიანთ ცოქალას ამარად დაგვლებს ხოლმე“.

„ღვინოს თუ სომ, ბესოჯან?“

„ვსომ, ძია უფლისა, მეცა ვსომ ხანდახან, მაგრამ დარდს ღვინოც ვეღარ ერევა, ღვინო ყველაფერს ერევა ამ ქვეყნად. ღვინითა და პურ-მარილით ციხეებს იღებენ, მაგრამ დარდს ვეღარც ღვინო ერევა და ვეღარც პურ-მარილი“.

„სოფელში თუ დაგრაათ რაიმე?“ ეკითხება ძია უფლისა და ერთის დაკერით გამოსცლის ჯამს.

„სოფელში რაც გვქონდა ნათესავეებს მოუნდათ, ჩვენს მეზობლებს აქ ქალაქის მახლობლად ბაღ-ვენახები აქვთ, ჩვენ ამ ერთი უბნის მეტი არაფერი გავგაზნია, ისიც სახლის პატრონისაა. თავათ ქალაქშია და ამიტომაც ნებას გვაძლევს გავკრიფოთ ხოლმე“.

ეკატერინემ უნაბის ქვეშ მოიპატივა ვამეხი და ქიტესა. თავათ ვაზის წალამი მოფოცხა ყორესთან და ზედ დააყარა კოცონს.

იგი პირველად ხედავდა ჩობნის ყაურმის დამზადებას და ამიტომაც გაფაციცებით თვალს ადევნებდა კოცონის მახლობლად ამოშვერილ ლერწმის ღეროს, საიდანაც ორთქლის პაწია ქულები ამოდიოდა ვამიდანეამზე.

„ცხოთა მოჯამაფირობას ადვილად იტყვის ენაო“, სთქვა ძია უფლისამ, თავისი ვლალი, წამახული უღვაშის წვერები გაისწორა ხელის გულით და მოზერის ყანწი გამოსცალა.

ორმოცდასამი წელია ამილახვრიანთ მოჯამაფირეთა ვარო, ვეღარც ჩემს შვილებს ვასწავლეო უყეთესი ხელობა.

„ჩემი პაპის პაპაც მემცხოვრე ყოფილაო, ესრე ვამიგონია. ჩვენთვი არც ოჯახია, არც მოკეთე, არც დღესასწაული, დღენიადაგ კლდესა და ღრეჩი დაველეტებით, ვებრძვით წვიმასა და აედარსა, კაცსა და ნადირსა.“

მერე სუყველაი ამ ტიალ ცხვორს ემტერება, ქარი და ყინვა, არწივი და მგელი, მორიელი და გველი, კაქკაპი რომ კაქკაპია, ისიცა მტრობს ცხვორსა. გლეხკაცსავით უმწეოა ცხვორი“.

„ნუ ჩივი, ნუ ჩივი, შენ ძველი მგელკაცა ხარ, ძია უფლისა“.

უთხრა ბესომ და საესე ყანწი შეაჩეჩა ხელში.

„ეჰ, აღარა ვარ, ბესო ჩემო, მგელკაცა, მუხლები აღარ მივარგა, თოლებს ვიტკიებ, აწი ის დროა ვისვენებდე და შვილთა ამავით ვცხოვრობდე, მაგრამ ვინლაა გამკითხველი? ვამები დაწვირლშვილდა, ქიტესაი არ მიგონებს...“

„ქიტესა რალას უტდის ნეტაეი?“ ჩააგდო ეკატერინემ სიტყვა.

„ქიტესა ესრე ამბობს, სანამ ქვეყანა ესრე იქნება, ცოლს არ შავირთამო. პი, ჰი...“

გაიცინა უფლისამ.

„პერი, პა, ამას თუ უტადა, კაი დროს შავირთავს. ეს ქვეყანა ათადან-ბაბადან ასე იყო და ასეც იქნება, ჩემო ქიტესა“.

სთქვა ბესომ და მხარზე ხელი დაჰკრა ქიტესას, რომელიც წელში მოდრეკილი იჯდა თავის თეჭაში გამოხვეული და სიმინდის ხაშარივით გაბურძგენილ უღვაშებში ნაღვლიანად იღიმებოდა. შეპყრობილი მჩაჩევით აციცებდა წვირილსა და მოუსვენარ თვალებს.

„ძალუა ოლია როგორლა?“

შეეკითხა ეკატერინე და კიდევ დაჰყარა მახობელა პურები მაგიდაზე.

„დედაკაციც დასწულდა, კეკეჯან, აგერ მესამე წელია წყვარნი ქალებმა დაიჭირეს“.

ამოიხვნეშა ძია უფლისამ.

„ვამებს უბედურებამ დაუარა წინაი“.

განაგრძო ხმადაბლა და მიიხედ-მოიხედა ირგვლივ:

„უფროს ვაჟს, მამუკას ხიფათი მაუვიდა; სტეფანწმინდიდან ცხვორს მე-ელალებოდა, გამოსცდა სტეფანწმინდას თუ არა, ხედამს ყაზახის აფიკარი მოდის თავის ცოლითა, აღნაჟითა, ი სამგლე ძალლი მიეტანა ცხენსა, ხომ იცი ჩვენი ძაღლები რარიგ გულფიცებია, უკანა ფეხზე უკმინა იმ ცხენსა.“

გადმაუხტა აფიკარი, ესროლა ძაღლსა და მაჰკლა. მერმე მამუკაის მა-ულირა, ესროლა და დააცთინა. მამუკამან გადმაილა თოფ, იქვე გააცია ყაზახის აფიკარი. ფარა მახვევემს გამაატანა და თავთ გადავარდა. იმ დლიდამ მისი სა-დაურობისა არა ვიციტ რა. უფროს ჭალს ვამეხისას ჩიყვი შეეყარა მაგ ჩემის ცოდვით სამსესა. ბატარა ვაგაი ღა შოგერჩა გულის იმედადა“.

სთქვა და თავი დახარა უფლისამ.

სდუმდნენ თანადამსწრენიცა და ესმოდათ თუ როგორ ჩადიოდა მორიგი ყანწიდან ჭიტესას ყრონტში ლიკლიკით ლეინო.

„რამდენი წლისია ახლა ვაგაი?“ დაინტერესდა ეკატერინე. ვამებს სახე გაუბრწყინდა მისი შვილიშვილის ხსენებაზე.

„ვაგაი, ეგაა ჩემი სიხარული. მეექუსეი გადადგა ვასულ კვირას“.

„ვაგიზარდოს, ვაგიზარდოს, ძია უფლისა, შენი პატარა ვაგაი“, შეეხმაუ-რა ეკატერინე და ტუჩი შეახო ჭიჭის ლინგს.

„შენც შენი იოსები გიცოცხლას. შეაგება ღომილით ძია უფლისამ დიასახ-ლისს მზერა. ვაიზრდებიან, დავამობილოთ უთუოდ. ვაგაი უკვე მეგლეჯიხვო-ბას თამაშობს ხევსურთიჩი. მშვილდისარი ემარჯვება, იქადნება: არაბულეების ციხეს უნდა გადავაელიოვო ისარი“.

ბერიკაცს ახარებდა შვილისშვილის შვილის ხსენება. უამბობდა მასპინძ-ლებს პატარა ვაგას ჩაუქობისა და სიმარდის გამო და ვინ იცის სანამ ვაგარძე-ლებდა ამ ამბავს, ბესოს რომ არ შეენიშნა რომ ჩობნის ყაურმა მზად იქნებაო ახლა.

უფლისამ ანიშნა და ვამეხი გველცემულივით წამოიჭრა, კოცონისაკენ გა-ეშურა. დანარჩენებმაც თავი აიღეს და სმენა მიაპყრეს შიშინს.

ლერწმის ღერიდან უკვე თოვლის ფანტელივით თეთრი ქულები ამოდი-ოდა და ისეთი ფშუკუნე მოისმოდა, როგორც ორთქლმავალს ამოსდის ხოლმე, როცა მემანქანე ონკანს ამუხროუჭებს.

ახლა ეს ფშუკუნე სტვენანარევე შრიალად და შიშხინად იქცა.

„წიგნი უნდა ასწავლო, ძია უფლისა, ვაგას, თორემ უსწავლელი კაცი უსინათლო თხუნელასა ჰვაეს“... სთქვა ეკატერინემ.

„წიგნი კი არა ხელობა ასწავლე, ძია უფლისა, ჩაურთო ბესომ, რად გინ-და მშოერი აღეკაცი გამოვიდეს?“

„ვამეხი ბესოსავით უბნობს: მემცხვორის შვილს რად უნდაო სწავლა, პარსვა იცოდეს, ჭრელა იცოდეს, მემცხვორის შვილი ისევე მემცხვორე უნდა იყოსო, მაგრამ მე არ ვუგონებ ვამეხსა, თუ ვიცოცხლე, აქ გამოვგზავნი გორჩი

და მერე თქვენ იცით და თქვენმა სალოცავმა. წიგნი უდიდესი მისწობააო, ესრე ამბობენ, მე და ჩემი შვილები რაილა ვართ, ფარეხიე ქვეყნულ-ცხვორს კომბალ ვურაკუნებთ წელზე, ესრე ვითვლით, მერმე ჯობზე ვამტყუნებთ-ლებსა, ესრე ვიმახსოვრებთ.

ამილახორი ჩვენი ბატონია, ხუცი, ჩაფარი, მამასახლისი და ათასი მამა-ძალი.“

„მზას არის!“

წამოიძახა ვამეხმა და ბარით გადახვეტა ნაღვერდალი. ეკატერინე გაოცდა როცა ჭიტესამ და ვამეხმა პირდაპირ სუფრაზე მოიტანეს გულდა და გადმოაბრუნეს.

ადგა უფლისა, სატევარი გააძრო ქარქაშს, დაუსვა გულდას მუცლის არეში და ორთქლიანი, შიშინა ყაურმა ჩამოარიგეს ჯამებში.

მომღიმარე უფლისა დიასახლისს მიუბრუნდა:

„შენთვი ეს ახალი ხილია, იმისთვი იცინი, ჩვენთვი ერთად ერთი ტფილი საჭმელი ეგაა მთაჩი. ერთხელაც იქნება გადავარდება კლდეზედა რომელიმე სულელი ჭედილაი, ან ყოჩი, მაშინ თუ გავიხსნილდება ჩუენ. ცხორი რომ ჩუენის ნებით დავკლათ, სიზმარჩი ნახამს ამილახორი. ვამეხმა უკეთ იცოდა ჩობნის ყაურმის დამზადება, ეხლა რაღაი მაუვიდ. ველარაა გუნებაზედა. ი ვაეთსა და ი ქალის ამბავმა ელეთმელეთი მოგვარა ბედშავსა. ქონდარი აკლია ყაურმასა, ქონდარი და მარილი.“

აბა რას იტყვი, მოგწონ თუ არა, ბესოჯან?“

„სამღურავს რათ იტყვი, ძია უფლისავ, ღვთის მოცემული ყველაფერი კარგია. ხენმწიფეც ვერ ინატრებდა უკეთესს, პაპ, პაპ, პაპ!“

ამბობს ბესო და მადიანად შეექცევა ჩობნის ყაურმას.

• •

ბროწეულისფრად აენტენ ღრუბლები ბურეთის მთებისაკენ. მთებს გადაღმა ამოვიდ• მზე. წითელ-ყვითელი ფერები აელვარდნენ უნაბის შტოებში. მეცამეტე ყანწი აილო მოხუცმა მეცხვარემ უნაბისფრად ლოყებაღეწილმა და დაილოცა:

„ღმერთო დიდებულო და დიდად სახსენებო, შენ გაუმარჯვე ამ ოჯახის დედაბოძს, მის ჯავარსა და მის მამავლსა, ომჩი და ლხინჩი, შინა და გარეთა, წყალჩი და ზღვაჩი, მთაჩი და ბარჩი, შენ მოაწიჭე შავასა სიმარდე ფოცხვერისა, ლომგულოვნობ• ნადიროთა მეფისა“.

ესა სთქვა უფლისა არაბულმა, ახალოხის უბაში ხელი ჩაიყო, რაღაცა ამოიღო ჭინჭში გახვეული, ეკატერინეს გადაუწია და ეუბნება:

„ეს მგლის კბილებია და არწივის პწკლები•. აკვანზე ჩამაუკიდე ბატარია ბაღლასა, გაიზარდოს, გახადოს უფალმა ქომაგი გლეხაკისა, ჩუენითანა გაჭირვებულის მოჯამაგორისა, სუყველა იმათი, ვინც ჩუენსავით ცრემლნარევი ოფლით სჭამდეს პურასა, ვის ნაშრომსაც სხვები იტაცებენ.“

ღმერთო დიდებულო და დიდად სახსენებო, შენ გაუმარჯვე ჯულაანთ იოსებსა“, — ეს სიტყვა ღმირით წარმოსთქვა მეცხვარემ, და როცა ბაღლის მამა კნაყოფილი ღმირით შეეგება მის სიტყვებს, დასძინა: არწივის სილაღე მიე და მუხლი მგლისა.

დღე მთელმა ქვეყანამ შაიყვაროს, გულის პირში ჩაიხვიოს იგი როგორც მაგან ჩუენგან ნაჩუქვარი ციკანი ჩაიხვია გულში წელა“.

სტუმრები უკვე კარგად შეზარხოშებულნი იყვნენ, გამოეყვანა ბაღლი. ტატით მოყავდა ფეხშიშველა.

ჰყვიოდა, როკავდა ბავშვი, მტკიცედ აბჯენდა მიწაზე ფეხს და პაწია მკიღებად შეკრული ხელები ისე მოჰკონდა, კრივში იწვევესო თითქოს ვილაცას. აღტყინებული უღიმოდა ჩვილი წითელი ნაყოფით დახუნძლულ უნაბის ხეს და მის ვადაღმა აზვინულ, ცარცისფერ ღრუბლებს.

წამოდგა უფლისა, მისწვდა იქვე ამოსულ გვიმრას, მოსთხარა, აფრიალებდა ხელში, აქეზებდა ჩვილს. ბაღლს მოეჩვენა, რაღაც უცნაური ფრინველის ფრთა რიალებსო პაერში, წაებოტინა გვიმრას და აიღვა ფეხი.

გაიხარა დედამ, როცა ბაღლმა თავისთავად წარსდგა ორიოდ ნაბიჯი, წინ მოექცა, აკოცა ოდნავ შეფაკულ ლოყაზე და ვიდრემდის ნაკონის თეთრი ტალი ვაუჩინარდებოდა მის სალუქ ღაწვზე, ისევ ხელი შეუშვა და სტუმრების გასაგონად მიამახა:

„დადგა ბიჭი, ხე წაიჭე“...

2. „ლოლია, ლოლია“...

დღე დღესა სცვლის, კვირა კვირას, დრო მიდის, მაგრამ ჩვილის შეგნებაში ეს ისევე უკვალოდ რჩება, როგორც ჩრდილის გადარბენა წყლის მოსარკულ ზედაპირზე.

ბავშვს ესმის: წვიმის წვეთები რიტმიულად ეცემიან ფანჯრის რაფაზე, მტრედები გრუტუნებენ საბურავზე, ქარი გრიალით გადაურბენს ხოლმე პატარა სახლს, კედლები ჰრიალებენ, მაშინ არამც თუ ბაღლს, დედ-მამასაც ეშინია თავზე არ დამსხვრეთ ჭერი.

მამა დილაადრიან სამუშაოზე მიდის და როცა დედასაც უხდება ოჯახის გარედ გარჯა, ბევშთან რჩება მეზობლიანთ ცოქალა, სახე დაკენილი, მუდამ შვეებში მოსილი დედაკაცი.

ცოქალას დანახვაზე მოჩიტული ბაღლებიც ფრთხებიან, არღილივით დადის ამ უბანში ეს ჩონჩხადტყეული, გრძელცხვირა და მოკლენიკაპა ქალი, რომელსაც მეტსახელად „ყვავს“ ეძახიან ბაღლები.

შვილები ადრე დახოცოდა ყვავილისაგან ცოქალას, ამიტომაც სხვისი ბავშვების მოვლა და აღერსი ნუგეშსა ჰგვრიდა უსასოოს.

როცა ჯულაიანთ ჭახში შემოდიოდა ცოქალა, პატარა სოსო ღიმილს შეავებებდა ხოლმე.

ბაღლებსა და პოეტებს ერთი რამ ზნე აქვთ საერთო: მომეტებული სიმახინჯე ახალისებს ხოლმე ოცნებას მათსას. პატარა სოსოც ხითხივებდა მუდამ ცოქალას უცნაური სახის შეხედვისას.

ჯერაც ორმარცვლიანი ქართული სიტყვების „დედას“ და „მამას“ წარმოთქმას ძლივს ახერხებდა ბაღლი, მიუხედავად ამისა, მაინც მოეძებნა ცოქალას საერთო ენა მასთან.

როცა ბაღლი მოიწვენს, ცოქალა მარჯვენა ხელს დაუქერს, საჩვენებელი თითით წრეს ავლებს ხელის გულზე და ეუბნება:

„ლოლია, ლოლია, ლოლია.“

2. „მათობი“, № 8.

საქართველოს
პარლამენტის
ბიბლიოთეკა

1048401

ამან დაჰკლა,
 ამან გაატყავა,
 ამან შესწვა,
 ამან მოიტანა
 და იმან შესქამა.“

„ხა ხა ხა“, იცინის ყრმა, თანაც საკუთარ ნეკს შეაჩერდება, რადგან დანაჩრენი თითები მოუყეცა ცოქალამ და ზეზედ მხოლოდ ისლა რჩება, რომელმაც სხვათა მონაგარი „შესქამა“.

ახლა ცხოველების გამოჯავრებას მოჰყვება ცოქალა.

„პეე“, პეტელობს ცოქალა ძია უფლისას ციკანივით. ყოველ დღეს ესმის ეს ხმა პატარას, მაგრამ არ ეცინება, ახლა კი, უზომოდ გახარებული ხითხითებს.

„მიაუ, მიაუს“ მორთავს ცოქალა ჯულანთ ფისოსავეთ, ხანაც ცუგაის აჯავრებს. ხან მამალი ინდოურივით წაიგრძელებს კისერს, ისე გაიფუცება და სწორედ ისეთ ხმას გამოუშვებს, როგორსაც ცოქალას ინდოური, როცა იგი თავის მეტოქეს დაინახავს ეზოში შემოსულს.

ყველაზე მეტად იმ მამალი ინდოურის ეშინია სოსოს, აოცებს მას ეს თავტრეტველა არსება, რომელსაც ცისფერი ეფენების დარი სამკაულები ჰკიდია კისერზე, საერთოდ მშვიდია, მაგრამ ანაზღად გაიფხორება და თავზარდამცემ ხმას ამოუშვებს გაწვდენილ ყრონტიდან.

სხვა რამეებისაც ეშინია პატარა სოსოს. საწოლის ქვეშ შემძვრალი კატის ელვარე თვალებისა, მეზობლიანთ ჭოფაკის ყმუილისა ღამღამობით, როცა დედასაც სძინავს და ცუგაი მთვარეს უყეფს ხოლმე. არა ნაკლებად საშიშარია ვირის უეცარი აყროყინება.

ეს ყველაფერი თავთავის დროზე დიხაც შიშის მომგვრელია, მაგრამ როცა ცოქალა ზღმნიწევნით და სათითაოდ ბაძავს ხოლმე მათ, ეს არამც თუ არ აშინებს სოსოს, პირიქით, იგი სიხარულისაგან ცას ეწევა და ხითხითებს, ხითხითებს...

მიბაძვა ლხენას ჰვრის ყრმასაც, მაგრამ ხანგრძლივად ყურისგდება მიმბაძველისა ბაღლისთვისაც მოსაწყენია. ამიტომაც გაჭირვეულდა ბავშვი. მიუხედავად ცოქალა გულისხმას. აიყვანა და იატაკზე ჩამოსვა იგი, თუმცა დედა უშლიდა ჩოჩვას (გვიან ისწავლისო სიარულს).

უყურებს ცოქალა, ციკანს გამოსდგომია სოსო. მიიჩნავს, მიფორთხავს ყრმა, მიბაეუნებს, მიკიკინებს ციკანი და როცა კუთხეში მიიმწყვდია პირუტყვი ჩვილმა, ისკუბა ციკანმა და სკამზე შეხტა. გადმოსცქერის მაღლიდან, აპარპალებს თავის ეშმაკურ თვალებს.

ატირდა ბაღლი.

ისევ ცოქალა მიეშველა და ციკანი მიჰგვარა პატრონს. ჩაბლუჯა ხელები ზეკეკას სოსომ, დააბღაველა საწყალობლად. სიხარულმა შესძრა ბავშვის გულმკერდი.

ცოქალას შეებრალა პირუტყვი, ხელი გააშვებინა ჰირვეულს. ახლა ბაღლი ატირდა და ციკანმა შექმნა მხიარული კიკინი.

ისევ საწოლზე დასვეს სოსო და თავიდან დაიწყო ცოქალამ: ლოლია, ლოლია...

3. ლანდები ბარბიან...

ღამე დაივანებს სახლში და შეიქმნება ისევე ლანდები, ლანდები, კედლებზე. ქრაჭი ხრჩოლავს, მამა ოხრავს, დედა ჩურჩულებს, ფანჯრის რაფაზე თოვლის ფანტელები ეცემიან ისე უხმოდ და ისე მშვიდად როგორც ობლის განუყოფელი ცრემლები. ქუჩაში მთვრალები ყვირიან, სიბნელესთან ერთად მატულობს შიში, ჩვილის გულში დავანებული შიში ღამისა და ლანდების წინაშე.

დედა აკვანს არწევს, მისი ხმის გაგონება, მისი ფშვინვა, ზღვის კიმილებისა და მგლის კბილების წყარუნი, აკვნის მონოტონური ტკაპა-ტკუბი, ეს ყოველივე დიდი ნუგეშია ყრმისათვის, მაგრამ გარედან შემოსული ხმები ქოტიურ აღრევას იწვევს მის შემეცნებაში.

სადღაც კარები მიჯაჯახუნეს, ვიღაცა ყვირის მეზობლის კარზე:

„ცოქალა, ა, აა, ცოქალაააა“...

მცირე ხანს ეს ყოველივე მისწყდა, ღამე მოერიო ხმაურობასა და ჩქამს, მაგრამ უეცრად გაისმის გუგუნო, რახრახი, რაზრაზი, ქშენა...

დედამ თავი ასწია აკვნის ტარზე მთვლემარემ, ფანჯრიდან გაიხედა. ეს თვალმბრიალა მატარებელმა გაიღევა მტკვარს გადაღმა, ყურში ჩაბოლავა ბნელ ღამეს და გაუჩინარდა.

ბაღის გამოღვიძა, ატირდა.

ხელი გადუსვა დედამ აკვანში მწოლარეს შუბლზე, აგრძნობინა აქა ვარო შენი ძილისა და ღვიძილის დარაჯი.

ისევ დავარდა სიჩუმე და სიბნელე ციხის გარშემო.

ახლა ზარების შორეული წყრიალი გაისმა, სახე დაუმშვიდდა ყრმას, ხელი შეუშვა დედამაც აკვნის ტარს და მისი მზერა ანაზღუდულად შეჩერდა თვალის უბეებში გავლებულ ირიბ არშიებზე. ეს ბაღის გრძელი და შავი წამწამები დაფნოდნენ მილულულ თვალებს.

იკივლა ორთქლმავალმა შორს, ძლიერ შორს, თითქო ღამენებისა დაუბარაო მძინარე ციხესა და ქალაქს.

შეკრთა ანაზღუდულად ყრმა.

„იზრდება“, ფიქრობს გულმოცემული დედა და უხარია მისი ერთად ერთი სიხარული რომ იზრდება ძილში.

* *

ღღე ღღესა სცვლის, თვე თვეს ენაცვლება. დრო ისე მიცოცავს, როგორც აბრეშუმის ქია თუთის ფოთოლზე.

კვირა დილას ახალ საწოლში ნებიერობს ყმაწვილი. უკვე არტახებით არ ზორკავენ მისი სხეულის იოგებს, მას უხარია რომ თავისუფლად ბუღრაობს თავის საწოლზე.

თავით წამომდგარა და ორივე ხელებით ებლატუქება ცალფეხს. ახლა ფეხის თითებზე გადააქვს მას ცოქალასული „ლოლია“.

ცერზე ხელს იკიდებს.

„ამან დაჰკლა, ამან გაატყავა, ამან შესწვა, ამან მოიტანა და იმან შესკამა“.

მზის სხივები შემოდის ფანჯრიდან და ოთახში დამდგარი მტვერი ცაქვავსო თითქოს პაერში. ქრთილის ოდენა ნამუსრავები ისე ტოკავენ, ცრუხვევი არსებანი უფლიანო რიტმიულ ფერხულს.

მას უკვე ენა აუღვამს, მხოლოდ ესაა ქართულ „რ“-ს ნაცვლად „ლ“-ს ამბობს, „ურმის“ ნაცვლად „ულემიო“, მტრედის ნაცვლად „მტლედო“. საელებით ვერ გამოუთქვამს ქართული ყ. ჭ. წ.

თავით იცვამს და თავით იხდის მამის მიერ შეკერილ მეშის წულეებს. ვახდაში უფრო დახელოვნებულია, ვიდრე ჩაცმაში, სიარულს ჩოჩვას არჩევს. დღეში სამჯერაც რომ ჩააცვან, მზადაა ოთხჯერ გაიხადოს ტან-ფეხზე.

დამბორილობს, დაფორიაჭობს, დაჭოთქოთობს, ყიყინებს, ტირის, იციინის, ისევ ტრის და ისევ ყიყინებს, არც ერთ ნივთს თავის ადგილას არ აყენებს. მუთაქებს მტვერში აგორებს.

ეტანება დანებს, კოვზებსა და ჭიქებს, შუშულს უმოწყალოდ ამტვრევს. ასანთის კოლოფები თავს ურჩევნია. გამოპყრის ღეროებს, ალაგებს, აკოწიწებს.

ეს პატარა სახლია, აქ გვერდით პაწია ბაღია, იქ ხიღია და ხიღს ვაღაღმა პატარა რუ, რუზე წისქვილია.

დედამ გამოიარა, კაბის ქობით გადაფოცა ასანთის ღერები. იკივლა.

როგორი საოცარია დედა!

ნუ თუ ვერ ხედავს აქ რომ რუ იყო და რუზე წისქვილი?

მუდამ ღუმელთან იქექება, ცეცხლს წაეპოტინება ხოლმე. (ჯერაც არ იცის, რომ ცეცხლი სიყვარულსავით ორმაგი ბუნებისაა).

ბოთლების, ჭიქების, დოქების წაქცევაში ტოლს ვერაინ დაუდევს. ხალმებში, ქონებში, ღერებში უქველად უნდა ჩაიჭვრიტოს, კარებს წარამარა ხურავს და აღებს, განსაკუთრებით თუ მამა შინ არ ეგულება, მამის ფაფახს თავზე წამოიფხატავს, ცხენჯოხზე გადაჯდება და ჯირითით გაჰქანდება გარეთ.

კატას უქველად წაეპოტინება, როცა გაავებული ცხოველი დაპოტინის, უმწოდ ატირდება, ძალს პირში ხელს უყოფს, იმავე ხელს მერმე პირში გამოივლებს, ბრწყვილად ფოლაქებისა და შუშებისთვის სულს დალევს, მამაა წვერს უწიწენის ალერსის დროს და ისეთი ბასრი ფრჩხილები წამოეზარდა, არც დედას დაზოგავს გაბრაზებისას.

ერთ წუთში ატირდება. თუ კაკა მიაჩენს, იმ წუთშივე ხითხითს მოჰყევა, მამის დატუქსვის ეშინია და თუ ყურის აწვეა მოუნდომეს, დედის კალთა აულები ციხე სიმავრეა.

როცა ბელურები სახლის წინ სხდებიან, პატარა მუშტებში კენკებს ჩაიბლუჯავს, არც ვირის ყროყინი აშინებს, არც ცოქალაანთ ინდოურის ხმა, არც ძაღლის შეყმუვლება მთეარიან ღამეში.

ერთხელ ცოქალას სახლში მელია ნაბა ძარში ჩაგდებული. ძაღლები გარს შემოსოდნენ და ყუფდნენ. მათ გარშემო მეზობლიანთ ბაეშეები დარბოდნენ, ქვებს ესროდნენ და ვივოდნენ დამფრთხალნი.

სოსომ ხელი შეუშვა ცოქალას კაბას, ჯიჭურ მივიდა ძართან, მელია მოცუნტულდა, თავისი წვრილი, ციმციმა თვალებით დაუწყო თვალიერება ახალმოსულს.

მოხუცებულ მიხას შეეშინდა, ცოქალას ქმარს, ძარიდან თავი არ გამოეყო ნადირს და არ დაეკბილა ბავშვი.

ხელი წააელო სოსოს, ბალლი ლასტს წაეპოტინა და ღრილი ასტენა.

მიხამ ხელში აიყვანა იგი, ისევ ცოქალას მიჰგვარა და ეუბნება:

„ასეთი გულადი ბალლის მნახველი არა ვარ, აქ მასზე უფროსებიც არიან, ვერაინ მივიდა ძართან“.

სოსო მხოლოდ მაშინ დამშვიდდა, როცა შინ შეიყვანა მიხამ, გოზინაყი აქამა და აჩვენა სურათები მელიის, მგლისა, კურდღლისა და დათვისა.

მელია მაშინვე იცნო სოსომ და ხელი წაუპოტინა სურათს. ეკითხება მიხას, ლად ცხოვრობსო მელია?

მიხამ ფანჯარასთან მიიყვანა და იქიდან აჩვენა დათოველილი ციხე.

„აი ამ ციხის გადაღმა დაეპირე ეს მელია ხაფანგით“.

თოვლის ნაკვალევზე შეუტყვია თურმე მიხას, იმ ღამეს მგლებიც მოსულან. ერთს კიდევაც უსინჯავს ძარში შესვლა. მაგრამ ვერ მოუხერხებია. ბეწვი შერჩენია ლასტის კარს. მიხა ამას ყოველივეს ისეთი იღვრული ტონით მოუთხრობს, ეშინიაო თითქოს არავის მოეკრა ყური. ბალსს თვალის უპენი გაუფართოვდა, ყურები გაუწითლდა.

რამოტოლააო მგელი? კითხულობს სოსო.

ხელით უჩვენებს მიხა:

„ამოტოლა“.

„დათვი?“

„დათვი?“

ახლა უფრო მაღლა ასწევს მიხა ხელს.

ბავშვი ბუხართან მიიყვანა მიხამ, კალთაში ჩაისვა და უამბობს მელიების, მგლების, დათვების ოინებს.

ისევ ჩაფიქრდა სოსო.

„რომელი უფრო ღონიერია, ძია მიხა, მელია თუ მგელი?“

ეკითხება ძველ მონადირეს.

„რა თქმა უნდა მგელი“.

„რომელი უფრო ღონიერია, ძია მიხა, მგელი თუ დათვი?“

„რა თქმა უნდა, დათვი?“

სოსო დადუმდა, ცეცხლს მიაშტერდა. მას შიშნარევ სიტკბოებას ჰგერის ნადირების ამბავის მოსმენა ამ ტფილ ბუხართან. ერთნატიველი უვლის სხეულში. ისევ აიღო თავი, ყელზე შემოეკლო ძია მიხას და ეკითხება:

„რომელი უფრო ღონიერია, ძია მიხა, დათვი თუ დევი, შენ რომ მიაბობდი ამასწინად, ისეთი სამთავიანი დევი?“

მიხამ გაიცინა.

„რა თქმა უნდა, დევი“.

„შენ მოგიკლავს, ძია მიხა, დათვი?“

„მომიკლავს“.

„მგელი?“

„რატომაც არა“.

„დევი?“

მიხამ გაღიზარებულად.

„ღვეი არ მომიკლავს, შვილო“.
 „მაშ ვის მოუკლავს ღვეი, ძია მიხა?“
 „ღვეებს ძველი რაინდები ზოცავენენ, სოსოჯან“.
 „სად არიან ახლა ის რაინდები?“
 „ისინი დაიხოცნენ“.

„სად ცხოვრობდნენ ის რაინდები?“
 „ე, იმ ციხეში ცხოვრობდნენ ისინი“.

ბავშვი დაღუპდა და დაღონდა, რადგან იცოდა ახლა არავინ ცხოვრობდა გორის ციხეში.

იმ ღამეს ცუდად ეძინა სოსოს.
 ძილში შფოთავდა და კენესოდა.

ეხმანებოდა, ვითომ მიხას თოფი უჭირავს ხელში, ტყეში დადის და ნადირობს. ირგვლივ ნისლი დამდგარა და თქორავს. მოდიან კუდბუთქა მელიძები, თვალბრიალა მგლები, წაბლისფერი დათვები, ახლოს, სულ ახლოს მოდიან, დაყნოსავენ მუხლის თავზე სოსოს, ბრდღვინავენ, ღრიალებენ, ტორებს სცემენ მიწაზე, სოსომ თოფი მოიმარჯვა, მაგრამ როცა წაბლისფერი დათვი ისევ წამოდგა უკანა ფეხებზე და ასტება ღრიალი, სოსოს თოფი ხელიდან გაუუარდა და ყვირის:

„დედილო, დედილო“.

ყვირის მაგრამ, ხმა არ ერჩის.

მოვიდა დედაც. ახლა თოვლიან მინდორზე დგანან ორივენი, სოსო მკერდზე ესტუტება დედას, ხედავს ნისლი გაიფანტა, სდგანან დათოვლილ მინდორზე. მზე ამოდის და თაღი ლანდები გარბიან ტყისკენ...

4. რაინდები არა სტირიან...

სოსო მამის მუხლებზე ზის.

„აჩუ, აჩუ, აჩუ“.

ამბობს მამა და არყევს დაუცხრომლად „მხედარს“.

ღიახ, მხედარს, რადგან ეს მამის მუხლი როდია ყმაწვილის წარმოდგენაში. არამედ მიხას ჩალისფერი ცხენი.

მიემართება ტყისკენ ცხენოსანი მონადირე. დათვები დაბობდავენ წაბლის ხეებზე, შტოების ლიწინ-ლიწინი გაისმის და საზარელი ღრიალი, მაგრამ სოსოს ახლა უკვე აღარ ეშინია მათი.

ღუ, ღუ, ღუ...

ჰერი ჰა, თავდაყირა მოდიან დათვები ძირს და ღრიალებენ.

რამდენსავე წუთში სოსოს ფანტაზია უბრალო წყებულს ლეკურად აქცევს, უბრალო ჯოხს ბედაურად, უფრო მეტი, ზღაპრულ მერანად, როგორც მიხამ აჩვენა წინა დღით, წიგნში დაბატული.

ძველი რაინდები მსხდარან თურმე ასეთ მერნებზე, ის რაინდები, რომელთაც გორის ციხეში უცხოვნითა თოდესლაც და უკვე აღარ არიან...

ეზოში ერთი ლოდი გდია, უბრალო; ნაცრისფერი ლოდი. ეს ლოდი როდია, არამედ კაცკასიონის ქელი.

გუშინ ამ ქედზე თოკით მიაკრეს სოსო მეზობლიანთ პეტამ და გვიმ, სოსო ამირანია, სწორედ იგი, რომელმაც ღმერთს ეცხლი მოსტაცა თურმე კაცთათვის.

ცუგაი ლოდთან წევს. ეს ცუგაი როდია, არამედ ამირანის ძმის ძეგლოკავს ამ ამირანის ბორკილებს, მოვა დრო და ჯაპყებს გასწყვეტს ჩვენი ამირანი და მაშინ ძრწოდეთ, ბნელეთის მოციქულებო...

სოსომ, პეტამ და გვიმ გვირაბი გამოსთხარეს ეზოში ლოდს ქვეშ. ეს ხერელი დევების ქებაია.

სამივენი შემოახტნენ ცხენებს, მათრახებით დატუქსეს ტაიკები, ჯირათით შემოუარეს გარშემო მთას. სოსო წინ მიაქროლებს თავის მერანს.

პაპ, პაპ, პაპ, რა უდრეკი კისერი აქვს ამ სამგლეს! ძლივსღა იმაგრებს მზედარი თავის ტაიქს.

დიქვეითდნენ შორიახლო ცხენოსნები. ჯერ როგორც წესია, უნდა ითათბირონ, ვიდრე ფიცხელ ომს აუტეხდნენ მტრებს.

„სოსო, მე აღმოსავლეთიდან მოუფლი მთას, გივი დასავლეთიდან შემოუტევეს, შენ დაიმაღლე ტყეში და როცა ომი გაჩაღდება, მერე წამოვენთები.

დავსჯივლოთ და შევმტსროთ მდევები“.

ამბობს პეტა, სოსოს შეხედავს სახეში და სახელოთი მოიწმენდს შემოტუჩზე მომდგარ ბოტოტს.

„არა ქაჯან, ეგეები არ იქნეს, ამბობს გულდინჯად სოსო. სად გავიწილა რაინდები რომ იმალებოდნენ? შიხა ასე ამბობს, რაინდები არც იმალებიან, არც არაფრის ეშინიათო რაინდებს. ისინი მუდამ ცხენდაცხენ და ხმალდახმალ მიდიან თურმე მტერზე“.

აქ მცირე შეპაექრება მოუხდათ პეტას და სოსოს. გივი, როგორც ყოველთვის, ახლაც სდუმდა. რადგან გივი მათზე უმცროსია. ყველაზე უფროსი პეტა იყო, ამიტომ ედავებოდა იგი სოსოს პირველობაში.

ცხენოსნები ისევ შემოახტნენ მერნებს, დამწყრიდნენ. სოსო წინ მიუძღვის ჯარს. ეს მისმა მათრახმა გაიშხილა პირველად.

ჯირით-ჯირითოთ გაჰქანდნენ რაინდები და ჯიქურ მიეჭრნენ უკვე ხერელიდან გამოსულ მდევებს.

წამოვიდა უფროსი, სამთავიანი ბობლია, მოდის და თავს ისე მოაკანტურებს, როგორც დათვი მიხას მიერ შარშანწინ მოკლული. პირველად, რა თქმა უნდა, სოსო ეძგერა და ერთი თავი წაავდებინა.

ურჩინა მდევემა, ახლა მეორე წააცალა, შეტრიალდა ჰაერში და წამოვიდა, მაგრამ რა წამოვიდა?!

ახლა მესამე თავიე წაავდებინა რაინდმა. წაიქცა და აღრიალდა ბილწი, ამასობაში ბიკები დაწინაურებულან. ლეკურებით სხეპავდნენ დევების თავებს.

გივის გაუქირდა ძლიერ, რადგან პეტა შორს გაეტყუებინათ მაგ არამზადებს, მაშინ შემოჰკრა სოსომ მათრახი მერანს, აქვლებული შეაგდო გაცხარებულ ბრძოლაში. გივის ხმალი გადასტეხოდა, და ისეთ წუთში, როცა დევს ყლაპი უნდა ექნა მისთვის, სოსო ეკვეთა დევს და პრასივით წააცალა თავი.

ვადაეხვიენ რაინდები ურთიერთს, გამარჯვება მიულოცეს.

სადღაა პეტა, ან გივი?

არც რაშები სჩანს არსად და არც მდევები.

სოსო მანდიყურად ზის მუთაქაზე და ოცნებობს. ხელში ნერვებს წკებლა უჭირავს, ესაა და ეს.

მამა შემოვიდა და დედას უჩურჩულა: სადამოს უფლოსა და მისი ქალები ჩამოვილიან, თხა უნდა დაველათო.

შავი თხა ჯერ კიდევ შარშან სიკვდილს გადაარჩინა სოსოს ტირილმა. ახლა, როგორც კი ყური მოჰკრა ამ ამბავს, ტახტიდან ჩამოვიდა, ეზოში გავიდა, თხას შემოეჭდო კისერზე და როცა მამა მივიდა, ასტეხა ტირილი.

ვევღერებოდა: არ დაჰკლათო ბეკეკა. ხელში აიყვანა მამამ, დაამშვიდა, არა, დასაკლავად ვინ გაიმეტებსო თხას.

მამამ შინ შეიყვანა ბავშვი. უჩრჩია თავისი მშვილდისარი აედო, პეტასაც გაეარნა და ციხისკენ წასულიყვნენ „ცხენებით“. პეტა ჰქვიანი ბიჭია, მოკლევებით წადით, იქ სხვა ბავშვებიც არიან, მშვილდისარები აჩვენეთო, უჩრჩედა მამა, გორის ციხე აიღეთო მშვილდისარით.

სოსოს ჭკუაში არ დაუჯდა ეს აზრი, მაგრამ პეტას მოსვლამ სხვა რივად შეატრიალა საქმე.

პეტა ამბობდა: ციხესთან მოვლენო დღეს ამილახვრიანთ თამაზი, რუსიკო და ელენე. პეტას მშვილდისარს თვალი ჰკიდა სოსომ, მუშტრის თვალით გასინჯა.

„ეჰ, ეს რაა, შენ უნდა ნახო როგორი თოფები აქვს თამაზს“.

ამბობს პეტა.

თამაზს ცხენი ჰყოლია, ერთი ჩოჩორი საკუთრად, შესანიშნავი ზის ცხენები, ელენეს დედოფალები ჰქონია ისეთი, ისეთი... ისინი, თურმე თვალს ხუჭავენ და ახელენ თავათ.

დამბაჩა ჰქონია თამაზს ერთი, როგორც მისას უკიღია კედელზე, მხოლოდ ესაა, ტყვიების ნაცვლად პატარა ნაჭრები, ქაღალდის მრგვალი ნაჭრები უნდა დაადო ფალიაზე და ბუჰ...

სოსო კვლავ ყოყმანობს, აქ ვიყოთ, ეზოში ვისროლოთო ისარი. სწორედ ამ დროს გივიმ შემოჰყო თავი. ლოყები დაწითლებოდა, სახელოთი იწმენდა ცხვირიდან დადენილ ბოტოტებს. ლაჯებში თავისი „ცხენი“ გამოეჩრა, მხარზე შეიღიღო მოეგდო, ისარი ხელით ეჭირა.

აქ უკვე ყოველივე წინააღმდეგობის უნარი დაჰკარგა სოსომ. სამივენი შეასხდნენ მერნებს და ჯირით-ჯირითით გაემართნენ ციხისაკენ. გზაში დაისვენეს.

პეტა ამბობს: იქ მართლაც ნამდვილი ქვაბიაო. დევების ქვაბი, სწორედ ისეთი, როგორსაც მიხა ასწერდა ხოლმე.

ხერელიაო უშველებელი და ამ ხერელში ბუდობენო დევები.

„ნამდვილი?“

შეეკითხა ოდნავ შემკრთალი სოსო, რადგან იგი პირველად მიდიოდა ციხისკენ.

„როგორ თუ ნამდვილი?“ კითხვითვე უპასუხა თავათაც ელდანაცემმა პეტამ. მერმე ისევ მოიკრიბა გონება, თვალი ჩაუჭრა:

„ჩვენ რომ გვინდა, ისეთი დევები“...

პეტამ მოკლევები იცოდა, იმიტომაც იგი მიუძღოდა „ცხენოსნებს“ წინ.

ციხის კართან მისულებს მართლაც დახვდათ თამაზი, რუსულადი და ელენე. თამაზს მშვენიერი ცისფერი მატროსული ეცვა, სუკელებზე და სახელოებზე მოჭრევილი ვალონებით დამშვენებული. ასეთვე მოჭრევილი ღუზა მკერდზე მიკრული.

ქუდის ყდაზე ოქროს ასოებით ეწერა რუსულად: „Цесаревич Нико-лаи“. ეს ვერ წაიკითხეს ბიჭებმა და ამ გაუგებარმა ასოებმა გააორკეცა პეტას და გივის მოწიწება თამაზის წინაშე.

სხვა რამეებიც აოცებდა მათ: თამაზის ნიკელის ფოლაქები მზვარეში ელავდნენ, ბრჭყვიალებდა მზე მისი ქაშრისთავის თითბერზე. — ფეხსაცმელები ეცვა, ჭრაჭუნა და კრიალა.

იქვე ისხდნენ რუსულადი და ელენე ფარჩის კაბაში კოპწიად მორთულნი, წითელი ფეხსაცმელები ეცვათ და ჭრელი ბანტები თავზე დასხდომოდნენ, თითქოს პეპლები დასევიანო ჭოჩორზე.

თამაზი მედიდურად დასეირნობდა ვალავნიდან ვადმოვარდნილ ლოდზე, ხელში დამბაჩა ეჭირა, სწორედ ისეთი, როგორც პეტამ აუწერა მეგობრებს. რუსულადი და ელენე ჩამოხეული ბალების დანახვისას თამაზს ჩამოსცილდნენ ანაზღად, შორეახლო მჯდომ გუვერანტას მიაშურეს და კალთაში ჩაუჯდნენ.

ფრანგის ქალმა წიგნის კითხვა მიატოვა, შარვალგამოხეულ, ბოტოტეზიან ბიჭების დანახვაზე ბოროტმა მზერამ გაიელვა მისი სათვალის შუშებში და თამაზს გადასძახა:

Thamaz, venez ici tout de suite.¹

თამაზი არ დაემორჩილა ამ ბრძანებას, მან ქედმაღლურად გადახედა ტოლბიჭებს და მხოლოდ პეტას შეაგება მფარველი და დამადლებული ღიმი.

სოსომ წამუყო ბიჭებს და ჩვენი გმირები „დევების ბუნაგისაკენ“ გაემართნენ.

თამაზი მიხვდა, უმისოდაც რომ კარგად ჰგრძნობდნენ ეს ვაქები თავს, ძალიან მოჰჭინდა თავისი დამბაჩით თავი, მაგრამ მათი მშვილდისრები შეეხარბა, ლოდიდან ჩამოსვლა იკადრა, პეტას მიაძახა:

მომიკადეო პეტა.

როცა იდაყვეგამოხეული „რაინდები“ პირისპირ წარსდგნენ გენერლის გამობრანქული ვაფის წინაშე, მათ ერთგვარი უზერხულობა იგრძენეს თავიანთი სიღარიბის გამო.

სოსო მაინც უნდობლად უბღვერდა თამაზს, თანაც ეთათბირებოდა პეტას და გივის, როგორ აეღოთ „დევების ქვაბი“. დევების ქვაბად მიჩენილი იყო ის მოზრდილი ღრუ, რომელიც სამხრეთის ვალავანის ქვეშ გაეკეთებინათ ტქემსა და წვიმას.

სოსოს თათბირი ასეთი იყო: იგი წინ წაუძღვებოდა „ცხენოსნებს“, ცხენდაცხენ შეუტევედა მტერს. პეტა და გივი ერთი მხარმარცხნიდან, მეორე მხარმარჯენიდან დაუელოდნენ.

თამაზს არეინ ურევედა საქმეში, მაგრამ იგი მაინც ჩაერია თათბირში.

ბრაზმა აიტანა თამაზ ამილახორი.

¹ თამაზ, აქ მოდი ახლავე.

როგორ? „ვიღაც დატაკის ვაჟს“ ჭკუა უნდა ესწავლებინა გენერალის შვილისთვის, რომელსაც მამის „დენშჩიკი“ მტლად ედებოდა.

მერმე ვისთვის?

თამაზისთვის, რომელსაც ტყვიისაგან გაკეთებული ჯაოისკაცები ჰყავს სახლში, განა ერთი თუ ორი, მთელი როტა, ზარბაზნები სახლში აქვს, თოფები, ხანჯლები და ეს შესანიშნავი, ყველას მიერ ქებული დამბაჩა ხელში უჭირავს ახლაც.

არა, თამაზის გეგმა სხვა იყო.

სამივენი უნდა დამალულიყვნენ ლოდების საფარში, მარტო ერთი თამაზი შეგდებოდა ბამბუკის „თეთრ ცხენზე“. როგორც კი პირველად გაისროდა იგი დამბაჩას, მეომრები საფარიდან გამოსცვივდებოდნენ, წაეშველდებოდნენ თამაზს.

სოსომ ველარ მოითმინა, პირდაპირ მიეჭრა თამაზს და შესძახა:

„ჩვენ რაინდები ვართ და სად გაგიგონია რაინდები რომ იმალებოდნენ?“.

აქ შესაძლოა უარესიც მომხდარიყო, ისე მრისხანედ შესტკეროდა იგი ამ არამკითხეს, მაგრამ ფრანგის ქალი თავზე წამოადგა უკვე ყმაწვილებს, მან თამაზს ხელი წაავლო მკლავში, წრიდან გამოიყვანა და შერისხა:

რა საერთო გაქვსო ამ მაწანწალებთან?

სალამოს, როცა „დევეების მშუსკრელი“, დაქანცული რაინდები შინ მიბრუნდნენ, „გორის ციხის აღების“ შემდეგ, სოსომ ასეთი საშინელი სურათი ნახა: ყელგამოჭრილი თხა უნაბის ქვეშ ეკიდა, მის მშვენიერ სახეზე გადმოღერილი სისხლი წვეთწვეთად ეცემოდა ხონჩაზე.

სოსო მიეჭრა თავდაყირა დაკიდებულ ბეკეკას, თეთრი გუგები საწყალობლად მიამტერდნენ თბის პატრონს. ერთი დაიგმინა სოსომ და ცრემლებმა იწვიმეს თვალებიდან.

მამამ ფესტამალზე გაიწმინდა ხელები, გასისხლიანებული დანა განზე გადაადგო, აიყვანა ბავში, ანუგეშებდა გულდათუთქულს: ამ სალამოს ჩამოივლისო ძია უფლისა, კიდევ მოგიყვანსო ბეკეკას.

არც ამან გასჭრა. მამინ უკანასკნელი საბუთი მოიშველია ბესომ:

„შენ რაინდი ხარ აკი და ეს არ იცი რომ რაინდები აღარ სტირიან?“

სოსოს შერცხვა იქვე მდგარ მშვილდ კაპარტიან „რაინდებისა“, ცრემლები მოიხოცა სახელოთი და გაახსენდა მიხას ნათქვამი, დევეების მშუსკრელი რაინდები რომ არ სტირიან.

5. ბაზრენილი სურათი

წავიდა ზამთარი თავის მოუწყენელი ღზინით. მოთავდა ცივაობა, თოვლის კაცებისათვის ისრების დაშენა, თოვლის ციხეების შეუპოვარი იერიშები, ბელურებისთვის ლასტების დაგება. კურკანტელას ბურჭებში მოჭახტახე შაშვეების შეილდ-ისრით დევნა.

თოვლი დადნა კვერნაქისა და ბურეთის მთებზედაც, მხოლოდ კავკასიონი დგას ციხის გადამა მარადიული ყინულის გავალაკით თხემდამშვენიებული.

ისევ აყვავდნენ ატმები, ნუშები და ალუჩები, გორი კვლავ დაემსგავსა ერთობლივ ყვავილნარს.

მერცხლები მობრუნდნენ ჯულანათ სახლშიაც, მხრებით მოიქანეს გა-
ზაფხული მზის ქვეყნებიდან. მათმა ქიკიკმა ტყბილი ძილვედნი გაშალა ხი-
ლა სოსო.

მეზღოროთენა

„მერცხლები მოსულან, დედი?“

დედამ შუბლზე აკოცა და ეუბნება: ადე, ჩაიცვი, შეილიკო, წირვაზე
უნდა წაგიყვანოვო.

სასთუმალთან ახალობი დაუდგა, წითელი არწივებითა და სირმით შემკუ-
ლი წაღები. თავათ ჩაცმული იყო დედა. ახალი შალისკაბა ეცვა, ქართული
ჩხტიკობი ეხურა გაკრიალებული თეთრი ლეჩაქით.

ზეწამოიჭრა სოსო, იცვამს და სდუმს, არ კი უმბელს დედას, წირვაზე
წასვლას ტოლ-ბიჭებში განაგარდება რომ უჩაქენია. სიამოვნებით გაივლილ-
დნენ ძმა-ბიჭები ციხისკენ, ვინ იცის ეგებ თამაზ ამილახვარს შეპყროდნენ
სადმე.

ერთი ნახოს ახლა. მაგ მეტიჩარა, რითია მასზე ნაკლები სოსო ჯულაშვი-
ლი! მართალია, სოსოს არც რუსული, წარწერიანი ქული ახურავს, არც
ქრელ-ქრელა მატროსული მოსავს, სამაგიეროდ ახალთ-ახალი ახალობი აც-
ვია და ხირმებით შემკული წაღები.

საყდრისაკენ მიმავალ დედა-შვილს ცოქალა წამოეწიათ. გზადაგზა ათას-
ნაირი შეგონებანი მოისმინა მისგან ყმაწვილმა. ცოქალა უამბობდა ღმერთის,
წმინდანების, ანგელოსების ამბებს, არიგებდა: ქრისტეს ბავშვები უყვარდა
და ამიტომ შენც უნდა შეიყვაროვო „მატხოვარი“.

სოსო თავის ახალ წაღებზე იხედება წარამარა, ქვას წამოჰკრავს თუ არა
ფეხს, დასწვდება, სახელოთი იწმენდს წალის ჭვინტს. ერთი რამ უყვირს უსია-
მოდ: ამილახვიანთ თამაზის ჩემების დარად რად არ კრიჭინებენ ისინი?

ერთმა კუდბუთქა ცუგამ ჩამოიბინა, სოსო ქვას დასწვდა და როცა
კენჭმა უწია გაქცეულს, სიხარულისაგან გადაიკისკისა.

„სულ საეშმაკოზე ნუ გიჭირავს თვალი, შეილიკო, ახლა დროა ღმერთზე-
დაც იფიქრო“.

ეუბნება ცოქალა.

„იცი, დედი, გუშინ პეტამ ზაქს ესროლა ქვა და ააცდინა“. დედამ და
ცოქალამ ურთი-ერთს გადახედეს, სოსოს პასუხმა ღიმი მოჰგვარა ორთავეს.

ეკლესიაში საესებით უჩვეულო სანახაობა წარმოუდგა სოსოს. აქ შე-
გროვილი მოხუცები, ქალები და კაცები, ბავშვებიც კი საესებით არა ჰგავ-
დნენ ბაზარში, მოედანზე, ქუჩებსა და ქუჩაბანდებში მოლაშლაშეთ.

არც არავინ ჰყვიროდა, არავინ ხუმრობდა, არავინ იცინოდა, თვით ბავ-
შვებიც თავმოდრეკილნი, გულხელდაკრეფილნი იდგნენ, პირუტყვს იწერდ-
ნენ, დგებოდნენ და ისევ იჩოქებოდნენ. არც თუ ყომაზბაზობას ბედავდა
ვინმე.

სოსო უსიტყვოდ გრძნობდა რომ ყველას ვილაცასი ეწიდებოდა, ყველას
რალაც უცნაური შიში, ელდისკანკალი შეეყოდა, მაგრამ ის თავათ არსად
სჩანდა, ვის წინაშეც იდგა ეს თავმოდრეკილი, მუხლებმოყრილი ხალხი, ამდენი
მოხუცებული არსად ენახა სოსოს და არც ამდენი შავებიანი დედაკაცები.

თავით დედაც, რომელიც გზაში ილიმებოდა და მზიარულად ემსალათებოდა გზადაგზა ცოქალას, აქ შემოსვლისთანავე გამოიცვლა, სახე მოილუშა, ისიც პირუჯვარს იწერდა და რალაცას ჩურჩულებდა ფეხსაწევი ცოქალას ხომ სავესებით დაელოჯა სახე, ისედაც დანაოქებელი ლოყები ნაზამორალ უნაბივით გაუხდა. წელში მოდრეკილი იდგა, ხანაც იჩოქებდა, რალაცას ჩიფჩიფებდა.

სოსომ აღარ იცოდა თავით რა ექნა, რა მოემოქმედნა? დედამ უბიძგა შკლავში და მანაც ერთი ორჯერ პირუჯვარი გადაიწერა და როცა დედა და ცოქალა ლოცვით გაერთვნენ კვლავ, მან ისევ დაიწყო აქეთ იქით თვალების ცეცება.

მთელი გორი აქ მოსულიყო.

საკურთხეველის გასწვრივ პირველ რიგში ეპოლეთიანი აზნაურები იდგნენ ჭამარ-ხანჯალითა და ლეკურებით წელდამშვეწებულნი. მათ უკან კოკარდინი ჩინოვნიკები, შემდეგ გორელი ვაჭრები, ბაზაზები, ხაბაზები, ღიბიანი, ლოყებლაქლაქა სირაჯები. ყველაზე წინ იდგა გენერალი ამილახვარი და სამი ბავშვი, ელენე, რუსიკო და თამაზი. სამივენი დიდებსავით იჩოქებდნენ, პირუჯვარს იწერდნენ და ლოცულობდნენ.

საკურთხეველის კარი გაიღო და სოსომ თვალი ჰკიდა ბრჭყვიალა ანაფორით მორთულ ხუცესს, მას ოქროსფერი ჯაჭვებითა და ეფენებით შემკული საცეცხლური ეჭირა ხელში და საოცრად აერიალებდა მას. ნაპერწკლები ელაგდნენ გარშემო და უცნაური სუნი იკმეოდა ირგვლივ. თავით ხუცესი ზმამალა კითხულობდა და ვალობდა თანაც.

მის ვალობას ეხმაურებოდა კლიროსზე მდგარი პატარა ბიჭების მთელი ლაშქარი, ზოგ მათგანს ისეთივე ბრჭყვიალა ანაფორა ეცვა, როგორიც ხუცესს, ეს ანაფორა მოეწონა სოსოს.

ისევ საცეცხლურის ელარუნმა მიიქცია მისი ყურადღება. საცეცხლური, კაცმა რომ სთქვას, უფრო მოსწონდა. მას და პეტას რომ ხელში ჩაეარდნოდა იგი, უეჭველად გამოიყენებდნენ რამეში.

სოსო დაფიქრდა: მაინც როგორ უნდა მოეხმარათ იგი? ბევრი იფიქრა, მაგრამ ვერაერთარი დანიშნულება ვერ გამოუძებნა საცეცხლურს. მაინც შესცქეროდა მღვდელს, მღვდელს კი არა, საცეცხლურს, მისი ელარუნი ახარებდა იღუმალ და სწორედ ეს უმიზნობა ამ უცნაური საგნისა, უფრო მიმზიდველად ხდიდა მას ყმაწვილის თვალში. (უმიზნო საგნისადმი ტრფიალი სიყმაწვილის უპირატესი მაცნე).

ეკლესიის კედლებსა და თაღებზე არა ნაკლებ საინტერესო სანახაობას წააწყდა მისი ცნობისმოყვარე თვალი.

სასაცილოდ ეჩვენა მას ეს ფრთებიანი, შარავანდინი ქალები ფხზჯრებისა და სარკმელების მახლობლად დახატულნი. ყველაზე უცნაური იყო გუმბათის შუაგულში გამოხატული გრძელწვერა მოხუცი, ფრესკა ალავ ალავ გახუნებული იყო. იგი ძლიერ წააგავდა ზემო უბანში მოხეტიალე მეძველე არამას.

უამრავი მტრედები შემოსევოდა ამ მოხუცს თავზე, მათ დანახვაზე თავისი შურდული და შვილდ-ისარი მოაგონდა სოსოს.

სად იყვნენ ახლა პეტა და გივი, მტრედების უებარი მმუსერენი?

გუმბათის სარკმლისკენ გაიხედა და შენიშნა სარკმლის რაღაცეზე მართლაც იჯდა ერთი მტრედი და დაპყრებდა მალლიდან ამ მუცელს. მალაღებელ ადამიანების ბრბოს.

კიდევ შეხედა.

თვალი მოიფშვინტა, შეხედა, ეგებ სურათია, ან ფიტული, ისეთი როგორიც მიხა ქილიფთარის სახლში ენახა. გაეპარა დედას და ცოქალას და როცა გუმბათის ქვეშ შესდგა, ველარ მოითმინა და შესძახა:

ქშიოვო.

(ეხომ დაიგრავინა თაღებს ქვეშ).

დედა და ცოქალა შეკრთნენ, რადგან მთელმა ხალხმა მოიხედა ერთბაშად. შინ მისულს დიდი საყვედურები შეახვედრეს სოსოს: ღეთის სახლში ვინ უქშენსო მტრედებს?!

«ეჰ, მაგას ეკლესიაშიც შეპყლია თავისი ეშმაკობა. მე ხომ დავიშალე, ბიჭო, მტრედების დევნა?»

უწყრებოდა მამა.

«იცი, მამი, მე სურათი მეგონა ის მტრედი, განა, მიტომაც დავუქშინე» - იმართლა სოსომ თავი.

6. „აბა“

შრავალგზისი შეგონებისა, დარიგებათა და გაწყრომის მიუხედავად, პეტა და გივი უბნის გმირებია, ლახტიწირის, ძერა-ძერას, იოლდა-იოლდას, ცხენობანას და კოკობანას თამაშში, ხოლო სოსო მათი უსტაბაში. შეუდარებელი მეშურდულე, უფრო საოცარი მოისარი, მეზობლიანთ მტრედების მრისხანე გარდანქმენი.

ამ სამ გმირს აკლებული აქვთ არა მარტო ჩუტკერაანთ უბანი, ლიახვიდან დაძრულ იხვებს მტკვრის ხილთან უხვედებიან შურდულით, კვერნაქის ქარაფიდან სრიალით ეშვებიან, ატენსა და ხილისთავში ყურძენს სკამენ მთვარიან ღამეში და გორის ჯვრის წმ. გიორგის ნიშთან იბარებენ ტოლ ბიჭებს კოკობანას სათამაშოდ.

გორისჯვრიდან გადასცქერიან მტკვრის ხეობაში გაშლილ სოფლებსა და დაბებს და ნატრობენ იმის გაგებას თუ რა ხდება მტკვრის ვადალმა, მთების უბეებში შეკუთულ სოფლებში.

ერთხელ სოსომ ცოქალასას შეირბინა, პეტა ეგულეზოდა მანდ. პეტა არსად იყო, მიხას უზარმაზარი წიგნი დაედო წინ და რალაცას იწერდა მანდიდან.

სოსოს ანბანის წიგნი ნახული ჰქონდა ორ-სამჯერ, მაგრამ ამოდენა წიგნი ჯერ არსად ენახა, ამიტომაც განცვიფრდა ამ უშველებელი, ყდა-შემოცვეთილი წიგნის შეხედვისას, მიხასადმი პატივისცემა და გაცემა გაათქვამა მის თვალში.

წინადაც ენახა წერად დამჯდარი მიხა, როცა იგი არ ნადირობდა, მუდამ ასე იჯდა, წინ რამდენიმე წიგნი ედგა და სწერდა.

სოსო შეუშინეველად შევიდა ოთახში, უთვალთვალა.

მიხას სათვალე შეუღზე აეცეცნა და ისე სწერდა. ვერ გაეგო სოსოს: რაღად სჭიროდა სათვალე მიხას, თუ წერის დროს აღარ ხმარობდა მას?

მიხამ თავი ასწია.

„რას აკეთებ, ძია მიხავე?“

შეეკითხა სოსო.

„ვწერ, შეილო, აბა რა ვქნა?“

„რასა სწერ, ძია მიხა?“

„ეს დიდი წიგნი ჩვენი ხალხის თავგადასავალია, შეილო, „ქართლის ცხოვრება“ ჰქვია ამ წიგნს. მეც ვზივარ და ვწერ რალაცებს“.

მიხამ ისევ განაგრძო წერა.

სოსო დააკვირდა: მიხა წარამარა კალამს აწობდა მელანში და რალაც უცნაურ ნიშნებს ბლაჯნიდა ქალაღზე.

„აბა წამიკითხე, ძია მიხა, რასა სწერ?“

მიხას გაეხარდა რომ თუნდ ერთი სულიერიც დაინტერესდა მისის საქმიანობით, რომელიც თვით ცოქალასაც უვნებელ ღიჟსა ჰგვრიდა და წაუკითხა ბავშვს „ქართლის ცხოვრების“ ცნობილი ციტატი:

„ქვეყნისა მზისა აღმოსავლისასა, კერძოსა რომელსა ეწოდების ჩინ-მანი-ნი, გამოჩნდეს კაცი საკვირველნი, ადგილსა, ყარაყორაემად წოდებულსა უცხო და უცხო სახისა, წესითა, ქცევითა და შესახედავითა“.

შემდეგ ამისა იწყებოდა მიხა ქილიფთარის გოდებანი მონღოლთა მიერ საქართველოს წარტყვევნისა და შემუსვრის გამო.

სოსო გატრუნული უსმენდა აღტყინებული მწიგნობრის ლაღდისს. თუმცა არაფერი გაეგებოდა თუ რად დრტყინავდა და გოდებდა ასე უნუგეშოდ მიხა ქილიფთარი და ვინ იცის სანამდის გაგრძელდებოდა ეს ამბავი, ცოქალას არ შემოესწრო.

„რას შერები, კაცო, ნუ გამოალაყე ეს ბაღლი. შენი ნაწერი სოსოს კი არა, მე არ მესმის, რას გაიგებს ბავშვი?“

„რატომ არა, დედაკაცო, რატომ არ უნდა გაიგოს თუ როგორ იტანჯებოდა ჩვენი ხალხი. რა იცი, რა გამოვა რისაგან? ეგებ დიდი კაცი გამოვიდეს და ეშველოს ჩვენს უბედურს ხალხს“.

ამბობს ოდნავ დარცხვნილი მიხა.

„არა, ჩემო კაცო, შენს ნაწერებს არცინ კითხულობს და ვიხარია ერთი მკითხველი რომ ჩაიგდე ხელში“.

ცოქალა დასაქმა ქმარმა და სოსო შეეხვეწა მიხას: მეც მასწავლეო წიგნი. მიხამ კალთაში ჩაისვა ბავშვი. თავისი დამქნარი ხელი წაავლო მის პაწია მარჯვენას, კალამი ხელში მისცა და დააწერინა — „ა“.

„ეს ნამგალივით მოდრეკილი ასო ადვილი ყოფილა, ძია მიხავე“.

წამოიძაბა სოსომ და კალმის ტარისაკენ გაიწია კვლავ.

„აბა, შენით სცადე“, ეუბნება მიხა და მაგიდასთან დასვა ბაღლი.

აიღო სოსომ კალამი, მაგრამ თავათ ვერ დასწერა პირველი ანი.

მეორეჯერ სცადა სოსომ, გაიხარა, როცა ანი გამოუვიდა.

ბანი სცადა მრავალჯერ ამაოდ.

„ეს ღვინის ლიტრასავით ასო უფრო ძნელია, მეორეჯერ მოხვალ და მაშინ სცადე“.

ანუგეშებს მიხა.

„აბა ვანი დასწერე, ჭურისებრი ასო“.

ჯერ მიხამ დასწერა მონდომებულად, მერმე სოსოს დააწერიდა.

„აბა სამივე ასო დასწერე“.

სოსომ დასწერა.

„წაიკითხე“.

დამარცვლა და ამოიკითხა.

გაეხარა და მწერს, თვალები გაუბრწყინდა.

„აგა“? ამბობს სოსო.

„რას ნიშნავს, ძია მიხა, „აგა“?“

„არაფერს“.

არ იამა ბავშვს მის მიერ პირველად დაწერილი სიტყვა რომ არაფერს ნიშნავდა. მაინც გახარებული წამოვიდა სოსო მიხას სახლიდან.

ხუმრობაა, სამი ასო დასწერა!

ბეტას ჩამოურბინა, გივი გზაში შემოხვდათ.

„იცით, ბიჭებო, მიხამ წერა მასწავლა“.

„ეგემც! დაიფიცე“.

„გორიჯვრის მადლმა“.

ამბობს სოსო და ილიმება.

ბეტას და გივისაც ენახათ როგორ სწერდნენ, მაგრამ თავათ ასეთი რამ მიუწვდენელ ჯადოსნობად და უფროსების საიდუმლოებად მიაჩნდათ, ამიტომაც არ უცდიათ.

იშოვეს ნახშირი და წაიყვანეს გამოსაცდელად სოსო. სოსომ აიღო ნახშირი და დახატა კედელზე სამი ასო:

„აგა“.

„რას ნიშნავს ესა?“

ეკითხება ბეტა გამომცდელის სერიოზულობით აღჭურვილი.

„ეს მე ვიცი, რა თქვენი საქმეა“.

ბეტა და გივი ამაზე შეგერდნენ. (ასე ეგონათ: როცა ნაწერი მართლ დასწერს ესმის, ეს უდიდესი სიბრძნის ნაყოფიაო).

ბეტამ უყურა, უყურა კედელს, სიმხნე მოიკრიბა და ეუბნება სოსოს:

„ამას ჩვენც დავწერთ, ქაჯან“.

„აბა, მოდი“.

ამბობს გამომწვევად სოსო.

ბეტამ აიღო ნახშირი ხელში, მაგრამ ვერ დასწერა, ახლა გივიმ ივაჯაკა-კა, მაგრამ ისიც დარცხვენილი უკუ იქცა.

მეორე დღეს ორივეს ასწავლა „აგას“ დაწერა. მერმე ის იყო წავიდა საქმე. კედლებზე, მესრებზე, ქვიტკირის გალავნებზე, ყველგან სწერდნენ „აგა“-ს, მაგრამ როცა ვინმე დაწერაზე წაასწრებდა და ამ უცნაური სიტყვის მნიშვნელობას ჰკითხავდა:

„ეს ჩვენი საიდუმლოა“, მიუგებდნენ მწიგნობრები.

ამ ამბავმა უფრო მეტად გააზვიადა სამი მეგობრის ავტორიტეტი მეზობლიანთ კვიპატების თვალში.

ერთხელ, კვირა დილას ნასმურევზე გვიან წამოდგა სოსოს მამა. კედელზე ნახშირით დაწერილი „აგა“ ამოიკითხა.

სოსოს მიუბრუნდა:

„ეს შენ დასწერე, ბიჭო?“
 „ღიას, მე დაეწერე, მამი“.
 მიუფო ამაყად ავტორმა.
 „ყოჩაღ, წერაც რომ გისწავლია“.
 ამბობს მამა და უღიმის სოსოს.

„თუ ასე გიხარია, სკოლაში მივაბაროთ“, სთქვა ეკატერინემ.

„ეჰ, ახლანდელ სკოლაში გარყვნიან მხოლოდ. მიხა ქილიფთარმა თუ წერა იცის, რა გამოუღის? დღე და ღამე ზის; წერს, აგზავნის ქალაქში, უკან დაუბრუნებენ, მერე მოდგება ხევს, ხევს თავისივე ნაწერს და ისევ წერს“.

სოსოს სკოლის ხსენებამ საამური ჟრუანტელი მოჰგვარა. სკოლაში ისწავლიდა მიხასავით წერას და მერმე უთუოდ გაიგებდა თუ რა ეწერა იმ სქელ წიგნში.

ბესომ ისევ კედელს შეხედა, კიდევ ამოიკითხა „აგა“, უნდოდა ეკითხნა შვილისთვის, თუ რას ნიშნავდა ეს სიტყვა, მაგრამ შერცხვა, ვაი თუ რასმეს მოასწავებდეს, უეცოტაში არ ჩამომართვასო ცოლშვილმა და ამიტომაც დადუმდა.

7. ტონთიო

სასწავლებელში სოსოს მიბარებას ჯულანთ ოჯახის მეგობარი მიხა ქილიფთარიც ჩუმ წინააღმდეგობას უწევდა. როცა ეკატერინემ, რჩევის საკითხავად მოსულმა, უთხრა: „ოღონდ შეიღს უსწავლელს ნუ დამიტოვებინებ და შეიდი ეკლესია დაგვიხდებოა საიქიოს“, მიხა აიძვრა, ენა აუბორძიკდა.

იმეამად სასულიერო სკოლაში მხოლოდ სამღვდლო პირთა შვილებს იღებდნენ და ეკატერინეს მხოლოდ ეს უნდოდა გაეგო: როგორ მოეწეო ამ კანონისათვის?

მიხამ იცოდა ამის წაშალი, დიაკვნის შვილად ჩასწერდნენ კანდიდატს და კანცელარიის მოხელეს რამდენიმე მანათს ჩააცეცხლებდნენ ხოლმე. იცოდა, მაგრამ არ ჯი გაუმხილა ეკატერინეს.

მიხა ქილიფთარი მიედ-მოედო; აქაო და ადრე არისო სკოლაში სოსოს მიბარება, დაიჩაგრებოა ყმაწვილი. არსებითად მიხას სავსებით უანგარო სურვილი ამოძრავებდა. იმეამად რუსსოს ახალი ელოიზით იყო ვატაცებული და ამ ცდების მოხდენას თავათ ლამობდა სოსოზე.

აქ ერთი ამბავიც უნდა მოვიტანოთ: მიხა ქილიფთარს შვილები არ შერჩა, საკუთარი იდეების გამგრძელებლად რომ აღეზარდა რომელიმე მათგანი. ვერც თავათ მოეხერხებინა მწერლის, ისტორიკოსის, ან რიტორის ტალანტის მომარჯვება, რათა ამგვარად გზა მიეცა ათეული წლების მანძილზე დაგროვილ ნატანჯისა და ნაფიქრისათვის.

ათასგვარი იდეა, ათასგვარი თეორია, ზშირად ურთიერთმს მოწინააღმდეგე და შემშუსტრელი, უწყალოდ გულს უღრღნიდა მიხა ქილიფთარს: მას არც ცოდნა აკლდა, არც თუ პათოსი, რომელიც ახლისმთქმელს ესაჭიროება ხოლმე, მაგრამ მას არ გააჩნდა უშთაერესი — გამოთქმის გენია.

მრავლად არიან ამ ქვეყნად დიდი იდეებისათვის მარტვილად შემდგარნი, რომელნიც ყოველივეს შესანიშნავად განიცდიან, თავის გუნებაში საუც-

ხოვოდ აზროვნებენ, მაგრამ როცა ამას ყოველივეს გამოსთქვამენ ^{სინი}, ხშირად სასაცილონი ხდებიან მსმენელისა და მკითხველის წინაშე, რადგან გენიალური აზრი არარაა მანამდის, სანამ გენიალურად არ გამოხატევენ მას.

მიხა ქილიფთარი ამ უსაკო ვუნდერკინდის უჩვეულო ძალმოსილებას ამიტომაც წაეპოტინა.

თავათ მიხასაც შემჩნეული ჰქონდა რომ მის ენაარეულ მეტყველებას ხშირად საკმაოდ განსწავლულები ვერ ითვისებდნენ. დიდი და მცირე გაურბოდა მასთან მასლაათს, უბრალო მიზეზების გამო: საუბრის დროს ხან საკინძზე ჰკიდებდა ხელს თავის მსმენელს, ხან ლილებზე, ხან სახელოზე.

ზოგიერთი თავაწყვეტილი მოწაფე ფოლაქს ხელში შეატოვებდა მიხას და თავს უშველიდა ისეთ მომენტში, როცა მიხას პირიდან დაიძვროდა იდეების და განცთების მთელი ზღვაური.

მოუხედავად ამისა, შინდის წყნელი ეკირა მიხას ხელში და დადიოდა გორში. ქუჩის კუთხეში დაუხვდებოდა ხოლმე რომელიმე თავჭარიან ქაბუტს. ეტყოდა:

„სად მიიქჷარი, ყმაწვილო, ალბათ ღვინის სასმელად რომელიმე დუქანში, ან თვალუქუქუნას უთვალთვალეზ სადმე. წამო ჩრდილში წამოვეჯდეთ სადმე და ჩვენ წინაპართა გმირობისათვის ვიამბო რამე“.

ყველა გაურბოდა მიხა ქილიფთარს, ხოლო პატარა სოსოს მუდამ ჰყოფნიდა მოთმინება, მთელი საათობით მოესმინა მისი ბუნდოვანი ქადაგებანი საქართველოს ისტორიიდან, მითოლოგიიდან, ძველი მწერლობიდან.

ეს ყოველივე თავათ შეესწავლა მიხას, მას შემდეგ რაც დარწმუნდა, რომ სემინარიასა და აკადემიაში ნასწავლი თავის ქვეყანაში არ გამოადგა.

როგორც ყოველ თვითგანსწავლულს, მასაც საკმაოდ უსისტემოდ ჰქონდა თავისი ცოდნა დალაგებული.

ერთ რამეს მტერიც ვერ წაართმევდა მიხა ქილიფთარს, მას საცებიით ფენომენალური მებსიერება ჰქონდა სამოც წლისთვის ფეხ-მიბჯენილს.

მიხა ქილიფთარმა თითქმის ზეპირად იცოდა საქართველოს ორი ათასი წლის ისტორიის მანძილზე რომელი მეფე, ერისთავი, ან კათალიკოსი სად დაბადებულა, როდის მომკვდარა, რომელი ომი სად მომხდარა, რომელ მეფეს რომელ ბრძოლაში წაქცევია ცხენი? უფრო მეტს ვიტყვი: ან ეს ცხენი რა ფერისა ყოფილა?

არც ფანტაზია აკლდა მიხა ქილიფთარს, მაგრამ ეს იყო: მისი ფანტაზია ისტორიკოსისათვის მეტი იყო, დიდი ბელეტრისტიკისათვის არა საკმარისი, ამიტომაც ვერც ერთი გამხდარიყო იგი და ვერც მეორე.

არც მასწავლებლის ტალანტები ჰყოფნიდა მიხა ქილიფთარს, იგი არაერთარ ანგარიშს არ უწევდა მსმენელის ასაკს, ათვისების უნარსა და განვითარების დონეს.

ეს გარემოება მას სასაცილოდ ჰხდიდა თვით თავის ერთგულ ცოქალას თვალშიაც.

ეს უკანასკნელი ხშირად მურაბის მოდულებას მიატოვებდა, მივარდებოდა მიხას და ხელიდან გამოგლეჯდა სოსოს, რომელიც ჩანცმილუული, მაგრამ მაინც გატრუნული უსმენდა ხოლმე საპირეშემოხეულ სავარძელში მეფურად წამომკვდარ მწიგნობარს.

ასეთ მომენტში უნდა გენახათ მიხა ქილიფთარი.

აღმოსავლურად ფეხმორთხმული იჯდა თეთრი თმაწვერევი მკაცრად მოხუცი (ალბათ ვახტანგ მე-VI ან ვახუშტი ბატონიშვილის ანალოგიური)

შინდისფერი, ყურთმაჯებიანი კაბა ეცვა, სახელოები მხრებზე გადაკეცილი. თავზე კალმუხის ქუდი ეხურა, საკმაოდ ძველმოდური და პეწგაცილი, სათვალე შუბლზე ჰქონდა აკეცილი. ხელები მუდამ მელანში ამოთხვილი, სამაგიეროდ საშუალო საუკუნის გადამწერლები შურით შეხედავდნენ მის ხელნაწერს უთუოდ.

ღერიან ჭართულ ასოებს, ძველი გადამწერლების დარად, ლეკურბებით სწერდა, ხოლო ლაპარაკში არჩაულად უქცევდა. „რამეთუ“ და „უკეთუ“-ს წარამარა ურევდა საჭირბოროტო საკითხებშიაც.

ამ ძველმოდურ კოსტაუმსა და მეტყველებას ედო უცილოდ წილი იმაში, რომ მიხა ქილიფთარი ოდნავ ახირებულ კაცად იყო ცნობილი გორში, არა მარტო გორში, ტფილისშიაც სასაცილოდ იღებდნენ ხოლმე ამ ძველი, ფრესქული ჩაცმულობის პატრონს. „ჩინოენიკების“ ტფილისის ქუჩებში გამოჩენილს.

ისტორიის შევნებაში მაინც და მაინც შორს ვერ მიდიოდა მიხა, მას მხოლოდ ლეგენდარული და ანეგდოტური მხარე ესმოდა მისი.

ამიტომაც მთელი ისტორია საქართველოსი მას წარმოდგენილი ჰქონდა როგორც განუწყვეტელი მარტვილობა იბერიისა და ლაზიკის პერიოდიდან ვიდრე 1801 წლამდის. (საქართველოს სამეფოს მოსაზობის შემდეგ ისტორიიდან ამოშლილად სთვლიდა იგი ქართველ ხალხს).

ხოლო საკუთარი გვირისა და მისი პირადი ტრავედია ამ ოკუმენტური მარტვილობის განუწყრელ ნაწილად ჰქონდა მიჩნეული.

როცა რომელიმე ხამი სტუმარი ჩაუვარდებოდა ხოლმე მიხა ქილიფთარს ხელში, იგი ნასადილევს გვერდით მოისევამდა ბოზბაშით გამაძლარს, (და ბოზბაშს იგი თავათ აკეთებდა ბარბარე ჯორჯაძის საგასტრონომო წიგნის მიხედვით) უთუოდ წაუკითხავდა თავის შორეული პაპის იოანე ქილიფთარის ანდერძს, საკმაოდ ვრცელ გრავნილზე მხედრულით დაწერილს.

ანდერძში მოხსენებულა, რომ ქილიფთარებს დიდი სამსახური გაუწყევიათ დავით აღმაშენებლისათვის „როცა იგი გელათს აშენებდა და „ვალაენი დამლა გადმოვარდა, სამას და ხუთი აქიმი მოასხეს და ვერა უშველეს, მაშინლა, ერთი აქიმი მოვიდა ყველას უკანის ბოლოსა და სთქვა: თუ ირმის რძეში არ ჩავაწვინეთ არა ეშველება რაო“.

მთელი საქართველო მოიარეს ნიკოფსიიდან დარუბანდამდის და შიომ ქილიფთარს მიაკვლიეს, არმაზის მთის ძირში მოსახლეს. მას ჰყოლია „თორმეტი ფური ირმისა მწველელი“.

„მოილო“ ქილიფთარმა და აღმაშენებელი ვადარჩა, ხოლო შიომ ქილიფთარს მცხეთის სახლთუხუცესობა უბოძეს თურმე.

კითხვის დროს მიხა განსაკუთრებული მახვილით აღნიშნავდა იმასაც, რომ პაპა იოანე ქილიფთარს, მცხეთის სახლთ-უხუცესს, ხუთი ქართველი მეფე: თეიმურაზ I, როსტომ, ვახტანგ V, შაჰნავაზ I და გიორგი XI და ოთხი კათალიკოზი გამოეცვალა, (კათალიკოზების ჩამოთვლას ღირსად არა სთვლიდა მიხა). აგრეთვე განსხვავებული ტონით წაუკითხავდა იმ ადგილს, სადაც

ნათქვამია ანდერძში, რომ პაპა იოანეს ასზე მეტი გაოხრებული სიტყვა და ამდენივე ეკლესია განუახლებია.

მეთერთმეტე საუკუნიდან სასულიერო კარიერა არ დაუწყებია მკვირვთარებს და მიხას მამას სტეფანოზს, მარტოოდენ ქართული წერა-კითხვის სკოლენს, რუისის დეკანოზობამდის ძლიერ მიეღწია, თუმცა მთელი სიცოცხლე არქიეპისკოპოსის ხარისხისთვის უოცნებია.

სტეფანოზი რუსულის ვერ შეთვისების გამო ვერ ელირსა ამ ხარისხს და ამიტომაც მისი გარდაუვალი სურვილი იყო, როგორმე მიხას რგებოდა ეს პატივი. მიხას ესახელებინა ახალ დროში ქილიფთარების ისტორიული გვარი.

ამიტომაც გაათავებინა მან შვილს ტფილისის სასულიერო სემინარია და რუსეთში გაგზავნა იგი აკადემიაში. სწავლის დამთავრებამდე მიხა შინ დაბრუნდა. მაგრამ არქიეპისკოპოსისათვის ოცნების ნაცვლად ხალხოსნური იდეები ჩამოიგბანა და ტფილისის სემინარიაში მასწავლებლის მოკრძალებული პოსტი იკმარა.

მერმე ის იყო ტფილისის სემინარიის რექტორი, ჩუდდეკი მოჰკლეს და ენდარმერამ რალაც მანქანებით მიხას სახელი დაუქავშირა ამ საქმეს. დამტკიცებით ვერაფერი დაუმტკიცეს, მაგრამ „მგლის ბილეთი“ მაინც მოუხერხეს.

მიხას არც ერთი ჭალარა არ მომატებია ამის გამო, არც თავის ვასამართლებელი არზების წერით შეუწყენია თავი, გორში ჩამოვიდა არხეინად, პატარა ბალი და ვენახი გააშენა და ავრონომიას ხელი მიჰყო.

კარჩაკეტილ ცხოვრების ტარებამ „ახირებული კაცის“ სახელი მოუხვეჭა. არც ამის გამო დალონებულა. „ხალხში გასულა“-ს მონატრებულმა ერთი ჯგორი იყიდა და ხალხოსნური ლიტერატურა დაჰქონდა ხურჯინით მთელს ქართლში.

მიხას ჭირის დღესავით სძაგდა როგორც სამღვდელობა, ისე აზნაურობა, მაგრამ შემთხვევამ მოიტანა და მას დაუმეგობრდა ავლეეში ახალგაზრდა თავადი, კიაზო ამირეჯიბი, რომელიც რუსის ჯარიდან გამოეძევებინათ რალაც მიზეზის გამო.

ამირეჯიბი „დაეწაფა“ ხალხოსნურ ლიტერატურას და მიხაც გულმოდგინედ უზიდავდა მას „სულიერ საზრდოს“ იმ იმედით, ეს მონანიებული ქორი მტრედად ეჭვია როგორმე.

მაგრამ აქ მოხდა ისეთი მოულოდნელი ამბავი, რომელიც რომანებში მეგობრობის ნაცვლად მტრობის კოცონს აავიზვიზებს ხოლმე.

ამირეჯიბის მოახლემ, კოჭალამ, გაუმხილა მას ეს საიდუმლო.

თურმე ნუ იტყვი, კიაზო ამირეჯიბი მიხას მიერ იღუმლად ჩამოტანილ ხალხოსნურ ლიტერატურით თონეს ახურგებინებდა ხაზაზებს.

მიხამ ისედაც იცოდა, რომ მას დასცილოდნენ, როგორც სამღვდელო პირნი, ისე თავადთაგანნი, გორელ ვაჭრებს ხომ უბად ჰყავდათ აღებული მისი ჯორისა და მისი უცნაური მოგზაურობის ამბები და ამიტომაც როცა ამირეჯიბინათ ახალგაზრდა მოახლემ ასეთი თავგანწირული მეგობრობა გამოიჩინა მიხასადმი, ამან უკვე იკმარა რომანიულ ინტრიგის ჩასასახავად.

მით უმეტეს, დაახლოვებით ასეთი რამ სადღაც წანაკაბში ჰქონდა მას სიკაბუქეში კიდევაც.

ცოქალა ამირეჯიბიანთ ნაყმევის ბუში იყო და კიაზოს დასახლებაში ცნდოდა მისი მოშორება, მაგრამ როცა მიხა წაებოტინა თავის დასახლებაში, კიაზომ რუსული უარი სტკიცა, თანაც მოიბოდიშა: რუსეთში ნათრევე კაცს ჩემს ოჯახში ვაზრდილ ქალს არ გავატანო.

როცა ცოქალასთან დათქმულ პირობისამებრ მიხა და ორი მისი ერთგული ამირეჯიბიანთ მუხნარს მიადგნენ უთენია, პატარძლის გასატაცებლად, ამირეჯიბმა შეიარაღებული ბიჭები დაადევნა. მტკვრამდის მიჰყვნენ მღვერეები სროლით და როცა მეფე-დედოფალი სამშვიდობოს გაიყვანეს მაყრებმა, ხარხარით მიამახეს: „ქირი მოსქამეო ჩვენს ბატონს!“

ამ ამბის შემცნობმა სტეფანოზ ქილიფთარმა გადმოიღო „ფსალმუნი“, რომლის ყდაზედაც მიწერილი ჰქონდა სხვა შეილებთან ერთად მიხას დაბადების თარიღი, ამოშალა იგი და აუზღვრეველად დააბინავე წიგნი ისევ თავის ადგილას.

სწორედ ამ ცოქალასაგან ეყოლა მიხას სამი ვაჟი და ორი ქალი. ხუთივე ჰუნთრუშამ და ყვავილმა იმსხვერპლა.

უბედობა ხანდახან ზედიზედ დასეტყვავს ხოლმე კაცს. დეკანოზი სტეფანოზ ბრაზმა მოაშთო, მიხას უფროსი ძმა მტკვარში დაიხარჩო. მიხამ მათი წილი მამული გლეხებს დაურეგა, თავათ პატარა ვენახი დაიტოვა ატენში, აგრონომიას თავი მიანება, სიძველეთმცოდნეობას და მეფუტკრეობას მიჰყო ხელი. მთლად განმარტოვდა და ჩაფლო წიგნებში.

ზაფხულობით მოგზაურობდა მიხა. აგროვებდა ძველ ხელნაწერებს, ხატებს, ეტრატის ნახევებს, კერამიკული და მოჭიქული ხელოვნების ნაშთებს და ნამუსრევეებს.

ასე რომ მის სახლში იპოვიდით ვარძიდან ჩამოტანილ ძველ საგალობელს, გელათის რომელიმე ხატს, ზარზმის ჩუქურთმის ნამსხვრევს, წრომის, ყინწყისის, დმანისის გვირაბებიდან გამოტანილ ძველ მონეტებს, რაინდულ თორებს, დამლიან ჯეჯვარდენებს, სპილენძის საყურეებსა და რკინის პერანგებს.

ასე დადიოდა მიხა მთელს საქართველოში, როგორც გულმტკივნეული მებაღე, სეტყვის მეორე დღეს თვალის შემვლები დასეტყვილი ბალისა.

ისტორიაში იგი მომეტებულ როლს აკუთვნებდა ფანტაზიას. ხშირად მისი ფანტაზია უფრო შორს მიდიოდა, ვიდრე მატიანეთა მიერ მოცემული ცნობები და სადაც ფაქტების დაზუსტება აკლდა ისტორიას, მიხა ქილიფთარი ორი სიტყვით ვადააბამდა ხოლმე შეუთავსებელ ფაქტს ურთიერთზე, „როგორც მტკიცდება“ და ცოტა უფრო ჰვემოდ „როგორც უკვე დამტკიცდა“, და ასეთ ხერხს მიმართავდა მიხა ქილიფთარი არა მარტო მაშინ, როცა სოსოს უხსნიდა რომელიმე ძველ ამბავს, არამედ მაშინაც როცა თავის წერილებს აგზავნიდა ტფილისის „ისტორიულ მოამბეში“ მოსათავსებლად. ამიტომაც მუდამ უკან უბრუნებდნენ მას თავის „ნარკვევებს“.

მიხა ქილიფთარი დიდ როლს აკუთვნებდა ბრმა შემთხვევის ძალასაც. მისი აზრით, მირიან მეფეს ნადირობის დროს მზის დაბნელება რომ არ შემთხვევოდა, საქართველო არ გაქრისტიანდებოდა და ქართველი ხალხი „ამოწყვეტას გადაურჩებოდა“.

თამარის ვაჟი, ლაშა გიორგი ლოთი რომ არ ყოფილიყო, ქართველები უთუოდ სძლევდნენ მონღოლებს მესამეჯერ შეტაკებისას, ვახტანგ გორგასლანს ქორი რომ არ გაფრენოდა, ტფილისი არ გვექნებოდა.

სამღვდელოებისადმი ღრმა სიძულვილით განმსჭვალული მიხა ხელაღებთ უარყოფდა ქრისტიან მეფეების როლს. ფარნაოზს დიდად აქებდა, პირველ არაქრისტიან მეფეს და აგრეთვე ვახტანგ გორგასლანსაც რატომღაც. დავით აღმაშენებელს რელიგიური სკეპტიციზმის გამო აღიღებდა, მაჰმადიან ქართველ მეფეების პოლიტიკას იწონებდა, უკანასკნელი ბაგრატიონის სახელის გაგონებაც სიძულვილს ჰგვრიდა, გიორგი სააკაძეს აღმერთებდა, იგი იყო დაჩაივებულ მეფეთა რისხვა.

ერეკლე მეორეს თუმცა დიდად თაყვანსა სცემდა როგორც სარდალს, მაგრამ, როგორც პოლიტიკოსს აძაგებდა.

ყრმა სოსოს შეატყო ერეკლეს ლაშქრობანი რომ აინტერესებდა ფრიად. და მართლაც ისე ოსტატურად აუწერდა ხოლმე მას ერეკლეს 99 ომს, ყოველ მათგანს თავათ დასწრებიოთ თითქოს.

ბავშვი ამ ამბავმა ისე გაიტაცა, თავათაც საკმაო ვონებათხვილ კითხვებს აძლევდა ხოლმე მთხრობელს. მაგალითად ასეთი შენიშვნაც მისცა: ტფილისთან ასე ახლოს რომ არ მოეშვა ირანელები ერეკლეს, აღა-მაჰომედ-ხანი ტფილისს ვერ აიღებდაო.

ამ ამბავმა მიხა ქილიფთარი ისე გააოცა, როგორც მოცარტის მამა, როცა ხუთი წლის გენიოსმა ურთულესი პიესა დაუკრა.

მიხამ უწინასწარმეტყველა სოსოს: უთუოდ დიდი სარდალი გამოხვალო. ოღონდ ეს იყო, ერთი პირობა დაუთქვა უცილო: ახლავე შეისწავლეო ისტორია.

უნდა გახსოვდეს, ყოველმა სარდალმა უნდა იცოდეს ასეთი რამ: ლანგთემურმა რკინის ჩელტებით, ხოლო მონღოლებმა ხანდაკებით აჯობესო ქართველ მეფეებს და ყველას, ვინც მათ ებრძოდაო. ჩემსავით სიბერემდის ნუ გადასდებო ამ საქმეს, არაბულ ანდაზას ეტყუდა ცნობილს: ვინც მოხუცებაში თარზე დაკვრას ისწავლის, იგი საიქიოში დაუკრავსო მას.

ასე უყვარდა ომების თხრობა მიხა ქილიფთარს, მაგრამ სიბერეში ფეხგადადგმულს, ქირისდღესავით სძაგდა ომი.

შემოდგომის მწყაზარსა და მზიან დღეს სოსო ჩამოსულიყო მიხას საფუტკრეში.

დაუვიწყარია სიყრმეში თვალმინაჩვევი ლანდშაფტები. ადამიანი წამოიზრდება. ბევრს იმოგზაურებს, მრავალ თვალწარმატაც სურათს ნახავს ბუნებისას, მაგრამ ყველაზე მტკიცედ სიყრმეში ნახული ლანდშაფტები რჩება ჩვენს ხსოვნაში და როცა „ბუნებას“ ვახსენებთ, ესენი წარმოგვიდგება თვალწინ.

მიხას ბალი და კარ-მიდამო მთელ გორს გადასცქეროდა. მტკვრისა და ლიახვის ხეობაში ოქრო და ქარვა დნებოდა მზეარეში. ხეატისაგან გადარუჯულ, გნოლისფერ სერებს, მთების კალთებში გაფანტული ცხვრის ფარები სირმის ბუზმენტებად დატყობოდნენ. ატამი, ვაშლი და ყურძენი ლალისფრად დღეოდნენ ხილნარის დახუნძლულ შტოებში.

ფუტკრები სევდიანად პუტუნებდნენ დამუნჯებულ სკების კარებთან.

მიხამ მოასწრო ამ იდილიური სურათის კერტით გართულ ერძა, მთარზე ხელი დაადო და ეუბნება:

„აი, შეილო ჩემო, ქეშმარიტად სანუკვარი სურათი ბრძენებში ცხოვრებისა. ხომ ხედავ, ეს საყვარელი მწერები არავის წაქეზებას ეცდებიან ვინმეს ხელი არ წასცდება მათი საბადებლის წარსატაცებლად. ისინი მუდმივი შრომით არიან გართულნი. ყოველ მათგანს მონაგრის მიხედვით მიეზღვის და მათთვის უცხოა ადამიანური შური და მზაკერობაი.“

საკუთარი შრომით ირჩენენ თავს და არც მე მივიწყებენ პედშავ მოხუცს, მათს ხელშემწყობსა და მოამაგეს.

მე დავებრდი, შეილო ჩემო, შეილი არ გამაჩნია და ძირი, რამდენიმე მზიანი დღე დამრჩენია და ჩემი ერთადერთი სურვილი ესაა: მათ სამსახურში დავლიო დღენი.

აი ეს საფუტკრე არის, შეილო, ქეშმარიტი იდეალი, და საოცნებო რესპუბლიკა ბუნების მიერ კაცთა საგულისხმოდ გაჩენილი“.

ამ საკმაოდ პათეტიური შეგონების შემდეგ მოხუცმა ხელი წააქლო სოსს და შინისაკენ გაბრუნდა, რადგან ხეთა ჩრდილებზე ატყობდა, სადილობის დრო მოწყულყო.

ძველებური აიენიდან სახლის წინ საამოდ ელურტულებდა ბოსტნიდან გამოყვანილი რუ. შექანებულ სვეტებზე გასულ ვაზეზიდან დაცვენილ ფოთლებს დაეფარათ ალაგალაგ ჩანგრეული აიენი.

ცარიელ დარბაზში შოთას, თამარის, ერეკლეს და ილია ქაქვაქაძის სურათები შენიშნა სოსომ.

სრული ქაოსი სუფევდა ვარშემო. თახჩები დამტვერილ წიგნებით იყო სავესე, ჩრჩილისაგან დაჭმულ ნოხებზე კაეიანი თოფები, დამბაჩები, კულები, ყანწები, ჯაჭვის პერანგები და ჯიხვის რქები ეკიდა.

ერთ თაროზე ბავშვმა შენიშნა უჩვეულო ბარძაყის ძვლები, თავისჭალები და მკლავები. ეს რელიქვიები წინაპართა კულტისა წინაღობით ჩამოეტანა მიხას უფლისციხიდან.

სოსოს ჯერ არ ენახა ეს და ამიტომ შესდგა, ვაოცებული მიაშტერდა.

დაინტერესდა: რათ გინდაო ეს ძვლები, ძია მიხავ?

მასპინძელი მიხვდა, ნაადრევი იყო ბავშვის ყურადღების ამ ჩონჩხზე შეჩერება. ნიკაპზე ხელი მოავლო, ამ ქვეყნიურ დარდისაგან შეულახავ თვალეში ჩაპხედა და ეუბნება:

„ეს ბავშვების საქმე არაა, წამო, ცოქალა სადილს გვაქმევს“.

ცოქალა ბუხრის პირად იჯდა სამზარეულოში, შამფურზე წამოგებულ ინდოურს ატრიალებდა. ცხიმი შიშხინით იღვრებოდა და საამოდ ტკიცინებდა ცეცხლზე.

სოსოს საოცრად მოშივნოდა მთელ დღე ნარბენს და მისი ნესტოები ხარბად იზიდავდნენ სამზარეულოში დაკმეულ სუნს.

მიხამ ფანჯარასთან მიიყვანა სოსო და საჩვენებელი თითით მიუშვირა გორის ციხეს და მის სანახებს.

„აი, შეილო ჩემო, შენ რომ მეკითხებოდი ამასწინათ, იმ სერიდან შერქმევია ჩვენს ქალაქს გორი, იმ სერიდან, რომელზედაც თავათ დგას ციხე-ირაკლი ბერძენთა კეისარი თავს დაესხა ამ ციხეს“.

აქ მიხა ჭილიფთარი წერილად აღწერდა სოსოს თუ რაღვთის ყოფით მოადგა კეისრის ჯარი გორის ციხეს. ცეცხლივით ლაპლაპა მუზარადი ეზურა თურმე თეთრ სპილოზე წამომჯდარ კეისარს. მისი ჯარისკაცნი და რკინის პერანგები ვარვარებდნენ მზვარეში და ისეთი შთანქლილებმა იქმნებოდა, ცეცხლ-წაქიდებული მხედრები მისეფიანო ციხეს.

ლოდსატყორცნებითა და ტარანებით აღღია თურმე გორის ციხე კეისარს. დასასრულ ისიც უთხრა: ტონთიო დაარქვაო ირაკლი კეისარმა გორს, რაიცა ნიშნავსო ოქროს მთას.

„მე-17 საუკუნეში თურქებმა აიღეს გორი. სიმონ მეფე მოსდგომია ციხეს თავისი ჯარით“.

მიხა თითით უჩვენებს სოსოს:

„ეგერ მტკვრის გადაღმა სერზე მეფე სიმონი და მისი ჯარი მდგარა. ზაფხული იყო და კიტრი უნატრია მეფეს.

გადმოეშვენ თურმე თავგაწყვეტილი რაინდები, ეგერ მხარმარჯვით ოქროპირიძეების ბოსტნებია, ე მანდ კიტრი და მწვანილი მოუპარავთ რაინდებს და მეფისათვის მიურთმევიათ“.

მიხა შესდგა და სოსომ მოკრძალებულად უთხრა:

„ასე გამოდის კიტრისა და მწვანილის მოსაპარავად მოსულა სიმონ მეფე და მისი ჯარი“.

მიხას ემა ეს შენიშვნა, გადაიხარხარა:

„არა, შეილო ჩემო, ბოლოს და ბოლოს სიმონმა აიღო გორი.

ე მანდ, ძველი ყაზარშები რომაა, იქ როსტომ მეფის სასახლე იდგა.

მტკვრის გაღმიდან ეკლესია რომ მოსჩანს, იმ სოფლის ბოლოს 80 წლის ერეკლემ სასტიკად დაამარცხა ლეკები“.

„ვეყო, ტვინი ნუ ამოსჰამე ამ ბავშვს, მოდიტ, მოდიტ, ინდოური გაცივდა“.

შერისხა ცოქალამ ჭმარი.

როცა სადილი მოთავდა, ცოქალამ ჭურჭელი გასარეცხად წაიღო. მიხამ თავის ოთახში შეიყვანა სოსო. სათვალე გაიკეთა, თანხიდან გადმოიღო პაპა იოანე ჭილიფთარის ანდრძის ეტრატე (რადგან ეშინოდა ცოქალას არ შემოესწრო) უკანასკნელი აბზაცი წაუკითხა მზოლოდ:

„განვედ ამ უხანოს სოფლისაგან და მივალ წინაშე მეფისა ქორონიკონისა ტნით, იენისის ერთსა. და დაიდგა გვამი ჩემი ატენის ტამართან რომ სამრეკლო არის. და ჩემთან წევს საყვარელი ძე ოთარი და ჩემს უწინარეს ოთხის წლით მიმეფარა თვალთაგან ჩემთა. შეილებს სიკვდილმან ასეთ სენს შემყარა სევდამან, რომ ველარ გადავრჩი და მათთან მოვედ განსვენებად.

უწინ პაატა დამერჩო მტკვარში, მერმე დედამისი დამეკარგა და იმან მომშალა, მერმე ვახტანგი მომიკლა კაცმან ავმან ლალატითა და სევდამ ცხოვრება დამალევიანა და განმეყვანა ამიერ.

კაი ძმები დამებოცნენ ავთანდილ და ლევან. უთუოდ სევდა ზარბაზანზე ძალიან ეცემის თქვენმან მზემან კაცსა და დაუფანტავს გონებასა და მოშლის კეთილისა და დიდებისაგან.

ვინცა შენდობით მომიხსენიოთ მკედარი გიციხონოსთ და ცოცხალი გილდგრძელოსთ“.

როცა ამ ეტრატს კითხულობდა მიხა ქლიფთარი, მის ზმას ვაზნარე ეტყობოდა, ზემო ქუთუთოები დაშვებული ჰქონდა დანაოკებულ თვალის უბებში, მისი დამკვნარი, დალეული სახე მიცვალბულისას.

იჯდა, კი არ იჯდა, იწვა სავარძელში და უკითხავდა ბავშვს ამ მწუხარე სტრიქონებს და თვით ეს ერთადერთი მისი მსმენელიც მას სახეზე შეატყობდა, რომ მიხა ქლიფთარს თავისი გვარის და მისი საკუთარი ცხოვრბაც ისევე წაგებულად მიიჩნდა, როგორც საქართველოს მიერ გადახდილი აურაცხელი ომები, რომელთა თხრობა მას ასე უყვარდა.

ზის მიხა თავის სავარძელში, თვალი ეხუჭება, ისევ აღიმართებიან მისი მშვილდებრ მოდრეკილი წარბები და შეხედავს სოსოს ისრიმის ფერი თვალბით და ისევ თვლემს...

სოსოს შინ წასვლა უნდა, მაგრამ ერიდება. ეგებ ცოქალა ვამოჩნდესო ბედად. იხედება წიგნებით დახერგილ ოთახში გარშემო. ეტაფერებსა, მაგიდებსა და კარადებზე ორბების, ქორების, მიმინოების, წერობების ფიტულები ყრია, ზოგი მათგანი წაქცეულა, ზოგიც თავდაღმა დაყირავებულა.

ასე სთვლემდა ყოველ ნასადილევს დამტვერილ წიგნებსა და ფიტულებს შორის მიხა ქლიფთარი...

* *

დედამ შენიშნა: მთელი ღამე მოუსვენრად ბორგავდა სოსო. ხან ეზმანებოდა რომ ერეკლეს ეხმარებოდა ტფილისის დაცვაში, ხანაც გიორგი სააკაძეს შევლოდა ვადაგვარებულ მეფეების წინააღმდეგ ბრძოლაში. თეთრ სპილოზე იჯდა და ტანზე ისეთი ბრწყინვალე აბჯარი ეცვა, როგორიც ბერძენ მეომრებს გორის აღებისას, ხან ვაბტანგ გორგასალს ხედადა სიზმარში, ხანაც მიხა ქლიფთარს და მთელი ღამე ესმოდა ქლიფთარიანთ ცუგაის საშინელი ყმუილი.

მეორე დღეს სოსო, პეტა და ვივი დადიოდნენ გორში, დუქნების, საზღების დარაბებსა და ფანჯრების რაფებზე აწერდნენ:

„ტონთიო“, „ტონთიო“, „ტონთიო“.

პეტა იმ წელს უკვე სასულიერო მასწავლებლის მოწაფე იყო და ამიტომაც სასკოლო ოთახის კარებზედაც მოასწრო ცარკით ამ სიტყვის წარწერა: ბერძნულის მასწავლებელი თავზე წაადგა ამ „დანაშაულის“ ჩადენისას და ყურით დაითრია პეტა.

„ვინ გასწავლა, შე ავაზაკო, ეს სიტყვა?“

ეკითხება მასწავლებელი.

„სოსო ჯულაშვილმა“.

„სოსო ჯულაშვილი ვინაა?“

შეეკითხა ინკვიზიტორი.

„ჩვენი შევირდია“, იცრუა პეტამ, რათა მალე გაეშვა მასწავლებელს მოზიდულ ყურისთვის ხელი.

„სოსო ჯულაშვილი? ასეთ შევირდს მე არ ვიცნობ“.

ბუზღუნებს მასწავლებელი.

სკოლის ადმინისტრაცია ამ სიტყვამ დააფიქრა, მით უმეტეს, რომ ბერძნულის მასწავლებელმა ვერც ერთ ლექსიკონში ვერ იპოვა ქვეყნული თუ რომელიმე საიდუმლო ორგანიზაციის ლოზუნგი იყოსო „ტუფქოდოქსიონიკა“

მეორე დღეს მთელი ჟურნალები გადააჭოთეს ინსპექტორმა და ბერძნულის მასწავლებელმა, მაგრამ ამაოდ, ასე რომ „ტონთიოს“ „გამოგონებისათვის“ ხელმოორედ მოხვდა პეტას.

8. „რ ა ტ ო მ“?

რაც უფრო ხანი გადის, მით უფრო ცნობისმონადირე ხდება სოსო. იგი დაკვირვებულად და უჯრებს უკირკიტებს, ბნელ სარდაფებში იჭვირებდა. მუდამ დაფარულს უთვალთვალებს. ახლა არამც თუ დედა და მამა, მიხა ქილიფთარიც ვეღარ აუღის მის დაუცხრომელ კითხვებს.

ცეცხლი როგორ ჩნდებაო?

წვიმა ვის მოჰყავსო?

მზე როგორ ამოდისო?

ბალახი როგორ იზრდებაო?

ლამით სად მიდისო მზე? ან მთვარე რატომ არ ამოდისო დღისით?

ეს ბავშვის საქმე არ არისო.

უპასუხებდნენ.

და მისი ერთად ერთი საწადელია, რაც შეიძლება მალე გახდეს დიდი და ყველაფერი შეიქნოს. ყველაფერი ვაიგოს და გააკეთოს, როგორც დიდები ჩაღიან ამას.

მაშინ წარამარა არ მიახლიან პირში: ეს ბავშვის საქმე არ არისო.

ერთხელ ზანდუკი ღია დარჩენოდა დედას. მივიდა და ისეთი საგნები ამოალავა, რაც არასოდეს ენახა.

მამის ძველი ფაფახი, სამარხი ქმარი ხალასი ვერცხლისა, პატარა თუშური ქუდი, რომელსაც სირმის ჯვარედინი ჰქონდა გაკეთებული.

მიხვდა, ეს ქუდი ბავშვის ნაჭონი უნდა ყოფილიყო.

თავზე დაიხურა მყისვე და ასე ეჩვენა დედას.

ვისიაო, დედილო, ეს ქუდი?

ეკატერინეს ყრუოლა მოჰგვარა ამის დანახვამ. ქუდი მოხადა წამსვე.

ეს ბავშვის საქმე არ არისო.

მაინც არ მოეშვა სოსო, ევედრება:

ვისიაო ქუდი?

ეკატერინე გამოუტყდა ბოლოს:

ეს შენი ძამიკოს, გიორგის ქუდიო, ნათლიას ნაჩუქარი.

„სად არის მერმე გიორგი ახლა?“

„გიორგი ცაშია, მამა უფალთან“.

ვერც ამ განმარტებამ იკმარა.

გიორგი მოკვდაო, შეილო.

უთხრა ეკატერინემ და სოსომ შენიშნა მწუხარების ჩრდილი მიაღვა დედის სახეს და მის თვალებში იელვა ცრემლმა.

სოსო ვერ იტანდა მტრული დედის მზერას: ეწყინა, მისმა ცნობის წაღობმა რომ აატრია იგი, გაეცალა, მთელი დღე უფუნებოდ იყო, მანქანაზე უფუნებდა, თამაშა და წერაზედაც გული აიყარა, დაეცა მიხას მიერ ~~წინაპრების~~ ტყაოსანი“, ვერც ერთი ღვეჯი ისწავლა იმ დღეს.

იჯდა სახლის უკან მზვარეში და ფიქრობდა:

როგორ უნდა მომკვდარიყო პატარა გიორგი, იმ მშვენიერი მოსირმული თუშური ქუდის პატრონი, მისი პატარა ძმა? სიტყვა „ძმა“ ათასჯინის სმენია წინათაც. ახლა ეს სიტყვა უცნაურ ფრეოლას ჰგვირის სოსოს, ყველასა ჰყავს ძმა, პეტას, ვივის, მეზობლიანთ კოლას, კოკლ სარგისას, ანგალ ბეგანას, ხოლო გიე ნიკალას, ერთი კი არა, შვიდი. ყველას, ყველას ჰყავს ძმა, სოსოს გარდა ყველას.

გიორგი რომ არ წაეყვანა თავისთან ღმერთს, სოსოს არ მოუხდებოდა ტოლბიკების წარამარა ძებნა, ხმობა და გამოხმობა. შინ ეყოლებოდა ძმა, კოკობანას, ცხენობანას თანაზიარი, დევების ბუნაგის აკლებისას თანამზრახველი.

იფიქრა ბავშვმა და მისი სული აივსო უნაწესი გრძნობით გარდაცვლილი ძმის მიმართ.

იფიქრა, იფიქრა, მაინც ვერც ძმა წარმოიდგინა როგორი უნდა ყოფილიყო და ველარც სიკვდილი...

როგორი უნდა ყოფილიყო მაინც სიკვდილი? მერე გაახსენდა მიხასას ნახული კბილებდაღრქენილი თავისქალა, ბარძაყები და მკლავები.

იმ დღეს არად ჩააგდო მათი ნახვა, მაღიანად მიიროთვა შემწვარი ინდაური, ახლა ეს ძვლები საშინლად აფორიატებენ მის წარმოდგენას.

მიუხედავად ამისა, მაინც მოუნდა მათი ნახვა.

ასე ეგონა: ამ ძვლების მეოხებით გავიგებო თუ რას ნიშნავს სიკვდილი.

სალამო ეამი იყო, მიხასას ჩქამი არ ისმოდა.

შტოებდახეჩილი ხეები სდუმდნენ, ხან და ხან ცვივოდა შეყვიოთლებული ფოთოლი, და ეს უმცირესი გაფაჩუნებაც სწვდებოდა მის სმენას. არსაიდან ისმოდა ფრინველების მზიარული თივილი. იღუმალების მკერდს მიყრდნობოდა გარინდებული ბუნება, სკების კარებთან ორიოდუ ფუტკარი პუტუნებდა უღიმღამოდ.

სახლის აივანზე ავიდა, იატაკის კრაქუნზე აყეფდა ცუგაი, აყეფდა და ისევ ძილს მისცა თავი, დარბაზის კარი შეალო, მიხა არსად იყო, არც თუ ცოქალას ხმა ისმოდა.

ხომ არ დახოცილანო?

ასეთმა კითხვამ გაიელვა მის თავში.

სთვლემდნენ ეტაყერებზე გამწკრივებული ფიტულები, სიკვდილი და სიცივე იმზირებოდნენ მათი ცივი, ჭიჭის თვალებიდან.

და ეს მუზარადები, ხმლები და სატევრები, რომელიც აროდეს ენახა სოსოს მიხას ხელში, მას მოეჩვენა როგორც ნამკვდრევი, მიხას გარდაცვლილი წინაპრების ნაოხარი. ისეთი უპატრონო და უხალისო, როგორც პატარა გიორგის სირმიანი ქული.

მიხას საწერ მაგიდაზე იდო უფლის ციხიდან მოტანილი თავისქალა.

სოსოს ასე ეგონა ცივი და ამაზრზენი სიცილი გადმოჰქუხსო დალოქენილ თეთრ კბილებიდან.

ერთი შეავლო თვალი სოსომ თავის ქალას, ვაი დედაო, ^{ერაქენულში} ~~ფეხფეხასასადი-~~ლოში შეეარდა და კარი გამოიხურა მავრად.

აქაც დუმილი დაუხვდა მასპინძლად. კედლის საათი რაკუნებდა მხოლოდ, ნეჯითად ითვლიდა ტაქტს და ეს ხმა შიშით ავსებდა უკაცრიელ სახლს.

ახლა სამზარეულოში შეეარდა ბავშვი. ბუხართან სდგი ცარიელი სკამი იდგა, ნაღვერდლები ოდნავ ღვივოდნენ ნაცარში. ზაფხულის მიწურული იყო, მაინც სცივოდა სოსოს, მიეჭრა ცეცხლს, ხელის გულები მიადიცხა და საწოლ ოთახისაკენ გაემართა; თანაც აპას ფიქრობდა შეშფოთებული:

აქაც რომ არავინ დახვედროდა, რა უნდა ექნა ამ დაბნელებულ, უკაცრიელ სახლში, სადაც ერთადერთი კბილებდაღრქენილი თავისქალა ეგდო მაგიდაზე და თავის გარშემო ავრცელებდა შიშსა და სიცივეს?

ოთახის კარი გამოღებულ იდგებოდა, ფეხაკრეფით შეიპარა და კარის პორტიერებს ამოეფარა.

ცოქალა ხატის წინ დაიოქილი ლოცულობდა, პირჯვარს იწერდა, ისევე როგორც იმ დღეს ეკლესიაში, ძირს ეცემოდა, შუბლს ახლიდა იატაკს, ხანაც წელში იმართებოდა. სტიროდა გულამომჯდარი, მკაფიოდ ესმოდა ბავშვს მისი ნელი. ნელი ქვითინა.

ალბათ მიხაც მომკვდარაო, გაიფიქრა სოსომ, ცალკერძ შიშმა შეიპყრო, ცალკერძ გული აუჩვილდა ამ კეთილი მოხუცის დაკარგვის გამო.

სხვა ღონე აღარ იყო და სოსომ გაუბედავად დაახველა საკუთარი თავის გასაძინეველებად.

მლოცველმა მოიხედა და სოსო რა შენიშნა, წამოდგა, კაბა გაიფერთხა მუხლისთავებთან, სამზარეულოში გაიყვანა სოსო.

ცოქალამ შენიშნა ბავშვი ძაგძაგებდა, ხელები გაყინეოდა, ცეცხლს ეტანებოდა.

მიხა სად არისო? იკითხა შეშფოთებულმა. ცოქალას თვალზე ცრემლი არ შეშრობოდა ჯერაც, ამან სოსოც ააცრემლა.

ახლა ეს იკითხა, ხომ არ მომკვდარაო ძია მიხა?

ცოქალა აიძღვრა, მიხა ტფილისს ყოფილიყო წასული. ხომ არაფერი დაგაბარესო მშობლებმა? მიხას ამბავი ხომ არ იციანო რამე?

არა, სოსოსთვის არავის არაფერი დაუბარებია.

ისე ვიკითხო, ჩემით. ცოქალამ წერილად გამოკითხა ყოველივე, მერმე გონს მოვიდა და ბავშვის დამშვიდებას მოჰყვა თვითონაც.

„დეიდა, ეუბნება სოსო, ჯერ ეს მითხარი, რატომ მომკვდარა ჩემი ძმა გიორგი?“

ცოქალა გაოცდა.

„როგორ თუ რატომ? გიორგი მოკვდა, შეილო, რადგან კარგი იყო, ყველასათვის საყვარელი, ყველას უყვარდა გიორგი, დედას, მამას. მიხას თავს ერჩინა. მე ჩემი ხუთივე შეილის სიყვდილი გადამაფიქწყა მისმა დაკარგვამ. სამი დამე გაუთითეთ მე და შენმა საცოდავმა დედამ.“

ნათესაებს, მეზობლებს, ყველას უყვარდა გიორგი და იმიტომ წაიყვანა ფუფალამ. ჩემი ბავშვებიც მათთან არიან, ვენაცვალე მათ საბჭოთა-რევიუციონერულ საქმეში. ჩემი ბავშვებიც მათთან არიან, ვენაცვალე მათ საბჭოთა-რევიუციონერულ საქმეში. ჩემი ბავშვებიც მათთან არიან, ვენაცვალე მათ საბჭოთა-რევიუციონერულ საქმეში.

ესა სთქვა ცოქალამ და კალთაში ჩაისვა აცხცახებული სოსო. ისევ შეეკითხა ბავშვი.

რატომ კვდებო ადამიანი?

აქ ცოქალამ თავისებურად ახსნა ეს მოვლენა.

ღმერთს ანგელოსები სჭირია, როცა ბავშვი კარგია, ნამეტნაეად კარგი და ყველასათვის საყვარელი, ფუფალა თან წაიყვანსო მას და ანგელოსად იქცევასო ბავშვი.

ისხდნენ სამზარეულოში მთელი საღამო ორივენი და ცოქალა უამბობდა სოსოს „სიკვდილის თავადის“ ქრისტეს, მამა ღმერთის და სული წმინდის გამო, მოუთხრობდა მეორედ-მოსვლის ამბავს, თუ როგორ მოვა ისევ ნაზარეველი ანგელოსის საყვირის ხმაზე, როგორ აღსდგებთან მიცვალებულები.

ყველა წმინდანზე მეტად უჭებდა ყველაზე ძლიერს, გორისჯვრის წმინდა გიორგის საგმირო საქმეებს.

იგიაო ელვათატების მბრძანებელი, ეშმაკებისა და ვეშაპების მმუსკრელი. მთელი საქართველოს მფარველიაო გორისჯვრის წმ. გიორგი.

ცოქალას ქადაგებანი ასეთი შეგონებით ვათავდა იმ საღამოს:

მალე სკოლაში წაგიყვანს დედა, წადით შენ და პეტა გორისჯვარს, სანთელი დაუნითეთ, პირველობისთვის შეივედრეთო წმ. გიორგის.

ამ განცდებმა ზნე შეუცვალა სოსოს.

შელამდებოდა თუ არა, ქუჩაში ველარ გადიოდა პეტას საძებნად, სარდაფს შორიდან უვლიდა, დაწოლისას კომოდის კარი თუ ღია დარჩებოდა დედას, ველარ იძინებდა. საწოლზე წამომჯდარს ფეხების ძირს ჩამოშვების ეშინოდა, ტახტის ქვეშ შემძვრალმა ეშმაკებმა არ მიკბინონო.

მიხას სახლიდან გვიან წამოსული ისე გამოობოდა, თითქოს ათასი ქაჯი გამოსდგომიაო, აქლოშინებული შევარდებოდა სახლში და კარს გამოიგდებდა.

გვალვისაგან დახეთქილ მიწის ღრუში იქნეულად იხედებოდა. გორის ციხის ბნელ თალებს ქვეშ მარტოკა ველარ ბედავდა შესვლას, თუნდაც შეილდისარი სჭეროდა ხელში.

შემოდგომის წვიმიან ღამეს, ორი წუთით მარტოკა დასტოვა დედამ.

სოსომ წამსვე გაიხადა, ლოგინში ჩაწვა, საბანი წაიფარა, ფიჭრობს: რამდენი წლის ყოფილა ნეტავ გიორგი სააკაძე. როცა ტაშისკართან სასტიკად დაამარცხა სპარსეთის ჯარი?

ეს არ უთქვამს მიხას.

სოსოს ბევრი არ უნდოდა. ოც წლამდის თუ დასცალდა, ქვეყანას გააკვირვებს თავისი გმირობით.

ერეკლე მეფე 18 წლის ყოფილა, როცა ნადირ შაჰს ინდოეთი ააღებინა.

რამდენი წლის იქნებოდა ნეტავ ტარიელი, როცა ქაჯეთის ციხე აიღო?

არც ეს უთქვამს მიხას.

სოსოს დიდხანს არ უნდა, ოცდახუთ წელსაც თუ გასძლო, უფრო დიდ ციხეებს აიღებს, ქაჯეთის ციხეზე უფრო დიდ ციხეებს. (აქ ხუთი წელი წაუმატა).

გარედ წვიმს, უსიამო სუსხია, რა საშინელებაა ასეთ ღამეს ბავშვის სიკვდილი.

...მაგრამ რატომ?

თავი ამოჰყო საბნიდან. მიიხედ-მოიხედა ოთახში. კვლავ შეეშინდა. ისევ წაიფარა საბანი თავზე.

თვალს ხუტავს და ფიქრობს:

დედასაც ვუყვარვარ, მამასაც, მიხა და ცოქალა თავს მეეღებთან.

მეზობლები, ტოლები და მეზობლების მეზობლები, ყველანი ასე ამბობენ სოსოს შეხვედრისას: რა კარგი ყმაწვილიაო!

სოსო ცახცახებს შიშისაგან.

ვა თუ ღმერთმა თან წამიყვანოსო, როგორც პატარა გიორგი.

„რატომ“?...

ფიქრობს სოსო და თავათაც არ იცის, რატომ ფიქრობს ასე?..

9. ცხვირპაპაშა დალასკუტა

ვის არ უნახავს შემოდგომის მიწურულზე მზვარეში მოზიმშიმე ბელურები გუნდგუნდად რომ დაგოგავენ, დაციგლივობენ, წყვილ-წყვილად ეღურტულე-ბენ და კენწლობენ, ხტიან და როკავენ ეჭატახში შესულნი.

ზოგი ნისკარტით იჩიჩქნება ნაკრტენში, ცალფრთას აბარტყუნებს ქვიშაში ზოგიც, რათა მიწის პირზე დარჩენილ სიტფოში დაიდოს წილი. ჰაერში ნაეარ-დობენ სხვანი, შურდულს მოწყვეტილ ქვასავით ენარცხებიან ძირს, შეფრინვით შეჭხარბიან სიცოცხლეს. (მათი უმწეო წრიბინიც ამელავენებს მიწისადმი უსახ-ღერო სიყვარულს).

ასე ქოთქოთებდნენ სასულიერო სკოლის მოწაფენი ეზოში სექტემბრი-ტფილსა და უღრუბლო დილას. მათი ჟრამული და ალიაქოთი სიცოცხლით ავისებდა ქუჩებს, შეყვითლებული ბალახით მოსილ ფილაქნებს და ვიწრო აზიურ შუკებს.

მხოლოდ ახალ მოსულნი დადიოდნენ აბუზულნი, თუთის ხეების გარშემო ჩალიჩობდნენ, მორცხვად ატუზულიყვენ სხვანი ყურეებისა და მესრების გას-წვრივ, რათა არავენ მოხტომოდათ შეფარვით, წიხლი, ან ბლიკვი არ მოხვე-დროდათ უეცრად.

გაუხედნავი კვიციბივით დაჯირითობდნენ „ძველები“, რომელთაც ტოლ-ბიჭებში უკვე მოეხვეჭათ კვიმატების სახელი, ზოგს მუშტით, ზოგს წიხლით, ზოგსაც გესლიანი ენით მოეგერებინათ სიავის მზრახველნი. ისინი არადაგდებ-დნენ ინსპექტორის ჩხავილს, ამხანაგების უხეშობას, ზედამხედველების გინებას.

ცახცხვის ქვეშ ჯგროდ იდგნენ მზარბეკიანი ტლუბიჭები, გასული კვირის კრივის, ლოთობის, ცემა-ტყეპის ამბებს უყვებოდნენ ურთიერთს, მეძებრებივით დასუნსულებდნენ ტანმორჩილი ბიჭუნები. ლაჯებში უცვივოდნენ უფროსებს.

ლოყებლაყლა ბუღრუგუნას ლავაშის ნაფხრეწისათვის ჩაებლუჯა ხელი, შავბლუზიანი ვირგლა მისდგომოდა, ებღლაძუნებოდა, წართმევას უპირებდა. ლოყებლაყლა პირში იტენიდა ლავაშს ცალი ხელით, მეორის მუშტით და

წიხლით იგერიებდა აბეზარს. ცრემლები ჩამოსდიოდა ღაწვზე, მაინც იღუკმებოდა ბუდრუგუნა.

გრძელხელება კუზიანი მესერთან მიესრისა ელამს, მტყუპს მსტყუპს ურთიერთს ფერდებში.

„შე კუზიანო!“

„შე ბრუციანო!“

პირში ახლიდნენ ერთმანეთს სიპართლეს.

ულვაშიანი შავირდი კოკლ ბავშვს გამოსდგამოდა, ჯიბიდან კოკების ამოროთმევას უპირებდა.

წაკუზულიყო ცაცხვის ქვეშ ვეება ტლუბიკი, პატარები გამოობოდნენ გაშალებულნი, ამოდ აწყდებოდნენ მუხის კუნძივით მოზნეჟილ ზურგს, თხლასანიოთ ეხეთქებოდნენ მიწაზე.

ახლად შედგებულნი ქაბუცები მოძენძულდებდნენ, ქშელით ვადაუქროლებდნენ ოთურმაში წაგებულს, გაქანებული გზადგაზა წაუბილიკებდნენ თავგადაბოტრილ პატარებს და ზეზემდგომთ შეაბტებოდნენ მტრებზე.

ქერა ბიჭუნას წიგნი წაერთმია შავგვრემანისათვის. იჭაქებოდა პატარა, თრიმლის სისხო ცრემლები მოწანწკარებდნენ დაკაწრულ ლოყებზე, მაგრამ გამკითხავი არაინ სჩანდა.

ორ ანგალს ხელები ვადგეტლო ურთიერთისათვის, წყვილად მოდიოდნენ, ცხვირბაქუა დალასკუტა წინ მოუძლოდა მათ.

კაკლის ძირში ზაზა დოლაბერიძე იდგა, ასაკვადასული გრძელთავა ყმაწვილი, ტოლბიჭებში „ზუბრიაკად“ წოდებული, იდგა და „ზუთხავდა“ სამღეთოსჯულს.

ცხვირბაქუა დალასკუტამ თვალთ ანიშნა ბიჭებს, თვითონ განზე ვადგა.

მიეპარნენ, მკლავები ქამანდივით თავზე გადააცვეს ზაზას.

„ჰოპლა!“

წამოაყირავეს კოლოკივით აწოლილი ახმანი, დოლაბერიძე მტვერში დავცა პირქვე, სამღეთოსჯულის წიგნი ორჯერ ვადატრიალდა ჰაერში და ვადანლილი დავარდა მიწაზე.

დამნაშავეებმა მოჰკურცხლეს. ცხვირბაქუა დალასკუტა მივარდა წიგნს, მოჩვენებითი მზრუნველობით აიღო, სული შეუბერა, მტვერი ვააცალა, ასე ვადანლილი ცხვირთან მიუტანა მტვერში ამოვანგლილ დოლაბერიძეს და უჩვენებს სურათს მოსეს მიერ მეწამულ ზღვაზე ვადანსელისას.

მოსამძიმრის ტონით ეუბნება თანაც:

„უჰ, უჰ, ვამიშვედეს გუგები“ და ეშმაკივით აპარბალებს ასკილივით წვრილ თვალებს.

დოლაბერიძე ვარინდებული დგას.

„მოსე ზღვაში ჩავიდა.“

ქილიკობს ცხვირბაქუა დალასკუტა.

„გასცურა და ვავიდა.“

დაიძახა გიემა ნიკალამ და ორივენი მოსწყდნენ ადგილიდან.

„მოსე ზღვაში ჩავიდა.“

„გასცურა და ვავიდა.“

აღრიადნენ გარსმოჯარული კვიმატები.

დოლაბერიძე დარეტიანებული აფაცურებს ხელებს და ეჭყრუნებს ტუქ-პირიდან დადენილ სისხლს.

„სსსს!“

გაისმის ისეთი სისინი, როგორც ველურ ბატებს ამოხდებათ ხოლმე, როცა შევარდენი გადაუტროლებს თავზე.

„ინსპექტორი!“

ინსპექტორი!“

დასწყვილა რომელიღაც ჭორფლიანმა ცელქმა, დიდებმა მოსცოცხეს და პატარები ადგილზე გახვედნენ ისევე, როგორც ლელიანში გაიტრუნებიან ხოლმე ლაღები და მწყერჩიტები. როცა მიმინო გადაივლის შტეკვარზე.

შეესერთუქიანი თხაწვერა ინსპექტორი „კატასტროფის“ ადგილზე გაჩნდა. მარჯვენა ხელით მოიხიდა უღვაში. იკვნეტს, თანაც კეითხება დოლაბერიძეს:

„ეინ წაგაქცია, თქვი!“

„წიგნს ვკითხულობდი. არ ვიცი ეინ წამაქცია!“

„რას კითხულობდი?“

„საღმთო სჯულს.“

„გუშინ რად არ ისწავლე გაკვეთილი?“

დოლაბერიძემ საბელოთი მოიწმინდა პირიდან სისხლი. ხმის ამოღება დააპირა, მაგრამ სათქმელი არაფერი აღმოაჩნდა.

მზრები აიჩჩა და პირდაპირილი შეაჩერდა ინსპექტორს.

„Кутля вчера ночью, убирайся, несчастный!“¹

დაიღრიალა ინსპექტორმა, თავისი გამხმარი გრძელი ხელი ჩაიჭნია, მერმე ჩეუღლებისამებრ ოდნავ მოიკუზა. ორივენი ზურგზე დაიწყო და სკოლისაყენ გაემართა ისეთივე ალუშფოთებელი ნაბიჯით, როგორც ვალმოხდილ მუშაეებს ამშვენებს ხოლმე.

ცხვირპაქუა დალასკუტა ისევ გამოძვრა საიდლანაც, უკან გაჰყვა ინსპექტორს, თავთაც მოიკუზა წელში, ხელები ზურგზე შემოიწყო მასავით, ორივე საჩვენებელ თითს უჩვენებს უკან მომავალ მოწაფეებს ისევე მოღრეკილს, როგორც ამას შერებოდა ხოლმე ინსპექტორი, როცა ბერძნულ „ომიკრონს“² ანიშნებდა მოწაფეებს დაფაზე დაუხატავად.

ინსპექტორის ზურგი უკვე აღარ სჩანდა და ცხვირპაქუა დალასკუტა გამობრუნდა გარსმოჯარულ შევირდებისაკენ. საოცრად დაიჯღანა და სწორედ ისეთივე ხმით, როგორც ინსპექტორს ამოდიოდა ხოლმე ყრონტიდან, დაიჩხავლა:

„Несчастный.“³

და ბრბოში გაუჩინარდა, როგორც ბერძნული თეატრის მასკა, (როცა იგი თავის როლს მოათავებს ხოლმე).

ცხვირპაქუა დალასკუტა დიდხანს არ დარჩენილა უსაქმოდ.

იცუნცულა,

იცუნცულა და ახალ სანახაობას წააწყდა მისი კვიმატი თვალი.

¹ წუხელი კეიფობდი არა, შე უბედურო.

² „ომიკრონ“ — ბერძნული „ო“.

³ უბედური.

და ნაჭადაგებს. მოწაფეებს მოსწყინდათ. კვიმატებმა ასტეხეს ზველა, შერხის ყდების რახუნნი, ნესტოებით ფშუკუნნი.

ცხვირაპქუა დალასკუტამ იდროვა და ტუჩზე ხელი მიფხვანდა ჩუქრმეტლით დაკითხავდა სოსოს:

„რა გვარი ხარ?“

„ჯულაშვილი“.

„ჰი, ჰი, ჰი.“

ჭილიკობს დალასკუტა.

„რა გაცინებს?“

ეკითხება სოსო.

„არაფერი, ასეთი გვარი ვის გაუგონია? გვარი ჩემი ნახე, ვაშალომიძე. ჩემს გვარში „ვაშაც“ არის და „ლომიც“.

ამბობს რიბიანად დალასკუტა.

სოსო დადუმდა და ისევ კათედრისაკენ იცქირება.

შეანაფორიანი უკვე აზარტში შესული ზეპირად ამბობს დაბადების ციტატას იმ ადგილიდან, სადაც ებრაელების ღმერთი უბრძანებს მოსეს გამოიყვანო ისრაელი ეგვიპტელთა ტყვეობიდან.

„და არა ისმინის ფარაო, მივევ ხელი ჩემი, ეგვიპტესა ზედა და გამოიყვანო ძალითა ჩემითა ძლიერითა ერი ჩემი. ძენი ისრაელისანი ეგვიპტით შურის გემითა დიდითა“.

ისევ იხელთა ვაშალომიძემ დრო. ახლოს მიუჩოჩდა სოსოს და უჩურჩულებს:

„მამაშენი რა საქმის კაცია?“

„ხელოსანი“.

„მამაჩემი კი ეპისკოპოსია.“

შეანაფორიანმა თავისი ბანჯგვლიანი წარბი ზეაღმართა, რა შეამჩნია ვაშალომიძე მოუსვენრად ბორგავდა, ჩურჩულებდა და არც ახალ მოწაფეს აცლიდა ყურისგდებას.

შენიშენის მიცემა დააპირა, მაგრამ ახლა სხვა ადგილი გაახსენდა ზეპირად:

„უკეთეს არა ინებო გამოვლინებად ერი ჩემი, აჰა ესერა მოვევლინო შენ ზედა და ერსა შენსა ზედა ძაღლის მწერი...“

მთელი კლასი ხმაურობდა, სოსოს ვარდა სხვა არაეინ უგდებდა ყურს.

აქ შესწყვიტა მოულოდნელად ციტატი და წამოიყვირა ბერმა:

„ვაშალომიძე“!...

თვალები დაუბრიალა მოუსვენარს და განავრძო თხრობა.

და როცა ეს ამბავი უაღრესად დრამატულ მომენტს მიეწია, მოსეს ზღვა უნდა გაეკვეთა კვერთხით და შეანაფორიანს ციტატები შემოაკლდა, ბიბლიის გადაშლა იკადრა და შესაბამისს ადგილს დაუწყო ძებნა, ვაშალომიძეც დაივიწყდა მთხრობელს და მისი ფერმკრთალი ამხანაგიც. მოწაფეებმა ისევ ასტეხეს ზველა, ურთიერთის ჩქმეტა, კალმების სროლა, ცხვირაპქუა დალასკუტამ კვლავ იხელთა ხელმარჯვე დრო და მთელი კლასი გააცნო სოსოს, როგორც გვარის, ისე მის მიერ შერქმეული სახელების ჩამოთვლით.

„პირველ შერხზე, მარჯვნივ, ტალახაძეა — „ჩიფჩიფა“, მის გვერდით ბაზლადე ზის — „ბაჩა“, მათ უკან გრძელთავე, საძაგლიშვილია, — „ჭყეტია“, შე-

ბლუზიანი გიჟიყრელია „ტყლაპო“, გვერდით ვაციწვერიძეა — „ღონღლა“, თავგახოტრილი ნასრაძეა — „ჭოხონა“, ის ჭორფლიანი ბზიკაძეა — „ფხუქო“, მღვდლისშვილი. ჩოფურა ბუსხრიკიძეა — „კოტორი“, დიაკნიშვილია გვერდით ძალღუაშვილი უზის, „უძუძგურა“.

ასე ჩამოსთვალა მთელი კლასი. იქედნურად იჯლანებოდა, როცა თავის ტოლების გვარებს ახსენებდა, ან მათი მამების უმნიშვნელო თანამდებობებს.

ჯერ მოსე და მისი ისრაელები მეწამულ ზღვაზედაც არ იყვნენ გადასული, როცა სკოლის ზარმა დაიქროილა. აზუზუნდნენ უკანა მერხებზე წვერულვაშინი ყმაწვილები.

ბერმა ქურნალს დაავლო ზელი.

შევირდები სოსოს და დალასკუტას შემოეხვივნენ გარს. პეტამ თავი შემოპყო, უფროს განყოფილებიდან სოსოს მოსაკითხავად შემოპარულმა.

„ახლა ამის ჯერია, პეტა, ჯულაშვილს უნდა შევარქვა სახელი.“

ეუბნება დალასკუტა, სოსოზე უთითებს.

„შენ ჭკუით იყავი, ქაჯან, ახლა შენ მავის ენამწარობა იკითხე, ზელაბლა მოგნათლამს“, ეუბნება ცხვირპაჭუას პეტა (რადგან ვაშალომიძეს „დალასკუტა“ კეთილზმოვან სახელად მიაჩნდა და არ ეჩოთირებოდა). დალასკუტას ოინებისაგან თავმობეზრებული ყმაწვილები სოსოს მისცვიდნენ.

„მონათლე, მონათლე!“ ყვიროდნენ ბავშვები. სოსომ ახედ-დახედა ვაშალომიძეს. სერიოზულად ამბობს:

„მავას? მავას ძაღლის მწერი უნდა დავარქვა.“

(გაგრძელება შემდეგ ნომერში)

ზრიგოლ აბაშიძე

ორი ლექსი

1. ზოდარზნის ღამე

წინათ ეხურა ეს ცა წინაპრებს,
მაშინაც იყო ცაზე მთოვარე,
და დაჰყურებდა, როგორც მსტოვარი...
მათი ნათელი ველარ ინათებს,
ველარ ზედავენ ამ ცას შუქიანს,
არც ჩრდილი დარჩათ, არც სათხოვარი,
ცა ისევ ბრწყინავს გასაოცარი,
ცას მათი წასვლაც არ გაუგია.

მაშინაც იდგა ცაცხვების ღანდი,
რტო დაშვებული ჰქონდათ ზორთუმად...
ჩვენ ჩვენი საქმე ვაკეთოთ ჩუმად,
ცას ნუ შევხედავთ მზის ამოსვლამდის,
ჩალის სამკალში ჩავიდეთ გვიან,
და სანამ ცის ქვეშ დავდივართ ნელა,
ვარსკვლავებისთვის ერთი ვართ ყველა,
ცის საიდუმლოს ჩვენ არ გვეტყვიან.

დავდგეთ ტყის მხარეს და დავესაზლოთ,
დე, ვადიპედოს ცა ვარსკვლავებით,
ჩვენც ვაჰქრეთ, როგორც თვალნაკრავები,
როგორც ღრუბლები ვაჰქრენ ბინდებად,
და თუ ვარსკვლავი ჩვენთვის არ ნალელობს,
მოდით, ჩამოვსხდეთ ახლო, სულ ახლო,
ვარსკვლავის ნურც ჩვენ მოგვერიდება.

2. ქართლის ბულბულის შთამომავალი

ამოვა მთვარე უზარმაზარი,
ქართულად ღრუბლებს ჩამოიჩრდილებს,
დადუმებული ძველი ტაძარი
და ჩუმად სძინავთ ბატონიშვილებს.

გაზაფხულია, ხარობს ყვევილი,
ხე მწვანობს დიდი და რტომრავალი,
მღერის ვახტანგის ჩამოყვანილი
ქართლის ბულბულის შთამომავალი.

ამოტირებს ხმა იადონის,
ფოთლებში ტაში და ჩურჩულია...
ლოდქვეშ ისვენებს ქართლის ბატონი
და ველარ უსმენს ვარდბულბულიანს.

გიორგი კახანიძე

მეშუარები

განცლით მივეყვებით მართალ სტრიქონებს,
აზრთა სივრცეში ვულმა გაგვიშვა.

ამ მწველ ფურცლებზე რას არ ვიგონებთ,
რით არ განვიცდით სულში ქარიშხალს.

გამოვლილია ვანა გზა ცოტა,
ანდა ყოფილა ცოტა სათქმელი?!

გული რამდენჯერ უნდა დაწვოდა,
ვინც ამ სტრიქონებს მისცა ნათელი!

ის დადიოდა ქვეყნად მახვილით,
სულით ძლიერი, ჯანით მაგარი,
რადგან შხამავდა ყორნის ძახილი,
რადგან ქვეყანა იყო საკანი.

იხიბლებოდა ბრძოლის სისრულით,
ჯაჭვის პერანგიც მისთვის კერილა.
ბედის ბრიალა ცეცხლთან მისული
ბევრჯერ დამწვარა და აღდგენილა.

კაცი ფოლადის, ბრძოლის გამგები,
როდის წამხდარა ან გატეხილა!

როგორ უნდოდა ხალხის ნაქები
ბედნიერება ადრე ეხილა.

როგორ უყვარდა გმირთა შექება,
მათი სიკაცხლის იყო მსურველი;
მათთან მხარდამხარ სურდა ეგემა
თავისუფლების ვარდის სურნელი.
ტეხდენ, არ გატყდა...

დრომ კი დაღალა,

როს დაბერება მისი ინება...

შინც სიბერის წლებში ჭიკაძემ

ნახა ცხოვრების აღორძინება.

მზემ ბრწყინვალეების ძალით მოხიბლა,

იგრძნო კეთილი თესლის ამოსვლა

და მოხუცებით ლამის მოხრილმა

შეერდი გაშალა, ვარდიც დაყნოსა.

თითქოს ჩამოხსნეს შველელთა თოკიდან

ისევ ჭაბუკი, ჯანით უცვლელი;
 კალამს ნაცადი ხელი მოჰკიდა
 და დაგვიტოვა მან ეს ფურცლები.
 ჩვენ მათ სტრიქონებს განცდით მივეყვებით,
 აზრთა სიერცეში გულმა გაგვიშვა.
 გვანთებს მართალი მათი სიტყვებით
 და შემოდიან სულში ქარიშხლად.
 ჩვენ იმ წარსულის არ ვართ მზილველი,
 სხვა დროს აყვავდა ჩვენი შეგნება;
 ჩვენ სიჭაბუკე გვაქვს მომხიბვლელი,
 ჩვენ მოხუცებაც კარგი გვექნება.
 სიო მაშინაც მოვა ბალიდან,
 არ დაგვეჩვევა ძილი, ზმორება;
 მზნედ მიეუჯდებით საწერ მაგიდას
 და მოვიგონებთ გავლილ ცხოვრებას.
 ვიტყვით ჩვენს წარსულს, ჩვენს სიაცარგეს,
 მაგრამ ამ ფურცლებს არ ემგვანება.
 იქ არ იქნება ის, რაც დაჰკარგეს
 ტანჯვის სახელით ჩვენმა მამებმა.
 იქ კვლავ იმ კაცზე ვიტყვით მადლობას,
 ვინც გაზაფხულის შესძლო მოცემა;
 იქ ამღერდება ჩვენი ვარდობა,
 ჩვენი ლამაზი დრო და ოცნება.

1939 წ.

იაკინთე ლისაშვილი

ქახილი მთაში

რომანი

წიგნი მეორე

ვეძღვნი უდროოდ დაკარგული ჩემი
ძმის — გორდისას ძვირფას სხოვნას.

გაზაფხულის უკანასკნელი თვე მიიწურა. თბილისში სიცხეები დაიწყო და ხალხი აგარაკებზე გასამგზავრებლად ემზადებოდა.

ყვავილებით მკერდგავსილ ბალებს და მთავარი ქუჩების კიდეურებს ყოველ დილასადამოს გულმოდგინედ ასხურებდნენ წყალს მებაღეები. ცივი წყლის შხეფებისგან ახალგაზოგადებულ ბავშვებივით ახელდნენ თვალებს ნორჩი ყვავილები. პირჩამობანილნი თავს მალლა სწევდნენ, ილიმებოდნენ და მრავალგვარი დამათრობელი სურნელით ავსებდნენ ქალაქს.

ვინც ამ მომღიშარე ყვავილებს ხედავდა, რალაც სულიერ სიმდიდრეს იძენდა თითქოს, გული სიამოვნებით ევსებოდა, იმავე ყვავილებივით ილიმებოდა, უფრო თამამად შიაბიჯებდა.

ჯერ კიდევ ნამქერისგან ამღვრეული მტკვარი ძალუმის ქშენით განაჯარქობდა გზას კასპიის ზღვისკენ.

დილის მზე ღია ფანჯრიდან სხივებს ასხურებდა ოთახის კედლებს, რომელშიც ორი საწოლი იყო. ერთზე ახლა არავინ იწვა, მეორეზე კი — პირადმა გაშოტილიყო ძლიერ გამზდარი, უფერული ყმაწვილი და სხივებით შებკურებული კედელს მოწყენილი მისჩერებოდა. ის აღარ ფიქრობდა, რაც მოხდა, რაც იყო. მხოლოდ აკვირებდა, თუ რამდენის გადატანა შესძლებია უბრალო მომაკვდავს:

„რაკი გაგჩენილვართ, ამოღებულნი ხმლით ვებრძვით ცხოვრებას. იმართება დიდი ბრძოლები, — იფიქრა მან, — და ბრძოლის შემდეგ ისევ სიწყნარე — ან სამუღდამო, ან დროებითი!“

ახლაც როგორი სიწყნარე იყო მის მისუსტებულ სხეულში და ამ ოთახში! თითქოს ბრძოლები უკვე გათავდა, გამოიადარა და ყოფნა-არყოფნის საზღვართან ჩაძირულმა სხვა ნაპირთან ამოყო თავი. როგორი სიწყნარეა, როგორი სიმშვიდე! მაგრამ, არის თუ არა ბედნიერი ასეთი სიმშვიდე? ალბათ, მისი ზიმშვიდე დარჩება მანამდე, სანამ მისუსტებულ სხეულში სიცოცხლეს ძალა მოემატება და თუ ეს მოხდა, სიმშვიდესაც ვადა გაუვა.

— ყველა ჩემი დანაშაული მაშინ მოვა და ჩხელეტას დამიწყებენ. ამგვარ ფიქრებს კარგა ხანს მისდია და ბოლოს გადასწყვიტა: ტილილიტების გვეძლო, სანამ ძალა ექნებოდა.

ამდროს ოთახში სახეგალიმებული შემოვიდა მომვლელი და:

— აა, კარგადა ხარ, ნოდარ? ხომ მშვენიერად? როგორი დილაა! შეხე, ხომ ხედავ? პირველად მე მინდა მიგიყვანო ამ ფანჯარასთან. დავიწყებული ქვეყანა გაჩვენო. ქვეყანა ცხოვრობს და იფურჩქნება. შენც იცხოვრებ, ჩემო ნოდარ, და გაიხარებ!

აქ ყველაზე საიმედო წამალი და სიხარული ნოდარისთვის იყო ეს ახალგაზრდა მომვლელი და. რამდენი სიცოცხლე, სითბო, სინათლე მოჰქონდა მის ყოველ შემოსვლას!

როცა მომაკვდავი ნოდარი უდიდეს ტკივილებს გრძნობდა, ახლოსმოსულ სიკედილს მორჩილებით მისჩერებოდა, ამდროს, იმავე მომვლელი დის გამოჩენა აგონდება მას, თუ რას ნიშნავს სიცოცხლე და ის უკანასკნელი ძალის მოკრებით ისევ სიცოცხლეს ეჭიდებოდა.

ახლაც, ამეამადაც, როგორც ყოველთვის, თბილი იყო მომვლელი დის სიტყვები, რამაც ნოდარის გული შევებით ააგეს.

— რას ამბობთ, თინა! — მიამახა ნოდარმა. — მომკვთ ნებას ახლა, ამ წუთში?

— ახლა, ამ წუთში! — იყო პასუხი.

— მაშ, პირდაპირ ქალაქს შევხედავ? ხალხსაც? ქუჩებსაც?.

— და კიდევ მტევარს, ბალებსა და მზეს!

მიუგო თინამ და მოსასხამი სკამზე დაუდო.

— მე მოგებმარო? არა, შენ თითონ. მაშ, სინჯე, სინჯე! აი, პო, აგრე! ვაშა, ნოდარ! — სადღესასწაულო განწყობილებით მიამახა ბოლოს თინამ, როდესაც წათამამებული ნოდარი ლოგინში წამოჯდა.

ახლა თინამაც ხელი მიამშველა, მოსასხამი თვით მოახურა, მხარში შეუდგა და ფანჯარასთან ჩოჩით მიიყვანა.

ნოდარის სახეზე უეცრად გათენდა.

ფანჯარასთან ფრთხილად ჩამოჯდა.

გრილი ნიავი და მზის სხივები ერთად იღვრებოდნენ მის ფერმკრთალ სახეზე. მაგრამ თვალები უდიდესი სიცხოველით უციმციმებდა.

— აა, ხომ ხედავ, ნოდარ! კარგია, არა, ეს ქვეყანა? სხვა სიცოცხლეა! უცქირე, ნოდარ. მე ჩქარა მოვალ. ახლაც, ნოდარ! — ასე დაამთავრა.

ფხიზლად შეტრიალდა.

უკვე წავიდა.

ნოდარის აღტყინებას თითქოს სხივი ჩამოაქლო თინას მოშორებამ, მაგრამ იმდენად ძლიერი იყო ვარედან მოსული სიცოცხლის ძალა, რომ ნოდარი მყისვე დაიმორჩილა და მიიზიდა.

ახლა, ამ ქალაქში ყველაფერს პირველად ხედავდა ნოდარი.

საავადმყოფოში რომ მოიყვანეს, თითონაც არ იცოდა, თუ სად იყო მაშინ. არც შემდეგ შეუხედავს ქალაქისთვის, ვინაიდან ოპერაციები ერთმანეთს მისილდედა, — მისი ყოფნა-არყოფნის სასწორი ალესილ დანის წვერზე ქანაობდა.

ახლა კი საბოლოოდ შეჩერდა ამ ალესილი დანების ტრიალი. სულ და ხორცის ვზაჯვარედინზე, თითქოს საბოლოო ზავი დამყარდა.

გულის ფანცქალით უტყუროდა ყველაფერს, რასაც კი თქვალს სწყუტებოდა: აი, ეს ვეებერთელა ტუჩები ერთხელ შორიდან რომ დაინახა ელექტრო-შუქით განათებული, ახლა მთელის სისრულითა და სიფართოვით იღვა მის თვალწინ. ტრამეაის ვაგონები და ავტოები გამუდმებით მიმოჭროდნენ იმავე ტუჩაზე. თითქოს ერთმანეთის ეინი აქვთ ამ ტრამეაებსა და ავტოებსო, ისე გააფთრებით მისდევდნენ, ეწეოდნენ, ეწეოდნენ და უსწრებდნენ ერთმანეთს. და მერე სად იყო ამდენი ხალხი? საიდან მოდიან, ან სად მიდიან? აი, ქარხნების ცაღწევილი მიღები, ვეებერთელა, მაღალი სახლები და გორაკებზე ძველი ციხეები. მტკვარიც აქვეა, რომლის სათავეებს ბავშვობიდანვე იცნობდა ნოდარი. როგორ გაზრდილა და როგორ ღელავს! შესაძლოა უძველეს დროში ბრძოლების დროს შიგ ჩამხრჩვალ გმირთა მაგიერ ღელავდა მტკვარი და რამდენი დაუსრულებელი სიხარულის თუ ტკივილების ღიმილი წაუღეკავს მის მედგარ ტალღებს! აქ კი სულ ახლოს, თვით ამ სააედმყოფოს ეზოში ვეება ბალი. ფართოდ გაშლილი ნაძვის ხეები. რტოები ქვემოთდარჩენილ ბუჩქებს და ყვავილებს თითქოს ზევით, ცისკენ მოუწოდებდნენ, საიდანაც სხივები მოდის — ეს მათი არსებობის საზრდო და სუნთქვაა. ჩიტების მართვე ტვირთავდა რტოებს, ყრილებდნენ, გალობდნენ და მცირე მწყრივებად უვლიდნენ ბაღს.

ნოდარს მთლად დაავიწყდა — სად იყო ახლა. ამ ჩიტების განუწყვეტელი ყრიამული და გალობა თითქოს მის სულსა და სხეულშიც მეორდებოდა. გრძნობდა სიოცხლეს, რომლის გამაბრუებელ, ჯადოსნურ ტალღებში თავდავიწყებით ბანაობდა.

ამდროს გაიღო კარი და უმაღლ ბოზი ხარხარი გაისმა:
— „ქრისტე აღსდგა მკვდრეთით, სიკვდილითა, სიკვდილის დამთურგენელი“... — ხარხარს ეგ სიმღერაც თან მიეყოლა და ნოდართან ხალათმობურული მივიდა ხანშესული, ჩასკენილი კაცი. — მომილოცავს, ნოდარ, ეგ ვაჟაკობა! ხომ გეუბნები, ჩინებული საქმეა, მაშ, მომეცი ხელი!

ფიქრებში წასული ნოდარი გვიან გამოერკვა, როცა მასთან მისული ილია იცნო და მადლობის სიომ გაიჭროლა მის ფერმკრთალ სახეზე.

— შეხე! — განაგრძობდა ილია, თანაც ქალაქისაკენ აშვერდა ხელს. — იქა, სულ შორს, რკინიგზის ზემოთ, ჩვენი ქარხანაა. აჰა, ხომ ხედავ! დიდი ქიშკარი რომ მოსჩანს, იქა, — იქვე ახლოს, ჰო, იქ, გორაკზე, ბალი რომ არის, ჩემი ბინაც იქვეა ზედ, იმ ავტურის ახალ შენობაში, ჩვენი მუშების ახალი ბინებია, პირდაპირ ბაღს რომ მისჩერებია, იქვე, ქვემოთ, თეატრი და სასწავლებელი!

ნოდარი ხედავდა — თუ როგორი სიხარულით ლაპარაკობდა ილია თავის ქარხანაზე, ბინაზე, ბაღზე, თეატრზე, სასწავლებელზე, ახარებდა მისი ხმის სიამაყე და აშკარად ხედავდა — თუ რას ნიშნავს დღევანდელი ქალაქის ცხოვრება.

— რამდენი ხანია მოშორდით ოჯახს, ამხანაგო ილია?
— ერთი თვე შესრულდა უკვე. ხომ გეუბნები, განა მუდამ აგრე ვიჩქაროდი შინისკენ? არა. ოცდაათი წელია, რაც ამ ქალაქში მიმუშავნია. წინათ

ჩემთვის სულერთი იყო სახლი და ქუჩა, ქარხანა და სააეადმყოფო. ყველგან სიბნელე და მოწყენა იყო. ცხოვრების ფასი არ ჰქონდა. საპრობლემოდ ვერ ვიქცევი, მაგრამ დიდი განსხვავება იქაც არ იყო. შენ კიდევ ახალგაზრდა ხარ, უკვე ვიცი. უნდა გეცხოვრა და გაიგებდი. ხომ გეუბნები, ახლა ინტერესი მიმყვება წინ ყოველ ნაბიჯზე. ვფიქრობ, ცხოვრებაა საჭირო, რომ ყველაფრის ინტერესი აღგებრას გულში. მაშინ კი ისე, ცოცხლები ვიყავით მხოლოდ... და ისიც სხვისთვის. ხომ გეუბნები, ახალგაზრდა ხარ, თუმცა კარგი ბიჭი ხარ, მაგრამ ეგ სხვა საქმეა.

ბევრი რამ წიგნებიდან გაეგო ნოდარს წარსულის შესახებ, მაგრამ ასეთი ცოცხალი სიტყვა თავისთავზე განცდილის შესახებ, ყოველგვარ წიგნზე უფრო მეტს ამბობდა.

— მაშ, ამიტომაც ვიხარიათ, ძია ილია, სახლში რომ მიხვალთ?

— დღეს უეჭველად უნდა წავიდე. შენ დარდი ნუ გაქვს, აქ ჩემს მაგიერ ვინმე უკეთესს მოიყვანებენ, ხომ გეუბნები, მომიჩა ხელი. ჭკუას ახლა მაინც ვისწავლი და ამ შიშველ ხელებს მანქანის შესაქმელად აღარ დავაგდებ. შენ, ნოდარ, შეილად მეკუთვნი, — დამიჯერე. შენი ტყვიულები მეც კი მტკიოდა; ამიტომაც ნუ დამივიწყებ. ახლა, აი, ჩემი თხოვნაა: გავიდეთ გარეთ, მე თითონ გაგიყვან. აი, ხომ ხედავ, ბაღში რომ სხედან, იქა, იქ მინდა შენც დაგინახო. უფრო მაგარი გული გამყვება. განა ეს ხუმრობა არის! კაცმა სიკვდილი მოიშორე და ჩვენთან დარჩი. მაგრამ მინდა ეს საბედისწერო ქურჭიც, თითონ ეს სააეადმყოფოს შენობა, სადაც ამდენი წვალება ნახე, ცოტა ხნით მაინც დასტოვო, გაშორდე ცოტა, მიწამაც იგრძნოს, რომ ცოცხალი ხარ და ცამ ქელი მოგარგოს თავზე. მაშინ კი ვიტყვი: ჩქარა ჩემთანაც ვნახავ ნოდარს, ცხოვრებაში ისევე შემოსულს. ხომ გეუბნები, წამოდი, ნოდარ! აი, შეხედე, ხომ ხედავ, პო, არა უშავს, ყოჩაღ, მომყევი!

ილიას იმედინი, მშობლიური სიტყვებით წახალისებულ ნოდარი გულისხვანცქალით მიჰყვებოდა ილიას, თუმცა ყოველ წინგადადგმულ ნაბიჯზე მის ტანში რაღაც, უცნაური ჩხვლეტა მეორდებოდა.

— მივიღივართ, არა? — უკვე კარებში გასული ნოდარი შეეკითხა ილიას, და მოკაშკაშე თვალებით მიაჩერდა.

— მივიღივართ, ხომ ხედავ, კარგა გზა გამოვიარეთ! ცოტა კიდევ და... ამდროს საიდანაც გამოჩნდა თინა, რომელიც შემცბარი აქეთკენ გამოვბოდა.

— ეს როგორ იქნება, სად მიხვალ, ნოდარ!? ძია ილია, ეგ სულ თქვენი საქმე იქნება. აბა, ნახეთ, თუ მართალს არ ვამბობ!

— სულ ჩემი საქმეებია! ხომ გეუბნები, შენ მართალი ხარ, მაგრამ, თინიკო, დამიჯერე ამ კაცს ჰაერი უნდა ვაყნოსო და შენც თან მომყევი. — ისეთის დაბეჯითებით უთხრა ილიამ, რომ გაჯავრებული თინა შეჩერდა.

ჯერ ილიას, ხოლო შემდეგ ნოდარის კმაყოფილ სახეს მიაჩერდა. ცოტა ხნის შემდეგ მოშვებით სთქვა.

— კი, მაგრამ, ეს როგორ იქნება? არც უფროსი ეჭიმის ნებართვა, არც... რომ დაგვინახოს?...

— ხომ გეუბნები, დარდი არ არის. ჩემს თავზე იყოს! — მიუფო ილიამ, დაროცა ნოდარს მეორე მხარში თინაც ამოუდგა, სიცილი დაიწყო. — შენც გეშეელი? მაშ, როგორ გინდა, აგრე არა სჯობს? ამ კაცმაც დაადგას ჩველებზე ფეხი. მკვდარი იყოს, მაინც მოარჩება.

— კი, მაგრამ... შენ როგორ ხარ, ნოდარ? გული მაგრად გაქვს? პა, გიხარია, ა?

ნოდარს ეტყობოდა საკმაოდ უჭირდა, მაგრამ მისი სახე მაინც თანხმობას გამოსახავდა.

თითქოს პირველად იდგამდა ფეხს ერთი წლის ზავშევივით. პირველად ეხებოდა შიშველ მიწას მისი ფეხები და ამ გრძნობამ ძალა შეჰმატა.

— კარგია, თინა. შეე მოარჩენია. ნიავე! თქვენ შეგაწუხეთ. — დაგვიანებით გასცა პასუხი.

— შეგაწუხეთო? — იკითხა თინამ და ხმაშაღლა გადიკისკისა. ილიამაც მოაყოლა ბოხი ხარხარი და უკვე ბალის ჭიშკარში შევიდნენ.

ბაღში აჭა-იჭ თავისთვის უჩუმრად ჩამომჯდარ ავადმყოფების ყურადღება მიიპყრო ამ ახალმა სტუმარმა, რომელიც აქ პირველად გამოჩნდა.

ზოგი მათგანი ფეხზე წამოდგა, რომ შედარებით უფრო სუსტი ავადმყოფისთვის სკამი დაეთმო, მაგრამ ისინი უფრო შორს წავეიდნენ. ბალის თავში თავისუფალ ადგილას შეჩერდნენ და იქვე დასხდნენ.

— აი, აქ კარგია; აქეთ პატარა მდინარე, აქ ყვავილები და საუცხოო გადასახედი! — სთქვა თინამ და ნოდარს შეხედა. — რას იტყვი, ნოდარ, ხომ მართალი ვარ?

— კი, მართალი ხარ! — ნოდარის მაგიერ მიუფო ილიამ, — შენ კი არა, მე ვარ მართალი. მაგრამ არა, ნუ ღელავ, თინა! ხომ გეუბნები, ჩვენ ორივენი მართლები ვართ. თითონ ნოდარიც ხომ მართალია, სიკვდილს ზურგი რომ შეაქცია, თორემ... ხომ გეუბნები, ეგ არის მთავარი.

— თქვენ საოცარი კაცი ხართ, ძია ილია, — სიყვარულით მიუფო თინამ, — ყველაფერს თქვენებურად შეატრიალებთ, და ბოლოს მაინც მართალი ხართ. ახლა კი დარჩით... მე უნდა წავიდე, შენ ხომ ნებას მომცემ, ნოდარ? მე ჩქარა მოვალ.

თინა წამოდგა.

— სხვა ვა არ არის, — მიუფო ნოდარმა და თავის დარხვევით თანხმობა მისცა, — იჩქარე, თინა, არ დაგვივიწყო.

— არა, არა! — დაიძახა თინამ და წავიდა.

— მშვენიერი ვოგონა არის, სიმართლე ვსთქვათ, ხომ გეუბნები, მთავარია ადამიანი! — რაღაც განსაკუთრებული ხაზგასმულობით წარმოსთქვა ილიამ ეს ბოლო სიტყვა — „ადამიანი“.

ბაღში სიწყნარე იყო, მხოლოდ მახლობელი, პატარა მდინარის შრიალი ესმოდა ზოგჯერ.

ისინი ხმას არ იღებდნენ.

ბოლოს ილიამ დაარღვია სიჩუმე; ფართო მხარბეჭით მეტრზე მიწვა, ჩაახველა და პაპიროსი გააბოლა.

— ახლა კარგი და პატიოსანი, — დაიწყო ილიამ, — მომავალზე ხომ უნდა იფიქრო. შენ ახალგაზრდა კაცი ხარ? სიცოცხლე და წინსვლა უნდა გქონდეს, სხვა დროში ეცხოვრობო. ძველი ნაბიჯით ნაპირს ვერ გახვალ. ცხოვრება გაღრმავდა, გაგანიერდა. ხომ გეუბნები, ადამიანს უფრო მეტი მოეთხოვება.

— მე რაღას ვფიქრობ? — დაგვიანებით იკითხა ნოდარმა და იმავე ბაღში ხარბად აყვავებულ ხეხილის ხეებს შეხედა, — კარგია, კარგია... მაგრამ, ხომ ყველაფერი გიამბუთ, ძია ილია, მე თითონ ვიცი, რაც ჩავიდინე, ახლა მხოლოდ სასჯელს მოველი. არც შევეცდები მის აცილებას. თუ კიდევ კაცი დაერჩები, მაშინ კი ვნახოთ.

— მაინც არ იშლი! — ოდნავი აღელვებით მიუვო ილიამ. — ხომ გეუბნები, შენ კიდევ მეკამათები. სასჯელი ეგ ხომ მეორე საქმეა, მაგრამ აი, ჩქარა მორჩები, აქედანაც გააწერენ და, რომელ ქუჩისკენ უნდა შეუხვიო და სად წახვიდე? აი, საკითხი!

— რომელი ქუჩისკენ? — ისე, რაღაც მექანიკურად იკითხა ნოდარმა და შემდეგ დაუყვირდა საკუთარ ნათქვამს, — მხოლოდ ერთი ქუჩა ენახე ამ ქალაქისა. მაგრამ... სადღურამდე გამასწავლიან. ვზის ფულიც მაქვს... შინ წავალ ისევე, რაც მეკუთვნის, იქვე მომკემენ. მეზობლებმა ჩემზე უკეთ იციან, ძია ილია. ქალაქში მაინც რა უნდა ვაკეთო. დასაჯდომი ადგილიც არა მაქვს.

— მაშ, ჩვენი ქალაქი ხასიათში არ მოგდის, არა? — ჩაფიქრებით იკითხა ილიამ — იცი, რას გეტყვი, ხომ გეუბნები, თავი დაანებე ყოველგვარ ფილოსოფიას და ჩემთან მოდი. ჩემი მისამართი უკვე იცი და ჩემთან მოდი. შეგიძლია მაცნობო, როდის გამოხვალ და თითონ მოვალ.

ნოდარს აღარაფერი უპასუხნია, მაგრამ ილიას ისე შეხედა, როგორც შეიღმა საკუთარ მამას და რაღაც იმედის ნაპერწკლები გაჩნდა მის სახეზე.

— ჰა, მართალს არ ეამბობ? — განაგრძობდა ილია, — ცხოვრებაში ხომ უნდა შეხვიდე. ახლა ფერიდახორცი არა გაქვს, არაფერია, ახალგაზრდა კაცი ხარ, ხასიათიც გამოიდარებს და მოესწრები, ცხოვრება დიდია.

როდესაც ნოდარი ილიას მისჩერებოდა, ისმენდა მის მშობლიურ სიტყვებს, ასე ეგონა, რომ ყველაფერი, რაც მას აწუხებდა, უკვე გათავდა, გადაიარა. ყველა ტკივილების საშინელება ზურგს უკან დარჩა და მის ოცნებაშიც თითქმის მზემ გამოანათა, — იქ, შორს, თავის სოფელში, ნამით განბანილი მთები და ფიჭვნარი რომ დაენახა, იქ, იმ მალალ მთებში, მწყემსების მიერ აკენესებული საღამური რომ მოესმინა და დილით სამუშაოზე გასულ ამბანაგების ღიმილს გული რომ გაეხსნა.

ბოლოს კი აი, ქალაქი, ეს ხომ იგივე ქალაქია, რომელსაც იმ საბედისწერო ღამეში შორიდან ჩაპყურებდა გულმოკლული. მტრის ხელში იყო, ყოველ წუთს სიკვდილს ელოდა. როგორ მიმზიდველად მოსჩანდა მაშინ ეს ქალაქი, მისი ცხოვრება! ნუთუ ახლოა ბედნიერება, რომელსაც მაშინ ქალაქში ხედავდა, მაგრამ თითონ ველარ წვედებოდა? და მოაგონდა, რომ ჯერ კიდევ ნადარეგია. მისივე დანაშაულის ჩრდილი ჯერ კიდევ წინ არის. რომელიც, ვინ იცის — როგორ ვაივლის. ჩამოირეცხავს იმ ძველი ცოდვების ჭუჭყს, თუ სუფთად დარჩება?

წამოდგა.

თითქოს უნდოდა გაეველო ბარემ ის დაჩრდილოელი ადგილი, რომელიც ხედავდა, ჩქარა გაეგო, თუ რა დაღს დაასვამდა ეს ყოველივე მისი მომავალი ცხოვრების გზას.

ილიამ გაკვირვებით შეხედა გაფითრებულ ნოდარს და ისიც წამოაღება.

— რა მოგივიდა, რომ გეუბნები, ცუდად ხომ არა ხარ? — შეეკითხა და ხელი მიაშველა.

— არა, — მიუგო ნოდარმა, როცა გამოერკვა და ისევ ჩაჯდა, — დაბრძანდით, ილია! ვატყობ, ბევრი არ შემძლება. ისევ ჩემ სისუსტეს ვემორჩილები.

— ჰო და, მაშ როგორ გეგონა. ახალგაზრდა ხარ, მაგრამ სისუსტე ჯერ კიდევ გჯობნის, — უფრო დამშვიდებით მიუგო ილიამ და ისიც ჩამოჯდა.

ნიავეა ფრთხილად დაპბერა ხეებს და ახლადგაშლილ ფერად ყვავილებს. რაღაც უნაზესი შრიალი გაისმა და ისევ შეწყდა.

ნოდარმა იფიქრა: ეს თვით ბუნების სუნთქვა არისო და აღტყინების ფრუანტელმა ჩაუარა ძარღვებში.

აღარ სურდა შორს წასულიყო ეს აღტყინება, რადგან იცოდა, საამისო ძალა კიდევ არ გააჩნდა.

ილიას მიაჩერდა სახეში და სუფთა ჰაერი ღრმად მოისუნთქა.

2.

კარგა ხანს უტკუროდნენ ერთმანეთს უხმოდ, ფოთლების შრიალი მეორდებოდა, ბაღში გამოსული ავადმყოფები ნაგვიანებად ძირსდაცვენილ, ხმელ ფოთლებს ფრთხილად, რაღაც მოკრძალებით ადგამდნენ ფეხს, ერთმანეთს ორიოდ სიტყვას ხანგამოშვებით ძლივს მიაწვდიდნენ და ჩქარა ჯდებოდნენ.

მზე დაეინებით ჩასტკუროდა ფერმკრთალ სახეებს.

ჭალაქის ხმაური ზოგჯერ უფრო ახლოვდებოდა, მიწყდებოდა, რომ ამ ხმაურის ახალი ტალღა ისევ ჩქარა ვადმოღვრილიყო.

ამდროს ჭალაქის ეს თავისებური იდილია ისევე თინას ტბილმა ხმამ დაარღვია, გზაში თითოოროლა სიტყვას ღიმილთან ერთად ესროდა ხმაგაკმედილ ნაცნობ ავადმყოფებს:

— უკეთესად ხარ? ნუ გეშინია! აი, გამაგრდი! ვაეკაცი არა ხარ? შენ რას იღიმები? გათბი, მზე არის! შენ კი არ დაილაღე? დასხედით, დასხედით! აგრე, დაატკერი მდინარეს, უკეთესია. შენ ხომ გიხარია? მოიხურე, ნიავე უბერავს! როგორა ხარ? — შეეკითხა ბოლოს ნოდარს, რომელთანაც ის იყო მივიდა.

— უშენობამ გული წაართვა! — იხუმრა ილიამ.

— თქვენ ძალიან ეშმაკი კაცი ყოფილხართ, ძია ილია! — მიუგო თინამ. კვლავ ნოდარს თავისი ცქრიალა თვალეებით მიაჩერდა, — წაეიდეთ, ნოდარ! ახლა, დრო არის! შემღვ კი... წაეიდეთ!

ნოდარი, რომელიც თინასადმი უდიდესი მადლობისა და პატივისცემის გრძნობით იყო აღვსილი, ხმას არ იღებდა. მხოლოდ ოდნავ იღიმებოდა.

იგი თინას განკარგულებას უსიტყვოდ დაემორჩილა და ზეზე წამოაღება.

წამოაღება ილიაც.

ნოდარს მხრებში მკლავი გამოსდევს და სამივენი საავადმყოფოს შენობისკენ წაეიდნენ.

ნოდარი ფეხს ძლივს მიადგამდა, როდესაც თითქოს სიზმარში შეესმა ნაცნობი ხმა:

— მე ვამბობ, რომა, აჰა, ზომ ხედავთ, როგორ დასეპარებას სხატებში! ნოდარს თითქოს შეაცივაო, ტანში შეაერყოლა და უნეტლიეთ! იქეთ მიიხვდა, საიდანაც ევ სიტყვები მოესმა:

ორი კაცი და ერთი ქალი! ვინ არიან ისინი? აქეთკენ მოდიან?

ნოდარს სინათლე დაეკარგა თვალებში, როცა მოახლოვებულ გიორგის შეხედა.

— გამიშვით, გამიშვით! — ეს კი დაიძახა, მაგრამ, რადგან ძალა არ ეყო, გამცილებლებს უფრო დაეყრდნო.

— ნუ ღელავ, ნოდარ! — უკვე შორიდან მოაძახა გიორგიმ. ახლოს მივიდა, ხელი მოხვია.

— შეილო, შენა ხარ?! — თითქოს ცას ეძახისო, დაიჭუხა სოლომონმა და უკვე მხლებელთაგან ხელებგათავისუფლებული შეილი მკერდში ჩაიკრა.

— შეილო! — დაიძახა ნოდარის მოხუცმა დედამაც, შეილს წაეტანა, მაგრამ რადგან სიტყვა წაერთო და კანკალი დაიწყო, გიორგიმ ის ძალით მოგლიჯა შეილს. იქ მერხზე დასვა.

— როგორ იქნება, დაწყნარდით, ხალხო! — დაიძახა გიორგიმ, როცა მან სოლომონს შეხედა, რომელიც ცრემლების ფრქვევით, რალაც არაბუნებრივ ხმამალა ხარხარს აღარ ათავებდა, თითონაც აცრემლდა.

— საფლავიდან ამოხვედი, შეილო! ჰა, საფლავიდან! ჰა, ჰა, ჰა, ჰა! საფლავიდან მოსული შეილი! — განაგრძობდა სოლომონი და შეილს არ შორებოდა.

ეზოში გამოსული ავადმყოფები გაოცებით უცქერდნენ ამ სურათს, სიკვდილიდან გაქცეული შეილის მშობლებთან შეხვედრა და მათი მღელვარება უნებლიეთ იმათზედაც გადადიოდა.

ილია და თინა პირველად გაშეშდნენ. ამ უჩვეულო შეხვედრის მღელვარებამ ისინიც დააბნია ცოტახნით.

ჩქარა იმათთვისაც ყოველივე ნათელი შეიჭნა.

თინაც გამოერკვა და მამაშვილთან შემკრთალი მივიდა.

— ნოდარ, კარგი, არ შეიძლება, დაწყნარდი, ნოდარ! — ის ნოდარს მიმართავდა, თუმცა იცოდა, რომ მისი სიტყვა ნოდარის მამას, სოლომონს ეხებოდა. შეილის ნახვით გახარებული სოლომონი ბედნიერი გრძნობის ცრემლებით ასველებდა ქალარა წვერს და ზევით, მოწმენდილ ცას შებარხარებდა.

თინამ ძლივს მოახერხა ნოდარის დახსნა სოლომონის მაგარ მკლავებიდან.

— მოდი, გეყოფა, როგორ იქნება! — არიგებდა თინა ნოდარს, — მოდი, აქ ჩამოჯექი, ეს შენი დედაა, ალბათ.

მოიყვანა ნოდარი და სწორედ იქ დასვა, სადაც მისი დედა უხმოდ იჯდა, ძლივს-ლა სუნთქავდა.

სოლომონმა, რომელიც სიხარულის შეტევისაგან თითქოს ახლა გამოერკვაო, ცრემლი მოიწმინდა, — რალაც დარცხვენით მიესალმა თინას და ილიას. მათ მიესალმა გიორგიც და იქვე დასხდნენ.

თინა იღვა და ნოდარს ჩასცქეროდა.

— უნდა მაპატიოთ, მამა ვარ, მამა! თქვენ კიდევ არ იცით, რას გელირსე! — უფრო დადინჯებით სთქვა სოლომონმა და თავი დახარა.

— ხომ გეუბნებით, — მეგობრულად მიუგო ილიამ, — გახარებთ, შენებრივია, კარგად მესმის. მეორედ მოსვლაა ამ ქვეყანაზე.

— არა უშავს, მეც მაპატიეთ. რა ვუყოთ, ეს ჩემი ხელობაა, ნუ გამიწყობით! — მორიდებით ამბობდა თინა, — სამაგიეროდ, თქვენ რომ გაიხარეთ, ესეც ჩვენი ხელობა არის.

— მე ვამბობ რომა, ეს მადლიანი სიტყვები ვის არ მოარჩენს! — ცოტახნის დუმილის შემდეგ კმაყოფილებით, თითქოს თავისთვის, წარმოსთქვა გიორგიმ.

— გმადლობთ, შეილო! — ახლა სოლომონმა სიყვარულით მიმართა თინას, — თქვენ ხელმეორედ ჩაგვიდგით გული! — და ისიც გიორგისთან ახლოს ჩამოჯდა.

— სიკვდილს რომ ვაპირებდი, სტოცხლის ვალობა ამან გამაგონა და შემებრალა ჩემი თავი. სიკვდილს არ დავემორჩილე, — თავისებური ოხუნჯობით ჩაურთო ილიამ.

ილიას ოხუნჯობამ სოლომონი და გიორგიც კი გააცინა, და ილიას უფრო მეგობრული თვალით მიაჩერდნენ.

თინა ისევ ნოდართან მივიდა და გვერდში მიუჯდა.

სიჩუმე დამყარდა.

ნოდარი ხმას არ იღებდა. დედის უბეში თავჩადებული სუნთქავდა რბილად და ბედნიერად.

დედა თავისთვის ჩურჩულით ამბობდა: მოგიკედეს დედა, მოგიკედეს დედა! და ასეთი ჩურჩულით ხარობდა დედა. მისი სული ჯერ არნახულ სიამეს გრძნობდა და თავის გამხმარ თითებს შეილს უცაცუნებდა.

ნოდარიც თითქოს ბედნიერების ზღვაში სცურავდა. თვალდახუჭული თითქოს მიჰყვებოდა ტალღების თქრიალს, ეშვებოდა, კვლავ მალღღებოდა. საკუთარ გულში ბედნიერების სიღრმეს ხედავდა.

— ჰო, თქვენ რომ იცოდეთ, მეგობრებო, ჩემი სიხარული, მადლობა, როგორ დიდია! — ბოლოს ილიას მისამართით თქვა სოლომონმა.

— მე ვამბობ, რომა, — დაუმატა გიორგიმ, — ახლა ერწმუნდები, ადამიანი მკვდარსაც მოარჩენს. ახალგაზრდაა, თორემ... მაკვირვებს, სად ჰქონდა სული შემონახული.

— სად გაგვექცეოდა! ხომ გეუბნებით, აჟ იმოდენა დანები აქვთ დაღესილები, რომ სიკვდილი ადვილად თავს ვერ შემოაჰყოფს. — დაუმატა ილიამ და მიწას დახედა.

ცოტა ხანი გაგრძელდა დუმილი.

შემდეგ სიჩუმე გიორგიმ დაარღვია პირველად. მან მოკლედ უამბო ილიას და თინას, როგორი ტყვიელები გაიარა სოფელმა და როგორ ჩადგა ის სხვა კალაპოტში.

ბოლოს ნოდარის ამბავსაც შეეხო, მაგრამ ამაზე ილიამ სიცილით სთქვა:

— ვიცი, მეგობარო, რომ გუბნებით, ყველაფერი გვიამბო ნოდარმა. ახლა მხოლოდ ის-ლა დარჩენილა, ყურები მაგრად აუწიოთ და ცხოვრებანი შემოიყვანოთ...

— შე ვაშობ რომა, მიკვირს, მეგობარო, ჩვენი აზრები ერთმანეთს გამოდის, რომა სოფლისა და ქალაქის აზრები ერთად არიან, — მიუფო გიორგიმ და პაპიროსი გამოაბოლა.

თინა წამოდგა. პატარა ხელი ნოდარს თავზე მსუბუქად დაადო და მით მოავონა, რომ ახლა წასვლა იყო საჭირო.

— გეყოფა, ნოდარ! ხომ იცი, დღეს პირველია და მეშინია!

ნოდარი მაშინვე დაემორჩილა და უბმოდ წამოდგა.

— ჰო, შეილო, — მოუწონა სოლომონმაც და ყველანი ზეზე წამოდგნენ. წინ დედას და თინას მიჰყავდა ნოდარი. სხვები უკან მცველებივით დინჯად მიჰყვებოდნენ და ხმას არ იღებდნენ.

ნოდარი მიაცილეს თავის საწოლ ოთახში.

თინა გავიდა. მას ზურგში აედევნა ილიას სიტყვები, რომელიც საავადმყოფოს დერეფნიდან მოისმა:

— თინა, თინიკო, ხომ ხედავ მიედივარ! მომეციოთ ის რაღაც ქალაღდებია!

— ახლავე, ახლავე, ძია ილია! — მიუფო თინამ და მისმა ანკარა სიცილმა აავსო საავადმყოფო.

ოთახში, სადაც ნოდარი პირაღმა იწვა, სიჩუმე იყო.

დღეა ნოდარის სასთუმალთან ჩამომჯდარიყო და ფერმიხდილი შეილის შუბლს ხელს არ აშორებდა...

ფრთხილად, მაგრამ რაღაც ჯადოსნური ძალით მოძრაობდა დედის ხელი ნოდარის შუბლზე. ნოდარი მაინც ხმას არ იღებდა, თუმცა მის სულში დაუშრეტელ ნაკადად იღვრებოდა ენითუთქმელი სიამოვნება.

— ჩემო შეილო, ჩემო... — ძლივს სთქვა ირინემ და სიტყვა გაუწყდა.

— ნუ სტირი, დედა! — გაამხნევა ნოდარმა. — მაინც ცოცხალი ვარ, აღარ მოვეკვდები!

— შე ვაშობ, რომა, რა დროს ეგ არის! — დაუმატა გიორგიმ. — ახლა მხოლოდ სიხარულის დროა, ირინე. ცრემლი კი არა, ზეიმი უნდა გავავაგონოთ ქვეყანას.

სოლომონსაც რომ ვული არ აჩუყებოდა, აჩქარებით მივიდა ფანჯარასთან და თბილისს მიაჩერდა:

ადიდებული მტკვარის მღვრიე ტალღები ძლევამოსილად ეხეთქებოდნენ ახალი ზიდის ვეება ბოძებს. დამსხვრეული ტალღები თითქოს ჯავრობსო, მოთეთრო შეფეებს ისროდა მაღლა, მაგრამ წელმაგარ ხიდს ვერც კი არხედა.

განუწყვეტლივ ხმაურობდნენ, გარბი-გამორბოდნენ ტრამვაის ვაგონები და ავტოები. აქა-იქ დაგვიანებულ სტუმრებივით გამოჩნდებოდნენ ეტლის ზანტი ცხენები და მოასფალტებულ ქუჩებზე ფეხების ტაკატუკით თავიანთ უძღუარებას ამცნობდნენ ქალაქს.

თითქოს ეშუქებოდნენ, დასცინოდნენ ამ უკანამორჩენილ ეტლებს ავტომანქანები. მიახლოვებისას ერთს შეუბღვერდნენ, თითქოს ეტყოდნენ: მოშორდი, ძმობილო, ფეხში რად მებლანდები! რატომ არ გჯერა, შენი დრო წავიდაო, და წინ იჩქაროდნენ.

— ეგ რაა, ძია? — გაკვირვებით იკითხა მან.

— ეგ შენი შრომადღებია. მე ვამბობ, რომა, მამაშენმა ჩემდამი მოკი-
და, ნოდარს ერგება და მას მიეცითო.

— რას ამბობ, ძია! — ხმამაღლა დაიძახა ნოდარმა და თავი წამოსწია, —
ჩატომ დამცინით, წაილეთ, ძია!

— ნუ ღელავ, ნოდარ! — უთხრა გიორგიმ. — მე ვამბობ, რომა, ეგ ჩვენი
წესია. მიიღე, დამიჯერე, — ეს ბოლო სიტყვები ისეთი გადაწყვეტით უთხრა
გიორგიმ, რომ ნოდარმა სიტყვის შებრუნება ველარ გაუბედა, ასე მოეჩვენა,
თითქოს კოლექტივის მიმართ აქაც რაიმე ურჩობას ჩაედევარო და მოშვებული
დაეცა ბალოშს.

— დაწყნარდი, შეილო! — უთხრა დედამაც და თავისი გამხდარი ხელის
თითები კვლავ შებლზე დაადო.

ნოდარი აჩქარებით სუნთქავდა ხმა გაკმედილი. ცოტა ხნის შემდეგ თვალი
გაახილა და დედას შეხედა.

— შენ ხომ დედა ხარ მაინც. წაიღე, დედა! შენ ხომ გერგება ჩემვან! —
უთხრა დედას და ფულზე უჩვენა.

— არა, მე არა, შეილო! ჩვენ გვაქვს, გვეყოფა. მამაშენი კიდევ გნა-
ხავს და...

ზარმა დარეკა.

ნოდარი მიხვდა, თუ რას ნიშნავდა ეს, მაგრამ გამხელას ველარ ბედავდა.
მაშინ ისევ გიორგიმ დაარღვია სიჩუმე და ქუდი აიღო:

— ის ზარი, ალბათ, ჩვენ გვეძახის, სოლომონ! წასვლის დრო არის.

ფიქრებში წასულ სოლომონს თითქოს ახლა გაეღვიძაო, უეცრად შეირხა
და ზე წამოდგა.

— პო, მართალია, უნდა წავიდეთ! — დაიძახა სოლომონმა და შეილთან
მივიდა.

ნოდარი წამოდგა.

დედას ცრემლები დაეგუბა თვალეებში, მაგრამ შეილს რომ აღარ ეგრძნო,
თავს იმაგრებდა.

კარებთან ისევ თინა გაჩნდა უეცრად და ნოდარს წამოეშველა.

ჭიშკრამდე მიაციკლეს ისინი...

მღელევარებით დაშორდნენ ერთმანეთს, მაგრამ ეს მღელევარება უფრო შე-
ტად უსიტყვო იყო.

მაღე იმავე ოთახში ნოდარი ფრთხილად დაწვინა თინამ ლოგინზე:

— რა გულჩვილი ვინმე ყოფილხარ! — უთხრა დაყვავებით და გაეცალა.
რამდენი რამ ახალი განიცადა ნოდარმა დღეს!

ნუთუ კიდევ არის შესაძლებელი კაცობაში შეადგას ფეხი, მეგობართ შო-
რის თანატოლი გახდეს ოდესმე, დროსთან ერთად ისიც ამაღლდეს?

ზოჯჯერ, ამ მღელევარების დროს, სადღაც მის სულში, თითქოს ელვა-
რებდა სიხარულის პირგახსნილი ლაქვარდი და აშლილი გრძნობების ტალღი-
სებურ მიმოქცევას თან მიჰყვებოდა.

ო, რომ გაივოს, დაინახოს ქვეყანამ, თუ რა დიდი რწმენა და სიყვარული
ინახება ნოდარის გულში! ვის შეუძლია მიეკაროს ამ ციხესიმაგრეს, რასაც ამ-

ქამად წარმოადგენს ნოდარის გული! ვის შეუძლია დაანგრის ამ ცხინის/ხელთ-
უქმნელი კედლები, რომელთა შიგნით ამოდენა ძალაა მოთაქმნილი!

მარტო იყო ოთახში, მაგრამ სიმარტოვეს მაინც არ გრძნობდა. კრეტე რამ-
დენი ხალხი ყოფილა ამ ქვეყანაზე, რომელთა გულები ნოდარისადმი სიყვარულს
ატარებენ! რა სიამოვნება მიანიჭა ნოდარმა მათ, ამოდენა თანაგრძნო-
ბისა და ყურადღების ღირსი რომ გახადეს!

სადილი შემოიტანეს, სასთუმალთან დაუდგეს სკამზე, მაგრამ ნოდარს
თითქოს ეს არც კი გაუგიაო. მიჰყვებოდა წინააღმდეგობითა და სიამით აღსავ-
სე ფიქრების გზას. როცა ეს ფიქრები ერთს წინააღმდეგობათა მთაზე გადადი-
ოდა, იქვე რაღაც სიხარული ვაიელვებდა. ნოდარის მთელ არსებას ძვლებამ-
დე გააშუქებდა, ისევე ახალი წინააღმდეგობის მთა იწყებოდა, კვლავ ახალი
შუქი იფეთქებდა და ასე დიდხანს.

ამდროს თინას საყვედური მოესმა ნოდარს:

— რას შეგები, ნოდარ; ხომ ვააციეე სადილი? საქმელის მაგიერ ფიქრებით
კვება ისწავლე, არა? მობრუნდი, ნოდარ, როგორ იქნება!

ნოდარი ახლა გამოფხიზლდა. მორჩილებით თინას შეხედა:

— მაპატიე, თინა, მთლად დამაეიწყა! — სთქვა, გვერდზე გადმობრუნდა
და ჭამა დაიწყო.

— ჰა, შე ცუდლუტო, შენა! — სიცილით მიაძახა თინამ და იქვე ჩამოგ-
და, — სჭამე, სჭამე, ნოდარ, თორემ რა ვასკიმავეს მაგ ძვლებზე დაკიდებულ
ტყავს. აქ ახლა მარტო ხარ, ხომ არ მოგწყინდება? არა უშავს, ჩქარ-ჩქარა გი-
ნახულებ, ყველანი აქა ვართ. — ჩვეულებისამებრ მიაყარა თინამ სიტყვები და
სწრაფად გავიდა.

ნოდარმა თვალი გააყოლა თინას და გულში გაივლო:

„ნეტავი ეს სინათლე უფრო ხანგრძლივად ენთოს ჩემს ოთახში“.

3

გავიდა კიდევ ხუთმეტი დღე.

საავადმყოფოს ეზოში დილის მზე იდგა.

ეზოში გამოსული ავადმყოფების ერთი ნაწილი აღმოსავლეთისკენ მომალ-
ლო ბორცვს გადასდგომოდნენ და ქალაქს შეჰყურებდნენ.

ნაწილი ეზოში იჯდა სკამებზე და ხმას არ იღებდა.

მხოლოდ მას გრძნობდნენ თუ როგორ შედიოდა სითბო მათ მისუსტებულ
სხეულის ყოველ კუნჭულში.

ზოგი ეზოში მიწას ფრთხილად ადგამდა ფეხს, შეჩერდებოდა, აზმოვრებდა
და ამოქნარებდა.

ნოდარი ერთ ვეებერთელა ცაცხვს მხარით მიყრდნობოდა, ჩრდილოეთის-
კენ ცას მისჩერებოდა. ხანგამოშვებით იმავე ცაცხვის ფოთლებიდან მოწყვე-
ტილი ნამის წვეთები ეცემოდა უძულო თავზე, იშმუშნებოდა, სიამეს გრძნობდ-
აი, შორს ცაზე გამოჩნდა წერტილი, რომელიც ახლოვდებოდა, იზრდებ-
ოდა.

ის უკვე ვეებერთელა ფრინველად იქცა, რკინის ფრინველად და გუგუნის
ხმაც თან მოიტანა.

— თვითმფრინავია! — დაიძახეს ავადმყოფებმა და ყველა ცას შეაჩერდა. ნოდარიც თვალს არ აშორებდა იმ რკინის ფრინველს, რომელიც ცაში ზე-
მოთ გუგუნით გადაიჭროდა.

აი, წავიდა, მოთეთრო ღრუბლებს მიადრწია და მიეფარა.

კარგა ხანს მისჩერებოდა ნოდარი ღრუბლებს, რომელსაც ეს ზღაპრული ფრინველი მიეფარა.

ნეტავი ერთხელ მაინც ააფრინა ნოდარი ცაში, იმ საოცნებო ლაქვარდებსა და შთის მწვერვლებს რომ გადაუაროს. მაშინ ხომ ცის კაცი იქნებოდა, დედამიწას ამაყად გადმოხედავდა. რამდენად ბედნიერი არიან ისინი, რომლებიც იმ ლაქვარდ ცაში ფრინავენ.

ნოდარის ფიქრები შეაჩერა ხელმა, რომელიც მის მხარს ფრთხილად შეეხო.

— რას უცქერი, ნოდარ, შენც ხომ არ გენატრება გაფრენა? — უთხრა თინამ და მკლავში ხელი გამოსდო.

— მე? — თითქოს შემკრთალი დაიძახა ნოდარმა და სახეზე რაღაც მსუბუქმა ნიავმა გადაურბინა.

— რატომაც არა, — განაგრძო თინამ, — განა შენ ახლა ცული ვაჟკაცი ხარ? მოდი აქ, დავსხდეთ ცოტახანს. იმ პატარა მდინარის თქრიალი თითქოს სულში სიხარულის წვეთებად ეცემა. მიწაც დაამშვიდა წუხანდელმა წვიმამ და ეს ყვავილები პაერს ათრობს. ისუნთქე, ნოდარ, შენს ახალგაზრდულ სისხლს სურნელებას შეჰმატებს.

ისინი ისხდნენ მომაღლო ადგილას, პატარა მდინარის ზემოთ და ყვავილების ბაღს დაჰყურებდნენ. ნოდარს თინას სიტყვები რაღაც ჯადოსნურ მუსიკად ესმოდა, რომელიც აგრე ახლოს, მის გვერდით ეღერდა. ხმას არ იღებდა, რადგან არ სურდა იმ მიმზიდველი მუსიკის შეწყვეტა.

თინა განაგრძობდა საუბარს, და როცა ნოდარს გადახედავდა, თავისებურ ტკბილ ღიმილს სხივმჩქეფარე თვალებით შეაფრქვევდა სახეში.

— აი, ხომ ხედავ, როგორ განთიადივით მოანათა შენ სახეზე ახალგაზრდობისა და სიჯანსაღის ახალმა ძალამ, თითქოს ქოჩორიც კი დაგიმშვენა, რომ ლის არსებობას დღემდის არ ვგრძნობდი. გრცხვენია განა? არაფერია, ეს სიმართლეა. სიმართლე ხომ პირშიც ითქმის. შენ გიკვირს განა, თეთრი სამოსი რომ არ მშტყაა. დღეს ხომ ჩემი დასვენების დღეა. მაინც მოვედი. რომ არ მოგვისვენე გამწურეთ აქედანაო, აი კიდეც სამი დღე და გაგაგდებთ.

— მართლა? — სიხარულით დაიძახა ნოდარმა, თუმცა ამ სიხარულს თითქოს რაღაც ჩრდილიც წამოეპარა.

— პო, წახვალ აქედან. მაგრამ, ნოდარ, მე დამივიწყებ? — იკითხა თინამ და კვლავ გაიღიმა.

— არა... — თითქოს თავისთავად, ინსტიქტურად მიუგო ნოდარმა. ცოტაოდენი დუმილის შემდეგ განაგრძო:

— თინა, მე დღესაც შემიძლია წავიდე აქედან. შენ კი...

— „შენ კი“... — ეშმაკურად გაიმეორა თინამ ნოდარის სიტყვები, — მე რა? ალბათ იმიტომ შეგეჩვიე, ნოდარ, სხვაზე მეტად, რადგან შენ უფრო დიდი დრო დაჰყავი ჩვენთან, სხვა არაფერი. არა, საავადმყოფოში მეტს ნულარ

მზხვალ. გეყოფა. ჩვენ მიინც შეგვიძლია გვახსოვდეს ერთმანეთი. მეგობრები ვართ. ხომ მართალია, ა? მართალს არ ვამბობ? ძალიან ბევრი მეგობრებმა მყავს. შენც ხომ...

მეგობრობა

— ძალიან ბევრი? — თითქოს გაკვირვებით იკითხა ნოდარმა, — მაგრამ პო, სწორია... მაგრამ ვერ ვამიგია...

— რაო, ვერ ვამიგია? რა ვერ ვამიგია, ნოდარ?

— მეგობრობა კარგია, მაგრამ... აი, როგორ უნდა ჩაიტოოს გულმა ამდენი...

თინას უეცრად სიცილი აუტყდა.

— ბავშვი ხარ, ნამდვილი ბავშვი, ნოდარ. — ამბობდა თინა, — სჩანს შენი გული ძლიერ ვიწროა, რომ აგრე ზომავ. მეგობრები ხომ განუსაზღვრელი რაოდენობით შეიძლება გვაედეს და გიყვარდეს, რა არის აქ შეუძლებელი?

ნოდარი უცქეროდა თინას ცქრიალა და ცისფერ თვალებს, მის პატარა ხელებს, რომლებიც ვინ იცის რამდენჯერ შეხებია ნოდარის შუბლს, მის გამხდარ მკლავებს და ვერ გაეგო, თუ როგორ შეეძლო თინას ასევე მშობლიური ყოფილიყო ყველასათვის, ვისაც იგი ახლოს გაეცნო... ვერ გაეგო, სად იწყებოდა ან სად თავდებოდა ამ მშობლიური გრძნობის საზღვარი.

ერთის წუთით ნოდარს ეგონა, რომ თინა მხოლოდ მასთან, ნოდართან არის ასეთი ახლობელი და მშობლიური, მაგრამ მოაგონდა, რომ სინამდვილე სულ სხვას ამბობდა: თინა თითქმის ყველასთვის ასეთივე ტკბილია, მშობლიური.

ამაში თითქოს რაღაც წინააღმდეგობას ხედავდა ნოდარ, თუმცა მის მიზეზს ვერ ამჩნევდა.

განსაკუთრებით დღეს, როცა თინამ საუბარი დაიწყო, ნოდარს ეგონა, შესაძლოა ამ საუბარმა სულ სხვა ზასიათი მიიღოსო, მაგრამ დაბოლოს ნოდარი დარწმუნდა, რომ თინას ეს თბილი სიტყვებიც ისევე მეგობრობის სიმალემდე აღწევდა, იქვე რჩებოდა.

„რა ვუყოთ შერე, ეს ცუდი არ არის, მაგრამ როგორ მოხდა, რომ თინამ მეც თავის მეგობართა სიაში ჩამწერა და ამით გაათავა“.

— კმაყოფილი არა ვარ, თინა! — დუმილის შემდეგ მიუგო ნოდარმა, — ასე მგონია, თითქოს ცოტაა... მაგრამ რა უშავს, შენ რაც გინდოდეს, ის დაძიახე.

— გეუბნები, შენთვის ეს გაუგებარია-თქო, ნოდარ! არაფერია, ჩქარა გაიგებ... — სრულიად სერიოზულად მიუგო თინამ, — წავიდეთ! საუზმე ხომ გინდა? დრო არის, წავიდეთ.

წამოდგნენ. წავიდნენ.

ნოდარი თავის ოთახში იწეა და ფიქრობდა: — აცნობოს თუ არა მშობლებს, რომ სამ დღეში გასწერენ აქედან? „რა საჭიროა? — იფიქრა ბოლოს. — მე ხომ ახლა საცესებით ჯანმრთელი ვარ, ვზასაც გავიკვლევ“.

უდიდესი სურვილით მისწრაფვოდა სოფლისაკენ, იმ ხალხისკენ, რომელთა შორის აღიზარდა, მაგრამ იმავე ხალხთან შეხვედრით რაღაც აუტანელ სირცხვილსაც გრძნობდა:

როგორი თვალით შეხედავენ ნოდარს მეზობლები? ან რა მოელის? მართალია, სასამართლოს შედეგებზე ჯერ კიდევ მშობლების ჩამოსვლამდე წერილობით აცნობა თემურმა. სწერდა იმასაც, რომ თითქოს ნოდარს რაიმე სერიო-

ზული ბრალი არ დასდებია, მაგრამ, ვინ იცის — რას უწოდებთ თემურს? არასერიოზულ ბრალდებას“, ან როგორ ესმის მას ეს საკითხი. რაც მთავარია, არც გიორგიმ და არც მშობლებმა ხმაც კი არ დასძრეს ამ საკითხზე და იქვე წავიდნენ.

რატომ სდუმდნენ ნეტავ ისინი?

ალბათ იმიტომ, ყველა იმ ამბებს მისუსტებულ ნოდარზე ცუდი ვაელებია არ მოეხდინა:

„აუცილებლად ეგ არის მიზეზი, — ფიქრა ნოდარმა, — ვინ იცის ჩემი საქმე როგორ არის მობრუნებული, მაგრამ მაშინ რატომ მნახა გიორგიმ აქ?“ ასეთ ფიქრებში იყო ის, როცა სიმღერ-სიმღერით შემოვიდა ოთახში თინა, ხელში რაღაც ქაღალდი ეჭირა, მარაოსავით არხევედა მალა.

სიმღერა შესწყვიტა და ნოდარს მიუახლოვდა.

— რომელ ვარსკვლავზე გაფრინდები ახლა შენ, ნოდარ. აი დახედე, პო, წაიკითხე!

— თინა! — დიამახა ნოდარმა და ზეზე წამოიჭრა. — ეს მართალია, დღესვე მიშვებენი?

— სულელო, განგებ არ გეუბნებოდი! — მიუგო თინამ და პატარა ხელის თითები მხარზე დაადო. — მეც ხომ ამიტომ მოვედი დღეს.

— ო, რა ეშმაკი ყოფილხარ, თინა, ჩემო ძვირფასო! — მიამახა ნოდარმა და თინას მუჯას მაგრად მოუჭირა ხელი. — მინდა ეს პატარა ხელი გულით ვატარო. შენი სახე არასოდეს წაეშალო ჩემს ოცნებაში!

მომვლელმა ქალმა სქელ ქაღალდში გამოხვეული ნოდარის ტანსაცმელი დასტოვა კარებთან და უხმოდ გავიდა.

— აი ტანსაცმელიც! ჩაიცვი, მოემზადე, აი, საცვლებიც, დედამ რომ გამოგიზავნა, შე ისევ მოვალ, — უთხრა თინამ, ტანსაცმელი ლოგინზე დაულაგა და თითონ გავიდა.

ნოდარი აჩქარებით იცვამდა ტანზე.

გრძნობდა, რამდენიმე წუთის შემდეგ ნამდვილ ცხოვრებაში რომ შევიდოდა, უხაროდა, თანაც ლეღავდა.

ვინ იცის, რა მიმართებით გაიტაცებს ნოდარს ის გზა, რომელსაც საავადმყოფოდან გასვლისას პირველად დაადგამს ფეხს, როგორ შინაარსს მისცემს მის ცხოვრებას ამ გზაზე სიარული.

ჩაიცვა ტანზე, გაიარ-გამოიარა და რაღაც ეუცხოვა.

მისთვის ცხადი იყო, რომ ეს ახალი ტანსაცმელიც მისი მდგომარეობის შეცვლას ნიშნავდა. და ისე აკვირდებოდა თავისივე ტანსაცმელს, თითქოს აქედან სურდა გაეგო, — როგორი იქნებოდა მისი მომავალი ცხოვრება.

ფანჯრიდან რომ გახედა, ახლა მის თვალებში თითქოს ქალაქიც სხვანაირი გამოჩნდა.

ეს ქალაქი აქამდე მხოლოდ შორიდან ჭვრეტის საგნად იყო გადაქცეული. ახლა კი თითქოს მოახლოვდა. ისეთგვარი ელფერი მიიღო, რომელიც შესაძლოა სულ ჩქარა ნოდარის ყოველ ნაბიჯს შეეხო.

სახეზე რომ ხელი მოისვა, მაშინ მოაგონდა, გასაპარსია და სადღაც გაიქცა.

ჩქარა სულ სხვა ნოდარი შემოვიდა ოთახში. მაგიდის სარკეში თავისთავს უთხრა: „თითქოს არავითარი განსხვავება. რაც ვიყავ, ისა ვარ“.

— რომ გუეუბნებოდი, ხომ მოჩი ახლა, რაღა გენადელემა, იქნაუ/სარ-
კეში! — მოესმა ნოდარს ნაცნობი ხმა და სწრაფად მიიხედა.

— ძია ილია! — დაიძახა ნოდარმა და შიგ შემოსულ ილიას განაუხებია.

— ოჰო, შენ ღონე მოვსვლია, ნოდარ! — ჩვეულებრივი გულახდილობით
უთხრა ილიამ.

როცა ნოდარმა სული მრიბრუნა, ილიას ხელი გამოსდო მკლავში და სკამ-
ზე დასვა:

— ძია ილია, განა თქვენ იცოდით, რომ დღეს გავდივარ?

— აი! — დაიძახა ილიამ, კოსტუმის ჯიბიდან წერილი ამოიღო და ნოდარს
გადასცა, — წაიკითხე, გაიგებ.

ნოდარმა სწრაფად გამოართვა წერილი, გაშალა ხელში და წაიკითხა:

„ძვირფასო ილია! — ასე იწყებოდა წერილი, — თქვენი ნოდარი ჩვიდმეტ
ამ თვეს გამოვა საავადმყოფოდან. როგორც თქვენ დამავალეთ, ეს არის გაცნო-
ბეთ. დანარჩენი თქვენი საქმეა. ამ დღეს მეც ვიქნები საავადმყოფოში, დაგე-
ლოდებით. საათის შესახებ თქვენ თითონ იცით. ნახვამდის.

თქვენი ერთგული თინა ნათელაშვილი“.

ნოდარმა დასდო წერილი და ცალი ხელი თმაში იტაცა:

— რა ეშმაკია, რა ეშმაკია! — დაიძახა ნოდარმა, — ყოველ ფეხის ნაბიჯ-
ზე მატყუებს. რაღაც ეშმაკურ ოინებს მიწყობს, რას იტყვით თქვენ, შია ილია.
აი, ეს პატარა ქალი, თინიკო, თავიდან ფეხებამდე ხომ სინათლეა, სხვა არაფე-
რი. სად არის თუნდაც ოდნავი ჩრდილი, განათებულია მთელის არსებით!

— ხომ გუეუბნები, — მიუგო ილიამ, — ადამიანი სულ სხვა საქმეა, ეგ სულ
სხვა საქმეა.

ნოდარი ჩაფიქრდა.

— შენ ეს მითხარი, ნოდარ, — განაგრძო ილიამ, — ვინ არის აქ: ვინ მოკ-
ვდა, ვინ დარჩა. ექიმები და მომვლელი დები თავს როგორ გრძნობენ. ის „ჩა-
ფიქრებული ექიმი“ რაღას გვიშობა, ა?

„ჩაფიქრებულ ექიმს“ ერთ ახალგაზრდა, საშუალო ტანის, ჩამრგვალებულ
ქორურგს ეძახდნენ, რომელიც, მართლაც, ბოლო ხანებში მუდამ ჩაფიქრებული
დადიოდა საავადმყოფოში და იშვიათად თუ ვისმეს გასცემდა ხმას.

— ყველანი თავის ადგილას არიან, ძია ილია, — მიუგო ნოდარმა, — „ჩაფიქ-
რებულ ექიმს“ ხშირად არ ვხედავ. ავადმყოფებიდან, ალბათ, თქვენც იცით,
ნარდენი გარდაიცვალა, თითქოს უნდა მოჩინილიყო, მაგრამ ერთ საღამოს
სრულიად შეიცვალა მდგომარეობა. გათენებისას დალია სული.

— გავიგე, ძალიან მეწყინა. სიკვდილ-სიკოცხლის თამაში წუთის საკით-
ხია, — სთქვა ილიამ და ღრმად ჩაახველა.

ოთახში წუთით მოწყენილი სიჩუმე დადგა.

ამდროს აჩქარებული ფეხის ხმა მოისმა.

თინას შემოსულამ ოთახში დამყარებული სიჩუმე და მოწყენა ერთბაშად
გააფანტა.

— აა, ძია ილიას გაუმარჯოს, ძია ილიას! — დაიძახა თინამ და ილიასთან
მოიჭრა.

ილია წამოდგა, თინას ხელი ჩამოართვა. ფართოდ გაიღიმა.

— მოხველი, არა! ხომ გუებნები, საოცარი რამე ხარ, თინა, საოცარი!

— კიდევ ერთი ტყუილი, თინა! — მიაძახა ნოდარმა, — ეს რაღა არის? — ილია და ილიასადმი მიწერილი ბარათი უჩვენა.

— გამამზილე, ძია ილია, ხომ? — სიცოლით მიაძახა თინამ ილიას და ტაში შემოჰკრა.

— რა ვიცოდი შენი ოინების საკითხი, თორემ... — გაგრძელებულად მიუგო. ილიამ, — მაგრამ, ნოდარ, შენ რა გენალელება, თინას ტყუილები ყველა შენდა სასარგებლოდ არიან გამოგონილნი. დასხდნენ.

კარგახანს ისაუბრეს, იცინეს. ბოლოს ნოდარი ზეზე წამოდგა და თინას უთხრა:

— აი, ერთი ამბავი, თინა. სულ დამავიწყდა. მატარებლის ბილეთს ხომ ახლა ვეღარ ვიშოვი? გუშინ უნდა მეფიქრა ამაზე.

— ეგ არაფერი, ბილეთები რამდენიც გინდა! — მიუგო თინამ და ილიას თვალი ჩაუკრა.

ილიამაც, თითქოს აქ არაფერიც მომხდარაო და კედელს ახედა...

კარგა ხნის შემდეგ საავადმყოფოს წინ, ეზოში ნოდარი სიყვარულით ეთხოვებოდა ყველა მათ, რომლებმაც სიცოცხლე დაუბრუნეს მომაკვდავს და ამ საბედისწერო კარებიდან სიკვდილის მაგიერ სიცოცხლეს მიაცილებდნენ.

დღეს საავადმყოფოში მოსული ექიმებიდან მხოლოდ „ჩაფიქრებული ექიმი“ არ სჩანდა აქ. მაგრამ როცა ეზოს კიშკარში გავიდნენ, იქვე ის „ჩაფიქრებული ექიმიც“ შენიშნა თინამ, რომელსაც ერთ უცნობ ქალთან ჰქონდა საუბარი:

— შალვა, შალვა! — გასძახა თინამ, — სად დაიკარგეთ, ნოდარს არ ვააცოლებთ?

„ჩაფიქრებული ექიმი“ და უცნობი ქალი აქეთვე მობრუნდნენ.

იმ უცნობ ქალის სახეს რაღაც უეცარი სიწითლე დაეტყო.

მხოლოდ ნოდარმა იცნო ის ქალი. გული აუფარდა უეცრად და სახე მოარიდა.

„ჩაფიქრებული ექიმი“ ფართიფურთით მივიდა ნოდართან და იმ უცნობ ქალს რომ მოუხედა, შორიდან გასძახა:

— მოიცა, ეთერ! ახლავე მოვალ!

ეთერი იღვა და არ იძროდა. თითქოს ტანზე მსუქნად მოსჩანდა, თუმცა ნოდარი მას აღარ უცქეროდა.

„ჩაფიქრებულ ექიმს“ ხელი ჩამოართვა და გაცალა.

— რითი უნდა წაეიდეთ ახლა? — თითქოს უნებლიედ შეეკითხა ნოდარი ილიას.

— მართლა, ჯაგვა ხომ არსად იქნება? — ზუმრობით ჩაურთო თინამ და ნოდარს ხელი გამოსდო. — აი, ჩაბრძანდი! მობრძანდით, ილია, თქვენც, აი, აქ წინ ჩაჯექით. შე კი აქ, ნოდართან დავჯდები... მშვიდობით! — ბოლოს ნოდარის მაგიერ გასძახა თინამ ეზოს კიშკართან შეკრებილ გამცილებლებს, წინასწარ მომზადებულ მანქანაში შეაგდო ნოდარი და ისიც ჩაჯდა. მანქანა დაიძრა.

ნოდარი ხმას აღარ იღებდა. ის მხოლოდ ზოგჯერ გებულობდა თინას ცნოველ სიტყვების შინაარსს.

თინა მთელი გზის მანძილზე მერცხალივით ჭიკჭიკებდა ნოდარის ყურთან — აა, შენ რად ჩავივარდა სიტყვები, იმ „ჩაფიქრებულ ექიმს“ რომ დაემსგავსე! — უსაყვედურა ნოდარს თინამ. — ალბათ გეწყინა, რომ დასტოვე საავადმყოფო! თუ ვინაა, ისევე იქ მიგიყვან.

— ერთი ტყუილი კიდევ მიუმატე, თინა, ძველს, არა? რომ გეუბნები სად იშოვე, ალქაჯო, მანქანა, ამას არ გვეტყვი? — შეეკითხა ილია თინას და მოუხელდა.

— მანქანა? ეს მანქანა ჩემი ძმისაა, — მიუგო თინამ, — მაგრამ, ძია, მიმართულება თქვენ უნდა მისცეთ, თორემ...

— ვიცი, ვიცი! — დაეთანხმა ილია და შოფერს რაღაც უჩუმრად უთხრა. შოფერმაც თავის დაქნევით ამცნო თანხმობა და გზა განაგრძო.

თინა ნოდარს არ ეშვებოდა:

— როგორ საჩქაროდ გავგზორდა ის ჩვენი „ჩაფიქრებული ექიმი“, ნოდარ. ის ქალი ცოლია მისი, შეეშინდა, ალბათ, რომ არ წაართვან. ამბობენ, მაგისი ცოლი სადღაც სასამართლოში იყო გაწვეული, ქმარიც თან წაყავო. ერთხელ ჩვენთან საავადმყოფოში გული წაუვიდა, ქმარი მიეშველა და წაიყვანა.

ნოდარის ყურადღება ისევე მიიპყრო „ჩაფიქრებული ექიმის“ ამბავმა და გამოფიხნა:

— შართლა, შართლა? — მიამახა თინას და ეთერისადმი გულში გაივლო: „საიდან გაჩნდა ეგ საძაველი?“

— ჰო, ნოდარ, აგრე მიამბეს, რატომ, შენ რატომ ფითრდები, სთქვი. ცუდად ხომ არ ხარ, ნოდარ?

— არა, არა, თინა!

— მე ასე მეგონა, ისევე ტყვილებმა შეაწუხა-თქო.

— ტყვილებმა? არა. ზოგჯერ რაღაც მახინჯი სურათებიც აღვლევს კაცს... მაგრამ სადა ვართ, თინა, საით მივდივართ? — დაწყებული ამბის მიმართულება სწრაფად შეაბრუნა ნოდარმა, და შეამჩნია, რომ ვაგზლისკენ კი არა, სადღაც სხვა მიმართულებით მიჰქროდა მანქანა.

— საით მივდივართ? არ იცი განა? თითქოს ახლა გამოიღვიძე. აი, ჩქარა შემოუვლით ამ ქალაქს და რომ გაჩერდება, მაშინ მიხვდები.

— მაგრამ, თინა, რომ დაგვიანდეს, მაშინ ხომ...

— არა. შენ რა გენალვლება. ჩვენ უკეთ ვიცით აქაური ამბები! აი, ხომ დაინახე, აი, ის საქართველოს მუზეუმი, აქ სასახლეა, იქაც, ჰე, ქალაქის საბუკა!

— ლექციებს ხომ არ უკითხავ, თინა! — გააწყვეტინა ილიამ თინას, — ყველაფერი რომ შენ აუხსნა, ჩვენ რაღას გვიტოვებ!

ცოტა ხნის შემდეგ გაჩერდა მანქანა.

ძირს ჩამოვიდნენ.

ნოდარი განცვიფრებული უცქეროდა პატარა სახლს, რომელთანაც მანქანა გაჩერდა.

— ეს, ვაგზალია? აქ სად მოვსულვართ, ძია ილია? — იკითხა ნოდარმა.

ილიას და თინას სიცილი აუვარდათ.

— ესეც კიდევ ახალი, მაგრამ კოლექტიური ტყუილი, ნოდარ! — დაიძახა ილიამ და ნოდარს მხარში ხელი მოხვია. — ხომ გეუბნები, წავიდეთ, აი, ეს კიბეა და აქედან შევალთ!

დაიძახა
ნოდარს

— სად, რას ამბობ, ძია, აქ სად მივდივართ?

— განა ვერ გრძნობ? მივედით. ეგ ჩემი სახლი, მე თითონ არა მგავს განა?

— კი, მაგრამ... — რალასის თქმა უნდოდა ნოდარს, მაგრამ ისევ ილიამ შეაწყვეტინა:

— მაშ, როგორ ფიქრობდით, ყმაწვილო! ჩემ სახლს არ ნახავდი და ისე გავიშვებდი? თინა, შენ რალას დგებარ? შენ დიდი ეშმაკი ვინმე ხარ, — ახლა თინას მიაძახა ილიამ. თინასაც ხელი ვამოსლო მხარში და ორთავენი თან წაიყვანა.

— ძია ილია, ძია ილია! — იძახდა ნოდარ, მაგრამ ილიასთან მინც არაფერი გამოსდიოდა.

ასე შევიდნენ ისინი ერთ ოროთახიან ბინაში, სადაც ყველაფერი უბრალოდ მოსჩანდა.

— გაიცანით! — დაიძახა ისევ ილიამ და სტუმრებს წინ დაუყენა ტანმორჩალო, შავსათვალბიანი ცოლი კატო და თვრამეტ-ცხრამეტი წლის ვაჟი თენგიზი.

ისინი მიესალმნენ ერთმანეთს. როცა ოდნავი სიჩუმე დამყარდა, ილიამ ჯერ თავის ვაჟიშვილს, ხოლო შემდეგ ნოდარს შეხედა. დაჯდა ლოჯინზე და თავისთავს უთხრა:

— ენახოთ, რომელი შეილი აჯობებს!

4.

„ძმაო ნოდარ! რომ იცოდე, როგორ გვიხარია, — შენ ცოცხალი ხარ. ძმა რომ არ იყო, ამას არ გეტყვი: ხალხში კიდევ ყოფილა დარჩენილი შენდამი სიყვარული. იცოცხლოს ნოდარმაო, იძახის ხალხი. ქალებიც, უწინ რომ გწყევლიდნენ, ახლა გლოცავენ. კაცმა კაცს ყური უნდა ათხოვოს, ვინ იცის რა ხდება მის გულში. ნოდარს ცეცხლი ეკიდებოდა, წყალის მაგიერ ნავთი გადაეცასით და კანალამ დაველუპეთო, ამბობენ. თოვლი მწვერვალებზე აღარ დარჩენილა. მარტო ხევებში იცრემლება უდნობი ყინული. გამწვანდა მთები. კოლექტივის ჯოგი შეესია ბალახებს გვირგვინას მთაზე. წერილს რომ ეწერ, ახლაც მესმის ძროხების ბლავილი, თხებისა და ცხვრების პეტელი. მურა ძაღლები მისდევენ მწყემსებს და მთიდან-მთას უყეფენ. დასვენების დღეს ზოგჯერ სიხარულით დავდივართ კომკავშირლები და პიონერები იმავე მთაზე. პატარაები თიქნებსა და ხბოებს ეხვევიან. მოზრდილები დაჯვლებით მწვერვალზე და სიმღერას ვიწყებთ. შემდეგ იწყება ცეკვა, თამაში, ხან ქიდაობა. გვირგვინას მთა საყვარელ ადგილად გადაიქცა ყველასათვის. რამდენი მთები და ველები მოსჩანს აქედან, ყველგან სიმწვანეთა. ნიაგი განუწყვეტლივ უბერავს ქოჩორა ფიჭვებს. ბავშვები მთის მაღალ ბალახებში ჩაწოლილები ცას გასცქერიან. უსმენენ ფიჭვნარის შრილოს. ბოლოს, მთიდან რომ ვეშვებით, ჩანჩქერთან ტანს ვიბანთ და შინ ვბრუნდებით...“

„ახლა, ნოდარ, თავი დავანებოთ ამ პოეტობას. ისედაც გამიგრძელდა. ვიცი შენ რა გაწუხებს. შენი საქმე არც ისე უიმედოა. დედამამ და ძია გიორგიმ

განგებ არ ვითხრეს, მაშინ, — არც იკონდნენ, თუ როგორ განწიხნეს გამოიტანდა შენზე კომკავშირი. კარგა ხანს გელოდნენ კომკავშირლები, ვინაიდან დიდხანს არ გამოჩნდი, უშენოდ განიხილეს შენი საკითხი, მეც იქ ვიყავი... შოკისხვედრებით, ახლა კომკავშირელი ვარ. ბევრი იმსჯელებს, თუ ცოტა იმსჯელებს, ბოლოს სასტიკი საყვედური გამოგიტანეს და გაგაფრთხილეს, რათა მომავალში ჭკუა ისწავლო და შენი გრძნობებით მტერი არ ათამაშო. თავიდან კარგი კომკავშირელი რომ არ ყოფილიყავ, მაშინ გარიცხვა ცოტა იქნებოდა. იმასაც ხომ ფასი დაედო, შენი შეცდომა თითონვე რომ აღიარე იმ „სახელოვან“ დღიურში. ყველაზე მეტად ტარიელმა და კოტემ დაგიცვეს. შენი დღიურის სისწორე სასამართლომ რომ დაადასტურა, მართალი კაცის სახელი გაითქვი და ხალხი ხშირად ლაპარაკობს „ნოდარის დღიურებზე“. ახალგაზრდებს სიმართლის თქმა რომ მოუნდებათ, „ნოდარის დღიურივით“ მართალი ვარო, ამბობენ. მართალია, მაშინ იცინიან, მაგრამ აქსიცილიც სიმართლის მოწმედ გამოდის. ახლა შენ კომკავშირის წევრი რომ აღარ იყო, ამ საიდუმლო ამბებს არ მოგწერდი. შენი მზეთუნახავი სადღაც მანდ არის. სასამართლოში გამოიძვკვა, რომ პავლიამ ისიც გადააყენინა. ეს რომ გაიგო — ქაჯი ყოფილა: მამას შეუყვარა და ტირილი დაიწყო, ნამდვილი ორატორი გამოდგა შენი მზეთუნახავი. აწყობილად და გაბედულად ლაპარაკობდა. ქალებმა მას ახალგაზრდა „როკაპი“ დაარქვეს. საიდან ისწავლა ამდენი სიტყვები? მამას გადასახლება რომ მიუსაჯეს და ყაჩაღებს დახვრეტა, მაშინ შეაჩერა ცრემლები და მოწყვეტილი გარეთ გავარდა. საერთოდ ამ სასამართლოში ძალიან საინტერესო ამბები იყო, აქამდე ცუდად იყავი, შენი აღელვება არავის არ უნდოდა, ამიტომ ვერაფერს გეუბნებოდნენ ყველა ამ ამბებზე. ტყუილის თქმას დღემილი სჯობია და ეს სწორია, ნოდარ. ახლა სხვა საქმეა. შენ, ალბათ, ჩქარა გამოხვალ ქვეყანაში. იმედი მაქვს ძველებურ სისულელეებს თავს მიანებებ და მავარი კაცი გახდები. გაუძელ, ნოდარ! სასჯელი პატიოსნად ატარე და, თუ დაამტკიცებ, რომ შენ სხვა ბიჭი ხარ, ამ სასჯელსაც პატიოსნადვე მოვიხსნიან. ასეთია კომკავშირის წესები. უფროსი ძმა ხარ და შენ უკეთ უნდა იკოდე. მზეთუნახავებს თუ გამოუდგები, მთლად ნუ დაყრუვდები და კომკავშირის სიტყვებსაც ყური ათხოვე. გეყოფა ახლა ჩემი დარიგება, უფროსი კაცი ხარ, მაგრამ ძმა რომ არ იყო — ამას არ გეტყვი. აქვე გიგზავნი კომკავშირის დადგენილების ამონაწერს შენს თაობაზე და ახლა შენ იცი. მომწერე წერილი. ვეაცნობე — როდის გამოდიხარ საავადმყოფოდან. მამა ჩამოვა და წამოგიყვანს. მოკითხვა ყველამ, მშვიდობით, ნოდარ!

შუამთის კომკავშირელი, შენი ძმა თემური“.

დაასრულა ნოდარმა წერილის კითხვა და მოჭარბებულ გრძნობის ცრემლებით აეფსო თვალები.

რამდენიმე თვემ როგორ გაზარდა თემური ასე, უკვე კომკავშირელიც გამხდარა და ახლა ნოდარს დარიგებების წერილებს წერს. რამდენი სიხარულია ამ სტრიქონებში, და რაც მთავარია, როგორ ერთბაშად გადასძვრა ნოდარის თავზე ის დიდი სიმძიმე, რომელიც დღემდე ძლივს მოიტანა! რამდენი, მისთვის სამწუხარო და უსიამოვნო ამბები დასრულდა ისე, რომ ამ ამბების ცეცხლი ნოდარის გულს ახლოს არ განუცდია. ის მოელოდა უფრო სასტიკ და შესაძლოა დამლუბველ განაჩენს, რომლის აგონია დიდხანს გასტანდა. ნუთუ ასე

სწრაფად გაშორდა ბუროსი იმ საშიშ ხეივანს, სადაც ნოდარს დიდის იწყებულ-
ბით უნდა გაეგლო.

ილია, რომელიც ამ წერილის კითხვას ყურს უგდებდა, გზადეგუნე კიცილის
იწყებდა და თემურისადმი მოწონების ნიშნად მუხლებზე ხელს ქვერბეჭდებდა.

— ხომ გეუბნები, რა ბიჭი ყოფილა! — იძახდა ილია, — ჩამოდექ, ნოდარ,
ნუ ეხუმრები! სადაც მაგისტანა ბიჭები იზრდება, იმ ხალხის საქმე აღარ
წახდება.

ნოდარი ღიმილით უპასუხებდა ილიას აღფრთოვანებას და მეტს ველარა-
ფერს ამბობდა.

წუხელ ის ძალით დაარჩინა ილიამ. თინას დახმარებით დაუმტკიცა ნო-
დარს, რომ სოფელში მისი გამგზავრება ჯერ არ შეიძლება, რომ თვითონ
ილიას სურს სოფლად მასთან ერთად გამგზავრება და, როგორც ის ამბობდა,
იქ „სოფელს“ ბიჭებსაც ნახავდა.

ილიას ასეთი წინადადების შემდეგ ნოდარმა უხერხულად ჩასთვალა აჩქარება და ხმა ჩაიწყვიტა.

ახლა კი დიდის რვა საათი იყო და ილია წერილით ხელში შემოვიდა
ნოდართან.

ნოდარი გახელილი თვალებით იწვა და კერს შეჰყურებდა.

ილიამ შემოსვლისთანავე ნოდარს მიამბა:

— აი, თინასაგან კაცი მოვიდა! ეს წერილი საავადმყოფოში მოსულა და
უთენია აფრინა ჩვენთან. ხომ გეუბნები, წერილში რალაც კარგი ამბებია. თინა
ეშმაკი გოგონაა, გულმა თუ უთხრა თორემ ავრე არ აჩქარდებოდა.

ნოდარმა სწრაფად გახია კონვერტი და სულმოუთქმელად კითხვას შე-
ულდა.

ის იყო თემურის წერილის კითხვა დაასრულა ნოდარმა, ილიას ხმამაღალი
სიცილი მოესმა.

— ხომ ხედავ ნოდარ, ცხოვრება როგორი სულგრძელი რამე ყოფილა!
შენ კი ჩქარობდი და ვერ ისვენებდი!

ნოდარი სიხარულმა ააგდო ზეზე:

— მომილოცე, ძია ილია! — დაიძაბა ნოდარმა და ილიას გადაეხვია. —
ვათენდა, ძია ილია! ახლა ყველაფერი მინდა, ყველა მიყვარს ამიერიდან. ჩემი
თავიც უნდა შევიყვარო, სასჯელი მივიღე, მაგრამ მაინც ჩვენ საერთო ოჯახ-
ში ვრჩები! დიდი სიცოცხლე ამ ნათელ ოჯახს!

— დაწყნარდი, პო, გეყოფა, შეილო! — დაამშვიდა ილიამ, ჯიბიდან რალაც
ქალაღლი ამოიღო და ნოდარის საწოლთან მიდგმულ მაგიდაზე გაშალა, —
რომ გეუბნები, პა, მოაწერე! აი, ფანქარი! ძლიერ მტკიანება, მე საქმის კაცი
ვარ, შეილო. ეს არის ახლა მოვედი ქარხნიდან, იქ ცოტა მოლაპარაკებაც მო-
ვაწყვე ამდილით და ამისათვის მოვედი შინ.

— ეს რა ქალაღლია, ძია ილია? — გაკვირვებით შეეკითხა ნოდარი და
ფანქარი გამოართვა.

— არაფერია, მოაწერე და შემდეგ გიამბობ. ხომ გეუბნები, საჭირო
საქმეა.

— კარგი, ძია ილია! — მიუგო ნოდარმა, ქალაღლი ჩაწერილი არც წაუ-
კითხავს და ხელი მოაწერა.

— ახლა მშვიდობით, დაისვენე, მე მალე მოვალ! — დაიძახა ილიამ და გარეთ გავიდა.

განათებული მოსჩანდა სივრცე, საითყენაც ნოდარის უცქრდნენ მზარეველად. თითქოს ეს არის, უკვე აქეთკენ მიიჩქარისო, მიატოვა ლოგინი! საჩქაროდ რტყამდა ტანზე. თვალები უციმციმებდა.

პირი რომ დაიბანა, ჯიბეებში ხელები ჩაიწყო და კედელზე უდიდესი დაენებით მიაჩერდა სტალინის სურათს:

სტალინი გრძელის ნაბიჯით წინ მიისწრაფვის, რათა მთელი საბჭოთა ხალხი ჩქარა გაიყვანოს სამშვიდობოზე. მთელი ეს ას სამოცდაათმილიონიანი ქვეყანა ზღაპრული სიძლიერით აიყვანოს იმ სიმაღლეზე, სადაც მუდმივი ვაზაფხულის ყვავილი მეფობს და სიბნელის ფრთები ვერასოდეს ველარ მისწვდება, რომ ამ სიმაღლიდან სინათლე მიაწვდინოს ყოველი ქვეყნის ყველა დაჩაგრულს და გზა უჩვენოს ამ სიმაღლისაკენ. სტალინი იჩქარის ააფეთქოს ყველა მტრის ყველა სიმაგრე, — ცეცხლი გაუჩინოს ქვეწარმავლების ყველა ბუნავს, ამოსწვას იგი და ქვეყანაზე ყოველ ადამიანს სიხარული და სინათლე მისცეს. სტალინი მაინც მიიჩქარის და არ ჩერდება? სად მიიჩქარის სტალინი? სტალინი იჩქარის შესცვალოს თითონ ადამიანი, მასში დარჩენილი ველური ბუნება და მისი სული სიყვარულისა და სიშართლის შუქით აავსოს, რამდენი მზე დასჭირდება ამ საქმეს და ეს მზე თითონ სტალინია!

ნოდარი ფიქრებით აედევნა სტალინის გიგანტურ ნაბიჯს, მას სურდა გაეგო თუ სად, როგორი დახმარება სჭირდებოდა სტალინს ამ საქმეში:

„ჩემისთანებიც ხომ სჭირდება სტალინს!“ — იფიქრა ნოდარმა და სიამაყე იგრძნო, რომ ამ ვებერთელა საქმეში მასაც შეეძლო რაიმე, თუნდაც მცირეოდენი წვლილის შეტანა.

მაშ, თან წაიყვანე, ამზანავო სტალინ, ახალგაზრდა ნოდარიც, მას სურს მთელი სიცოცხლე მისცეს შენს ნათელ საქმეს!

იარე წინ, ღვიძლო მამავ და ბელადო, რადგან ყველა შენი შვილი მღელვარე ზღვის შმაგი ტალღებით შენს კვალს თან მისდევს! მთელის გაქანებით შენ სურვილს ასრულებს და ყველა ზღუდეებს ხმაურით ანგრევს!

— მობრუნდი, შვილო! — მოესმა ნოდარს და მოიხედა. შავსათვალებიან კატოს მაგიდაზე პური და კარაჭი დაელაგებინა, ჩაი დაესხა და ახლა თავისი შავი სათვალეები ნოდარისადმი მიეპყრო.

ნოდარმა დარცხვენით შეხედა შემოსულ კატოს.

— გმადლობთ, დედა! — უთხრა მოკრძალებით.

— დალიე, შვილო, ჩაი! — ტყბილად უთხრა კატომ და ოთახი დასტოვა. ნოდარმა ჩაი მოათავა და აივანზე გავიდა. ვარცლივით ამოღრმავებულ თბილისის მიაჩერდა:

თბილისის თავში და ბოლოში ქარხნები სუნთქავდნენ. დახვეული ბოლო მალლა, ცის სიღრმეში შეუმჩნეველად დნებოდა.

მტკვარს გაღმა კლდეზე, არწივსავით ჩამომჯდარი მოსჩანდა მამადავითი... მამადავითი... ჯერ კიდევ გუშინ, საღამოს თინამ დაანახვა ნოდარს მამადავითი. და ეს სიტყვები რაღაც სანუკვარ ჭმნილებად ჩარჩა მის გულში.

დიდებულო მამადავითო! შენ საქართველოს დიდებულთა მარადიულ ნაევანე ხარ და შენს დიდებას ხალხის გული ხელთუქმნელ ძეგლად ატარებს.

რამდენმა წელმა გაიარა მჭუხარემ, რამდენი მოვა, მაგრამ შენს სახეს დროთა სირბილის ქარიშხალი ბრწყინვალეობას ვერ ჩამორეცხავს.

კარგა ხანს ფიქრობდა, უთვალთვალეობდა ნოდარი მამადანის ნახვას სახლეებს, ქუჩებს და ბაღებს.

მოიქანცა, — ეზოს პატარა ბაღში გავიდა, სადაც ბავშვები ჩიტებივით ერიალებდნენ და თამაშობდნენ.

ამ ბავშვების გუნდში როგორც ყვევლებში, შევიდა იგი: უალერსებდა, ებაასებოდა, დიდის ხალისით მათთან დროს ატარებდა.

სადილობის დრო იყო, ნოდარი მარტო იყო ოთახში, ამ დროს ფრთხილად გაიღო კარები და ილია შემოვიდა.

ნოდარი სწრაფად წამოდგა ზეზე.

— აი, დაჯექი, ხომ გეუბნები! — უთხრა ილიამ, — ხუთი დღე კიდევ გაქვს დასვენება და შემდეგ ქარხანაში უნდა წამოხვიდე.

— ქარხანაში? — გაკვირვებით შეეკითხა ნოდარი, — კი მაგრამ რა უნდა ვაეკეთო ქარხანაში?

— დედის მუცლიდან არავის არაფერი გამოჰყოლია! — მიუგო ილიამ და იქვე ჩამოჯდა. — ჩქარა შეისწავლი, შენ ცოტა მუშური ალიც გჭირდება, რომ უფრო გამძლე ბიჭი გამოხვიდე. ხომ გეუბნები, შენ ცოტათი ნასწავლი კაცი ხარ, მაგრამ შენს მეცნიერებას ეს ხელს არ შეუშლის. ამ ხუთ დღეს სადაც გინებოს იქ დასვენე, შემდეგ კი უნდა წამოხვიდე და მუშური პაერიც იყნოსო. გარწმუნებ, ნოდარ, ეს შენს სულსა და ძარღვებს მოუხდება, ხომ გეუბნები, შენ მეცნიერებასაც კი მოუხდება, თუ ვაეკაცი ბიჭი გამოდები, სწავლა და შრომა ერთად იქნება. შე კი მგონია, შენ არც თუ ისე ცუდი ვინმე ხარ. აი, ეს ჩემი ოთახი, ბინაც აქა გაქვს და როგორც გინდა. თენგიზი მაინც საერთო საცხოვრებელშია, მედიკინა შორს არის აქედან და ჩვენ მოხუცებს შენთან არ მოგვეწყინდება. ისე კი, იცოდე, ნოდარ, — ბრძოლა აქაც არის საჭირო. მტერი ყველგან არის. სიმტკიცე ყველგან კარგი საქმეა. აჰა, რას იტყვი, მომეცი ხელი! — დაასრულა ილიამ და ნოდარს ხელი გაუწოდა.

ნოდარმა ისე მიაწველა ხელი ილიას, თითქოს ის ხიდი ყოფილიყოს, საიდანაც ნოდარი თავისი სურვილების ნაპირს მიაღწევდა.

— ძია ილია, ძია ილია! — მხოლოდ ამას იძახდა ნოდარ, რომ მთელი თავისი სიხარული, მადლობა და თანხმობის დიდი სურვილი ამით გამოეთქვა.

ხუთი დღის შემდეგ, დილით, მექანიკური ქარხნის დირექტორს წარუდგინა ილიამ ნოდარი.

საშუალო ხნის დაბალი, ჩასკენილი და თეთრსაყელოიანი დირექტორი, რომლის მელოტ თავს კეფიდან ჩამოვარცხნილი თმები ფარავდა, გაუნძრევლად იჯდა სავარძელში.

მან თითქოს ცივი გამომეტყველებით ვაზნადა კარისკენ.

ეს უძრავი, უსიცოცხლო თვალები თითქოს ამზობდნენ, რომ ამ კაცმა სიხალისის ყოველი ნაპერწკალი სადაც დასტოვა და აქ ცალიერი გულით მოვიდაო.

როცა ილიამ დირექტორის მაგიდასთან მიიყვანა ნოდარი, დირექტორმა მოკლედ იკითხა:

— ეს არის, არა?

— დიად, ეს არის! — უპასუხა ილიამ და იქვე დაჯდა.

— ახალგაზრდა ყოფილა ძლიერ, — ყრუდ ჩაილაპარაკა დირექტორმა და ჩაი მოსვა.

— ახალგაზრდაა, მაგრამ ჩემს საამქროს, ვფიქრობ, არ შეარცხვენს, — მიუგო ილიამ, — რომ გეუბნებით, მაგის ამბავი შესწავლილი მაქვს. გამოიზრდება.

— კარგია, გეთაყვა! — თითქოს თავისთვის სთქვა დირექტორმა, — შენ ძველი ბოლშევიკი ხარ და არ შეცდები.

— შეცდომა ძველ ბოლშევიკსაც შეიძლება მოუვიდეს, ამხანაგო პავლე, მაგრამ იმედი მაქვს... რომ გეუბნებით, ასე მგონია.

— მოხარული ვარ, — მოკლედ სთქვა დირექტორმა და ქიქა დასდო. — რეზოლუცია ხომ დაგიწერეთ, და ახლა უკვე თქვენი საქმეა.

ნოდარი იდგა მაგიდაზე მიყრდნობით, დირექტორისა და ილიას საუბარს უსმენდა, ხანგამოშვებით ლამაზი ფერებით შეღებულ კედელზე ბელადის სურათს უცქერდა.

ამდროს წელშიწახრილი, საშუალო ტანის თავეჯაგარა ახალგაზრდა ქალაქლებით ხელში შემოვიდა ოთახში და მაგიდასთან ახლოს შეჩერდა.

დირექტორმა ზანტად გადახედა შემოსულს:

— ჯაიკანით! — შიშმდ უთხრა ახლადშემოსულს, და ნოდარზე უჩვენა, — ეს ჩენი საქმეთამშართველია, გეთაყვა! სახელად სიკო, — აუხსნა ნოდარს, სავარძელში გადაწვა ზურგით და ნოდარის სახეს მხოლოდ ახლა შეხედა პირდაპირ.

— სასიამოვნოა, მშვენიერია! — თითქოს სიმღერით სთქვა საქმეთამშართველმა და უცებ ახალგაზრდას ხელი გაუწოდა.

ილიამ, ნოდარს რომ შეხედა, მის თვალებში მოწყენა ამოიკითხა, რაც თითქოს ამ გადაჭარბებულ ცერემონიამ გამოიწვია.

— ეს როგორ იქნება, პავლე! — ამ დროს ვილაკამ დაიძახა გამოღებულ კარებთან და შიგ შემოვიდა.

მაგიდას აჩქარებული ნაბიჯით მიუახლოვდა შავვერემანი ჭაბუკი, რომლის დიდრონი, შავი თვალები მღლეარებას გამოსახავდა.

— რა მოხდა, გურამ? — ისევე აუჩქარებლად და სიტყვისმოზიანებით შეეკითხა პავლე და მის თვალებს საიდანაც თითქოს ოდნავი სინათლე უჩუმრად წამოეპარა.

— რა მიზეზით გადაიყვანეთ პირველ ბრიგადიდან დიმიტრი დარბაიძე? — ხმისამაღლებით უთხრა გურამმა, — როდესაც საქმე მოეწყო და დიმიტრის მეთაურობით ბრიგადა სტახანოვურ ნორმებს იძლეოდა, ვის მოეპრიანა ამ საქმის ჩაშლა.

— კეთილმოწყობის მიზეზით, გეთაყვა. — თითქოს ხუმრობით მიუგო პავლემ. — შე ვიცი, რასაც ვაკეთებ. საქმეც იმაშია, რომ პირველ ბრიგადაში საქმე კარგად მოეწყო და ახლა დიმიტ' ისთანა ბიჭები ჩამორჩენილ უბანს უნდა მივაშველოთ.

— არ არის სწორი, ამხანაგო დირექტორო! ამის შესახებ მეც უნდა შევხატო ნოდა. ჯერ პირველ ბრიგადამაც ვერ მოასწრო წელის გამაგრება და თუ მას უმალ თავი წავაცალეთ, ისიც არ შეგვრჩება. ყველაფერს ფეხსუფხურ და ადგილი აქვს, ამხანაგო პავლე!

— შენი მღელვარება ვასაგებია, გეთაყვა, — თავისებური, აუჩქარებელი ტონით მიუგო პავლემ, — მაგრამ მტკიცეთ მჯერა, რომ ეგრე სჯობია. ახლა კი ვაიცანით კომკავშირელი, ეს ყმაწვილია, თქვენ და ილიამ რომ მომახსენეთ, — უთხრა დაბოლოს და კვლავ ფეხზედამდგარ ნოდარზე უჩვენა.

გურამის მღელვარება სწრაფად შენეულა, — ნოდარი მხოლოდ ახლა შენეწა და ხელი გაუწოდა.

— აჰა, თქვენა ხართ? სალამი, ამხანაგო!

— სალამი! — მიესალმა ნოდარი და ხელი ჩამოართვა.

— ჩვენ წავალთ, დრო არის ახლა! — დაიძახა ილიამ და ზეზე წამოდგა, — წავიდეთ, ნოდარ!

ისინი წავიდნენ, რომელთა ზურგებს მხოლოდ სიკო მისჩერებოდა.

გზაში რომ მიდიოდნენ, ნოდარმა ჰკითხა ილიას:

— ის ვიღა იყო, ძია ილია, ბოლოს რომ შემოვიდა?

— პარტკომიტეტის მდივანია, ხომ გეუბნები, კარგი ვინმე დადგება მგონი, მამალი ბიჭია.

— კი მაგრამ, ძია ილია, სხეები რომ გამაცნო, თითონ რად არ გამეცნო ის დირექტორი?

ილიამ ვაიცანა და გზა განაგრძო:

— ბავშვი ხარ, ნოდარ! რა ვუყოთ მერე, ხომ გეუბნები, ასეთი კაცია. ეგ არაფერი. ახლა კი აი, ქარხანაში შევიდეთ და იქ ყველაფერი ცხადი იქნება.

ნოდარს მეტი შეკითხვები აღარ მიუცია და უხმოდ მიჰყვებოდა წინ წასულ ილიას. ქარხანაში რომ შევიდნენ, ნოდარს ყველაფრის დანახვა ერთად უნდოდა.

დიდის ინტერესით მისჩერებოდა ყოველ მანქანას, ყოველ დაზვას და ხელსაწყოს.

სადმე მანქანაში რომ არ ჩავარდნილიყო, ილიამ ხელი ჩაავლო ხელში და ისე მიჰყავდა.

როცა მეორე კორპუსიც გაიარეს, ნოდარის მკლავს ხელი გაუშვა ილიამ და ქუდიც მიავდო.

— აი, ნოდარ, ჩვენი სამყოფი! — უთხრა ილიამ, — განა არ მოგწონს? ხომ გეუბნები, აქ მზე და ჰაერი უხვად შემოდის, გახედე, როგორი წალია პირდაპირ, ისუნთქე და იმუშავე, ნოდარ, ასე სჯობია!

ნოდარი მივიდა ფანჯარასთან და ამწვანებულ ბალს ხარბად გახედა.

5

წელიწადი და ოთხი თვე გავიდა მას შემდეგ.

შემოდგომის საღამო იყო.

ილია და ნოდარი ერთად ბრუნდებოდნენ ქარხნიდან.

ნელა მოდიოდნენ.

ბოლოს ილიამ დაარღვია სიჩუმე:

— ფიცები ხარ, ნოდარ! ხომ გეუბნები, შენი მჯერა, მგერამ, როგორ დავი-
ჯერო იმ კაცის სიმტყუნე, რომელიც ქარხნის დირექტორად თავიდანვე იმიტომ
გახადეს, რომ მან თავის საამქროში სტახანოვური ნორმები შეიქმნა!

— მე პაველს სიკუდეს სრულიადაც არ ვამტკიცებ! — მიუგო ნოდარმა, —
მაგრამ ვინ შეამოწმა მაშინ, თუ როგორი ნორმები შეასრულა პაველმ თავის
საამქროში. ის ხომ ცხადია, რომ დიმიტრი დარბაიძე სხვა ბრიგადაში რომ გა-
დაიყვანა, პირველი ბრიგადა ისევ დაქვეითდა, ასეთი მაგალითი ვინ იცის რამ-
დენია. ისიც ხომ ცხადია, რომ კომისარიატს ზოგიერთი ისეთი მუშები წარუ-
დგინა სტახანოველებად, რომლებიც გეგმას ვერც კი ასრულებენ. კომკავშირის
ბრიგადამ გამოარკვია, რომ ბევრი მნიშვნელოვანი გამოგონებები დირექტორი-
სა და ტექნოლოგის კაბინეტებს შორის უგზოუტყვლოდ დაიკარგა და დღემდე
არ სჩანს. ჩემი გამოგონება შესაძლოა შემცდარიც იყოს, მაგრამ გარკვეულ
პასუხს მაინც ვერ ვხედავ. ვაბედოს პატივეცმულმა დირექტორმა და სამ დღეში
ნუ გამცემს პასუხს, მაშინ სხვა გზას ეიპოვი, თითქო ძალიან ცდილობს და მეხ-
მარება ამ საქმეში, მაგრამ ბოლო მაინც არა სჩანს.

— ყოჩაღ, ნოდარ! — მოუწონა ილიამ, — შენ უკვე მეტბოლო ბიჭი გამო-
დიხარ! იბრძოლე, ქეშმარიტება ბრძოლაში ირკვევა. უფრო გვიან გამოდის,
ნოდარ, ქეშმარიტება.

— მაინც მაკვირვებს, — განაგრძობდა ნოდარი, — ყველაფერს კარგს ლა-
პარაკობს დირექტორი. სიტყვები სწორია, საქმე ხშირად მრუდედ გამოდის.
აი, ხომ ვახსოვთ, ამასწინათ შეჰყარა მუშები და გამოაცხადა: ჩვენი ქარხანა
გეგმებს აჭარბებს, შეიდი მილიონი წლიური პროდუქციიდან ნახევარ წელში
ოთხნახევარი უკვე შევასრულებთ. ახლა მხოლოდ ორნახევარი მილიონი მანე-
თის პროდუქტია დავგრჩა შესასრულებელიო. შემდეგ გამოირკვა, რომ ნახევა-
რიც არ იყო შესრულებული. აქედან, ალბათ, იმის გამართლება უნდოდა დირ-
ექტორს, მუშების რიცხვი რომ შეამცირა და ბევრი საუკეთესო მუშა გაუშვა
ქარხნიდან. ამბობდა: რაკი წლიურ გეგმას ვადამდე ვასრულებთ, ცოტა ხნის
შემდეგ მთელი ქარხანა გაჩერდება საკმაოა შეკვეთების უქონლობის გამო და
საჭიროა ახლავე შევამციროთ მუშათა რიცხვიო. ამას ქვია დირექტორის „რა-
ციონალიზაცია“. ახლა ხომ იცით გეგმის შესრულება უკვე საფრთხეშია. ახა-
ლი დაკვეთებიც მიიღო ქარხანამ და ჩვენგან წასულ მუშებს ველარ ვბოულობთ,
ისინი, ალბათ სხვაგან მოეწყენენ. სიმაართეს ამბობდა ვოგი, სამოდელო
საამქროს უფროსი. იმისთანა ბიჭები ბევრი რომ გვყავდეს, ჩვენი საქმეები
უკეთ იქნებოდა, სჩანს დირექტორი ვერ ითმენს მას. ენახოთ სად მიიყვანს ქარ-
ხანას ასეთი „სტახანოველი დირექტორი“.

— ისე ლაპარაკობ, ნოდარ, თითქოს ყველაფერი სიმაართლე იყოს, რასაც
შენ ამბობ, ეს მართლაც მოხდა, მაგრამ საქმე იმაშია, თუ როგორ მოხდა.
ყველაფერს აქვს თავისი მოსახვედრისახვევი და შემდეგ კაცი იმ ქალაქების
საიდუმლოებებშიც უნდა ერკვეოდეს, რომლებიც მტრედებივით დაფრინავენ
ქარხნის სამმართველოში და ზემოდმდგომ ორგანოებში. მავის ბუნხალტერიას
ყველანი ერთად რომ ჩაუუჯდეთ, მაინც ვერ გამოვარკვევთ. მიზეზი ათასია,
საქმეც მართალია, ბევრი ფუტკება.

— აი, ძია, — მიუგო ნოდარმა და ჯიბიდან რაღაც მახათივით წავგრძელე-
ბული რკინა ამოიღო. — ეს სახვევი მანქანის თითისტარია, გუშინ ვიშოვე,

ამბობენ ოცდახუთი წელია, რაც ეს თითისტარი მუშაობს და დღესაც კიდევ ცოცხალი არის. სინჯეთ თუ გადაღუნოთ. პო. ხომ აგრე, ძია! და ვერც გასტეხეთ! მერე და ზომით თითქოს ჩვენს მიერ გაკეთებულ თითისტარზე ნახეულია, საქსოვ ქარხნიდან გვაცნობეს, რომ ჩვენი სახევეი მანქანების თითისტარები ხშირად ტყდება, შემდეგ შეარბილეს და ახლა კი ილუნება და მაინც არ ეარება! და მერე, ძია, ამ პატარა თითისტარს ორჯერ ნაკლები ლითონი სჭირდება. რამდენი ზიანი შეუძლია მიაყენოს ამ პატარა საქმემ ჩვენს საქსოვ ქარხნებს? ერთხელ თუ სახელი გაუტყდა ჩვენს ქარხანას, მორჩა, —ალარაფინ ენდობა მას. თითისტარის საკითხი ამიტომაც პოლიტიკური საკითხიცაა.

ილიას თვალები გაუნათლდა, მივიდა ნოდართან და ხელი მხარში მაგრად მოუჭირა.

— ხბარე, ნოდარ, როგორც მე გამახარა შენმა სიტყვეებმა! ხომ გეუბნები, შენისთანა შეილი გულის სხივია!

— და მერე, ძია ილია, — განაგრძობდა ნოდარი, — რამდენი ასეთი წვრილმანია დასამუშავებელი და გასაუმჯობესებელი ჩვენს ქარხანაში! ყველა ამ წვრილმანებს ისე უნდა მისდევდეს კაცი, როგორც ომში ამოწედილი მახვილით მტერს, თორემ შემდეგ გვიან იქნება. მორჩა მაშინ ფართო სიტყვები და გაბერილი ციფრების კორიანტელი! ჩვენთან ზოგიერთების გულში ხანდახან გასაოცარი სიცივე არის ჩამდგარი, უნდა გავარღვიოთ ეს სიცივე, ძია, ჩვენ განა ამის ძალა არა გვაქვს?

კიდევ კარგახანს განაგრძობდა ნოდარი საუბარს, მაგრამ ილია იმდენად ბედნიერად გრძნობდა თავს, რომ არც კი გაუგია, როგორ ავიდნენ სახლის კიბეებზე და შინ შევიდნენ.

ოთახში მაგიდასთან მოწყენილი იჯდა კატო, თავი დაეხარა და რალაცას ქსოვდა.

— გაგვიცივდა სადილი ხომ? — ჩაილაპარაკა ოთახში შემოსულმა ილიამ, — არა უშავს, ჩვენ კრება გვაქონდა, შენ რომ მოგაშვიეთ, ისა სთქვი, თორემ, ჩვენ სხვა ხალხი ვართ! — დაიტრახა ილიამ. მივიდა პირსაბანთან, ხელი დაიბანა და მაგიდას მიუჯდა.

— სადილს რა გააციებდა, მაგრამ... — მიუგო კატომ, საქსოვი დაღო და სამზარეულოში კარი შეაღო.

სადილობდნენ.

ოთახში სიწყნარე იყო.

ყველაზე აღრე ნოდარმა მოათავა სადილობა და თავის ოთახში უხმოდ გავიდა, ლოგინზე გაწევა.

ოთახის სიბნელეს მისჩერებოდა, მაგრამ მისი გონების თვალი კიდევ დილხანს მისდევდა სურათებს, რომელიც დღევანდელ კრებაზე ნახა:

ღირექტორი უძრავ ლოდივით იჯდა მაგიდასთან.

მუშები გამოდიოდნენ, ზოგი ფრთხილად, ზოგი უფრო გაბედულად და აკრიტიკებდნენ ღირექციის მუშაობას. ბევრ დამაბრკოლებელ მიზეზებს ღირექციის მუშაობას მიაწერდნენ მუშები, მაგრამ ღირექტორი სიღინჯეს მაინც არ ჰკარგავდა, თითქოს აქ არაფერი მომზდარაო და თავს მეტად ამაყად გრძნობდა.

დაბოლოს დირექტორმა ნოდარის შეკითხვები ზოგიერთ ნხვს უმნიშვნელო შეკითხვებში გათქვიფა და ამ შეკითხვებს თავის ნამდვილი გზა — დაუქარგა. ყველაფერს მოუნახა თავისი გამართლება. ყველა კითხვა ჩუქურთმით მოწყარა და გადაჰყარა.

და ბოლოს დარჩა თითქოს მხოლოდ ის, რასაც თითონ დირექტორი ამტკიცებდა.

ყოველივე ამას ისეთი დაბეჯითებით ასაბუთებდა დირექტორი, რომ ბევრ მუშას საესებით სჯეროდა მისი სიმართლე.

კრება რომ დასრულდა, პარტიული კომიტეტის მდივანმა, გურამმა, გაიხშო ნოდარი და ხმადაბლა უთხრა:

— შენ მართალი იყავ, ნოდარ! ყოველივე ეს უკვე ვაცნობე სადაც ჯერ არს.

და ახლა იმაზე ფიქრობდა ნოდარ, თუ როგორაა მოწყობილი ეს ყოველივე. ნუ თუ ასე ძნელია სიმართლის გამორკვევა და ქარხნის ყველა ტკივილისგან განთავისუფლება?

აქ შეაჩერა ფიქრები და თვალი დახუჭა.

არ გასულა ნახევარი საათი და ზეზე წამოდგა.

მაგიდის უჯრიდან რაღაც ნახაზები გამოალაგა. რამდენი ხანია კვალიფიკაციის ასამაღლებელი წრე დაასრულა მექანიკურ სამჭროში. ერთი აზრი მაშინ ჩაიჭკედა ნოდარის თავში და აღარ ეშვებოდა... მაგრამ ის ახლა სააკვიაციო სკოლაშიც დადის, და რამდენი საინტერესო საკითხები აღედგა მას, ჩვენი ქვეყნის თავდაცვის პრობლემებიდან!

— აი, ნოდარ, შენი ტვინი გამომგონებლობის წესებს თუ ეგუება, იფიქრე ჩვენი ქვეყნის თავდაცვის შესახებაც! — უთხრა ერთხელ ილიამ, როდესაც ნოდარმა ერთერთი მანქანის მოდელში პირველი გამაუმჯობესებელი შესწორება შეიტანა.

მას შემდეგ ნოდარს არ ეშვებოდა ფიქრი იმაზე, თუ რითი დახმარებოდა სოციალისტურ სამშობლოს თავდაცვის საქმეში.

და აი, მან ნახაზების შედგენაც ისწავლა.

ათასგვარი ფანტაზიები მოდის და მიდის!

ზოგიერთი მათგანი ნახაზებშიც ცდილობენ მოქცევას, მაგრამ სრულიად მოულოდნელად ნახაზებში გადატანილი ფანტაზია ქალაქს ვერ ეგუებოდა, მიღმა გარბოდა.

მაშასადამე, ფანტაზია რჩება ფანტაზიად და სინამდვილე უფრო სასტიკი თვალთ იხედება!

რა საოცარი რამ არის ეს სინამდვილე!

რატომ არა სურს ადამიანის სურვილებს, მის ფანტაზიებს დაემორჩილოს! სად გაგონილა ეს სიჯიუტე!

მაგრამ ნოდარი ფარხმაღს არ ჰყრიდა. კიდევ მეტის ინტერესით ეძიებდა მის წინაშე წამოჭრილი საკითხების სწორ გადაწყვეტას.

უმალლესშიც სწორედ ამ განზრით სწავლობდა ის — მექანიკას დააწვა უფრო და მთელი გულისყური აქეთგენ მიაპყრო.

რამდენი ბავშვური მოსაზრების საფეხურები გაიარა ამ დროს განმავლობაში, მაგრამ საბოლოოდ მაინც ცდილობდა, რაც შეიძლება ჩქარა შეტრილიყო მექანიკის საიდუმლოებათა ისეთ სიღრმეში, სადაც ჯოჯოხეთი დატყნდებოდა უბრალო, ახალი მარცვლის დანახედაც დიდი საქმეა და მისი ხილვა მხოლოდ სხვა საინტერესო საკითხს არკვევს.

მას ჰქონდა იდეა, მაგრამ ზოგჯერ რწმუნდებოდა, რომ ალბათ ჩვენი საუკუნის მეცნიერებას კიდევ არ გააჩნია საჭირო ინვენტარი, ამ იდეას ხორცი შეასხასო.

ამიტომ მთელ თავისუფალ დროს ანდომებდა ამაზე ფიქრს და ხშირად ღამეებსაც თეთრად ათენებდა.

ნოდარი ახლაც განაგრძობდა რაღაც ახალი მოსაზრების ხაზებში მოქცევას და მაგიდაზე გაშლილ ქაღალდს მიუჯდა, თავი დახარა ამ ქაღალდის წინაშე და უხმოდ, გაუნძრევლად ჩაპყრებდა თეთრ ქაღალდზე გავლებულ ხაზებს.

— საღამო ნოდარ! — მიადახა შემოსულმა ამხანაგმა, — მო, არ გესმის? ნუ გეშინია, ეს ქაღალდები არსად არ გაგეპტევი!

ნოდარი შეკრთა:

— შენა ხარ, რევაზ! მოდი. დაგეჭი! — უთხრა მეგობარს და სკამი მიუდგა.

— ეს კარგი, ძმობილო, მაგრამ ჯერ მიალაგე შენი ფანტაზია და შემდეგ დავედეთ!

— ჩემი ფანტაზია? — აი, ეს არის ავიდე! ახლა ხომ დაგვლები? — ნოდარმა მაგიდაზე გაშლილი ქაღალდები მოკეცა და ისევ მაგიდის უჯრაში შეალაგა.

რევაზი დაჯდა:

— ახლა კი მესმის! — ჩაილაპარაკა რევაზმა და ხელში დატყერილი წიგნი გაშალა, — რა ვუყო, ძმობილო! თავში მაინც არ იქნა და არ შედის ეგ ოხერი! — სთქვა და მაგიდაზე გაშლილ წიგნს ხელი დაარტყა.

— ცემა კი არა, ვაგება უნდა, ჩემო რევაზ, ვაგება! — წიგნის მაგიერ მიუგო ნოდარმა. — წიგნი რა შუაშია. მოდი წავიკითხოთ და თუ არ შედის, ძალით შევდენით.

მეგობრებმა გადიხარხარეს.

მაგიდას მიუჯდნენ და მექანიკის სახელმძღვანელოს ცვლით კითხულობდნენ.

ორი საათის შემდეგ დახურეს წიგნი და კიდევ კარგა ხანს განაგრძობდნენ საუბარს.

— შენ, ჩემო ძმობილო, რა გენაღვლება, — ეუბნებოდა რევაზი ნოდარს, — შენი ტვინი სხვანაირადაა მოწყობილი, ყველაფერს ასწრებ და ფანტაზიებისთვისაც ბევრი დრო ვრჩება. აყვავდეს შენი ფანტაზია, ჩემო ძმობილო!

— არა, რევაზ, — უთხრა ნოდარმა და ზეზე წამოადგა, — აქ ტვინი მზავარი არ არის. ყველაფერი ინტერესია, მაგრამ, ინტერესი რომ დაგებადოს, ალბათ წინასწარი გაწერონა სჭირდება.

— ალბათ ისეთი, როგორიც შენ გქონდა, ძმობილო, არა?

— არა, შესაძლოა სხვაგვარი, მაგრამ გაწერონა მაინც არის საჭირო. პოლიტწიგნში ხომ ერთად გვასწავლეს: უნდა შეგეძლოს ნათლად გაარჩიო

თეთრი და შავი, ბნელი და ნათელი, იგრძნო ამ ორი, საწინააღმდეგო ძალის მოქმედება და ამის შემდეგ ინტერესიც იელეებს შენში, უფრო განათლება გონება, და შენი სულის მისწრაფებაში ბნელი ადგილი აღარ დაჩინება შექცედილობ მხოლოდ რომ ასეთი ვიყო.

— იცი, ძმობილო, ზოგჯერ შენ სიტყვებში ფილოსოფოსობას რომ ჩაურეე ხოლმე, ასე მგონია მართალს ამბობსტყო. თუმცა მე არა მწამს ფილოსოფია, ეს ტვინის ტკივილებია, მაგრამ შენ სიტყვებში მაინც სუფთად გამოდის რალაც. ისე ეი, ძმობილო, დაანებე თავი მაგ ზედმეტ საქმეს. თავი ჭარხალივით უნდა მიაგდოს კაცმა და სიამეს იგრძნობს.

— აჰ, რევაზ, რევაზ! როგორი უდარდელი ვინმე ყოფილხარ! — მიუგო ნოდარმა, — აი, ხომ დაგარქვეს ქარხანაში „წიბუკა“. ეს ზედმეტი სახელი სწორედ შენზეა ზედგამოჭრილი, შედეგი ოჩაფხებზე და ისე იარე. ასეთ საქმეს თავი არ სჭირდება.

რევაზი ზეზე წამოეარდა და ნოდარს ეცა:

— ამას რას მიბედავ, ძმობილო! აი შენ „ნახალოვეის ფილოსოფოსო!“ გამავრდი, თუ ვაქაკი ხარ!

ნოდარიც გაუძაღდა მეგობარს, ერთი მეორე კარგა გვარიანად დაზილეს მეგობრული სიყვარულით და იცინოდნენ.

— იცი, რას გეტყვი? — ბოლოს დამშვიდებული მიუბრუნდა რევაზი ნოდარს, — შენ იცნობ მაროს. კარგი გოგონაა, უნდა ჩვენთან ერთად იმეცადინოს და შენ რალას იტყვი?

— შენ დიდი ეშმაკი ყოფილხარ, რევაზ! — მიუგო ნოდარმა, — შეეყარებული მეცადინეობის დროსაც არ გინდა რომ მოიშორო! და მერე რა უნდა ვისწავლოთ შეეყარებულთან?

— არა, ძმობილო! — მიძახა რევაზმა, ნოდარის იქვეები რომ გაეფანტა, — პატიოსან სიტყვას მოგცემთ ორივენი, რათა ასეთ რამეებს ადგილი არ დაურჩეს ჩვენში!

— კარგი, მე თანახმა ვარ! — მიუგო ნოდარმა, — მაგრამ, რევაზ, შენ კარგად იცი, ეგ საკითხი ვისაც შეეხება. აი, ძია ილია თუ ნებას მოგვეცემს...

— არა, ძმობილო! — შეაწყვეტინა რევაზმა სიტყვა. — ეგ მე მომანდევ! ძია ილია სულ სხვა კაცია.

ამის შემდეგ მეგობრები შეთანხმდნენ, თუ მეორე დღეს რომელ საათზე შეხვდებოდნენ ერთმანეთს მეცადინეობის გასაგრძელებლად.

ბოლოს კმაყოფილი რევაზი ქუჩაში გააცილა ნოდარმა.

ნოდარი მობრუნდა. ახლა ეზოს ბაღში გავიდა, ბაღის ერთ კუთხეში მერხი ნახა და იქვე ჩამოჯდა.

ისუნთქავდა შემოადგომის გრილსა და მსუყე ჰაერს. უსმენდა პატარა ჩიტებივით აფართხალებულ ფოთლების შრიალს, მისჩერებოდა გაჩირაღდებულ თბილისის ქვაბს. ზოგჯერ ახედავდა ვარსკვლავებს, რომლებიც ერთობდნენ, კამკამებდნენ, თითქოს საუბრობდნენ ერთმანეთს შორის და საქვეყნო ბედზე სამართალს დებდნენ!

ერთმანეთს ადარებდა მიწას და ვარსკვლავებს.

ადამიანთა ბედზედაც ფიქრობდა.

წარმოუდგა, რომ თითქოს ადამიანის ცხოვრება რაღაც დიდი სასწაულია, ამ ვებერთელა ქვეყნის სივრცეებს თვალთ რომ სჭვრეტს და გონებით წვდება! და იგი გრძნობდა, რომ ეს ბედნიერი ფიქრები მის სულს რაღაც ახალი ძალით ავისებდა, ამდიდრებდა.

გვიან შევიდა ოთახში.

შეცვარებული რევანის თხოვნამ ეთერი მოაგონა, გული შეუტოკდა და ფანჯარა ფართოდ გააღო:

— შორს, სიყვარულო! — თითქმის ხმამაღლა გასძახა მან, — ჩემი სიყვარული აქ არის გულში და ჩემს საქმეებში!

კოტა ხანს კიდევ შეჩერდა ფანჯარასთან.

მობრუნდა.

თავისი ნახაზები, როგორც ყოველთვის, გაშალა მაგიდაზე და სკამზე დაჯდა, თითქოს ახალი აზრი დაებადო, კარგახანს ფიქრობდა.

ყველა ბილაკები გამოიარა და გაშლილ ქაღალდზე რაღაც ახალი ხაზი გაავლო. რაღაც მიუმატა, რაღაც წაშალა და ასე დიდხანს...

შუალამე რომ გადავიდა, ნოდარის მხარს შეეხო ხელი. მან მოიხედა:

ის კატო იყო.

ნაეი სათვალეების სიღრმიდან მისჩერებოდა კატო მაგიდაზე მიჭედულ ნოდარს და მხარზედადებულ ხელს არ აშორებდა:

— დაწევი, შეილო! — ურჩია კატომ, — უკვე პირველი საათი სრულდება. გეყოფა. დილით ადრე უნდა წახვიდე.

ნოდარი უხმოდ, თითქოს დარცხვენით წამოდგა. მაგიდაზე მიფანტული ქაღალდები მიალაგა და ოთახში გაისეირნა.

— სანამ უნდა მითითო ღამე, დედი! — დაგვიანებით მიუგო ნოდარმა. — რამდენი ხანია აგრე გაწუხებთ!

— ეგ რა სათქმელია. მე შენთვის ვამბობ, ჩემო შეილო, თორემ... დალიე ჩაი, კოტა მაინც შექამე რამე და ისე დაწევი.

კატო გავიდა.

ნოდარს აქაც ვერ წარმოედგინა, თუ რა განსხვავება არსებობდა ნამდვილ დედასა და კატოს შორის. იგივე დედური სიტყბო და სიყვარული, იგივე დედური სიტყვა და ზრუნვა!

ლოჯინში იწვა, თვალთ დახუჭა, მაგრამ შესათვალეებიანი კატოს ნათელ სახეს ახლაც ხედავდა.

• •

იმავე საღამოს, ღამის ათი საათი იქნებოდა, როცა დირექტორი პავლე შერვაშიძე მოვიდა ქარხანაში.

პორთფელი მაგიდაზე ნერვიულად მიაგდო და სავარძელში რომ ჯდებოდა, ზარი დარეკა:

— სთხოვე სიკო უნდილაძეს! — მკვებედ მიძახა კარებში თავშემოყოფილ დარაჯ ქალს. პორთფელი გახსნა: ამოიღო რაღაც ქაღალდები და წინ დაილაგა.

სიკო უნდილაძე ფეხაკრეფით შემოვიდა ოთახში. ამით იგრძნობდა, რომ მან უკვე ყველაფერი იცოდა, თუ რა საქმე ჰქონდა დირექტორს.

— აქა ვარ, ბატონო! — მაგიდასთან მისვლისთანავე მოაგონა დირექტორის სიკომ და ისედაც გაწვირებული თვალები უფრო გააწვირდა.

— ხომ გესმის! — თავდაჭერილი მღელვარებით უთხრა დირექტორმა, — თითქოს გვეფანტება ჩვენი საქმეები! იმ უხამს ბიჭს ვინ შეასწავლა ამდენი რამ! ახლა ისიც გურამად და გოგით ვადამეცქა! ხმა უნდა ჩაუწვივტო ასეთი „კრიტიკოსს“, მაგრამ... ხომ იცი, სიკო, მოთმენა სჯობს. მოთმინებით კაცი ფეხს არ მოიტეხს. მისი ნაჩხრევი ფანტაზიის შესახებ ყველაფერი ვლაშქვ კომისიის მოადგილეს. წავიდეს ახლა და იქ მჩაივლოს.

— როგორ, გრიგოლმა ეს უკვე იცის? — იკითხა სიკომ.

— ყველაფერი ვლაშქვ, გეთაყვა, გურამის ოინებზედაც მივეცი ცნობა და მხოლოდ ეს მითხრა:

„გამაგრდითო“

და წამოვედი.

— სასიამოვნოა, მშვენიერია! — კმაყოფილებით მიუგო სიკომ და ისე გაიღიმა, თითქოს მკედარმა პირი გააღო, წინწამოსული კბილების ეშვიც გამოაჩინა და თვალის წამწამები დაახამხამა.

— მაგრამ ყური მიგდე! — განაგრძობდა დირექტორი, — მე მაინც არ მინდა ვაწყენინო ნოდარს ამ საქმეში. სჯობს დავარწმუნოთ, რომ მე ვიცავ მის გამოგონებას. ამ საქმეში შენ შეგიძლია მიშველო. გაავრცელე ხმა მუშებში და თანამშრომლებში, თითქოს ყოველმხრივ ვცდილობ ნოდარ ხურციძის გამოგონება გაამართლონ. შესაძლოა მაგ გამოგონებამ აქ დიდი საქმეები დაატრიალოს, მაგრამ ჩვენ მზად უნდა ვიქნეთ... მაშ, წადი ახლა და თომა აქ გამოგზავნე. პო, რალას დგეხარ? არ მოგწონს განა ჩემი აზრები?

— რას ამბობთ, ბატონო, საუცხოვოა, მშვენიერია! ახლავე, ბატონო! — დაიძახა ბოლოს სიკომ. კარებში გასვლისას ერთხელ კიდევ აჩქარებით დაახამხამა მიღებული თვალის წამწამები და კარი მოხურა.

დირექტორი მაგიდაზე დაყრილ ქაღალდებს უაზროდ ფურცლავდა, ჩასცქეროდა.

როდესაც თომა შემოვიდა ოთახში და დირექტორის მაგიდასთან შეჩერდა, დირექტორმა გვერდზე გადაყარა ეს ქაღალდები და თომას მრავალმეტყველი თვალით მიაჩერდა.

— მოსკოვიდან რომ ჩამოგიყვანე შენც იცი, გეთაყვა... — პირდაპირ საქმიდან დაიწყო დირექტორმა. — იცი, აქ მე რა დღეც დამაყარეს ამისთვის! ადგილობრივი კადრი უნდა მოგეშაადებინა და ამ თანამდებობაზე ის უნდა დაგვენინაო. მაშასადამე, შენს წამოყვანას რაიმე აზრი უნდა ჰქონოდა, გეთაყვა. მე ასე მგონია: მშისარა ხარ და ეს მოქმედობს.

ტანმსვლილი თომა უხერხულად ჩაჯდა რბილ საეარძელში და მსუქან ლოყებზე ქვევიდან შეეპარა სიწითლე.

— ამას რატომ მეუბნებით, ბატონო? — ნაწყენად მიუგო თომამ, — ამასწინათ დასამუშავებელი პროექტი რომ მომეცით, დავამუშავე და მაგიდის ყუთში მაგრად ჩავეკეტე, აგრეთვე იმ ხათაბალა მანქანის პროექტი რომ გამომიგზავნეს — რამდენი ხანია გადავეცი წარმოებას, მაგრამ უკვე დამზადებულ მანქანაში ვინ იცის რამდენი შესწორება იქნა შეტანილი და იმედია არასოდეს არ გასწორდება. ესეც ხომ საქმეა... ამასთანავე... — კიდევ უნდოდა ეთქვა რაიმე მოს-

კოვიდან ჩამოყვანილ ტექნოლოგ, თომა ურბილაძეს, მაგრამ დირექტორმა ისეთის ძალით დაარტყა მაგიდაზე სამშრალეხელის მძიმე ლითონი, რომ ურბილაძის სიტყვა გაუწყდა.

— ეს ხომ ჩვენთვის ახალი არ არის, გეთაყვა. თუ პროექტი ვააქეთ და სხვა ამისთანა — ფულიც მიიღე! შენ რამე ახალი მითხარი! აი, მაგალითად: რა ლონისძიებებს მიმართეთ თქვენ სამოდულო და ჩამომსხმელ საამქროებში, სადაც ჩვენი მტერი ბატონობს და სტახანოეური მუშაობით გვაწონებს თავს? უნდა იცოდე, პირველ რიგში საით უნდა მიმართო მახვილი. ეს მთავარია და თქვენ არ გესმით!

— ამაზედაც ვიფიქრე, ბატონო პავლე! — ახლა უფრო გაბედულად მიუგო თომამ. — იქ, ამ ერთი კვირის წინათ მივიღეთ კაცი. მისი მონახვა არც ისე პატარა საქმე გამოდგა, თქვენ განგებ ამ კაცის შესახებ აღარ ვითხარით, რომ მისი მუშაობის შედეგით მოულოდნელად უფრო მეტი სიამე გვერძნოთ. ახლა კი მზად არის შეასრულოს ყველა დავალება.

დირექტორის სახეზე სიამოვნების ბინდმა გაირბინა უეცრად და წამოდგა.

— მაშ თქვენ არ გძინავთ! — დაიძახა დირექტორმა და თომასთან ახლოს მივიდა. — ყოჩაღ, ურბილაძე! მე არ შეემცდარე, გეთაყვა, მაგრამ ახლა, მთავარია, როგორ მოვაწყუთ, იფიქრე, თომა. შემდეგ მითხარი.

— მე უკვე ვიფიქრე და კიდევაც მოვიფიქრე! — კიდევ უფრო რიხიანად მიუგო თომამ. — არა, სწორად რომ ესთქვათ, სანამ იმ კაცს მივიღებდი, მანამდის მჭონდა მოფიქრებული. მე ვიცო, პავლე, სად რა ვაქეთ... იქ მთავარია ლუმელის საკითხი და...

ამდროს ვიღამაც კარი გამოაღო და თომამ უეცრად შესწყვიტა სიტყვა.

დირექტორმა მაგიდაზე მიყრილ ქაღალდებს ხელი მოჰკიდა, ამ ქაღალდების შეკვრაში ერთი მოზრდილი ამოარჩია და თომას ისე, უაზროდ გადასცა.

— მაშ, ასე თომა! — ოთახში შემოსულ საგვეგმო ნაწილის გამგე, თამარ ნათელაშვილის გასაგონად ხმამაღლა ჩაილაპარაკა დირექტორმა, — წაიღე ეს და ხვალისათვის შენი აზრიც წარმომიდგინე.

თომამ უყოყმანოდ გამოართვა დირექტორს ეს ქაღალდი, რომელიც, იცოდა, მას სრულიად არ შეეხებოდა, მაგრამ ამეამად სხვანაირად მოქცევა მას არ შეეძლო.

— კეთილი! — მიაძახა დირექტორს თომამ, წამოდგა, და თამარს რომ შეხედა, ირონიულად გულში გაიფიქრა:

— აი, კიდევ ერთი თავდადებული!"

(გაგრძელება შემდეგ ნომერში)

იბიკოსის წერილები

კორინთის ველზე საზეიმოდ ხალხი გროვდება.
 ეტლთა სრბოლის და ჰანგთ შეჯიბრის დრო ახლოვდება.
 მოდიან ტომნი პელლადისა ეწიონ მიზანს.
 მუნვე მოილტვის იბიკოსი — მშოსაეი ლეთისა.
 მას აპოლონმა უწყალობა განძი ძვირფასი:
 ის მგოსანია ტყბილ ვალობის ნიჭით ცხებული.
 რეგიემიდან მოდის იგი, ოცნებით სავსე,
 საასპარეზოდ, ღვთიურ ცეცხლით გულანთებული.

აჰა, გამოჩნდა მაღალი მთის ლალი მწვერვალი,
 და იბიკოსმა აკროკორინთს შეავლო თვალი,
 კრძალვით შევიდა ლურჯ ფიჭვნარში პოსეიდონის,
 იყო სიჩუმე, მშვიდად სთელემდნენ ხენი დიდრონი
 და ბალახებში იდუმალად წვებოდა ჩრდილი.
 მხოლოდ წეროთა გაისმოდა შრიალი ფრთების,
 როგორც მხედართა ლეგიონი, მწკრივად გაშლილი.
 თბილი ქვეყნისკენ რომ მიჰქროდნენ თავდავიწყებით.

„სალამი თქვენდა, წეროების გუნდო, ფრთა-მალო,
 ზღვა და ხმელეთზე ჩემთან ერთად თანამავალო.
 მე მუამს თქვენა ხარო ჩემთვის კარგის წინამორბედი,
 თანაბარია, მეგობრებო, დღეს ჩვენი ბედი.
 მოვდივართ სტუმრად, დაგვიგდია მშობელი მხარე,
 ეძებთ შესაფარს, გადმოვლახეთ მანძილი გრძელი,
 და იყვეს ზევსი ჩვენი შემწე, სტუმართმოყვარე,
 და აგვაშოროს მან სირცხვილი და განსაცდელი“ .

მგოსანს ხალისი გაუღვივდა გულის სიღრმეში.
 იგრძნო სიამე ლურჯ ფოთლებით დაბურულ ტყეში.
 მაგრამ გაოცდა, შეტორტმანდა განახელები:
 ზედაეს, მოდიან ბასრ მახვილით მისკენ მკვლევები.
 სურს შეებრძოლოს, ავაზაკებს დასცეს თავზარი,
 მაგრამ ვაგლახ, მყის ძირს ეშვება აწედილი ხელი,

რითაც მრავალგზის მოუმართავს ჩანგი ნარნარი,
და არასოდეს უსროლია ისარი მჭრელი!

აღამიანებს, ღმერთებს შესთხოვს ხსნასა და შეცლას
არავის ესმის, არავინ მოდის მის დასახსნელად.
ან ვინ უშველის მგზავრს, ჩავარდნილს შავ-განსაცდელში,
არავინ არის სულიერი უდაბურ ტყეში.
„ნუთუ აქ უნდა მოვკვდე ასე, სვე-განწირული,
დაუტყრებლად, უცხო ცისქვეშ მე უბედური?
ეკ, ვიღუპები ბოროტ ხელით გულგანგმირული
და არვის ვხედავ, ჩემს მკვლელელებზე იძიოს შური!“

და ძირს ეშვება მომაკვდავი, ელგვა ძალი,
ჩუ, კვლავ მოესმა წეროების ფრთათა შრიალი,
მათი წივილი საოცარი, მძაფრი ზრიალი,
მაგრამ, ვაგლახ, რომ ველარაფერს ვერ ხედავს თვალი!
„თქვენ, წეროებო, მომაკვდავსა მისმინეთ თქმული:
ჩემი დაღუპვის ერთად-ერთი თქვენ ხართ მოწამე,
მოუხმეთ ღმერთებს ვერაგებზე იძიონ შური!“
სთქვა და მის სახეს ჩაეკონა მარადი ღამე.

ამდროს იპოვის კოვრინთელი — ძმა-მეგობარი
განგმირულ ცხედარს და ეცემა თავს შიშის ზარი:
იცნობს იბიკოსს, დიად სახეს ტკბილი მგოსანის,
ხედავს ჩამჭრალა მისი თვალი შუქსხივოსანი.
„მგოსანო, განა ვიფიქრებდი გნახავდი ასე?
შენს გამარჯვებას მოველოდი მოყვარულ გულით.
ფიჭვის გვირგვინი მსურდა შენთვის დამედგა თავზე,
შენიც დიდების ბრწყინვალეებით გაშუქებული“.

პოსეიდონის სტუმართ შორის გამეფდა გლოვა,
მგოსნის სიკვდილმა მათ სულს სევდა ღრმად ჩააქსოვა,
მთელი ჰელადა ქვითინებდა ცრემლ-შორეული,
მძიმე დანაკლისს განიცდიდა ყოველი გული.
აღელდა ხალხი, გაულევიდა გრძნობები მტრული,
პრიტანს მიუზნდა, მოითხოვა აინთოს რისხვით,
მგოსნის მკვლელეებზე უღმობელი იძიოს შური
და მუხანათებს უღვრევინოს მკერდიდან სისხლი!

ისმის განგაში, ღრიანცელი უფრო დიდდება,
შურისძიებით ანთებული ბრბო არ მშვიდდება.
მაგრამ ვის შესწევს ამ ჭიდილში ესოდენ ძალი
რომ ავაზაყის სისხლიანი იპოვოს კვალი?
ვინ ჩაიდინა ეგ მკვლელობა, მუხანათური,
ალმათ ყაჩალი არის იგი, ბილწი, მზე-ბნელი.

ან იქნებ მტერიმა, ღვარძლიანმა, იძია შური?
 ამას პელიოს იტყვის, ქვეყნის მანათობელი!
 იქნებ ამ წუთში აქვე არის ველური მკვლელი,
 ამ ბრბოთა შორის დადის ურცხვი და საძაგელი?
 და ოდეს შურის-საძიებლად დაეძებს ხალხი
 სტებება ჩადენილ ბოროტების ნაყოფის ნახვით?
 იქნებ მოუნდა შევინება წმინდა ტაძარის
 და მასში მყოფი ღმერთს დასცინის ის უზრუნველი,
 ან სტუმართ შორის, დიდ თეატრის კარებთან მდგარი,
 უტიფრად იბრძვის სხვებზე ადრე შესვლის მსურველი?
 მოზღვავებულ ხალხს აღარ ჰყოფნის თეატრში სკამი,
 ტყდება კედელი და ბჭეები ჩაინგრეს ლამის.
 მოდის და მოდის უამრავი სტუმართ კრებული,
 დღესასწაულის ნახვის ყინით გატაცებული.
 არის დგანდგარი, ყრიაშული გაურკვეველი,
 კარს მოწოლილი მღელვარე ბრბოს დენა არ სწყდება,
 თეატრის უკვე გაიჭედა დარბაზი ვრცელი,
 გრძელი თაღები, ხალხით სავსე, ზეცამდე სწვდება.
 სანახაობის მოლოდინით თეატრი ღელავს,
 ვის ძალუძს ტომი, აქ მოსული, მოსთვალოს ყველა!
 გადმოჟღახავთ აულისით ზღვის სიღრმე ვრცელი,
 მოსულან მკვიდრნი ფოკიისა და სპარტანელნი.
 აქვე არიან თეზეოსის ჭალაქის მკვიდრნი,
 შორ-აზიის და კუნძულების ტომი მრავალი,
 პოსეიდონის მსურთ იხილონ ზეიმი დიდი,
 და გატაცებით მიუბყრიათ სცენისკენ თვალი.
 წყნარდება ხალხი. აღარ ისმის გრგვინვა-გრიალი,
 უცებ აანთებს სცენის სიღრმეს შუქთა ციალი.
 და გამოჩნდება მგალობელთა დიდი კრებული,
 მოდიან დინჯად, წრეს უელიან დაფიჭრებულნი.
 ზანტი მიმოხვრა და იერი ბინდ-ჩახვეული
 არ ჰგავს მიწის შვილს, უნებურად აოცებს მნახველს,
 ბუმბერაზული და ახმაზი მათი სხეული
 არაბუნებრივს, უჩვეულო თვისებებს აშხელს.
 მათი თვალები სევდას ღვრიან კრთომა-კამკამით,
 ბარძაყებამდე სწვდებათ შავი წამოსასხამი.
 დამჭკნარ ხელებში აქვთ ქაღები, მფრქვეველი აღის,
 ფერმკრთალ სახეზე მწუხარების ატყვიათ კვალი.
 მოდიან მძიმედ, წარბშეკრულნი, მრისხანე ცქერით.
 როგორც ლანდები საშიშარი და შეშხარავი,
 თავს გორგალივით ახვევიათ აურაცხელი
 შხამით აღსავსე ურჩხულები, გველები შავი.

შესდგნენ და დარბაზს გადმოხედეს წყრალი იერით,
 იწყეს სიმღერა გამგმირავი, მეტად ძლიერი.
 მოედო არეს ამაზრზენი, მძიმე გუგუნე,
 და აეზაკებს შიშის ელლით აუესო გული.
 ჰერონების — წყევით სავსე — სიმღერა ლალი
 ტვინის მღრღნელია, ზარდამცემი და საოცარი,
 თრთიან მსმენელნი, ცახცახებენ შემკრთალი სახით,
 საშინელებით გარინდული მდუმარებს ქნარი!

„დიდება, ვისაც ნორჩ ყრმასავით წმინდა აქვს სული,
 და არ ამჩინებს შაეი ლაქა დანაშაულს.
 მას არას აენებს შურისგების სასტიკი ალი,
 ჩვენი რისხვისგან იგი არის თავისუფალი.
 მაგრამ ვაი მას, ვერაგობა ვინაც გააბნედა,
 მალვით მკვლელობა ჩაიდინა, სსხლი დაღვარა,
 იგი აქ არის, დამნაშავეს ჩვენ უკვე ეხედავთ.
 შავბნელი ღამის მახინჯ მოდგმას, საზიზღარს მარად!“

„და ნუ ჰგონია დაგვემალოს სადმე მუხთალი,
 ჩვენი თვალები შორსმჭვრეტია, ფრთები გვაქვს მალი.
 ეპოვით ყველგან და ბადეში გაეაბამთ წამსვე,
 თავზარდაცემულს დაეანარცხებთ იქვე მიწაზე.
 არ დავილლებით, შურის ცეცხლი ანთია ჩვენში,
 მონანიებით ვერ დაგვატრობს, ვართ ულმობელი.
 თუნდ ცოცხლად ჩაძვრეს გარეწარი შავბნელ ჰადესში,
 იქაც ელოდეს ჩვენი რისხვა დაუნდობელი!“

გაისმის კვალად შიშისმგვრელი ზუზუნი მწველი,
 მოაელეს რკალი, იწყეს როკვა გასაკვირველი.
 ირგვლივ ყველაფერს ჩააბვევია დუმილი მკედრული,
 თითქოს ღეთაებაც აქვე არის სულგანაბული.
 უკანასკნელი დაიმღერეს საგალობელი,
 უფრო მრისხანე, ულმობელი და ზარდამცემი.
 იბრუნეს პირი, ურთერთს მტკიცედ ჩასკიდეს ხელი
 და დინჯ ნაბიჯით მიიმალნენ სიღრმეში სცენის.

მიჭარდნენ თვალებს, ვით ლანდები სიზმარეული,
 და ყველას გულში გააღვივეს შიში გრძნეული.
 იღუმალების ნისლი ჰბურავს მსმენელის გრძნობას,
 გონებას უბნევს სინამდვილე და თვალთმაქცობა;
 და უხილავი ძალისადმი ივსება კრძალვით,
 ვინაც ფარულად ასამართლებს, ფხიზლობს, არ სცხრება,
 მგრძნობიარე გულს აცახცახებს მგზნებარე ალით
 და დღის სინათლეს კი გაურბის და ემალება.

ამ დროს გაისმა ქანდარიდან, მოულოდნელად, წამოძახილი და მყის სმენად გადიქცა ყველა: — „გაპხედე სიერცეს, ტიმოთეოს, გაპხედე ზევიტის იბიკოსის წეროები მიპფრენენ რხევით!“ მართლაც გაისმა შორეული ფრთების შრიალი, ლურჯ წიალიდან ნიაფივით გადმონასროლი, და ხალხმა მყისვე ზეცის სიერცეს მიაპყრო თვალი და დაინახა წეროთ გუნდი, სიერცეში მსრბოლი.

„იბიკოსისო?“ — ამ სახელის ხსენებამ ყველა კვლავ აათრთოლა, მწუხარებით აამეტყველა. აღელდა ხალხი, დაემსგავსა მრისხანე შორევს. ყოველი ბაგე მარტოოდენ ერთს იმეორებს: „ჩვენი იბიკოს, ვისთვისაც გვაქვს თვალეზი სველი, ვისაც სისხლიან ვერაგებმა მზე დაუბნელა, ვინ არის იგი, ამ საყვარელ სახელის მთქმელი, ან და რას ნიშნავს წეროების ასეთ დროს ფრენა?“

აღარ მშვიდდება ხალხი, რისხვით აღელვებული, ყველას უცნაურ წინათგომობით ეცსება გული. გაისმის უფრო ზარდამცემი, მრისხანე ხმები: „მძლეთა-მძლეველნი უკვე აღსდგნენ ევმენიდები, რომ ღვთის მოსაფი, ტკბილ მგოსანის დასაჯონ მკვლელი, იგი აქ არის, უგუნური და განწირული. ვისაც წამოსცდა: „იბიკოსი“ — სტაცეთ მას ხელი, აგრეთვე მასაც, რომლის მიმართ ეს იყო თქმული“.

ელდანაცემი დამნაშავე თრთის და ცახცახებს, უმზელს სისხლიან ბოროტებას შემკრთალი სახე, სახე მსახვრალი, სიკვდილივით გაფითრებული. ზიზლით იგრგვინებს განრისხებულ ხალხის კრებულში, მყის ავაზაკებს მისწედებიან, ითრევენ ქვევით, მოსამართლეებს გადასცემენ კიცხვით და გმობით, მკვლელნი თავს სცნობენ დამნაშავედ, — ცრემლებს ფრქვევით, და განგმირულნი აღსასრულის საშინელ გრძობით.

თარგმნილი ხარიტონ ვარდოშვილისა

შელი

სიყვარულის ფილოსოფია

ნაკადულნი მდინარეებს ერთიან,
მდინარენი ოკეანეს ბოლოს.
ციურ ქართა საწადელიც ერთია,
მარად ღელვას შეეხლართონ მხოლოდ.
არაფერი აღარ არის კენტად,
ცის კანონმა ყველა წყვილად შეჰყარა.
ყველაფერი თუ წყვილდება, ნეტავ
რატომ მე და შენ არა?!..

მთა ცას ჰკოცნის, შეხეთ, მაღლა წასული,
ტალღა ტალღას არის გადაწყობილი,
ვინ შეინდოს ეს ყვევილი ასული,
რომ არ ყავდეს მას პატარა ძმობილიც.
მზის სხივები ჩვენს მიწაზე იხრება,
მთვარის ზუქმა ზღვასაც კოცნა ახარა,
რა ფასი აქვს ასეთ კოცნას მითხარი?!
თუ მე და შენ აღარა?...

თარგმანი პლ. საჯანიასი

ერთი ლაშის აგზავნი¹

კოლმეურნეობის კანტორაში კრება გვიან ვათავებულებოდა. ხალხი ხმაურით მოდიოდა შუკებში. მირზა ეფენდი-ოღლი გაერიცხათ კოლმეურნეობიდან, როგორც გაუსწორებელი პირი. ის კი დედასთან იკვებოდა, მე დაეანებე თავი ამხანაგობასო, იქ ზარმაცები არიან და ხელს არ მძღვეს მათთან დარჩენაო. როდი სწყენოდა გარიცხვა, პირიჭით დამუჭრებოდა კრებას.

სინკა და ღურსუნეი კანტორაში დატაკებოდნენ ერთმანეთს; სალამოს ეამს, კოოპერატივთან დაწყებული ძინძგლაობა ვაგვრძელებიანთ კრების დასასრულს. როდესაც სინკას მოეთხოვა უკმაყოფილო ივანესთვის პასუხი და ცალკე საკითხად დაესვა მისი საქმე, აქ წამოეყო თავი ღურსუნეს და მიწეულიყვენ ერთმანეთზე თავი კაცები, ასლან თემურ-ოღლი, ელიოზი, სიკო კოჩოხაშვილიც და სხვებიც ჩაეარდნილიყვენ შუაზე და გაეშველებინათ მოჩხუბარნი... ივანესთვის საყვედური გამოეტანათ და მომავალი მუშაობის გეგმები და საშუალებანი დაესახათ. ყველა ამზე ნაწყვეტ-ნაწყვეტ ლაპარაკობდა ხალხი, ნელნელა უხვეედნენ შუკებში და საღაღაც იმალებოდნენ.. ელიოზი წინ მიმავალ ასლან თემურ-ოღლის წამოეწია.

- ჩქარა გივლია, ასლან! ძლივს დაგეწიე. — უთხრა და გაუთანასწორდა.
- ელიოზი ხარ? ჰო, მთელი დღე შინ არ მივსულვარ, პურიც არ მიქამია ჯერ. — მიუგო ასლანმა და შუბლიდან ოფლი მოიწმინდა.
- ასლან! მეც ამიტომ მოგდევი, ჩემთან უნდა წაგიყვანო ვახშად.
- რა დროსია, კაცო, შუალამე გადავიდა.
- უნდა წამოხვიდე, ასლან!
- არა, კაცო! არ ვარგა... ახლა სძინავთ, ალბათ, თქვენებს, მეც მელოდებიან შინ..

— არა უშავს, ასლან! საქმე მაქვს და უნდა მოვილაპარკოთ. შენც, შენც უნდა წამოხვიდე. — წაველო სინკას მკლავში ხელი, რომელმაც ის იყო განზე ვადადვა ნაბიჯი თავის უბნისკენ გასახვევად.

— გვიან არის, ელიოზჯან! დედა არ დაიძინებდა. — მიუგო სინკამ.

— დედაშენმა იცის რომ ჩემთან იქნები. — უთხრა და წაიყვანა, მეტი აღარ ილაპარაკეს. სამივე შეუყვენ აღმართს, საიდანაც მოსჩანდა ფართოდ განათებული ფანჯრები.

* * *

დედა და ცოლი ფეხზე დახვდნენ ელიოზს. ყოველთვის ასე ფხიზლობდნენ, ელოდნენ, დღის ამბავს გაიზიარებდნენ ვაჟკაცისგან, თავისასაც ეტყობდნენ, ავახშმებდნენ და შემდეგ ერთად ისვენებდნენ ნამშეურ ბინაში.

ელიოზი აღარ ცხოვრობდა ბანიან სახლში. დიდბანია დაეტოვებინა ვერცხლის ბუდესავეთ თალიანი დარბაზი, მალლა აევო ახალი სახლი და ცხოვრება

¹ დასასრული. იხ. „მნათობი“, № 7

განა

გაუმჯობესებინა. მის მაგალითს მისდევდნენ კოლმეურნეობის სხვა წევრებიც და სოფელში მიდიოდა ახალი მშენებლობა.

თეკლე წინ შემოეგება ქმარს, სანათი მიუნათა, სტუმრები დაელოცა და ასლან თემურ-ოღლის რომ თვალი მოჰკრა, ფიცხლავ გამობრუნდა. — შეაოთახში გაშლილ სუფრას მივარდა, ერთ შეხურულ თევზს დავლო ხელი და ეწადა უკან ოთახში გაეტანა, მაგრამ ველარ გაასწრო მომავალთ. უკვე შემოვიდნენ, ქალი დაიბნა, აღარ იცოდა, როგორ მოქცეულიყო. თევზები ხელში შერჩა.

ასლან თემურ-ოღლის ჭრელი თვალი ჰქონდა და სწრაფი მოსაზრება.

— თეკლე ხანუმი! სად მივაქვს ეგ საქმელი? რას მალავ, მე არა ვსკამ? სა-მაგიეროდ თქვენა სჯამთ... ან იქნება ხელზე ვეც კი ვკამო.

სინკამ და ელიოზმა შეხედეს ერთმანეთს და უხერხულად გაეცინათ.

— ელიოზჯან! ჰო, რას იცინით? მე და ჩემმა სიტყვამ, რაა, არ გჯერა? რა-კი ერთი თავად არ მიქამია, არ ვიცი როგორ გემოსია, თორემ არა ვსკამ? ეკ, ჩემო ძმავო, სულელი ყოფილა, ვისაც დაუქანონებია არ სჯამოთო, შენ ხომ მიცნობ, მე რა კაციცა ვარ.

— გიცნობ, ჩემო ასლან, როგორ არ გიცნობ... — დაარტყა ხელი ბეჭებზე ელიოზმა და ლაპარაკით მიუხსდნენ სუფრას. თეკლემ შემწეარ ღორის ხორცს საზამთროდ გაკეთებული ცხვრის ყაურმაც მიუმატა და ასლანს დაუდგა წინ. ყველი, წნილი, ქონელი, და შინაური არაყი. ეს იყო სულ ვახშამი. ქალები არ დამსხდარან და ემსახურებოდნენ. როცა ასლანმა ხელსახოცით მოიწმინდა და გაქონილი ტუჩები და უღვაშები, ელიოზმაც დაადგო ჭამა და განზე მისწია თევზი. ხელი გაიწმინდა, პაპიროსს მოუყიდა და სინკასაც მიაწოდა.

* * *

— ჰო, ასლან, ის უნდა მეთქვა... ჩვენ რომ მივიღეთ მოთხოვნა: სამი კაცი გამოგზავნეთ ქალაქში სასწავლადო...

ასლანმა თავი დაუქნია თანხმობით.

— რა თქმა უნდა, ჩვენ გვეჭირება მცოდნე კაცები, რომელნიც დაკავშირებული არიან სოფელთან და ისევე უკან დაგვიბრუნდებიან. — განაგრძო ელიოზმა.

კიდევ დაუქნია თავი ასლანმა.

— მურთაზ მამედ-ოღლი და ხალიფ ალი-ოღლი უკვე გავგზავნეთ. ახლა დაგვრჩა მესამე ადგილი, რომელიც უნდა შევევსოთ, ვის ფიქრობ შენ?

— შენ თავად ვინა გვაქვს გუნებაში? — ჰკითხა ასლანმა და უნებურად შეჰხედა სინკას.

— შენ ჰკვიან კაცი ხარ, ასლან. მესამე სწორედ ეს უნდა იყოს, მე კიდევ სხვას ვფიქრობდი. ჩემი აზრი იყო, კიდევ ისეთი ოჯახიდან გამოგვეყვანა ვინმე, ხალაც მეტად არის საჭირო მზის შუქისა და განათლების შერტანა, მაგრამ, გუშინს შემდეგ ვადავიფიქრე და გადავწყვიტე, ეს ბიჭი უნდა მოვაშროთ აქაურობას. — სთქვა და მაინც შეხედა სინკას, რომელსაც ალისფერი ეცა სახეზე და თვალთავან ნაპერწყლები წამოსცივდა.

— რატომ არ უნდა წავიდეს სინკა, ამას უფრო არ გაუადვილდება მეტი ხწავლის შეძენა? ნასწავლია, მაგრამ რატომ ამბობ, მოვაშროთ აქაურობასო.

რას ვზარალობთ ჩვენ მაგის აქ ყოფნით? გონჯია სინკა? — ჰკითხა ასლანმა და მიაჩერდა სინკას, თითქოს ახლა ენახოსო პირველად.

— არა, ასლან! რად არის გონჯი, კარგი ვაჟია, ნიჭიერი მკვანვე უნდოდა შემოდგომაზე წასვლა, მაგრამ ვერ მოახერხა ოჯახის გამო. ახლა კი მსუბუქად ალდა საქმე.. — ელიოზი შეჩერდა..

— რა საქმე? — ჰკითხა ასლანმა.

— ასლან! შენ ჩვენი ძმა ხარ, ჩვენი კაცი.. შეგნებული და უნდა იცოდე.. სინკას..

— ელიოზ! — წამოიძახა სინკამ მტკიცედ და ფეხზე დადგა.

ელიოზმა განაგრძო: — ისეთი საქმე.. ისეთ გარემოებაში ჩავარდა.. ქა... — უნდა ეთქვა ქალის შესახებ და არ დააცადა სინკამ.

— გეყოფა, ელიოზ! გეყოფა... მე ხომ უარს არ ვამბობ? სიხარულით მივდივარ, რათ გინდა ილაპარაკო.

— ჰო, იაეაშ.. იაეაშ.. არ უნდა თქოს.. რაც არის? ნურც შენ იტყვი... ყიბულს ვარ, გავგზავნოთ...

— კარგი, ჩემო ასლან! ეიცოდი შენი ჰკუის ამბავი... დღეს გეძებ და ვერ ვნახე... უშენოდ გავაკეთებინე ესტატეს ქალაქი და შენი ხელის მოწერა აკლია: დილით ადრე მივდივარ ქალაქში და თან მიმყავს...

— ელიოზ! რა ამბავია, წიწილი ხომ არა ვარ, მომიტაცონ? — უსაყვედურა სინკამ და უფრო გაწითლდა.

თეკლემ სიბრალულით შეხედა ვაჟს, ვერ გაუძლო მისი სახის ცქერას და პირი მოარიდა. გრძობიარე გული დაეთუთქა, მან იცოდა ყველაფერი, მაგდანას ამისთვისაც შეეჩვილა თავისი მდგომარეობა.

— აბა, აბა, ესეთები არ იყოს, მე მინდა კაცი გამოხვიდე. საწყალმა დედიშენმა წვადაგვით მაგდენი გასწავლა, ახლა მთავრობა გპატრონობს, მეტს გასწაველით და თქვენ ყოყმანობთ კიდევ?

— ელიოზ! კი არ ყოყმანობ, ჩემი ფიქრიც ეგ იყო მესწავლა, მაგრამ ასე უცბათ, დედა, დაი, სახლი, როგორ დავაგოთ? ამიტომაც ვერ წავედი სემტეშბერში, თორემ წავიდოდი.

ელიოზმა ღიმილნარევი თვალები შეანათა და უთხრა:

— ვიცი, რატომაც ვერ წამოხვედი, ეგ არ იყო მიზეზი.. — ისევ შეიკრა შუბლი, საქმიანი გამომეტყველება მიიღო და სთქვა:

— კმარა, სახლს და დედაშენს არავინ წაიყვანს, ჩვენ აქა ვართ, არას გავუჭირებთ... ჩვენს ხელისუფლებას კაი თვალები აქვს, მილიონობით ხალხს უვლის, არას უჭირვებს და ჩვენ ერთ დედაკაცს ვერ შევინახავთ?.. ამ საღამოთი შენი და ღურსუნას დატაკება ჩემს თვალს როდი გამოპარვია... სანამ თქვენ სწავლას დაამთავრებთ, ეს ღრუბლებიც გადაივლის.

— განა რა იყო? — კიდევ იკითხა ასლანმა ცნობისმოყვარეობით.

— რაც არის, არის, ასლან! არ უნდა სთქვას? არც მე ვიძახი. მხოლოდ ბევრი მტერი ჰყავს და შეიძლება, სიბნელეში დანა მოხედეს მაგის ბეჭებს... ამიტომ უნდა წავიდეს.

ქალები შეამჩნუნა ამ სიტყვამ და ასლანს გაკვირვებით გაუფართოვდა თვალები.

— ელიოზ! ვინ არის ასეთი ბოროტი, არ უნდა ვიცოდეთ და ზომა არ მივიღოთ დროზე?

— არ არის, ასლან, საჭირო გახშიანება. ზომა ის იქნება, რომ საბიჭუთო ადგილს გაეცლება კაცი დრომდე...

— კარგი, შენ იცი, — დასთანხმდა ასლანი, — ფული? ფული ზომ არის საჭირო.

— ფულს მე დაგბარჯამ და მერე გავსწორდები საბჭოსთან. სინკა! ეხლა წადი, დედაშენს უთხარი ჩაგილაგოს ყველაფერი, რაც საჭიროა, დაიძინე და მე გაგაღვიძებ თავის დროზე..

• •

ელიოზის სახლიდან გამოსულბმა ისევ სოფლის სახურავებზე ვადმოიარეს. ერთ კალოზე, ვილასიკ თივის ზენის მისდგომოდა გარეთ დარჩენილი სახედარი და შლიდა. ასლანს და სინკას არ გაჰკვირვებიათ ეს, სულ არ უგარქმენიათ, რომ მეზობელს საჭონლის საკვები უფუჭდებოდა. სხვადასხვა ფიქრით იყვნენ ორივე შეპყრობილი. ერთმანეთს დაშორდნენ, ასლანი მალლა. წავიდა, ერთ კალოსაც გადაუარა და თვალს მიეფარა.

სინკა-კი დარჩა ადგილზე გაშეშებული, თავი დამძიმებოდა, პაპიროსი მოსწია. გუნება აერია. გაბრუვდა. რამდენ რას გადააწყდა ამ ცოტა ხანში, გუშინ ნახა სათუთა ტასიკოს მოხერხებით. ხელი ჩამოართვა, მის მკლავსაც შეეხო, მისივე პირით მოისმინა, რომ სხვას არ გაეყვებო, ბავშვობიდან მიყვარდიო, როდესაც შენ ახალციხეს იყავ, მე სულ შენზე ვფიქრობდიო. რა წუთები იყო სინკასთვის ის წუთები, ხანმოკლე და საშიშარი, რომ არავინ შემოსწრებოდა და არ მოსდებოდა მთელ ქვეყანას მათი შეხვედრის ამბავი.. მერე ელიოზის თავზე დადგომა და მისგან გაგება, რომ „ყველაფერი იცის“, შემდეგ მირზას და დურსუნთან მომხდარი უსიამოვნება. ამდენი უეცარი განცდა და ეხლა ერთბაშად წასვლა. „იმიხი დრო და საშუალებაც არ მომცა, ერთხელ კიდევ შენახა და რამე შეთქვა“.

სახეზე ხელი ჩამოისევა, მოისრისა, თითქოს გამოფხიზლდა და თვალი მოაგლო სოფელს. „ჩემო სოფელო, ჩემო საყვარელო ქვეყანავ, როგორ მდევებივით შემოგრტყმია გარს შაბანის ველი, ქალისი, ბიჩანავი, არტაანისა და უდეს შთიები კეხოვანთან აქარის გადასასვლელით. ყველა ამით მოუშწყვედევიხარ ტყვედ.. მახსოვს, პატარა ვიყავ, ფოცხოვიდან რომ გამოვიდნენ და ამ ვიწროვებში მომიკლეს მამა... მახსოვს დედის ტირილი და მწარე სიოზღე... ეჰ, ვინ მოსთვალოს აქაური ვაჰირეება წარსულზე“? ისევ გამოერკვა და ხმაშალა წარმოსთქვა. — რა დროს უკან ყურებაა და წარსულზე ფიქრი, როცა მომავალი წინ მიდევს? — თვალეები მოხუჭა, საფეთქლებზე ხელი მოიჭირა და იღგო ცოტა ხანს. მერე თავი გაიქნია და წამოიძახა:— როგორ, მე, სინკა ნადირაძე უნდა შემაშინოს ჯამუხა დურსუნმა? მაშინ შერცხვეს ჩემი ბიჭობა... რის კომკავშირელი ვარ თუ შეშინებული გავიქტევი, როგორც ჯაბანი? ისე წავიდე ლაჩრულად, რომ ერთი სიტყვა არ ვუთხრა, არ გავაფრთხილო და ქურღივით გავიპარო? უნამუსო ვიყო და სწავლის შექმნის უღირსი, თუ ევ ჩავედინო... არა, არა, ათასჯერ არა... წავალ, ჯავარზანტუმი ტყვიანი ქალია, ყველაფერს ჰგრტყვი და გავაგებინებ... ზომ არ გამომაგდებს? უთუოდ მომისმენს... კარგი

დროა, მთელ სოფელს სძინავს, ვინ დამინახავს? — გადასწყვეტა, მოწებიდან ძირს დაეშვა და სოფლის გზას დაადგა.

ერქინული
გონიერებისა

მირზა ეფენდი-ოღლი რომ დედიდან გამოვიდა, იქვე ცხვირ წინ აეყულა ღურსენი. დედაზე გაბრაზებულმა მირზამ ღურსენს შეუტია:

— რას დაეხეტები, რას დამდეგ.

— შენ გელოდი, მირზა!

— მე რა ლოდინი მინდოდა, პური ხომ არ არის ასეთი საქმე, გავტებო და შესკამო?

— გული მიღელავს, მირზა ოღლი! შინ ვერ დავდეგ.

— გიყი ხომ არა ხარ?

— შენ რომ მითხარ, მირზა, თუ მართალია, არ ვიცი, მაშინ ცულ საქმეს ვიზამ...

— სულელო, რას რეგვნობ!

— გაარიგე რამე? — ჰკითხა ღურსენმა

— ვერაფერი, გამომავდო, ალქაჯია ანა.. არ მიეცემო, იძახის, ნადირაძეს ვამღვეო.

— მუუუ... — ჩაიზუზუნა ღურსენმა. — ჩვენ დავეტაკეთ კიდეც ერთმანეთს, კინალამ მოვკალი კრებაზე. — სთქვა თავმომწონედ.

— ბრიყვო, ეგ რად გინდა... აიღე და გაიტაცე ქალი.

ღურსენმა პირი გააღო გაკვირებით: — ეს როგორ?

— როგორ და გაიტაცე!

— მერე შენ არ გამომიდგები? ან ფაშალი დათმობს ამას?

— მე გამოვიდგები ისე, ანას დასანახველად...

— როგორ გავიტაცო! მასწავლე... — მკლავზე ხელი მოჰკიდა და გაიარეს.

— გასწავლო, ყველაფერი უნდა გასწავლო. არაფერი არ იცით ახალგაზრდებმა. — დიდხანს ჩაფიქრდა მირზა. ერთბაშად თითები დაატაკუნა და შეჩერდა; — ჩემი გოგონები წყალთბილაზე სარეცხით წავლენ, ვეტყვი, რომ ისიც თან წაიტანონ... შეგატყობინებ. ცბენები და ბიჭები გაფრთხილებული გაყავდეს და გზიდანვე წაიყვან.

— მერე საით, უდემი გავიდე?

— არა, იქ არ ვარგა, აზიზა იქაური ქალია, ძმები ჰყავს და ითაკილებენ.

— მაშ?

— მე გიშველი. არტანში მყავს მოყვარე. წინდაწინ მოგიწყობ.

— პატივისცემა ჩემზე იყოს, მირზა!

მირზამ შეხედა და ჩაეცინა:

— არა, შეილო, პატივისცემა შენთვის გქონდეს. ქალს რომ წაიყვან, მერე შეთაკებებს გამოუგზავნი, ანასაც მეთი რა ჩარა ექნება, 'გატაკებულ ქალს ხომ არ დაიბრუნებს და შეგირიგდება. ეს ასე მომხდარა ყოველთვის. რა-კი შერიგდებით, — მირზა ეფენდი-ოღლი პირში ჩალა გამოვლებულია, მე რაღად გამიხსენებთ მერე?

— რას ამბობ, მირზა, — იუცხოვა ღურსენამ.

— იმას ვამბობ, ბიძია, რომ ასი თუმანი ამალამვე დამითვალე, თორემ შენზე გონჯი კი არ არის სინკა, ავიღებთ და იმას მიესცემთ.

— ასი თუმანი ბევრია, მირზა! — დაილრიჯა დურსუნე.

— შენ იცი! — უთხრა მირზამ გულგრილად და გაბრუნდა თავის სახლისკენ.

— გაჩერდი, მირზა ოღლი! საით გარბიხარ? წავიდეთ ჩემთან, ნახევარს ხელა მოგცემ, ნახევარსაც, როცა წავიყვან.

— არა, ძმაო! დღესვე, ყველა აქ აი, — უჩვენა ხელის გულზე. — მე ერთიანი ფული მინდა, სხვაგან მიედივარ საქმეზე... ქალი თუ გინდა, ხვალვე წაიყვანე... თუ დააყოვნებ, გაგვიფრინდება იცოდე, ეშმაკი ქალია ჩემი ანა. — შეაპარა სიტყვა და ფეხათრევით წავიდა.

— მოიცა, მოიცა, მირზა ეფენდი-ოღლი! წამოდი ჩემთან. ფული მაქვს, პირველი შვილი ვარ მამის... ისიც ყაბულს იქნება, — მაგრად ჩაავლო ხელი მკლავში და სახლისკენ წაიყვანა.

• •

სინკამ მარჯვნივ ამოუარა აზიზას სახლს, ბანზე ავიდა, სარკმელში ჩაიხედა... დარბაზში ისევ ერთო სინათლე. ჯავარი ისევ იმ სახით იჯდა ტახტზე... მუხლზე იდაყვდაყრდენილი მისჩერებოდა რძალს და შვილიშვილს. ისინი ჩამოგდებულ კარს ეკიდებოდნენ და უნდოდით ისევ დაეკიდებიათ ყურზე.

სინკამ ყველაფერი დაინახა, გულმა ბაგაბუფი დაუწყაო, უნებურად მიმოიხედა, ხომ არაეინ მითვალთვალესო.

სოფელი ღრმა ძილში შეცურებულყო და ნიავის ჩამიჩუმიც არ ისმოდა. სინკამ ნელა აიღო ხელი და ორი თითით ფრთხილად დაუკაკუნა მინაზე.

ჯავარი შეინძრა ადგილზე, აჭეთიჭით მიმოიხედა, რალაც მომჩვენაო, იფიქრა და ისევ ქალებს შიაჩერდა. ფრთხილი კაკუნი ისევ განმეორდა, ახლა ნათლად ჩაესმა ჯავარის ყურებს და მალლა აიხედა. მინაზე დაყრდნობილი სახე რომ დაინახა, გულმა ისეთი რეჩხი უყო, თითქოს შუშები ჩაიმტვრაო. კიდევ მოისმა კაკუნი. ჯავარა მოყუტა თავისი წვრილი თვალები და გააჩიოა ვინც იყო... იცნო სინკა.

— დიდდო, ჯავარ-ხანუმ! გათენებისას ქალაქს მგზავნიან სასწავლოდ, იქ უნდა დაერჩე, ამიტომ მინდა ორი სიტყვა ვითხრა პირადათ შენ... შემომიშვი. — ჩამოსძახა ოდნავ გასავონად.. იმდენი სიმართლე და გულწრფელობა ისმოდა ამ ხმაში, ერთი წუთითაც არ დაექვებულა ჯავარი, ადგილიდან არ დაძრულა, მხოლოდ თავი დაუქნია თანხმობით.

— აზიზ! — დაუძახა რძალს. დედაშვილი ისე იყენენ გართული კარებთან, რომ არც კაკუნი გაუგიათ და არც სინკას ხმა.

— აზიზ! — განუმეორა დედამთილმა. — შეგდანას ვაჟია, ნეტა რა გასჭირებია ამ დროს, გაუღე კარი.

— რა დროსია, ანა?! დაინახავს ვინმე, არ ვარგა ეგ საქმე.

— ჰაიდა, აჩქა! — უბრძანა თითქმის და ისევ მალლა აიხედა. სინკას სახე მინას დასრესოდა და სმენად იყო გადაქცეული.

— მოდი! — დაუქნია ჯავარმა ხელი. სინკა მოწყდა ადგილიდან და პირდაპირ კარაპინს გადმოყელო. აზიზა კარებში მიეგება.. შეიყვანა დარბაზში

და სინათლეზე მორიდებით ჩამოდგა დედაკაცი. მან უნებურად წაავლო ხელი სათუთას, უკან მოიგდო და წინ ჩამოეფარა, თითქოს ამით უნდოდა გადაერჩინა რალაც საშიშროებიდან, მამაკაცის თვალიდან მიეთარებინა და წაქანდლვას აეცდინა.

სინკამ ერთი მოხედა სათუთას და ოდნავ გაუღიმა, მაგრამ არ შეჩერებულა, შურდულივით მივიდა დიდედასთან, მდაბლად თავი დაუკრა და გაჩერდა.

— მოდი, შვილო! რა იყო, რა შეგემთხვა? რა არეული ღამეა დღეს, მოუსვენარი... დედაშენი მოვიდა და მითხრა შენი ამბავი... მერე ჩემი შვილი მირჩა ოლი მობრძანდა, მეჩხუბა და დამემუქრა.. შენ რალა გინდა ამ დროს, ხომ არ გადაირიენით?

— ჯავარ-ხანუმ! ნუ გამოჯავრდები... თუ შენ ყაბულს არა ხარ, მე პირს არ მივიბრუნებ და არ დავინახამ თქვენ ქალს.. მე შენ გიყურებ მხოლოდ, დიდედო!.. — უთხრა და ისე გასწორდა, როგორც წვრთნის დროს გაიმართებოდა მწკრივში..

— მე არც შენი მეშინია და არც სხვისა.. ჩემი ნებით ვაგილე კარი, ილაპარაკე შენი გულნადები, გისმენ.

— დიდედო! მივიღივარ ქალაქს სასწავლოდ. დილაადრიან მგზავნიან.. ელიოზს მივეყვარ... ამ წუთს მითხრა... ახლა მისგან მოვიღივარ... — შეჩერდა.

— მერე, — ჰკითხა ჯავარ-ხანუმმა.

— უნდა დაგემშვიდობოთ, — სთქვა სინკამ და თავი მიიღო სათუთას მხარეზე, მაგრამ სწრაფად მოაგონდა თავისი ნათქვამი, უშენოდ არ შეგებდავო და შემობრუნდა. — დიდედო! სათუთა მიყვარს, მასაც ვუყვარვარ. სულ ბავშვობიდან. შენ რას იტყვი, ჭკვიანო და ბრძენო ჯავარ-ხანუმ?

ჯავარმა ხანგრძლივად შეაჩერა თვალი ვაქზე.. თითქოს ასწონდასწონა მისი სიგრძე-სივანეო და მერე ნელა უთხრა:

— ყოჩალი ბიჭი სჩანხარ, ნასწავლი ხარ და კიდევ მიღიხარ მაგ გზაზე. ჩემ ბაღისასაც უყვარხარ, თავით მითხრა, სხვას არ ვაყვებო. მეც გაძლევ, მოდი, მოდი, შვილო, დამილოცნიხარ, — და გაუწოდა ორივე ხელი.

სინკამ ჩამოხვალა მოხუცის წინ, აიღო ხელში ორივე ხელი და დაუკონა..

— მოდი. მოდით აქ. — მიიხმო ქალები ჯავარმა. სათუთა მიუახლოვდა, ბეზიმ აიღო სათუთას ხელი და სინკას მარჯვენას გადასცა.

— პირიანი კაცი იყო მამაშენი, პატროსანი დედაკაცია შენი დედა.. აჰა, ჩემი ქალის უმწიკლო ხელიც მომიცია შენთვის.. წადი, ისწავლე და ქალს შეგინახამ.. ახლა დაჯე.

სინკა ისევ ფეხზე იდგა:

— დიდედო! ჯავარ-ხანუმ... მტრები მყვანან და წამართმევენ, — უთხრა და ნადველმორეული სიყვარულით შეხედა სათუთას.

— ვიცი, ერთი ჩემი შვილია... მაქანკლობს.. მეორეც შენი მოქიშბე, მხოლოდ ჯავარ-ხანუმ ცოცხალია და მისი ნების გარეშე ვერვინ გადმოდგამს ზღრუბლზე ფეხს.. ახლამან ვაეფდე მირჩა აქედან.

სინკამ ისევ დაუკონა ხელები და კვლავ შეესიტყვა:

— ვერ მოწყესავ, ჯავარ... მოიტაცებენ... სიტყვა კი მივეცი თავმჯდომარეს, მაგრამ ვერ წავალ.

— წახვალ.. უთუოდ წახვალ დაა.. — რაღაც მოისაზრა, ოღონაც ჩაფიქრდა და მერე სთქვა, — ერთ კვირაში მეც ამოვალ ქალაქს, ქალს წამოვიყვან და ამასაც იქ ვასწავლი.. ნასწავლ კაცისთვის უსწავლელი ქალაქს წავეყვანო? მთელ ოჯახს მეტი არა გვივის-რა. საქონელს ვავეყიდი. პურიც მაქვს და ვაშლიც.

სათუთამ ჩაიჩოქა ბებიას წინ, თავი კალთაში ჩაუდო და მუხლებზე შემოებნია. ბებია კვლავ დაუკოცნა თმები და ბეჭებზე ხელი დაარტყა..

— ადგ, ტაბლა დადგი.. აზიზ, რა ჩუმად ხარ? შენ არ გებება ეს საქმე? პური და არაყი მოიტა, თავლიც.. სათუთას ნიშნობა მაქვს, უნდა ვაკურთხო და გზა დავულოცო სიძეს.. — სთქვა და ცრემლიანი თვალები ათრთოლებული ხელით მოიწმინდა.

* *

მაგარი არაყით ფეხაშლილი მირზა ევენდი-ოღლი და უფრო ფხიზელი ღურსუნი ნელი ნაბიჯით მიდიოდნენ სოფლის ოღრო-ჩოღრო გზაზე. დრო და დრო ჩერდებოდნენ და ლაპარაკობდნენ.. ნაევანზე მთვარეს ძილი მორეოდა და ახლა სახემიზნედილი მილასლასებდა ცაზე. ქვაბის ძირზე მოშწყვედილ სოფელს ღრმად ეძინა. ღამის სიჩუმეში სიზმარივით ისმოდა ფოცხოვ ჩაის შუთილი.

მოშორებით გაისმა ძაღლის ყმუილი, ალბათ „შეშინებული თუ იყო და მთვარეს უყვიდა?“

— ქარცეცხლი შენს ყბებს, რას დაღმუი ჩემს გზას. — ჩაიდუღუნა მირზა ოღლიმ.

— მაშ ასე, ხვალ მე გავალ ვალმა, საქმეს მოვაწყობ, როგორც ვითხარი, და ზეგ ან მას ზეგ წაიყვან.. მე უდესკენ გამოგიდგები მღვერით, შენ კი სხვა გზით წახვალ, — უთხრა მირზამ.

ჯავარის სახლის მახლობლად კაკალი იდგა და მის ქვეშ შეჩერდნენ.. ღურსუნს რაღაცა უნდა ეთქვა:

— წადი ახლა, ბიჭო, დამეხსენ, არ ვარგა, ვინმემ ერთად რომ დაგვინახოს! — უთხრა მირზამ.

— ვინ უნდა დაგვინახოს, ქვეყანას სძინავს. აბა, ერთხელ კიდევ დაჰკარ ხელი, მირზა! — უთხრა ღურსუნმა და თავად აიშვირა ხელი მაღლა, მაგრამ ჰაერშივე გაუშეშდა მარჯვენა. ღურსუნი მოიკრუნჩხა, მუშტის ტოლად დაიღლია ვეება სხეული.. ისედაც დიდი თვალები უფრო დაუფართოვდა. მან ანაზღად მოჰკრა თვალი, რომ სათუთას სახლის კარები გამოიღო და ორმა ქალმა ვიღაც კაცი გამოაცილეს, ქალებმა კარები მოხურეს, ვაგი კარაპინს გამოსცდა, მაღლა აზიდულ მთვარეს ახედა და შესცინა. თმებზე ხელი გადასვა, შვებით ამოისუთქა, ქელი დაიხურა და წავიდა მაღლა.

ღურსუნმა მყისვე იცნო, სინკა იყო... სისხლი ყელში ეცა და კატასავით გაიწურა. მირზამ ვერ მოასწრო სიტყვის თქმა, ვერც შეჩერება, ვეფხვივით მოწყდა ადგილიდან ღურსუნი და ჩქარი ნახტომით დაეწია..

სინკა არც გასცდენოდა ჯავარის სახლის კედელს, რომ რაღაც ცივი დაერქო მარჯვენა ბეჭში.

— ესეც შენ, ძაღლო, ხომ დაგაკალ ზედ! — ჩასძახა დაბალის ხმით და ამოაძრო დანა ბეჭებიდან.

სინკას ხმა არ დაუღია, არც დაუკენესია, ისე დაბარბაცდა. დურსუნს ეგონა მოვკალიო, სამიოდე ნაბიჯით უკან დაიხია და დინჯად დატყუო დანას წმენდა, მაგრამ შესცდა; სინკა ისევ გაიმართა წელში. დურსუნს უფრო მოასწრო ხელმოკრედ აემართა დანა, სინკას ხელში გაიპრიალა ნაგახმა და პირველმა ტყვიამ მხოლოდ სახელო გაუხვრიტა მტერს. მეორემ წულით ჩაუარა ყურის ძირთან. დურსუნი განზე გადახტა და გადურჩა სიკედილს; შებრძოლების დრო აღარ იყო, უნდა თავისთვის ეშველნა, მეზობლის კედელს მოფარებოდა, თორემ, შეიძლება მესამედ ამოღებულყო ნიშანში.. კიდევ გადახტა განზე, გზაზე დაგდებულ ლოდს წააწყდა, დაბორძიკდა, თავი ველარ შეიმაგრა და მთელი სიმძიმით დაენარცხა მიწაზე..

— მიშველეთ, მკლავენ! — დაიხშულია საქონელივით.

— ლაჩარო, აეთრიე ზევით.. ჩვენ წაქცეულებს არ ვცემთ, — დასჭყვილა სინკამ. ნელნელა დაიხია უკან და კედელს მიაწყდა.. ზედაედა, თანდათან ეცლებოდა ღონე. რალაც მაღალი ლანდი შეამჩნია მარჯვენე, ვერ მოასწრო პირის მიბრუნება, რომ მირზა ოღლი წამოადგა თავზე.

— აი შენ.. კაცს კლავ? — დაიყვირა მირზამ და უნდა სცემოდა ხელში, მაგრამ სინკა არ დაიბნა.

— ფეხი, ფეხი არ ვადმოსდგა.. თორემ ვაგათავებ.. — დაუყვირა და ორი ტყვია კიდევ გაიმეტა ჰაერში.

თვალის სისწრაფით მოხდა ყოველივე ეს, მაგრამ უჩვეულო ყვირილისა და ტყვიის ხმაზე ყოველ კუთხიდან გამოიღო კარები, გამოცვივდა შიშველი ხალხი და მიაშურეს. მხოლოდ მოხუცმა ჯავარმა ყველას დაასწრო და ჩაუვარდა შუაზე მოჩხუბრებს. აქვე გაინდა აზიზა, სათუთა და მთელი მეზობლები.

სინკამ ახლა ივრძოა ჭრილობა, თბილი სისხლი წალის ყელში შეტბორებულიყო, რევოლვერი სათუთას შეანება ხელში და ნელნელა დაეშვა ძირს.

ამათ ჩოჩქოლში მთვარე გაბარულიყო და ცისკარს მტრედისფრად გაეშუქებინა ქვეყანა.

დურსუნს უკვე მოესწრო მიმალვა. მხოლოდ მირზა ეფენდი-ოღლი იდგა განზე და არას ამბობდა, არც აქცევდა მას ხალხი ყურადღებას.

დაჭრილი სინკა ჯავარ-ხანუმმა შეიყვანა სახლში, ხელით შეიტანეს მეზობლებმა და ტახტზე დააწვინეს.

საჩქაროდ მოყვანილმა ექიმმა მსუბუქი ჭრილობა აღმოაჩინა. დანის წვერი ბეჭის თავს მოხვედროდა, ძეალს რკინისთვის გზა გაემრუდებია და მხოლოდ სირბილე გაეფატრა, მაგრამ სინკა მაინც დასუსტებულიყო ბევრი სისხლის დაკარგვით.

ფერმისდილი იწვა ტახტზე და სათუთა მოურიდებლად დასტრიალებდა თავზე. ქალი შეეპყრო მწუხარებას, რომ კარგავდა ძვირფას არსებას, „კვდებოდა სინკა და კვდებოდა მისთვის“. ამშვიდებდნენ, მაგრამ მას არ ესმოდა ეს დამშვიდება.

დარბაზი და დერეფანი საესე იყო ხალხით.. დღეავდნენ, გუგუნებდნენ და იმუქრებოდნენ..

მირზა ეფენდი-ოღლის ჯერ კიდევ არ გამოხელებოდა სპირტი... ის ერთხანს იდგა გარეთ მარტო და რეტიანივით იქნედა თავს, მერე უცბათ გადასწყვიტა რალაც და გასწია ჯავარის ბინისკენ. ხალხი გაარღვია, შევიდა შიგ

და შუა დარბაზში გაჩერდა, ჩვეულებრივ განიერად გადგა ნაბიჯი და შეეცადა მოხრილ ბეჭებში გამართულიყო, გულზე ხელი დაიწყო და გაბედულად დაიძახა:

— ხალხო, წმინდა მამადიანებო, დამიგდეთ ყური... ჯგერობა ჩრალისა ვეღაფერო, მაგან ქალი არ მისცა ღურსუნს, მე ვიყავე შუამაველი, შიდა არა ვარ? მისი ცული მინდოდა? ამ ქაჯმა სინკა არჩია, რა წუნი დასდო ღურსუნს, ჰკითხეთ ერთი... რათ ჩამოავდო ეს მტრობა? ამიტომ მოხდა უბედურება, რა ნებავდა? ქრთამს ვერ მისცემდა ღურსუნის ოჯახი? ხანდილალისა ოღლი ფუხარა კაცია? ვერ იყიდი ერთ ქალს? — შეეკითხა იქვე მდგომ შუახნის კაცს, რომელიც ჯერ კიდევ ვერ გამორკვეულიყო თუ რა მოხდა და რატომ. ეს კაცი მამა იყო ღურსუნის და რა მიხვდა საქმის ვითარებას, შეერთა, უკან დაიხია და ხალხში მიიძალა.

— რით იწუნებდა? გეკითხებით მე თქვენ... — ისევ თავისას გაიძახოდა მირზა, არეული თვალებით იყურებოდა აქეთ-იქით და თანაშერძობს ეძებდა.

— მეზობლებო, რა უნდა ჩემგან ამ ავ კაცს... გაივით... ეს არ არის ჩემი შვილი... უქნარა, ავყია და მოშურნე, ქრთამი აიღო იმ ავაზაკისგან... მე ვერ დამიყოლია და ამიტომ მწარობს... ჰო, მე ვაძლევ ქალს ქვრივ მაგდანას შვილს, სინკა ნადირაძეს... ამისთვის დამსჯით? ეს ამით მემუქრებოდა, ჩაგაქვავებნო... — შეჰკვილა მოთმინებაგაწყვეტილმა მოხუცმა...

— რა თავს იგდებ, შე უსინდისო. ვის უყვირი, ვისზე იღებ ხელს. დედაზე? ჩემ დედაზე, ძმა ხარ შენ ჩემი? აბა გამისწორდი. — მიეარდა მირზას შუახნის თმაქორხორა კაცი.

— ფაშალი, დაეხსენ, ჩამოდექ... ხალხო! გაეთრიოს აქედან. — კიდევ დაიყვირა ჯგერობა.

— არა, ჯგერ-ხანუმ, არა, დაე! ვისაც გინდა, მას მიეცი ქალი... ვინც ქალს სურს... ვის რა საქმე აქვს აქ?

— ნუ გეშინია, ჯგერ! ჩვენ შენთან ვართ, ძმები, ვინ ვახლებს ხელს, — დაიძახეს მამადიანებმა.

— ჩვენც შენთან ვართ,

— ჩვენც,

— ჩვენც! — აქ იყვნენ ქართველები, მამადიანები, სომხები და კათოლიკეებიც.

— შეეც აქ ვარ, მაჩვენეთ სად არის! — დაიძახა ვიღამაც ისე, რომ დარბაზის გუმბათმა ხანხარით მისცა ხმა. ხალხი დაიწია და ელიოზს დაუთმეს გზა... ის შარვლის ამარა, შოლოდ პერანგა, შიშველი რევოლვერით ხელში შემოვიარდა, მუშტისოდენა თვალები აჯდა და სახიდან ოფლის ნაკადი დილის ცვარივით მოწვეთავდა. მას კვალდაკვალ მოჰყვა თმააჩეილი, ფეხშიშველა ასლან თემურ-ოღლი... მათ ვერ მოასწრეს სულის მოთქმა, რომ მოისმა საშინელი კივილი; მაგდანა მორბოდა თმა აწეწილი, მას უკან მოსდევდა სახეშეშლილი ტასო და მათი კუთხის ქალები. სოფელი დიდი იყო, ესენი მალლა უბანში ცხოვრობდნენ, გვიან მისულიყო არეული ხმები; ზოგი იძახდა: დაქრილიაო, ზოგიც იძახდა მოკვდა უკვეო.

— ნუ გეშინია, მაგდანა! ნუ გეშინია. კარგადაა შენი შვილი, — მიაძახეს უმაღ. გაგიკებულმა დედამ ვერ მიატანა ლოგინამდე, შელონებული დაეშვა მიწაზე.

— დედა! ელიოზ! კარგად ვარ... — მისუსტებულის ხმით შეაგება სინკამ სიტყვა. წამოიწია ასადგომად, მაგრამ ეჭიმმა ისევ დააწინა ბაღიდანა გონს მოიყვანეს. წელათრევით მიფოფხდა ტახტთან, მიუჩოქდა უნაქოდა ბილო შვილის ხელი და უბისკენ წაიღო.

— შენ შემოგველოს შენი დედა! რა მიყავ ეს, ჩემო დამტირებელო... — დაიკვნესა დედამ.

ღარბაზი შეიშმუნა, აქა-იქ აქვითინდა ქალები... ყველა ატირდა.

— სად არის ახლა ის გარეწარი, მოსაკლავია ჩვენგან. — დაიძახა სიკო კოხობაშვილმა და მოიწმინდა ცრემლი.

— ჩვენ გაუფსწორდებით მას. — წამოიძახეს ახალგაზრდა მამადიანებმა და დაიძრენ კარებისკენ.

— ამხანაგებო, ვაჩერდით! — მიიძახა ელიოზმა. — ამხანაგებო! ამისთვის კანონი არსებობს და დამნაშავეს მოეკითხება პასუხი, სად წავა? მიწაში ხომ ვერ ჩაძვრება... გათენდეს.

— მართალია, ამხანაგებო! მიწაში ხომ ვერ ვერ ჩაძვრება? დღესვე მიეცემ საქმეს მსვლელობას. — დაუმატა ასლან ოღლიმ. — თქვენი მადლობელი ვართ, რომ დროზე მოეშველეთ და კაცი არ მოკვდა. ახლა მიბრძანდით... ავადმყოფს მოსვენება უნდა. — დაათვა და დაიხედა შიშველ ფეხებზე, მხოლოდ ახლა იგრძნო ფეხშიშვლობა.

მირზა ეფენდი-ოღლი გაპარულიყო, ხალხმა დასტოვა ღარბაზი, ღარჩა მხოლოდ ეჭიმი და შინაურები. სარკმელიდან შზის სხივებმა ჩამოანათეს და ცელქად ათამაშდნენ სინკას ფერმკრთალ სახეზე. სათუთა ეზო მოეხვია მაგდანას და აქვითინდა. სინკამ თავი ასწია ბალიშიდან, მაგრამ ეჭიმმა შეაჩერა — არ გაინძრე, ჭრილობამ პირი არ გაიხსნას, ფრთხილად იყავ და სულ მალე გახდები კარგადო, — დაარიგა და ისიც წაეიდა. დაღლილი აზიზა ჩამოჯდა ტახტზე.

— აზიზ, რას ჯდები... ქათამი დაიჭირე, შორბა უნდა ავადმყოფს, მოალონიერებს. — უთხრა მწუხარებით გაშტერებულ რძალს ჯაიარმა.

სინკამ გაახილა მიბნედილი თვალები, შეხედა თავზე მდგომ ელიოზს, იქვე მყოფ ასლან თემურ-ოღლსაც და გაიღიმა.

— არა უშავს ელიოზ! ჩქარა წავალ, სათუთასაც თან წავიყვან, ასე სთქვა ბებომ... — ისევ მიინაბა, მილულა თვალები, ცოტათი შეისვენა, მძიმედ ამოისუნთქა, თითქოს ღონე მოიკრიბაო, კვლავ გამოიხედა და ახლა სულ სხვა სხივი იდგა მის ცქერაში.

— ხედავ, ელიოზ! ხედავ, ასლან ოღლი! ეს ჩვენი გამარჯვებაა, დაინახეთ ხალხი? შენ რომ გაშინებდა ნახევარი მთვარე და ეს, — თითო-თითზე გადააჯვარდინა... — უკვე წაიშალა, გაერთიანდა ერთ რწმენის ქვეშ... ო, ო.. სიხარულო... ელიოზ; ეს სულ იმის წყალობაა... მე ვენაცვალე მის სახელს.. მისი დიდი ხელისა და გონების ნაყოფია... მეც ჩემ კომკავშირულ პატიოსნებას შევწირავ. მის ვხასა.. და შითითებებს.. — კიდევ შეისვენა.. — ს ტ ა ლ ი ნ! ს ტ ა ლ ი ნ! — დაიურჩულა. — დიდი ხარ შენ.. მზე ხარ, მზე.

სთქვა ნაწყვეტ-ნაწყვეტ და სარკმლიდან ჩამოჭრილ სხივებს გაუშტერა თვალი.. — შენ ამ სხივებზე სხივოსანი ხარ.. სასწაულთმოქმედი.. სათუთ! — დაიურჩულა კიდევ და თითები შეარბია.. სათუთამ ხელი ხელში მოჰკიდა. სინკას ნათელი ღიმილი დაეფინა სახეზე და მშვიდად ჩაეძინა.

ლავრაძის მიხედვით

მეფე ლევანი

ქართლის სანახები ხონთქრის ხელში იყო და გორში ფაშა იჯდა.

ისინი განთქმულ გორის ციხეში იყვნენ გამაგრებული.

დამარცხებული სვიმონ მეფე იმედს მაინც არ კარგავდა, არ შლიდა ლაშქარს. მეფეს მხარს უმაგრებდა აგრეთვე მეწინავე დროშის სარდალი გოჩა ბაგრატიონი, გორის ყოფილი მოურავი სულხან თურმანიძე და ფარსადან ციციშვილი. ესენი ფაშას სამყოფელადქცეულ გორს დიდხანს უვლიდნენ გარშემო, მაგრამ შტრის ძლევა მაინც ვერ მოხერხეს.

გორის ამწვანებულ ბაღებში წითელ ვაშლებს ფაშას ჯარისკაცები არხინად კრეფდნენ. ძალიან მოსწონდათ ეს გოდორა, ფქვილა ვაშლები, კბეჩდენი, აღარავისი არ ეშინოდათ. თვით ფაშა გორის მაღალ ციხეში იდგა, იჭიდან დასცქეროდა ზღაპრულ ედემივით აყვავებულ ბაღებს. ისინი გაიჭრებოდნენ ხოლმე მახლობელ სოფლებში, მოიტაცებდნენ ცხვრებს და ძროხებს, დაავსებდნენ ვეება ხურჯინებს სანოვაგით და კვლავ გორში ჩამოდიოდნენ. მთვან აკლებული იყო ტინისხიდი, ატენი და უფლისციხის სანახები. ხალხი იზიზნებოდა მთებში, ხოლო ვისაც ბრძოლა შეეძლო, ისინი სვიმონ მეფესთან მიდიოდნენ და ეუბნებოდნენ, — ესრეთ ცხოვრებას სიკვდილი გვირჩენიაო.

ყოველი მებრძოლის მოსვლა ძალიან ახარებდა სვიმონს. იგი ფიქრობდა: სურვილით ერთი მოლაშქრე ათასს ძალად წამოყვანილს აჯობებსო და სამშობლოს ერთგულ შეილებს ამხნევებდა:

— ჩვენ მართალი ვართ, გორი კვლავად ჩვენი იქნება, ეს ციხე დავითმა აღაშენა და ხონთქარს როგორ დავუთმოთ?

სოფლიდან ჩამორეკილი ცხვარი და ძროხა გორის ბაღებში იყო აშვებულნი. თვიდან თვემდის დადიოდა ძროხები ბაღში. ფეხქვეშ ითელებოდა სიყვარულითა და სათუთად გაზრდილი ხეხილი, გულშემატკივარი კაცი აღარავინ სჩანდა.

სვიმონი სულ გორის დაბრუნებაზე ოცნებობდა, მაგრამ ხონთქრის ჯარის დაძლევა ასე იოლი საქმე როდი იყო, თბილისის სანახები უცნოთა ჯარებით გაიგესო. მაშინ სვიმონმა დროებით გორს თავი გაანება და ხონთქარის ახლად შემოსული ჯარები აფიქრებდა ძალიან. მან იცოდა, რომ ფაშა ზავზე თანახმა იქნებოდა, მაგრამ ხარკს კი მოითხოვდა. ასეთ ზავზე თანხმობას მეფე სამშობლოს ღალატად სთვლიდა. ბოლოს გადაწყვიტა, რომ თვითონ წასულიყო ფაშასთან დესპანად, ხოლო თავის ლაშქარს გამოუცხადა: — ომი არის ყოველივეს გარდამწყვეტელიო.

აგრეთვე გოჩა ბაგრატიონის მზად ყოფნა უხმო და თვითონ ვითომ ქახეთის წაიდა დახმარების სათხოვნელად. ნამდვილად კი — მან ჩაიკვია ისეთი სამოსელი, რომელიც დესპანს შეეფერებოდა და თბილისის სანახებში ჩამომდგარ ფაშასთან გამოცხადდა, როგორც სვიმონ მეფის დესპანი და ფაშას მოახსენა:

— მოგიტხრათ მეფე სვიმონმა, ვიკმაროთ ამდენი სისხლიო და ზავი დავდოთო. მეფე თავს სდებს თქვენს მორჩილებაზე, რადგანაც ზავი ორთავესთვის უმჯობესიაო.

ფაშას ფრიად გაეხარდა სვიმონის უომრად დამორჩილება, ხელი კმაყოფილებით ჩამოართვა მის წინაშე მდგომ ვითომ დესპანს და მეფესთან დააბარა:

— მოახსენე თქვენს დიდებულ სვიმონ მეფეს, რომ კეთილი გზა აღურიგია. ხონთქარი მას ფაშად დანიშნავს და სვიმონ ფაშად წოდებული იქნება.

დესპან მეფეს ეს სიტყვები შხამად ეწვეთებოდა გულში და თითქოს კმაყოფილმა ფაშას მიმართა:

— დია რომ კარგი წყალობაა მეფის ფაშად დანიშვნა. ესრეთ წყალობის მოღებას ჩვენ მარად ვაშს ველით დიდი ხონთქარისგან.

— ერთგულებს ხონთქარი არ ურისხდება, — სთქვა ბოლოს გახარებულმა ფაშამ.

ვითომ კმაყოფილი დესპანი დაემშვიდობა ფაშას და წამოვიდა. გულდამშვიდებული ფაშა არხეინად დაჯდა და ჯარი აღარც კი გაუფრთხილებია საომრად; ბირიქით, მან გამოაცხადა: უომრად გვემორჩილებიან, გვპირდებიან ხარკის ძლევის და მალე ჩვენ კვლავ უკანვე წავალთო.

გახარებული სვიმონი მიიჭრა თავის ლაშქართან და იმ წამსვე გამოაცხადა:

— აწ ეამი არის ომისაო!

ფარხშალასხმული ლაშქარი დაიძრა.

ისინი ღამით მივიდნენ ფაშას ბანაკთან, სადაც უდარდელად მისცემოდნენ ძილს, დაერვივნენ და უთვალავი ლაშქარი გასწყვიტეს. ფაშას ბანაკში დიდი ალიაქოთი შეიქმნა, არ იცოდნენ, რა ხდებოდა მათ თავზე. ფაშა ძლივს გადარჩა ცოცხალი და გაიქცა, ხოლო გამარჯვებული სვიმონი ისევ გორს დაუბრუნდა, მაგრამ გორელი ფაშა ამ ამბით უფრო განრისხებულყო.

ერთხელ ხუთასი კაცი გამოუშვა სოფლებში საალაფოდ, რისხვად მოეკლინენ ისინი ხალხს. ველარავინ ბედავდა მათ წინააღმდეგობას, აავსეს ხურჯინები, წამორეკეს ცხვარი და ძროხა, ხოლო ფაშა გორის ციხიდან გასცქეროდა ქართლის დაცემულ, ტრიად მინდვრებს ნაჭარმაგვეისაკენ, შორიდანვე უნდოდა ნაალაფევი ჯარის დანახვა. თუ შეიტყობდა, რომ მის მრბეველებს ხალხი წინ აღუდგებოდა, მაშინ მთელ თავის ლაშქარს ფეხზე დააყენებდა, სოფლებს მიწასთან გაასწორებდა და აღარავის დაინდობდა...

ფაშა ფრიად მრისხანე კაცი იყო. ჯერ კიდევ არ მოეკრა მას თვალი უკან დაბრუნებული ალაფით დატვირთული ჯარისთვის; ისინი მშვიდად მოდიოდნენ, რადგან ქართლი სამარადქამოდ წელგატეხილი ეგონათ და სწორედ ამ დროს თავისი ლაშქარით გოჩა ბაგრატიონი გადაელობა წინ. ფიცხელი ბრძოლა შეიქმნა; ჯერ ისრები სტყორცნეს და მერე ხმლებით ჩაერივნენ.

გოჩა ბაგრატიონი და მისი მონასპანი მამაცურად იბრძოდნენ.

სოფლელებმა რომ ეს ამბავი გაიგეს, ერთბაშად გადმოცვიდნენ. კაცები, ქალები და ბავშვები ბუზებივით შეესივნენ შინ მომხდურ მტრებს და უღმო-

ბელად ხოცავდნენ. საშინელი კორიანტელი ადგა ტრიალ მინდორზე, ერთის მხრივ ისმოდა მტრისადმი თავზარდამცემი ძლევის ყიჟინა და მეორეს მხრივ, გმინვა და სასიკვდილო ზმული. დაამარცხეს ფაშას ჯარი, დაჭრენ დაჭრებში-
ლი და ტირილით ამბობდნენ:

— გორში შიმშილით ვიხოცებით, სამშობლოში წასვლა გვინდა, მაგრამ ფაშა არ გვიშვებს. ჩვენ ფაშასი გვეშინია, ფაშას კიდეც ხონთქარისა.

გაცოფებული გოჩა საშინლად წყევტდა, მუსრს ავლებდა ყველას. მათ ტირილს კარგახანს არ მიუგდო ყური სამშობლოს მამაცმა გმირმა, ხოლო ბოლოს რამდენიმე ტყვე შეაგროვა, ხელთ მისცა დახოცილთა თავები და ფაშას შეუთვალა:

— გორს თქვენეი ყოფნა უსამართლოა. უმჯობესია თქვენდა განზორებია გორისა, თორემ ხონთქარსა ფაშას თავიც ესრე მიუვა.

მათ სხვა გზა აღარ ჰქონდათ, დახოცილ თანამოძმეთა თავები დაიკავეს ხელში და გასწიეს ფაშასკენ. ახლად მოკვეთილ თავებს სისხლი წურწურით ჩამოსდიოდა. მიდიოდნენ ისინი, მაგრამ არ იცოდნენ რა პირით მისულიყვნენ ფაშასთან. გოჩა ბაგრატიონს გადაურჩნენ, მაგრამ ფაშას შრისხანებას სადღა გაექცოდნენ? და ასე თავბრუდახვეულებით მიეშურებოდნენ გორისკენ. ისე მიდიოდნენ, თითქოს სასიკვდილო ამბიონზე უნდა ასულიყვნენ და შრისხანე ბრძანებით თავები მოჰკვეთოდათ.

ფაშას ეგონა ნაალაფევი სპა მომივაო, მაგრამ მისივე ჯარისკაცების მოკვეთილი თავები მიუტანეს, თან გოჩა ბაგრატიონის დანაბარევი გადასცეს. ფაშა შეშინდა, მთელი სპა ფეხზე დააყენა და ციხეში გამაგრდნენ.

გოჩას გამარჯვებამ ძალიან გაახარა სვიმონ მეფე და გასცა ბრძანება, რომ გორისთვის ალყა შემოერტყათ.

შემოდგომის მზიანი დღე იყო. სვიმონ მეფე თავისი ამალით გორისჯვარს იჯდა ნადიმაღ. აქვე იყვნენ: გოჩა ბაგრატიონი, სულხან თურმანიძე და ფარსადან ციციშვილი.

ისინი სვამდნენ ატენურს, ამბობდნენ სადღეგრძელოს და მეფე და ერი ერთმანეთს უსურვებდნენ გამარჯვებას. ყანწებში წვეთს აღარ ტოვებდნენ, ყველაზე მეტს თვით მეფე სვამდა, ძალიანაც დათვრა. ამ სიმთვრალეში ისე გულაჩუყებული უცქეროდა გორს, ისე მოენატრა გორში შესვლა, როგორც ყრმას დედის ნახვა მოუწდება. აილო ყანწი და წარმოსთქვა სადღეგრძელო მომავალი გორის შესახებ. ამ სადღეგრძელოს თან დაუმატა:

— ნუ თუ სირცხვილი არაა თქვენდა, რამეთუ მნებაეს მწვანელი, ვხედავ გორში და ვერ მიგემებია. — შეზარხოშებული მეფე დიდი გრძნობით ამბობდა ამ სიტყვებს, რადგან ქართლის პატრონს თავისი ქვეყნის მწვანელი ენატრებოდა.

— მწვანელს როგორ არ მოვეუტანთ მეფეს! — გაისმა ხმები.

რამდენიმე ტლუ ბიჭი მაშინვე გადაეშვა გორის ბაღებისკენ. უმეთაუროდ როგორ გაეუშვებო, იფიქრა გოჩამ და თვითონაც თან გაჰყვა რჩეულ ვაჟაკებს. ესენი როგორც კი შევიდნენ გორის ბოსტანში, ფაშამ მაშინვე გაიგო, დაცალეს ზარბაზანი და დაუშინეს თოფები, გადაუჭრეს გზა და ყველანი ტყვედ უნდოდა ჩაეგდოთ, მაგრამ ქართველები ცოცხალი არ ნებდებოდნენ, წრე მამაცურად ვაარღვიეს.

გოჩა ვეფხვივით ტრიალებდა, ხმალი რომ დაემტვრა, ხელდახელ შეება ფაშას ჯარისკაცებს, ბოლოს იგიც სასიკვდილოდ დასჭრეს. გოჩა თუმცა კედლებოდა, მაგრამ მაინც ვაეკატურად წამოიძახა:

— არ მწადდა მტრის ხელში ცოცხლად დარჩენა და ახლა კმაყოფილი მივიღივარო.

მეფეს მიართვეს მწვანელი, მაგრამ რა ველარ იხილა გოჩა და სხვა რჩეული ვაეკაცები, ძალიან დალონდა. ფრიად ეწყინა სვიმონს გოჩას დაკარგვა, თავში ხელი შემოიკრა, მაგრამ რალას უშველიდა.

მას ძალიან ძვირად დაუჯდა ნანატრი მწვანელი.

ნადიმის შეორე დღეს მეფემ იხმო სულხან თურმანიძე და ფარსადან ციციშვილი. ითათბირა მათთან, თუ როგორ აეღოთ გორი. ყველამ თავისი აზრი გამოთქვა, ბოლოს თვითონ სვიმონმა სთქვა:

— დაყოვნება საქმეს ავნებს. გააკეთეთ კიბენი თქვენს მამულებში ბლომად და, როცა მთვარე დაილევა, მაშინ ბნელ ღამეში შევიყარნოთ მტკვრისა და ლიახვის შესართავთან პატარა ჭალაზე.

თურმანიძე და ციციშვილი მაშინვე წავიდნენ, გადავიდნენ თავიანთ მამულებში და მართლაც მრავალი კიბე გააკეთეს. ამასობაში დიდმარხვაც დაიწყო. ამ მარხვაში ჭართველები სისხლის ღვრას არ იყვნენ ჩვეული, ომი დაწყებული რომ ჰქონდათ ზოლმე, აუცილებლად შეწყვეტდნენ. ახლაც, სვიმონ მეფის ბრძანებით ციხეს მოხსნეს ალყა, მაგრამ მათ სულ სხვა საიდუმლო გეგმები ჰქონდათ. როგორც კი გაიგო ფაშამ ალყის მოხსნა, იმედი მოეცა და სიფრთხილესაც უკლეს. ხოლო როცა პირობის თანახმად მთვარე გაილია და ღამე იყო კუნაპეტი, მაშინ სულხან თურმანიძე და ფარსადან ციციშვილი თავიანთი ჯარებითა და კიბეებით ლიახვისა და მტკვრის შესართავთან დათქმულ ჭალაში მოგროვდნენ. ეს ჭალა გორის ციხეს ზემოდან აკრავს და თვით ციხის ძირამდის მიდის. ამავე დროს იქ გამოცხადდა თავისი ლაშქარით სვიმონ მეფეც.

ისინი უხმოდ, ფეხაკრფით გაემართნენ ციხისკენ, ისე ჩუმად მიდიოდნენ, რომ ხმაური სრულებით არ ისმოდა, მათ კიბეები მიადგეს ციხეს და იწყეს ასვლა ციხის კედლებზე, ამან დიდი აღშფოთება გამოიწვია მშვიდად მყოფ ფაშას ბანაკში. ისინი უცებ დაფაცურდნენ, აანთეს მაშხალები და საომრად დაიწყეს მზადება, მაგრამ ძილის ბურანიდან არც კი იყვნენ კარგად გამორკვეული...

ციხე განათდა მაშხალებით და სიბნელიდან ისრები წვიმასავით მოშხუოდა. ამ დროს კიბეებით ასული მებრძოლები ციხეში ხმლებით ტრიალობდნენ და მტრებს დაუნდობლად ხოცავდნენ. ბევრი გაწყვიტეს და ბევრი კიდევ ტყვედ დაიტრვეს. გამარჯვებულმა ჭართველებმა ტყვეებს ფიცი ჩამოართვეს და გაანთავისუფლეს.

ცხრა თვის ბრძოლის შემდეგ ძლივს აიღეს გორის ციხე...

ამ ამბის ვაგებისთანავე ხონთქარის სარდლობა დიდ საბრძოლო მზადებას შეუდგა, ურიცხვი ჯარი შეაგროვეს და თავრიზის ბეგლარბეგი ჯაფარ ფაშა საქართველოსკენ წამოვიდა. ისინი მოვიდნენ მდინარე ალგეთთან და სვიმონ მეფეც აქ დახვდათ თავისი ლაშქრით, თუმცა ძლიერ მცირე კი იყო მისი ჯარი, მაგრამ მეფეს იმედი ჰქონდა: უნდა მოშველებოდნენ საბარათიანოდან,

ამის შემდეგ თვით დიდი სარდალი ჯაფარ ფაშა მივიდა, გადაეხედა სვიმონს, წაიყვანა ტყვედ, მაგრამ დიდი პატივისცემით კი ეპყრობოდნენ. სხვა ტყვეებიც მასთან მიიყვანეს. ჯაფარ ფაშას შიში ჰქონდა სემონთან უფროსი ძის, გიორგის გამოლაშქრებისა, ამიტომ წაიყვანა ტყვეები და წაქიდა სტამბოლს.

იქ პატიმარ მეფეს ხონთქარი განთავისუფლებას დაჰპირდა, მხოლოდ დიდძალი ხარკი ინდომეს და ამაზე სვიმონი არ დაეთანხმა. მერე გამოსასყიდი სახსარი მოითხოვეს. მაშინ გიორგიმ მამის გამოსახსნელად დიდძალი განძი გაგზავნა, თან დიდებულებიც წარაველინა. როცა ესენი სტამბოლში ჩავიდნენ მეფე უკვე გარდაცვლილი იყო. მაგრამ ხონთქარს მაინც გადასცეს გიორგისაგან გაგზავნილი განძი და გარდაცვლილი მეფის გვამიც გამოატანეს. იგი ჩამოასვენეს საქართველოში და მცხეთის მიწას მიაბარეს, იქ, სადაც ერთ დროს ტყვედ წამოყვანილ კახელებს თანამომშეთადმი უდიერად მოპყრობისთვის ფიცი დაადებინა: ღმერთმა ნურას ეამს მისცეს ძლევა კახთა ქართლელთა ზედაო.

შალვა რადიანი

გიორგი ლეონიძის შემოქმედება

თანამედროვე ქართულ პოეზიაში თავისებურ შემოქმედებით ფიგურას წარმოადგენს გიორგი ლეონიძე. მან განვლო რთული განვითარების გზა, მრავალჯერ გამოამუშავა წინააღმდეგობა და უკანდახევა, ხოლო უკანასკნელი წლების დაძაბული მუშაობით ერთ-ერთი მოწინავე საბჭოთა პოეტის სახელი დაიმკვიდრა.

როგორც ცნობილია, გ. ლეონიძე ორგანიზაციულად შედიოდა სიმბოლისტურ-დეკადენტურ „ცისფერ ყანწელთა“ ჯგუფში. პირველ ხანებში იგი ცდილობდა აეთვისებია სიმბოლისტური სკოლის პრინციპები და ამ გზით ევლო. ვაენხსენოთ მისი ლექსები „ოდა პიკასოს“, „ლიტანია“ და სხვები, ხოლო „ავტობორტრეტში“ იგი თავის თავს ადარებდა არტურ რემბოს („არტურ რემბოსთან ბოროტ ტყუპად ჩახეტებული“). მაგრამ ეს იყო მხოლოდ პოეტური დეკლარაცია. ფაქტიურად გ. ლეონიძე არ გაჰყვა ამ გზას. თუ ყოფილ „ცისფერ ყანწელ“ პოეტთა უმრავლესობისთვის დამახასიათებელი იყო დეკადენტური ესთეტიზმი, დაღუპვისა და სიკვდილის კულტი, ბოჰემური ყოფის ამოლოვია, გ. ლეონიძის ლექსებში მოისმოდა სხვა, უფრო ჯანსაღი მოტივები. გ. ლეონიძის ლექსების უმრავლესობა არ შეიძლება მიეკუთვნოთ დეკადენტურ-სიმბოლისტურ პოეზიას. პირიქით, ისინი ხასიათდებიან თავისებური სიჯანსაღით, მათში მოისმის „სტიქიური“, „ბიოლოგიური“ ხასიათის მოტივები:

ხლიან ქვევრებს მარნებში,
ყოჩი დაკლეს მყვირალი,
მოზვერი საგაისო;
უბნებში გადადიან
ცეცხლები ყირამლა.
მღერის ვაჟთა კრებულში...
ყიჯალურად თამაშობს
გოგო ჩამკვრივებულში...

გ. ლეონიძეს ამ ხანებშიაც ახასიათებდა პოეტური სახის სიმდიდრე და ჩამოკვეთილობა, რიტმისა და რითმის მრავალფეროვნება.

თავის პოეტურ მუშაობაში გ. ლეონიძე უმთავრესად გაჰყვა ძველ ქართულ-აღმოსავლური პოეზიის ხაზს. მრავალი მისი ლექსი შეიცავს თემურაზ პირველისა და სხვა ძველ ქართველ პოეტთა გამომხატურებას. ეს ხაზი პირველ-პლანზეა წამოწეული მის შემოქმედებაში:

აქ ძველ კედლების ხმა მომესმოდა,
 მათი მოთაყვარების ხმა გადასული...
 აქ დედაჩემის კოკობი სდებდა,
 აქ ხმაღს ლესავდა მამა მხარგრძელი,
 ვუთანს უძღოდა გაღიმებული,
 მათ მაგარ ვულზე მე ვარ გაზრდილი,
 სიტყვა ტბილი და მალაღმბიანი!

აქა მღეროდნენ სტიქირის მკვრელები
 და მოპლურლები სიყვარულისა,
 მათი ფერფლიდან მე აღმოვცენდი,
 ნაწოვი მათი სიმღერებითა,
 ნაძვის წვერივით განათებული...
 („აქ ძველ კედლების ხმა მომესმოდა“)

ძველი ქართველი პოეტების „ფერფლიდან აღმოვცენებული“ გ. ლეონიძე ცდილობდა მიეღო და განეგრძო მათი გზა. იგი ძლიერ ეტანებოდა შორეულ სახეებს. ამ გარემოებას თავის დადებით მხარეებთან ერთად უარყოფითი მხარეც ჰქონდა. სხვა მოვლენებთან ერთად ეს მომენტიც რამდენიმედ აფერხებდა გ. ლეონიძის იდეურ-მსოფლმხედველობრივ გადაიარაღებას.

გ. ლეონიძის ადრინდელ ლექსებში ჩვენ ვსუნთქავთ ნანგრევების სურნელებს, ვისმენთ გარდასული ამბების თხრობას. მრავალ მის ლექსში ისტორიული სურათები ერთმანეთს უწყვეტად მიჰყვებოდა („უჯარმის ნანგრევები“, „13 საუკუნე“ და სხვ.), მაგრამ ამ ხასიათის ლექსებში გ. ლეონიძე წარსულთან მიდიოდა არა მარტო თემატურად, არა მარტო კულტურული ნაშთის შეფასების თვალსაზრისით, არამედ ხშირ შემთხვევაში განწყობილებითაც. იდეებითაც. სწორედ ამ ხასიათის ლექსებში მოსჩანდა გ. ლეონიძის პოეზიის ამოსავალი — ძველი წიგნები. იგი უხვად იყენებდა არქაულ, ისტორიულ-ლოკალური მნიშვნელობის სიტყვებსა და გამოთქმებს, სახეებსა და შედარებებს.

შემოდასახელებულ გზის ბუნებრივ გაგრძელებას გვაძლევდა გ. ლეონიძე აგრეთვე იმ ლექსების ციკლში, რომლებიც მიძღვნილი იყო ძველი თბილისისადმი („თბილისის ოსტატები“, „თბილისური გაზაფხული“, „თბილისის განთიადები“) და საიათნოვასადმი („თუ კი ვკოცნობთ სიმღერების იმედით“, „საათნავე“).

გ. ლეონიძის პოეტურ მუშაობაში საგრძნობია ცდა ხალხურ პოეზიასთან დაახლოებისა. როგორც ვიცით, კლასიკურ პოეზიას თავის ერთერთ წყაროდ სწორედ ხალხური სიმღერა, ფოლკლორი ჰქონდა. უდიდესი პოეტები სარგებლობდნენ ხალხური პოეზიით, როგორც მდიდარი მასალით, რომელსაც იყენებდა თვითელი თავისებურად. გოეტემ, პუშკინმა, ი. ჭავჭავაძემ, ა. წერეთელმა და სხვ. საკმაოდ ბევრი მიიღეს ხალხური პოეზიიდან, როგორც ფორმის, ისე მოტივების და თემების მხრით. კლასიკურ პოეზიაში ხალხური პოეზიიდან შევიდა მხატვრული სახის კონკრეტულობა, ლირიკული გამოთქმის უშუალოება, ფორმის პარამონია და სხვა. ნამდვილი მხატვრული ფოლკლორი ხასიათდება სოციალური განზოგადოების კოლოსალური ძალით, ტიპიზაციის გარკვეულობით, ბედვის განსაკუთრებული სიმკვეთრით. ხალხური პოეზია სინამდვილეს ითვისებს ფართოდ და ღრმად, ლებულობს მას ყველა მის განზომილებაში, და ამიტომაც

მისთვის უცხოა ნატურალისტების ფოტოგრაფიზმი და გამოსახვილი საწულგბების სიღარიბე.

თანამედროვე ქართველი პოეტები რატომღაც ნაკლებ ყურადღებას აქცევენ ხალხური შემოქმედების დაუღვეველ ზღვას. ცხადია, უნდა შეზღუდულად არ უნდა გავიგოთ ეს ამოცანა, საბჭოთა ლიტერატურისა და ფოლკლორის შემოქმედებითი ურთიერთობა არ უნდა დავიყვანოთ ფოლკლორული მოტივების ვულგარულ იმიტაციამდე. მზამზარეული სახეები და ფორმები კი არ უნდა ვადმოვიღოთ ფოლკლორიდან, არამედ მის ტრადიციებზე დაყრდნობით წავიდეთ წინ.

გ. ლეონიძის ღირსება მდგომარეობს იმაში, რომ იგი არა თუ უგულბებულ-პოფს ხალხურ შემოქმედებას, არამედ განსაკუთრებულ ინტერესსა და სიყვარულს ამჟღავნებს მისდამი. მას კარგად აქვს შეგნებული, რომ პოეტური წინსვლის საქმეში, შემოქმედებითი აღმავლობის საქმეში ფოლკლორის თვალსაჩინო დახმარების გაწევა შეუძლია. ხალხური პოეზიის პრინციპები აქვს გამოყენებული გ. ლეონიძეს ლექსებში „სიმღერა პირველი თოვლისა“, „მყვირალობა“, „ხელსახოცსა ვადმოვიგდებ“, „ოლე“, „ციცარი“ და სხვ. მაგრამ ხალხურ შემოქმედებასთან სიახლოვე შესამჩნევია არა მარტო ამ ლექსებში, არამედ გ. ლეონიძის მთელს შემოქმედებაში.

გ. ლეონიძეს, როგორც პოეტს, ფოლკლორთან სიახლოვემ ბევრი რამ დადებითი შესძინა. მაგრამ საქმე იმაშია, რომ მთელ რიგ შემთხვევაში გ. ლეონიძე არ ცდილობს ხალხური შემოქმედება აითვისოს ორგანიულად, და ისე გამოიყენოს კრიტიკულად. პოეტი ხშირად ფოლკლორის მხოლოდ გარეგან, ბგერითი მხარეს იყენებს. ამიტომაც რომ იგი ხშირად შორდება პოეზიაში რეალიზმს, ხოლო მისი ლირიკა ეყრდნობა მარტო ემოციას, რომელიც გამოწვეულია უბრალო ქვრეტით, რომლის იქეთაც ცოტაა გარკვეული, ჩამოყალიბებული აზრი და შინაარსი.

გ. ლეონიძე მშვენივრად გრძნობს და ხატავს ბუნებას. მის ლექსებში თვალსაჩინო ადგილი უჭირავს ბუნებას, პეიზაჟურ სურათებს. იგი ორგანიულად განიცდის საქართველოს ბუნებას, პირდაპირ ხელშესახები კონკრეტულობით ცდილობს მის გაცოცხლებას, პოეტურ ამღერებას, წარმტაცი პოეტური სახეებით ჰქმნის ბუნების გრანდიოზულ სურათებს.

შეიძლება ითქვას რომ გ. ლეონიძის პოეზიაში ეს დიდი სიყვარული, ინტიმობა და ერთიანობა ადამიანისა მთებთან, ტყეებთან, მდინარეებთან, კახეთის ყანებთან, მოდის ძველი ქართული პოეტური ტრადიციისაგან.

ყანა კახური, ითქვირებული
და ყამირები ვარაიისა,
ვაზი თორმეტი ფურის ნაწველი,
დასმული ოქროს ბარძიმივითა,
წინანდლის ღვინო დედის რძიანი;
თაფლი კლდეებზე ჩამოღვენთილი,
ბროწეულის ტყე წყაროებითა,
ცა — არწივების კლანჭით გარტყმული,
მთები ფერადი დროშებივითა,
ნაცხარები ქვასისხლიანი...

(„კახეთი“)

მაგრამ გ. ლეონიძე ბუნებას არ უყურებს ისე, როგორც რომანტიკოსი პოეტები უყურებდნენ. მას იტაცებს ბუნების მხოლოდ გარეგნული, საგნობრივი მხარე. იგი სრულებითაც არ ცდილობს ბუნებაში ლინჯის საიდუმლო, ადამიანისთვის უცნობი ცხოვრება. შეიძლება ამიტომაც არის, რომ გ. ლეონიძის ლექსებში სჭარბობს აღწერითი ელემენტები, განყენებული და თვითმიზნური პეიზაჟები.

გ. ლეონიძის პეიზაჟური ლექსებიდან განსაკუთრებით გამოირჩევა „ო ლე“ — ლექსი, რომელიც ეხება ლიახვის კლდეზე მდგარ განმარტოებულ ზეს. ეს ლექსი დაწერილია უშუალო განცდით და პოეტური ამღერებით. ამ ლექსით ისევე, როგორც მეორე ლექსით „მუხა შავი ზღვის პირად“, როგორც ეს უკვე აღნიშნეს, გ. ლეონიძე ორიგინალურად ეხმაურება ლერმონტოვის ცნობილ „На севере диком стоит одиноко на голой вершине сосна“-ს. მრავალფეროვანი და წარმტაცი ბუნება გ. ლეონიძემ განსაკუთრებით ძალუმაღ აამეტყველა უკანასკნელი წლების ლექსებში. იგი არ ზოგავს ფერებსა და საღებავებს მის გამოსახატავად. ამიტომ თამამად შეგვიძლია მას ვუწოდოთ საქართველოს ბუნების მომღერალი პოეტი.

ძლევა მოსილმა სოციალისტურმა მშენებლობამ ღრმა და კეთილმოქმედებითი ვალები იქონია გ. ლეონიძის პოეზიაზე. განათავისუფლა განყენებული ჭერტიკვან, გადაჭარბებული წიგნურობისგან, გაავსო ახალი სასიცოცხლო შინაარსით. გ. ლეონიძის პოეზიაში ნამდვილი იდეურ-შემოქმედებითი გარდატეხა განსაკუთრებით გამოიქვეყნდა უკანასკნელი წლების მანძილზე. ამ გარდატეხის სანიშნო ლექსებია — „მშვიდობით, სოფლის ორლობებო“ და „სტალინის ქარბანაში“. ამ გარდატეხის ფორმულა გ. ლეონიძემ მოგვცა ლექსებში „პოეტი“. სწორედ ამ ნაწარმოებში შეეცადა იგი ჩამოეყალიბებია პოეტის როლის ახლებური გაგება, ეტყენებია შემოქმედის ადგილი ახალ ცხოვრებაში:

ულამაზესი მხოლოდ ის არის,
ვინც ავსებულა თავის დროს ძალით, —
ადიდებული, დამწიფებული,
ყნა, მდინარე, ვენახი, ჭლი...

„პოეტში“ გამოთქმული პოეტური მრწამსის განმტკიცებასა და გაღრმავებას წარმოადგენს მეორე ლექსიც — „გმირი და პოეტი“. გ. ლეონიძე იხსენებს საქართველოს წარსულს. ძველი ქართველი პოეტები სტიროდნენ და სწუხდნენ, ეძებდნენ გმირებს, მაგრამ ასეთებს ვერ ზედავდნენ თავიანთ თანადროულთაში. მაშინ მათ გახსნეს წარსულის აკლდამების კარები და ძველ გმირებს დაუწყეს მკვდრეთით გამოძახება: „სამშობლოს მზე ჩასული დასძრეს ძველი ქარებით და აჩრდილებს აკისრეს უკვდავ სხივთა წაღება“. მხოლოდ ჩვენს სინამდვილეში იცვლება ყოველივე. რევოლუციამ მოიტანა თავისუფლება, სიხარული და ბედნიერება, იშვა გმირთა მთელი თაობები.

გმირი — ერთი კი არა,
ენახეთ გმირთა რაზმები,
თვით გმირთა შემოქმედი,
ვისთვისაც მფეთქე პოეტი!

მხოლოდ ჩვენ შევესწარით,
 ეთი გაზაფხულს მერცხალი,
 ჩვენ — უცრემლო თაობა,
 ცოცხალ გმირთა მგონსებში.
 და კალმით — ნესტარით
 ქართულ სიტყვის მვერცხლავი,
 საფლავების წყევლიაღში
 აღარ იცვლის ოცნებით...

ახალი ცხოვრების, მისი გმირების ჩვენებას, მათ პოეტურ ამეტყველებას აპყრობს გ. ლეონიძე დღეს მთელ თავის გულსიყურს, მთელს თავის პოეტურ შესაძლებლობას. გ. ლეონიძე თანდათან თავისუფლდება იმ ნაკლისგან, რაც ერთმანეთს აშორებდა ნამდვილ ლირიზმს და ხალხურობას. იგი თანდათანობით დაიწმინდა ემოციონალური ქაოსისგან (რაც, რასაკვირველია, სრულებით არ გულისხმობს ემოციონალური სიძლიერის შემცირებას).

უკანასკნელი წლების მანძილზე გ. ლეონიძე გულწრფელად და ორგანიზულად იბრძვის რეალისტური პოეზიის პოზიციებზე განმტკიცებისთვის. დღეს მის ლექსებში საგრძნობია იდეური გარკვეულობა და გამართულობა. იგი უშუალოდ ეხმაურება ჩვენი დიადი ეპოქის დამახასიათებელ მოვლენებს. გ. ლეონიძე ერთერთი ავტორთაგანია: იმ პოეტური მიმართებებისა, რომლებშიც აღწერილია ქართველი ხალხის პოლიტიკურ-მორალური ერთიანობა, მისი აღფრთოვანება და სიხარული. გ. ლეონიძემაც პოეტურ სახეებში გამოსთქვა უაღრესად მნიშვნელოვანი პოლიტიკური ფაქტები, რომლებიც დაკავშირებულია სსრ კავშირის და საქართველოს სსრ-ის უმაღლეს საბჭოების არჩევნებთან. საკმარისია დავასახელოთ მისი ნაწარმოებები: „ბელადმა ნდობა გამოგვიცხადა“, „იხარე, ხალხო ძლიერო“, „12 ივნისი თბილისში“ და სხვ.

გ. ლეონიძე მღელვარებით სწერს ლექსებს ახალგაზრდობაზე, ადამიანურ ძალაზე, ყველაფერი ეს მისთვის განსაკუთრებით დიადი და მიმზიდველია. ამ თემას პოეტი მრავალგზისად უბრუნდება. მისთვის ლექსი განუშორებელია ახალგაზრდულ ძალისაგან: „სიკაბუჯე და ლექსი ერთია, ერთ ჩუქურთმაში გამოყვანილი“ („პოეტს“), „სიკაბუჯის გარეშე ლექსს ვინ მისცა დიდება?“ („სიმღერა პირველი თოვლისა“). ამიტომ არის, რომ გ. ლეონიძე ასე მწვავედ განიცდის აზრს ახალგაზრდობის წასვლის, დაკარგვის შესახებ:

გადაივლიან ღრუბლები,
 დაპყრიან ოქროს ქვიშასა,
 წაეა ლექსი და წაიღებს
 ახალგაზრდობის ნიშანსა!

(„გადაივლიან ღრუბლები“)

ეს განცდა პოეტისთვის მძიმეა, მაგრამ აქედან იგი მაინც არ გადადის უიმედობასა და მწუხარებაში.

სოციალისტურ სამშობლოსადმი უსაზღვრო სიყვარული წარმოადგენს საფუძველს გ. ლეონიძის პოეტური შემოქმედებისა. ამიტომ არის, რომ იგი ასე გატაცებით უმღერის განთავისუფლებულ ქვეყანას.

გულის ნათელი მე მიპოვია,
 ქართლის დიდების მე ვარ მნახველი,

სამშობლო — ჩემი გულის ფეთქება,

სამშობლო — ჩემი ლექსის სახელი.

(ველერ სამშობლოს“)

აღორძინებული და თავისუფალი სამშობლოს ძლიერება პოეტს ალაფრო-
თოვანებს ხალისიანი და სასიხარულო სიმღერებისთვის:

სამშობლოს დროშის შრიას შეეხარი,

ლოდმაგარ ქეტიკის ალტაცებელი,

მიყვარს სამშობლოს განთიადები,

მისი სიმაგრე შეუტეხელი,

მის ლამაზ მიწას ვეაღერებდი.

ბუნებრივია, რომ საბჭოთა პატრიოტიზმით შთაგონებული სიმღერები უპირველეს ყოვლისა მიმართულია ჩვენი სამშობლოს ყველა გამარჯვებათა სულისჩამდგმელის — დიდი სტალინისადმი.

ქართველი საბჭოთა მწერლები კარგად გრძნობენ, რომ მწერლის გაბედული შესვლა ახალ, განახლებულ ეხოვრებაში, ასრულებს წამყვან როლს ჩვენი ლიტერატურის საერთო განვითარებაში, მისი შინაარსობრივი-იდეური გაღრმავების აზრით და სოციალისტური რეალიზმის მეთოდის დაუფლების მიმართულებით. მხოლოდ სოციალისტური სინამდვილის მოვლენათაგან გამომდინარე, მათი მხატვრულ სახეებში მოცემით, მწერალი შექმნის ახალ თვისებას და ხარისხს ზელოვნებაში, გაამდიდრებს მას მხატვრული აზრით. აქ განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ჩვენი მწერლების მუშაობას სახელოვანი ბოლშევიკური პარტიისა და მისი დიდი ბელადების — ლენინისა და სტალინის გენიალურ სახეთა მხატვრულ ჩვენებას. ეს მეტად შესანიშნავი და საპასუხისმგებლო თემა ქართველ მწერალთა წინაშე უდიდეს შემოქმედებით ამოცანებს აყენებს. ამ თემაზე დაწერილი ნაწარმოებები გადამწყვეტ როლს ასრულებენ საბჭოთა ლიტერატურის განვითარებაში. ჩვენი მწერლები კარგად გრძნობენ ამ თემის სიდიადეს.

ქართულ საბჭოთა მწერლობაში განსაკუთრებით უკანასკნელი წლების მანძილზე, მთელი სიძლიერით გამოვლინდა ის დიადი სიყვარული და ერთგულება, რომლითაც გამსჭვალულია ჩვენი ხალხი გმირული ბოლშევიკური პარტიისა და მისი ბელადების ლენინისა და სტალინისადმი. ერთი თემის გარშემო გაერთიანებული ეს ნაწარმოებები მრავალფეროვანია, როგორც შინაარსის, ისე ენარის და ფორმის მხრით. საბჭოთა მწერლებისთვის ეს არის არა მარტო წმინდა ლიტერატურული თემა, არამედ განსაკუთრებული, უდიადესი ცოცხალი ვანცდა, რომლის სრულყოფილად მთელი სიდიადით გამოსახვისთვის იბრძვიან ისინი.

ქართველმა მწერლებმა მთელ რიგ საუკეთესო ნაწარმოებებში სცადეს გამოეხატათ ლენინის საქმე და ცხოვრება, მისი უცვლადი სახე. დიდი პოეტური სიმშაფრით და ლირიული სიღრმით დასწერეს ქართველმა პოეტებმა ლექსები მიძღვნილი ლენინის ნათელი სახისადმი.

არა ნაკლების მღელვარებით და შთაგონებით შეეცადნენ ქართველი საბჭოთა მწერლები ლენინის დიადი საქმის გამგრძელბლის, მშრომელი კაცობრიობის დიდი ბელადის სტალინის გენიალური სახის დახატვას.

საბჭოთა კავშირის მშრომელი მასები გამსჭვალული არიან უსაზღვრო სიყვარულით იმ ადამიანისადმი, რომლის სახელიც წარმოადგენს გამარჯვებული სოციალიზმის დროშას — სტალინისადმი. ყოველივე საუკეთესო უნდა კი ხალხის შეგნებაში იბადება, მიძღვნილია ჩვენი მშობლიური ბელადისადმი, რომლის სახე ჩვენი სახელოვანი გამარჯვებების, ჩვენი მზიური ბედნიერების, ჩვენი მზიარული ცხოვრების სიმბოლოა.

საბჭოთა ხალხის უსაზღვრო სიყვარულმა ნათელი და სრული გამოხატულება პპოვა მრავალრიცხოვან ლექსებში, პოემებში, მოთხრობებში, სიმღერებში და თქმულებებში. კაცობრიობის ისტორიას ჯერ არ ახსოვს ისეთი გმირი, ისეთი წინამძღოლი, რომელზედაც ხალხი ასე ამღერებულებოდა, როგორც მღერის დღეს იგი მშრომელთა მამაზე — დიდ სტალინზე. საბჭოთა რესპუბლიკის თვალუწვდენი კავშირის ყველა ხალხების პოეტები, სახალხო მეღეჭეები, უძღვნიან აღფრთოვანებულ სიტყვებს ბელადსა და მასწავლებელს, ეძებენ სიტყვებსა და ბერებს, ფერებსა და საღებავებს ამხანაგ სტალინის მონუმენტური ფიგურის მხატვრულად ასახვისთვის.

ნამდვილი შემოქმედება, აღმაფრენის შეთავსება პოლიტიკურ მგზნებარებასთან დამახასიათებელია მოწინავე ქართველი მწერლების მრავალი ნაწერებისა, რომლებიც მიძღვნილია დიდი სტალინისადმი. ეს ნაწარმოებები წარმოადგენენ ნამდვილ შემოქმედებითს შეჯიბრებას მწერლებისა, რომლებმაც მოუხმეს მთელ თავიანთ მხატვრულ უნარს, გამოსახვით საშუალებების მთელს არსენალს, რომ ნაწარმოებთა მაღალი ფორმალური ორგანიზაციით დაეხატათ ჩვენი ეპოქის უდიდესი ადამიანის სახე, გამოეთქვათ მშრომელი მასების სიყვარული და თავდადების გრძნობა ახალი ცხოვრების შემქმნელის — დიდი სტალინისადმი.

გ. ლეონიძის პოეზიაში ამ თემას დიდი ადგილი აქვს დათმობილი. მის შემოქმედებაში არა ერთხელ პოულობს პოეტურ გამოხატულებას ამხანაგ სტალინის დიადი სახე.

გ. ლეონიძემ ამ ციკლის ლექსებისთვის მონახა ინდივიდუალური ხმა, შეიმუშავა პოეტური თქმის დამოუკიდებელი ხერხი, შექმნა მდიდარი და ორიგინალური მხატვრული საშუალებები. ამით ლექსის იდეურ სიმაღლეს მისცა შესაფერი მელოდია და მხატვრული ეფექტი.

„ბელადის კერა“—ში გ. ლეონიძე აღწერს იმ სახლს და მიდამოს, სადაც დაიბადა ბელადი. გ. ლეონიძე იგონებს სტალინის ბავშვობის წლებს, მის მშობელ დედას და ალიზის ქოხს. ყოველივე ეს გულწრფელი პოეტური მღელვარებით აქვს მას გადმოცემული.

საბჭოთა ეპოქის პოეზიის არსენალში შედის გ. ლეონიძის პოემა, „ბავშვობა და ყრობა“, რომელიც ეხება დიდი სტალინის სიჭაბუკის წლებს. ნათელი და ძლიერი სტრიქონები, სადა და მდიდარი ენობრივი მასალა, რეალისტური სურათები — აი, ამ პოემის დამახასიათებელი თვისება.

პოემაში გ. ლეონიძე განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს იმ ქვეყნის ბუნების გამოსახვას, სადაც დაიბადა და აღიზარდა ხალხთა დიდი ბელადი. ქართლის სოფელი, მთები და ველები, ფართე ჰორიზონტები, გაშლილი მდინარეები და მრისხანე ჩანჩქერები, რაც ასე მახლობელია გ. ლეონიძის პოეტური შე-

შეცნებისთვის, პოემაში ჰქმნის ფონს მთავარი თემის, ძირითადი სტრუქტურა ზაზის განვითარებისთვის.

დამღვარან მთები მაღალი,
წარღვნიდან ამოპარული,
თავზე თოვლგადანაყარი,
არწივის ჩრდილით ფარული.
არ სჩანს მზის ამოსახედი,
მოსჩანს ღრუბლების ნახირი;
მუხის, ნიაღვრის ხმის ერთის
ხმაღარტყმულ ვეფხის ძახილი!
ისმის ჯიხვის რქის ჯახანი,
ფლეჯილ ზეფთა გრიალი-
ლოდი, კლდეს ჩამონახალი,
მოჰქრის ბნელ ხევში ღრიალით...

აი, ამ გარემოცვაში, ამ ბუნებაში, მის კალთებზე მცხოვრებ ხალხში მუდამ სცხოვრობდა მისწრაფება თავისუფლებისა და ბრძოლისკენ:

აქ დაბეს ამირანი,
აქ დაბრტყეს რკინის ურო
„სჯობს რომ ვიყო მიჯაჭვული,
ვიდრე ზევს ვეშახტო!“
ხალხს გადასცა გამრმა ცეცხლი
და სინათლე ხალხის წილი,
ხალხს ასწავლა ტანჯვა, ბრძოლა
და ღმერთების სიძულვილი!

ბელადის სახე პოემაში გადმოცემულია გვირულ ხაზებში. პოეტი განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს გარემოცვის რომანტიზირებულ ხასიათებით ჩვენებას. ბავშვის დაბადებას თან მოჰყვება ძველი ზნე-ჩვეულებების დამახასიათებელი ებიზოდები, საზეიმო სიტყვები და სადღეგრძელოები ახლად დაბადებული ბავშვის საპატივცემულოდ, სიმღერები და ხალხური მუსიკალური საკრავები ამხიარულებენ ადამიანთა გულებს. დიდხანს გრძელდება გულთბილი საუბარი უბრალო ადამიანთა, რომლებიც თავმოყრილი არიან გორელი მშრომელი ოჯახში. მოხუცი და ახალგაზრდა გლეხები, გუთნის დედა, მჭედელი, ხურო რკინიგზის მუშა — ყველა ესენი საუბრობენ თავიანთ მძიმე ცხოვრების შესახებ. და, აი, ამ საუბარში ჩაერევა მესტვირე, რომელიც მღერის მომავალზე

საღაღ თორმე ქვეყანა,
იქ არა ჰყავს გლეხებს მტერი,
მიწა არი ნაყოფსავესე,
ულეველი, უშრეტელი!
იქ ღრუბელი კაცს არა მტრობს,
გული არავის არ სტკივა.
იქ წაგლეჯა, ძალით რომევა,
ბატონობა არ გავივა!
იქ არ არი მედლეური,
მთვეური ლუკმის მონა,
მეხვეწური, ჩოთქის მყრელი,

იქ შრომაა ერთი წონა!
 იქ წესური წესი არი.
 — კაცი არი პირშინანი, —
 რადგან ვინც სთქვას, ვინც მუშაობს,
 მოსავალიც მისი არი!

რასაკვირველია, ამ სიტყვებში ჯერ კიდევ არ არის ნახსენები სოციალიზმი. ამ ხერხით გ. ლეონიძე გვაძლევს ხალხის ოცნებას თავისუფალ და ბედნიერ მომავალზე, რომელიც შემდეგში სინამდვილედ აქცია დიდმა სტალინმა. პოემაში ბევრგან არის აღნიშნული ძველი ცხოვრების სიბნელე და საშინელება:

მაშინ ქვეყანა იყო საკანი
 გამოკეტილი, ვით ღამე მთაში,
 დაღამდებოდა... თითქოს ცხენში
 ეძინა ხალხს და ეძინა ქალაქს.

ხალხი გრძნობდა, რომ ამ მძიმე მდგომარეობიდან მხოლოდ ბრძოლის გზით გამოვიდოდნენ.

უნდა ითქვას, რომ პოემის იმ ნაწილში, რომელიც უკვე ცნობილია მკითხველთათვის, გ. ლეონიძე ჯერ კიდევ არ მისულა ადამიანებისა და მოვლენების ისტორიული კონკრეტულობით ჩვენებადის. უნდა ვიფიქროთ, რომ პოემის შემდეგ ნაწილებში გ. ლეონიძე ეპიური სიმბოლოებიდან და რომანტიკულ პეროიკიდან გადავა სინამდვილის, ცხოვრების კონკრეტულ-რეალისტურ გამოხატვაზე. ეს არის მთავარი და საინტერესო.

უდავოა, რომ ეს თემა, როდესაც მას მწერალი უდგება სრული შემოქმედებითი პასუხისმგებლობით, დიდად ამდიდრებს და ამალეებს მწერლის შემოქმედებით სამყაროს, აიძულებს მას მოგვეცეს ჩამოყალიბებული სიტყვიერი და სახეობრივი გამოხატულება. როდესაც მაიაკოვსკიმ განიზრახა დღი ლენინის სახის ჩვენება პოემაში, მან მწვავედ იგრძნო საუკუნოებით გამოუმუშავებული პოეტური ფორმულების გამოუსადეგრობა:

Слово за словом
 из памяти таская,
 не скажу
 ни одному—
 на место сядь!
 Как бедна
 у мира
 Слово мастерская!
 Подходящее
 откуда взять!

ამ სიტყვებში მოისმის საყვედური არა მარტო მოსულის სიღარიბეზე, არამედ გაცილებით უფრო მეტი, გაცილებით უფრო სერიოზული. მაიაკოვსკის წინაშე იდგა ამოცანა გამოენახა არა მარტო სიტყვა, არამედ პოეტური ჭეთოდი, რომელიც იქნებოდა თემის ადეკვატური. მაიაკოვსკის გამარჯვებ პოემა „ლენინში“ — ეს იყო სოციალისტური რეალიზმის გამარჯვება პოეზიაში. მაიაკოვსკიმ ერთმა პირველთაგანმა გვიჩვენა პოეზიაში ლენინის სახე. მაიაკოვსკიმ

ერთმა პირველთაგანმა განამტკიცა საბჭოთა პოეზიაში სოციალისტური რეალიზმის პრინციპი — სიმართლე, ლენინი მაიაკოვსკისთვის იყო დიდი სიმართლე, რომლის შესახებაც შეიძლება თხრობა მხოლოდ ღრმა-მარტალე, უფრო-თადესი ვულწრფელი სიტყვებით. მაიაკოვსკი იყო პოეტი არა მარტალე, უფრო-სი იდეური სულისკვეთებისა, არამედ უდიდესი მხატვრული მგრძობელობისა, ამ გრძობამ უკარნახა მას, რომ პოემის თემა მოითხოვს სრულიად სხვაგვარ პოეტურ გაფორმებას. ლენინის სახე მოითხოვდა პოეტისგან სისადავეს, კლასიკურ გარკვეულობას და ნაწარმოების ყველა კომპონენტების სიმჭიდროვეს. სწორედ ამიტომაც, რომ მაიაკოვსკის ეს პოემა საბჭოთა პოეზიის ერთ-ერთი უდიდესი, სანიმუშო მონაპოვარია.

ქართველმა საბჭოთა მწერლებმა და კერძოდ პოეტებმა როგორც გაკვეთილი, გამოცდილება; უნდა გამოიყენონ მაიაკოვსკის ეს პოემა, როდესაც ისინი მუშაობენ ლენინისა და სტალინის განუმეორებელი სახეების მონუმენტალურ მხატვრულ სახეებში ასახვისთვის.

გ. ლეონიძე თავის პოემაში ცდილობს თემის გაფართოებას მაღალი პოეტური საშუალებებით. ძირითადად ამას კარგად ახერხებს. მაგრამ ამასთან ერთად საჭიროა შემდგომი მუშაობისთვის გ. ლეონიძემ გაითვალისწინოს ზოგიერთი გარემოება: პოემა არაა მოყვანილი სუფეტურ მთლიანობაში, პოემის სუფეტი დაწყებულია. იგი ერთგვარი სურათების და პეიზაჟების კრებულია. აგრეთვე მასში კარბადაა აღწერილობითი ფრაგმენტები. პოემა თავიდან ბოლომდე არაა გამართული ერთნაირი პოეტური სიძლიერით. მაღალ პოეტურ და მხატვრულ სტრიქონებთან ერთად არის სუსტი, გაუმართავი სტრიქონები და სახეები.

გ. ლეონიძე განსაკუთრებული სიყვარულით, მდიდარი პოეტური საღებავებით გვიხატავს დიდი ბელადის მშობელ ქალაქს — გორს („ძველი გორი“, „გორის ციხე“, „ქართლის ბაღი“, „ქალაქი, ვერხვის ფოთლებში გამოხვეული“ და სხვ.).

ცნობილი ამერიკელი პოეტი უოლტ უიტმანი საღდაც შენიშნავს, რომ უდიდესი ქალაქი ის არის, რომელიც დიდ ადამიანებს გაზრდის, და რამდენიმე ქონისაგან შემდგარი სოფელიც უდიდესი ქალაქი იქნება, თუ მან დიდი ადამიანი წარმოშვაო. ამ სიტყვებში სრული სიმართლეა ჩაქსოვილი. გორის — თანამედროვეობისა და მომავლის ერთერთი უდიდესი ქალაქის — მაგალითი ამერიკელი პოეტის სიტყვების ნათელი დადასტურებაა. სიტყვა გორი სტალინისა და მისი უსაზღვრო სიყვარულისა და ერთგულების სიმბოლოდ გადაიქცა. ეს საფუძვლით ბუნებრივიცაა, რადგან ამ ქალაქის წიაღში იშვა და იღიზარდა რევოლუციის გენია. უმდიდრესი და წარმტაცი ასოციაციები ისახება ადამიანის ფანტაზიაში, როდესაც იგი გორის მაღლიან მიწაზე ადგამს ფეხს და სუნთქავს ამ ქალაქის ჰაერით.

გ. ლეონიძის ლექსებში გორი მოცემულია, როგორც თავისუფლების სამშობლო, მსოფლიოს ბედნიერი კუთხე, რომელმაც დიდი ბელადი წარმოშვა:

ძველი ქალაქო, მცირე ქალაქო,
შენმა ნათელმა ხმელეთს უწია.
რამდენიც უნდა გადმოალაგონ,
შენებარ ნაყოფი ვის მოუტია.

(„ქალაქი, ვერხვის ფოთლებში გამოხვეული“)

გ. ლეონიძის მიერ დახატული ზოგიერთი პოეტური სურათები სარტყერ-
ხა ფერთა მოზაიკური სიკაშკაშით:

ბრწყინავს ბალი, ელავს ბალი,
ფირუზჭარით დარბეული:
ყურანის მშვილი მარგალიტი,
ვაზი, ვარსკვლავ ჩაბვეული...
ოქროს წყალი, ატმის ლალი,
შინდის ლალი, მარწყვის ლალი;
ბროწეულის ყვავილები,
თითქოს თონის ნაკვერცხალი, —
ათენებენ ქართლის დილას,
ტოროლების ტაშის კერაში, —
მარწყვის ფერად, შინდის ფერად
იღებება გარირაეი.

(„ქართლის ბალი“)

მართლაც, ბელადის მშობელი ქალაქი დიდი პოეტური გზნების დაუშრე-
ტელ წყაროს წარმოადგენს ჩვენი პოეტებისთვის.

არ შეიძლება განსაკუთრებული ყურადღება არ მიიქციოს გ. ლეონიძის
მხურვალე გატაცებამ და პოეტურმა გამომხატურებამ ძველი ქართული ლიტერა-
ტურის წარმომადგენელთა დმი და ძეგლებისადმი. ამ თემამ თანამედროვე ქარ-
თულ პოეზიაში ერთი საპატიო ადგილთაგანი დაიკავა ეს გასაგებიც არის.

გ. ლეონიძე მძაფრი პოეტური განცდებით ეხმურება ქართული ლიტერა-
ტურის კორიფეებს — შ. რუსთაველს, საბა-სულხან ორბელიანს, ნ. ბარათა-
ვილს, ი. ჭავჭავაძეს, ვაჟა-ფშაველას და სხვ. პოეტი ეძიებს მათთან დამაკავში-
რებელ ძირებს, ახასიათებს მათ, როგორც კულტურის, მოწინავე აზრების გმი-
რებს, რომლებიც ბნელ საუკუნოებში მოანათებდნენ და მოჰქონდათ ბრწყინ-
ვალება და სიდიადე.

გ. ლეონიძისთვის „ვეფხის ტყაოსანი“ არის უდიდესი ადამიანურ განცდა-
თა საგანძური:

ხელში ავიღებ... ვაკოცებ,
კიდევ ჩაგოცნი... ჩაგკჭერი;
წიგნი კი არა — ერეოლა ხარ,
ჩამოჭაფული ჩანჭკერის!
წიგნი კი არა — ბალი ხარ,
ოქროს ცეარ ჩამოწვეთილი;
ვაშლილი ბაიზალი ხარ,
ლეჭის ფრთა ვაუცვეთელი!
წიგნი კი არა — დილა ხარ,
ქართველი ხალხის ნათელი!

გკითხულობენ და გმღერობენ
ლხენით ვულ დამერცხლებული;
შენგან პყავს ხალხის სიკოცხლეს
სიკვდილი დამარცხებული...

(„ვეფხის ტყაოსანი“)

გულწრფელი პოეტური ხმა მოისმის ამ შესანიშნავ სტრიქონებში. ასე-
თივე სულისკვეთებით უდგება გ. ლეონიძე ვაჟა-ფშაველას:

მა იყავი, მთასთან მოხველ,
 შეგრძენია მუხლში ლონე,
 თვალდათხრილო მეამბოხეც,
 ხუნდებით რომ შეგალონეს...
 კვლავ შეპხედე სამშობლო ცას,
 მოუხადე კიდევ ჭელი;
 შენი კუბო რომ აეხადეთ,
 ამოვარდა არწივთ გუნდი!
 მოგელოდნენ მთის ლოდები,
 ნივარებით დაქანგულო,
 ბალახებით, ხის ტოტებით
 გამთელდება ვეფას გული!

ხმას ქეჩავდი მოკვლებით,
 სამშობლო რომ გქონდა ციხედ.
 შენ დაგმარხეს ბორკილებით,
 ჩვენ დროშებით ამოვიღეთ!

(„ვეფა-ფშაველას ნეშტს“)

ნამდვილი შემომქმედი უნდა იყოს გაბედული ნოვატორი. რამდენად სრულყოფილი არ უნდა იყოს მწერლის ტექნიკა, რამდენად ოსტატურად არ უნდა ფლობდეს იგი მწერლის კალამს, იგი ოდნავადაც ვერ წასწევს წინ ხელოვნებას, თუ თავის შემოქმედებაში გაიმეორებს მხოლოდ სხვების მიღწევებს, მხოლოდ მიჰბაძავს და კოპირებას მოახდენს იმისას, რაც უკვე თქმულია და გამეორებულა. მიბაძევა, მონური გაყოლა უკვე გაკეთებულისა, უპრინციპო ეკლექტიზმი, — აი რაც არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება ვაბატიოთ მწერალს, რადგან ამას მიეყვებათ პოეზიის ერთფეროვნებისკენ, სტანდარტულობისკენ, დაღარიბებისკენ. მრავალი საუკუნე გავიდა მას შემდეგ, რაც ლეონარდო და-ვინჩიმ მოგვიწოდა: „ვეუბნები მხატვარს, რომ არასოდეს არ უნდა მიბაძო სხვის მანერას, რადგანაც მაშინ შენ დაგიძახებენ ბუნების არა შეილს, არამედ ბიძაშვილს“... გენიალური ოსტატის ეს სიტყვები მთელი სისრულით გაისმის დღესაც. უდავოა, რომ გაბედული რევოლუციური გზა არის დამახასიათებელი ბუნება საბჭოთა ხელოვნებისა და მწერლობისა. აზრის სიხალე და სიძლიერე, დრმა იდეურობა, ბუნებრივობა, სისადავე და სიმართლე — აი, ჩვენი პოეზიის, პროზის და დრამატურგიის დამახასიათებელი თვისება.

მაგრამ მიუხედავად ამისა, თავისთავის მოტყუილება იქნებოდა გვეფიქრა, თითქოს არავითარი საფრთხე არ ელოდებოდეს წინ საბჭოთა ლიტერატურის წინსვლასა და განვითარებას, თითქოს, მაგალითად, სრულიად მოისპო ფორმალიზმისა და ნატურალიზმის რეციდივები, რომ ჩვენს შორის არ არის საკმაო რაოდენობით ისეთი ადამიანები, რომლებიც ამჯობინებენ ვაჰყვენ გაკვალულ გზას, ვიდრე თავი შეიწუხონ ახალი გზების ძიებით, მონურად გაიმეორონ ძველი, ვიდრე შექმნან ახალი.

მაგრამ შეიძლება შეგვეკითხონ თუ რას ვუწოდოთ მხატვრული ნოვატორობა? ხომ არ ნიშნავს ეს უნაყოფო, უსარგებლო ექსპერიმენტატორობის აღდგენას, ხომ არ მიგვიყვანს ეს უკვე დაგმობილ ფორმალიზმთან? არავითარ შემთხვევაში. ფორმალიზმი თავის თავში არასოდეს არ იტყვედა ნამდვილი ნოვატორობის რაიმე ელემენტებსაც კი.

რაში მდგომარეობდა ლიტერატურისა და ხელოვნების ყველა დიდი კლასიკოსის ნამდვილი ნოვატორობა? ფლობდენი რა სრულყოფილად განაწესებდა იმის თავისუფლად არჩევდნენ მასში მხოლოდ იმას, რაც იყო სასიცოცხლო, რასაც შეეძლო გამოძახილი გამოეწვია ადამიანის სულში, ალენთო ადამიანის გულში ცეცხლი. ლიტერატურის მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის მანძილზე ნოვატორობა ყოველთვის მიმართული იყო რეალიზმისკენ, სიმართლისა და სისადავის ძიებისკენ. მხატვრულ ლიტერატურაში მხოლოდ ერთად-ერთი გზაა სწორი და მართებული — გზა მხატვრული რეალიზმისა, გზა ხალხურობისა. ვინც ამ გზით მიდის, ის არასოდეს არ დაიბნევა, არ მოექცევა შემოქმედებითი ჩიხში.

გ. ლეონიძის პოეზიაშიც უსათუოდ შესამჩნევია პოეტური ნოვატორობისთვის ბრძოლა. მან ეს ბრძოლა შემდეგშიაც უნდა განაგრძოს. თავის იდეურ-შემოქმედებითი ზრდისთვის მომავალში პოეტს ბევრი რამ აქვს გასაკეთებელი. მის ლექსებსა და პოემებში ჯერ კიდევ ბევრია განუყენებელი პეიზაჟი, ნაძალადევი სურათოვანება, რაც არ არის დაკავშირებული თემასთან. ეს მოვლენა განსაკუთრებით იგრძნობა ეპიურ ნაწარმოებებში. გ. ლეონიძე ჯერ კიდევ ეტანება ისეთ სახეებსა და მეტაფორებს, რომლებსაც თემასთან თითქმის არაფერი აქვს საერთო, რომლებიც მხოლოდ განუყენებელი წარმოდგენებისთვის არიან შექმნილი და არა აქვთ ნამდვილი პოეტური სიღრმე.

ალექსანდრე ამილახვარი

გეორგიანული ისტორია

მთარგმნელი ნაბახაძე

ამ პოლიტიკური პაწმფლეტის ავტორი ალექსანდრე ამილახვარი მწიშენელოვანი ფიგურაა მე-18 საუკუნის საქართველოში. თავის მამასთან—დიმიტრი ამილახვარსა და რამდენიმე სხვა ქართველ ფეოდალთან ერთად მან 1765 წელს მონაწილეობა მიიღო ერეკლე II-ის წინააღმდეგ მიმართულ შეთქმულებაში, რისთვისაც დასჯილ იქმნა იმით, რომ ცხვირი და ფეხის გული მოსჭრეს. 1771 წლიდან 1779 თუ 1780 წლამდე ის მოსკოვში ცხოვრობდა თავის შშობლებსა და ძმასთან ერთად. 1780 წ. იმერეთში მივიდა მეფე სოლომონ პირველთან, რომელმაც ის ცნობილ პოეტ ბესარიონ გაბაშვილთან (ბესიკთან) ერთად ირანში გაგზავნა, რათა შირაზიდან ქართლის ტახტის პრეტენდენტი ბაქარის ძე ალექსანდრე ბატონიშვილი გადმოეყვანათ. მაგრამ ერეკლე მეფის თხოვნით ფატალი ხანმა იმერეთს მიმავალი ალექსანდრე ბატონიშვილი, ალექსანდრე ამილახვარი და მისი ძმა ევგენი (თუ ტიმოთე) რუსებს მისცა, რომელთაც ეს უკანასკნელი ეიბორგის ციხეში ჩასვეს, ხოლო ალექსანდრე ბატონიშვილი სმოლენსკის ციხეში დაამწყვდიეს, სადაც ის გარდაიცვალა. თვით ალექსანდრე ამილახვარი ციხიდან განთავისუფლებული იქმნა მხოლოდ 1792 წ., ცხრა წლის პატიმრობის შემდეგ.

თავის ტენდენციურობის მიუხედავად ეს პაწმფლეთი დიდად საინტერესო მასალას შეიცავს მე-18 საუკუნის მეორე ნახევრის საქართველოს შესახებ. ის დაწერილია ან უკეთ ვთქვათ, გადათარგმნილია საკმაოდ დამახინჯებულ რუსულ ენაზე, მიძღვნილია „უგანათლებულესი თავადის, უმოწყალესი ხელმწიფის გრიგოლ ალექსანდრესძე პოტემკინისადმი“ და დაბეჭდილია პეტერბურგში 1779 წ. გარდა „გეორგიანული ისტორიისა“, ალექსანდრე ამილახვარის კალამა ეკუთვნის პატარა ავტობიოგრაფიული შრომა „კითხვა-მიგება“, პოლიტიკური ტრაქტატი „ბრძენი აღმოსავლეთისა“, რომელიც დაწერილია ქართულად დაახლოებით 1780 წ. და მიძღვნილია სოლომონ I-დმი. (დაიბეჭდა პირველად 1902 წ. „მოამბის“ № 2). ამ ტრაქტატს ნათლად ეტყობა ფრანგი ენციკლოპედისტების და ფიზიოკრატების, ხოლო განსაკუთრებით მონტესკიეს იდეების გავლენა. ავტორი გამოდის ე. წ. განათლებული აბსოლუტიზმის დამცველად: „თანასწორად ვშობილევართ, და არავინ არს უმჯობეს ერთისა, არცა ვინ უარეს მეორისა, გარნა ყოველივე ერთისა გვაშისა საერთოსა ასოდ“, ამბობს ის „გლებთ განა მიწისმოქმედთა კაცთათვის“. — „ჰეი რა ზომ ბედნიერ არს და უმეტეს სანატრელ მეფე, რომელმაც იცის უფლება თვისი არა უსამძღვროდ, და რომელი მიიჩნევს მათცა თანასწორად თავის კაცთა, რომელთა მიჰსცეს მას უფლება

თავსა ზედა თვისსა, და იქცევის მათთანა უმეტეს მსგავსად უხუცესისა მისი, ვიდრე თავმოყვარისა მეფისა“, ამბობს ის „მეფეთა მმართველობისათვის“, თვის ტრაქტატის ნაწილში, რომელიც „სამოქალაქო მსჯულთა დანდუმს“ ეწოდება. ა. ამილახვარი სიკვდილით დასჯის წინააღმდეგ ილაშქრებს, „ჩინისა“ ცოცხლისა სიკვდილი ყოვლისა კაცისა შესაძლებელი არს, და აღდგინებაი მისი არავისაგან“. ბოლოს, მეცნიერების შესახებ ის გამოსთქვამს აზრებს, რომელიც დამახასიათებელია მე-18 საუკუნის განმანათლებლებისთვის: „სწავლა მეცნიერებისა არს განმანათლებელ თვალთა და გონებათა კაცთასა და მომპოვნებელი გზისა ოდესმე უზრდელობით შეცთომილისა“.

ამ პროგრესული და ჰუმანისტური იდეების მიუხედავად, ალექსანდრე ამილახვარის პოლიტიკური მოღვაწეობა მაინც საზარალო იყო ქართველი ერის ინტერესების თვალსაზრისით, ვინაიდან ის მიმართული იყო ერეკლე მეფის ხელისუფლების წინააღმდეგ, ეს კი ერთადერთი ძალა იყო, რომელსაც შეეძლო ჩვენი ერისთვის ხელმძღვანელობა გაეწია მისი ისტორიის ურთულეს პერიოდში, მე-18 საუკუნის მეორე ნახევარში.

გეორგიანული ისტორია ვაგუჲ თავად ამილახვარზე,
რომელსაც იმ დროის მოკლე ისტორიის დართვით თავის ამხანაგებს შამ-გოგს ანატოლური ვაჰარი უსიმი

უგანათლებულესო თავადო, მოწყალეო ხელმწიფეო,
გრიგოლ ალექსანდრეს ძე!

ჩვენს ძეგლებს ჩვეულებად ჰქონდათ, რომ თავიანთ ზრომას ან ხელსაქმეს ისეთ ადამიანებს მიუძღვნიდნენ, რომელთაც გაეგებოდათ ამ ნივთების ფასი და მიმძღვნილის გულმოდგინება; მათი მაგალითის წაბაძულობით მე დღეს თქვენ უგანათლებულესობას, ვითარცა საუკეთესო მიზლებსა და უგონიერეს დამფასებელს, მიუძღვნი ამ თხზულებას; მას შეუძლია თქვენი ნაცადი ცნობისმოყვარეობა გააღვივოს და ყურადღება მიგაქცევინოთ ზემოხსენებული უბედური თავადისადმი, რომელსაც თქვენი კაცთმოყვარეობისა და ძლიერების მფარველობის ქვეშ ვაყენებთ, როგორც უპირველესი ადამიანთა ხელმწიფის შემდეგ.

უგანათლებულესი თავადის, უმოწყალესი ჩემი ხელმწიფის უერთგულესი მიმძღვნილი ამ თხზულებისა

კომერციული საქმეების გამო ქალაქ ასტრახანში ვიმყოფებოდი. ერთხელ დილით ბინიდან გამოვედი; ქუჩებში სიარულის დროს ორ ჭაბუკს შევხვდი; ტანისამოსის მიხედვით შევატყვე, რომ ახლად ჩამოსული ქართველები უნდა ყოფილიყვნენ. მივესალმე და სადაურობა ეკითხე. მიპასუხეს იმერეთიდან მოვდივართო. ესაა საქართველოს ნაწილი, რომელიც ახლოსაა ჩემი სამშობლო ქალაქიდან. იქაური ამბების გამოკითხვა დავუწყე, ისინი დაუზარებლად მაძღვედნენ პასუხს. შემდეგ ვინაობის გაგებაც მოვიწოდო, მაგარმ არ გამომხილეს. მაშინ ჩემი საქმე გადავდე და ორივენი ჩემს ბინაზე მივიპატიე; იქ ამხანაგები მელოდნენ. უცნობნი დიდი გაჭირვებით დავაჯერე, რომ ჩვენთვის თავიანთი ვინაობა და ცხოვრების გარემოება გაეცნოთ. გარეგნობაზე ეტყობოდათ, რომ

კეთილშობილი და წარჩინებული ადამიანები უნდა ყოფილიყვნენ. ვფიქროსმა ძმამ, რომელსაც, როგორც შემდეგ გამოირკვა, ალექსანდრე ერქვა, მითხრა: „მესმის, ძმებო, რომ ჩვენი ვითარების გაგება გსურთ: ვინ ვართ და საიდან, ან აქ რად მოვსულვართ. მაგრამ მე არ მინდოდა ისეთი ამბების მოყოლით შემეძრწუნებინეთ, რომელიც თვით ქვის გულსაც კი მოალბობდა, ხოლო პატიოსანი და გულთბილი ადამიანებისათვის მეტად მძიმე მოსასმენია. მაგრამ რადგან არ დაგიშლიათ, ჯერ მოკლეთ ჩემი სამშობლოს ისტორიას ვიამბობთ, რაც მახსოვს და რაც საჭიროა ჩვენი პირადი თავგადასავალისა და ჩვენი ახლანდელი შექირვებული მდგომარეობის გასაგებად...“¹

როსტომ მეფეს, რომელიც ქართლ-კახეთში მეჭვიდმეტე საუკუნეში მეფობდა, პირდაპირი მემკვიდრეობა არ ჰყოლია და სამეფო ტახტი თავად მუხრან ბატონს უანდერძა, თავისივე გვარის უმცროსი შტოს წევრს, რომელიც ვახტანგ მე-5 ანუ შაჰნავაზის სახელწოდებით დაეუფლა სამეფოს დაქსაქსულ ნაწილებს; მაგრამ უნდა ითქვას, რომ მისი გარდაცვალების შემდეგ ეს სამეფო ხელახლა დაიქსაქსა. ვახტანგ V ჩემი პაპის მამა იყო დედის მხრით. მისი უფროსი ვაჟი იყო არჩილი, რომელიც რამდენჯერმე იჯდა კახეთისა და იმერეთის სამეფოების ტახტზე, ხოლო შემდეგ თავისი მამის სიცოცხლეშივე რუსეთში გადმოსახლდა. არჩილის ერთი ძმა გიორგი მე-11 სახელწოდებითაა ცნობილი, მეორეს ლევანი ერქვა. ლევანის შვილები იყვნენ ზოსრო ხანი და ვახტანგ მე-6, ბრძენი და ხალხის საყვარელი მეფე, რომელიც შვიდს წელიწადს სპარსეთში ჰყავდათ დატყვევებული, რადგან არ დაჰგმო ქრისტეს სჯული, სპარსელები კი საქართველოს დაპყრობის შემდეგ არავის სამეფო ტახტს არ უმკვიდრებდნენ მაჰმადიანობის მიუღებლად. ვახტანგის მაგივრად ორს წელიწადს მისმა ძმამ იესემ იმეფა, ხოლო ხუთს წელიწადს მისმა ვაჟმა ბაქარმა.

როცა თურქებმა და სპარსელებმა ჩვენი ქვეყანა გაიყვეს, ოთხი პროვინცია, სახელდობრ იმერეთი, ძველი კოლხეთი, სამცხე და ჯავახეთი, — თურქებს ერგოთ, ხოლო ოთხი, სახელდობრ ზემო ქართლი, კახეთი, სომხეთი და გარდაბანი სპარსელებს. მართალია საქართველოში მეფის ღირსება არ მოსპობილა და თავადებიც თავიანთ მამულებს მემკვიდრეობით ჰფლობდნენ, მაგრამ ყოველი დიდი საქმე შაჰსა და სულთანზე იყო დამოკიდებული. კერძოთ აღმოსავლეთ საქართველოს მეფეები და დიდგვარიანი თავადები სპარსეთის შაჰს აწვდიდნენ სათანადო ცნობებს და შაჰი მათ მფლობელობას ამტკიცებდა ამ ცნობების მიხედვით.

გადასახადს სპარსელები ჩვენში კომლზე მარჩილს (ე.ი. 60 კაპეიკს) ლებულობენ; ამ ფულით შვიდი ვაჟი ან ქალი უნდა იყიდონ და სპარსეთის შაჰს გაუგზავნონ შვიდ წელიწადში ერთხელ: ჩვენი ჯარის ერთი ნაწილიც ყოველთვის სპარსელებთან უნდა იყოს მორიგეობით, სამაგიეროდ მეფე და უწარჩინებულესი თავადები ყოველწლიურად დიდ ძღვენს ლებულობდნენ შაჰისაგან, სხვათა შორის ფრთებით შემკულს ქუდს, რომელსაც თოშარი ჰქვია, როცა იგი მეფეს ეკუთვნის, ხოლო თავი, როცა თავადი შვილებისთვისაა დანიშნული.

¹ აქედან გამოტოვებულია ორიგინალის 20 გვერდი, სადაც ამაღლებას მოთხოვნილი აქვს საქართველოს ისტორია უძველეს დროიდან როსტომ მეფემდე. მთარგმნელი

ჩვენ შევირდებით ქართლის სამეფოზე, რომელშიც ჩვენი გვარი დარჩა: დღევანდელი თეატრიდან ოთხი ოსმალეთის მხარეზე დარჩა, ხოლო ოთხი ციხისპირისთვისაა. ამ გვარებიდან ერთი ჩვენია.

მას შემდეგ, რაც ქართლის მეფეს კახეთის და ვარდბანის პროვინციები ჩამოშორდა, მას მხოლოდ ორი და შერჩა შემოქმედებული რვა პროვინციიდან, თითო მათგანი ორად გაყოფილი, ასე ორის მაგიერად ოთხია შექმნილი. პირველი ნაწილი განიყოფება ორ პროვინციად, ზემო და ქვემო ქართლად. ზემო ქართლი შეადგენს სამფლობელოს ამილახვრებისა და სხვა თავადთა გვარებისა, სახელდობრ: 1. აბაშიძეებისა, 2. ფალავანიშვილებისა, 3. ხერხეულიძეებისა, 4. დავითაშვილებისა, 5. ამირეჯიბებისა, 6. ავალიშვილებისა, 7. ხიდირბეგიშვილებისა, 8. მხეიძეებისა, 9. დიასამიძეებისა, 10. სიამარადაშვილებისა, 11. თაქთაქიშვილებისა, 12. შალიკაშვილებისა, 13. მაჩაბლებისა, აქვეა საბატონო მეფის მემკვიდრისა, რომელიც ამილახვრების სარდლობის ქვეშ უნდა იყოს ომების დროს.

ამავე პროვინციაში მთავარი ქალაქებია. გორი, ცხინვალი, სურამი და ალი.

აქვეა ოთხი სამღვდლომთავარი. ხოლო მეხუთე განსაკუთრებით ამილახვრების მფლობელობის ქვეშაა; ამილახვრებს აგრეთვე შრავალი აზნაურთა გვარი ჰყავს ყმად, და მთელი ეს პროვინცია ამ თავადისაგანაა დამოკიდებული. დღემდე იქ ჩვენი გვარიშვილი ბატონობს; და სწორედ ამით ვართ ჩვენ უბედურნი ჩემი მამითურთ, რომელიც დღემდე ამ ორივე საერისთავოს პფლობდა.

ქვემო ქართლს შეადგენს არაგვისა და ქსნის საერისთავო (მათი სახელწოდება მდინარე არაგვისა და ქსნისაგან წარმოსდგება) და მცირე სამფლობელო თავადი მუხრან ბატონისა, რომელიც აგრეთვე ორივე ერისთავის სარდალია.

ქართლის მეორე ნაწილიც ორ პროვინციად იყოფა. პირველს სომხითი ჰქვია და თავად ორბელიანებისა და სხვა მის ხელქვეით თავადების საბატონოს წარმოადგენს, სახელდობრ: 1. ბარათაშვილებისა, რომელნიც ორბელიანებისაგანვე წარმოსდგებიან, 2. მელიქიშვილებისა, 3. ზურაბიშვილებისა, 4. იარალაშვილებისა, 5. სოლოლაშვილებისა, 6. ყარაბუღაშვილებისა, აგრეთვე სხვა და სხვა აზნაურებისა, რომელნიც მათი ყმები და ხელქვეითნი არიან; აქ ოთხი სამღვდლომთავარია, ხოლო მეხუთე განსაკუთრებით ორბელიანების მფარველობის ქვეშ იმყოფება. მთელი ეს პროვინცია წინათ ამ თავადისაგან იყო დამოკიდებული, ეხლა კი იქ არც ერთი სოფელი არაა დარჩენილი დაურბეველი, და მთელი მოსახლეობა შემუსვრილია; ყოველივე ეს მოხდა ახლანდელი მეფის დროს, მანამდე საქართველო აყვავებულ მდგომარეობაში იმყოფებოდა; ყოველ თავადიშვილს შეეძლო თავისი სამფლობელოდან ბრძოლის ველზე ათიდან ცამეტჯამამდე ჯარის კაცი გამოეყვანა ალაფითა და საქურველითურთ (ვინაიდან მეფე არავითარ ხარჯს არ იძლევა ჯარისათვის, იგი იძულებულია თავადებს სთხოვოს, ჯარები შეჭურვილი და მომარაგებული გამოიყვანონ). დღეს კი მთელ ქვეყანას ხუთი ათასი მეომრის შენახვაც კი არ შეუძლია; შინაური შუღლისა და რბევის წყალობით მოსახლეობის ერთი მეოცდაათედ იცო ვერ გადარჩა. ჩვენი ახლანდელი მეფე სცდილობს, რომ ქვეყანა დაუძღვროს და შუღლით გასთიშოს, რათა იგი ტახტიდან არ ჩამოაგდონ მისი ბოროტმოქმედებისათვის; ამისა და ყოველივე ჩემ მიერ თქმულის დასადასტურებლად ვიმოწმებ ყველა პატიოსან თანამემა-

მუღესს, რომელნიც მიცნობენ; ხოლო როგორ დაეპატრონა იგი სამეფოს და რა მიზეზით, ამის შესახებ ქვემოთ იქნება ნათქვამი.

ოთხი პროვინცია, რომელიც გამოყოფილია სომხითად წოდებულნი ნაწილიდან, შეადგენენ ციციშვილების, ჯავახიშვილების, თარხან შოთრავეების, საქართველოს პატრიარქის და სხვადასხვა აზნაურების სამფლობელოს. ამ პროვინციებიდან ომის დროს თავადმა ციციშვილმა უნდა მოაგვაროს და გამოიყენოს ჯარი, რომელსაც თვით მეფე სარდლობს.

როცა ოთხივე სადროშოს ჯარი თავიანთი სარდლების წინამძღოლობით სალაშქროდ გამოდიან, პირველად მიღებული წესის მიხედვით, წინ თავადი ორბელიანი მიდის თავისი ჯარითურთ, მარჯვენა ფრთა თავად ამილახვარს უჭირავს, მარცხენა თავად მუხრან ბატონს, ხოლო შუაგული მეფეს.

ამ სარდლების ხელისუფლება თავიანთი ჯარების მიმართ მეტად დიდია, განსაკუთრებით ლაშქრობის დროს თვითუღმა მეომარმა ნამდვილად ერთი მეხუთედი სარდალს უნდა მიართვას.

სამართლის წარმოება ყოველ პროვინციაში ადგილობრივი მფლობელების ხელშია; ხოლო როცა ვინმე მათი უკმაყოფილოა, საერთო მსაჯულებს უნდა მიმართოს, რომელნიც სატახტო ქალაქ ტფილისში სხედან მეფესთან ერთად და სპარსულად მდივანბეგებად იწოდებიან.

ამ თავადთა გვარებს ეს წარჩინებული ხარისხი და სამკვიდრო არავითარი შეცოდებისთვის არ ერთმევათ; როცა რომელიმე მათგანი დანაშაულს ჩაიდენს, მას სხვა თავადების შეთანხმებით მეფესთან და სპარსეთის შაჰის დასტურით გადააყენებენ ხოლმე და მის ადგილას იმავე გვარიდან სხვა ვისმე დასვამენ, ვისაც უფრო შეეფერება ეს ღირსება.

ოთხი დიდგვაროვანი თავადის სამკვიდრო ძველიდანვე დღემდე არ იყოფება ოჯახის შორის; მთელი გვარი ერთად ცხოვრობს და დამოკიდებულია გვარის უფროსზე, ვინაიდან ქართველებს შორის მეტს პატივს სცემენ განუყოფელ გვარს; ხოლო გვარის უფროსი, რომელიც მართავს და განაგებს თავის სამკვიდროს, მეხუთედ ნაწილს ჰკრეფს თავისი ქვეშევრდომებისგან, და თავის ძმებს უნაწილებს უცილობლად.

აზნაურებს, რომელნიც ამ თავადების ქვეშევრდომნი არიან, სხვადასხვა სამსახური აქვთ დაკისრებული თავიანთი პატრონების კარზე; ისინი არც შეფისგან რჩებიან უპატივემულონი და დარბაზობის დროს მეფის მახლობელთა გვერდით სხდებიან; ერთი სიტყვით, ეს თავადები მეფეს ყოველი იძულების გარეშე ემორჩილებიან, ნებისყოფლობით, ხოლო როცა ისინი ერთმანეთში შეთანხმებული არიან, მეფეს ადგილობრივი სამართლისა და ადამის მიხედვით არაფრის გაკეთება არ შეუძლია მათ დაუკითხავად...

მე თქვენ ვიამბეთ, ძმებო, ჩვენი ქვეყნის წინანდელი და ახლანდელი ზნეჩვეულება და მდგომარეობა, რათა თქვენ უკეთ გაიგოთ ჩვენი უბედური თავგადასავალი.

როგორც ზემოთ ვთქვი, ჩვენი ქვეყანა გაყოფის შემდეგ წილად ხვდა სპარსეთის შაჰს, რომელზედაც ქვემოთ გვექნება საუბარი; მაგრამ კახეთი, რომელიც ჩვენთან ერთად სპარსელებს ერგო, გამოეთიშა ჩვენს ქვეყანას, მას თავისი მეფე ჰყავდა. ქართლის სამეფო ზშირად ცდილობდა კახელების დამორჩილებას და იპყრობდა კიდევ მათ, მაგრამ სპარსელების დახმარებით ისინი ხელახლა გვეთიშე-

ბოდენ, და სხვათა შორის, მრავალი მეფე გამოიცვალეს; მათ არ შეეძლოთ ჩვენთვის წინააღმდეგობა გაეწიათ თუ სპარსეთის შაჰი არ აემხედრებინათ ჩვენს წინააღმდეგ, როგორც ეს მოხდა უკანასკნელი კანონიერი მეფის ვახტანგის დროს, რომელსაც არ უნდოდა მაჰმადის სჯული მიეღო და ყველა თავადების დახმარებით დიდი წინააღმდეგობა გაუწია და შეებრძოლა სპარსეთის შაჰს.

ამავე დროს სპარსეთში იმყოფებოდა კახთა ბატონის ერთი უკანონო შვილი, სახელად კონსტანტინე, რომელიც მაჰმადიანურ სჯულზე იზრდებოდა. მან შაჰს ჯარი გამოსთხოვა, რათა სპარსელებისთვის ხელახლა დაეპყრო საქართველო, და შაჰმაც ეს ჯარი მისცა; კონსტანტინემ საქართველოს წინააღმდეგ გამოილაშქრა, მაგრამ ქართველებმა იგი სასტიკად დაამარცხეს თავიანთი ჩვეულებრივი სიმამაცით და მთელი არტილერია და ბანაკი წაართვეს, ისე რომ თვით კონსტანტინე სამი კაცითურთ ძლივს გადარჩა და ლეკებთან გაიქცა,¹ რათა მათთვის დახმარება ეთხოვა; იგი შაჰთან ველარ გამოჩნდებოდა, რადგან მისი ჯარი დაღუპა, ამიტომ დაიწყო ლეკების წაქეზება; აღუთქვა სამი დღის განმავლობაში მოგცემთ სატახტო ქალაქის ტფილისის რბევის უფლებასო. ლეკები დაეთანხმნენ ამ ავანაჯურ ხელშეკრულებას, მოულოდნელად შემოიპარნენ და ღამით თავს დაესხნენ ჩვენს ჯარს, რომელიც ქალაქს გარეთ იყო დაბანაკებული, ისვენებდა მტერზე მიღწეული გამარჯვების შემდეგ და არავითარ საფრთხეს არ ელოდა; ამიტომ იგი ისე დამარცხდა, რომ ვერაინ ვერ მოასწრო ვერც ცხენზე შეჯდომა, ვერც იარაღით აღჭურვა; აქ უბრალო ჯარისკაცებს გარდა მრავალი დიდგვაროვანი პირი დაიღუპა, სხვათა შორის ჩემი პაპაც თავისი ღვიძლი ძმით, ორი თანამეგვართა და ოცდაათის საკუთარი ყმა აზნაურითურთ; სრულიად შემუსვრილი იქნა აგრეთვე პაპაჩემის ჯარიც, რომელსაც არ უნდოდა მტრის ხელში ცოცხლად დაეტოვებია თავისი ბატონი.

ამის შემდეგ მამაჩემი ობლად დარჩა ოთხი წლის ასაკში და აღზრდილ იქნა დაქვრივებული დედის მიერ დიდს შიშსა და დიდ შევიწროებაში მტრის მხრით, რის შესახებაც ქვემოთ ვიტყვი.

მაშინ ჩვენმა მეფემ, რომელმაც დაინახა, რომ ქართლი დარბეული და შევიწროებულია სხვადასხვა მტრების მიერ, რომ არც ერთი წარჩინებული თანამემწე აღარ შერჩა (ის დიდათ სწუხდა პაპაჩემისა და მისი ძმის სიკვდილის გამო, ვინაიდან ისინი მისი ნათესავეებიც იყვნენ და დიდი ერთგულნიც), წინააღმდეგობა ველარ გაუწია ამდენ მტერს და მთელი ქართლი თურქეთის სულთანს მისცა, რათა იგი სპარსელებსა და კახეთის მფლობელებს არ დაჩოქონოდა, ხოლო თვით რუსეთში გადასახლდა თავისი და სხვა თავადების ოჯახებითურთ, რომელთაც მოსურვეს მასთან ერთად გადასახლება და რომელნიც დღესაც რუსეთში არიან.

თურქები დაეუფლნენ ჩვენს ქვეყანას, დაიჭირეს კახთა ბატონი, თავი მოსჭრეს მას და თვით გატენილი სულთანს გაუგზავნეს; ამის შემდეგ თურქებმა ომი აუტრეხეს სპარსელებს და მრავალი ქალაქი წაართვეს მათ, ვინაიდან სპარსელები დიდად დაუძლურდნენ ავღანელი ხალხის წყალობით; თვით შაჰების ძველი

¹ ლეკები წინათ საქართველოს სამეფოს ქვეშევრდომები იყვნენ, მაგრამ ამჟამად ჩვენი ქვეყნის დანაწილებისა და უძლეულების გამო გამოგვეთიშნენ და საშინლად ყაჩაღობენ ჩვენსავე მიწებზე; ეს მათ შეაჩვია კონსტანტინემ, რომელსაც მისი ძმის წულიც არ ჩამორჩება იმ მხრივ, რომ საქართველოს ლეკებს არბევინებს თავისი სარგებლობისა და ინტერესისთვის.

გვარი მოისპო: ავღანელთა მთავარი დაეპატრონა სპარსეთს, ოცდაათი კაცი დახოცა შაჰის ოჯახიდან, ხოლო შემდეგ თვით შაჰიც მოკლა. ამის შემდეგ ავღანელები სპარსეთს ფლობდნენ, შეიდი წლის განმავლობაში, ე.ი. დამაჯ კული ხანის გამოჩენამდე, რომელიც, როგორც ისტორია გადმოგვცემს, უპირაღეს მწყემსიდან შაჰად იქცა. ამ შაჰის ტახტზე ასვლამდე ჩვენს ქვეყანას თორმეტი წლის განმავლობაში თურქები ჰფლობდნენ, მეფის ადგილას ჩვენში სამთულაიანი ფაშა იჯდა, ხოლო თავადები თავიანთ მამულებს განაგებდნენ ჩვეულებისამებრ. ჩვენი გვარის მეთაური პაბაჩემის შემდეგ მისი ძმისწული იყო, სახელად გივი.

სპარსეთის ტახტზე ასვლის შემდეგ თამაზ ხანმა ნადირ შაჰის სახელწოდება მიიღო, საქართველოში მოვიდა და თურქებს ხელახლა წაართვა ჩვენი სამეფო და სხვა აღრინდელი სპარსული პროვინციები, მან ჩვენს სატახტო ქალაქს ტფილისში ჩვიდმეტი დღე დაჰყო, მფლობელობის უფლება დაუმტკიცა თავადებს და ყოველივე ძალმომრეობა აღკვეთა, სხვათა შორის ქრისტეს სჯულის დევნაც; იგი დაწმუნებული იყო, რომ წინანდელი შაჰების დამხობის მიზეზი იყო საქართველოს ამბოხება სპარსეთის წინააღმდეგ, ქრისტეს სჯულის დევნის გამო, რომ ამ მიზეზის წყალობით ქართველებმა, ბევრი თხოვნის მიუხედავად, სპარსელებს უარი უთხრეს დახმარებაზე ავღანელების წინააღმდეგ. ნადირ შაჰმა ტფილისში მეფის მაგიერად სპარსელი ხანები დააყენა, რომელიც ხშირად იცვლებოდნენ ქართველების თხოვნის თანახმად; ერთხანს ორი ქართველი თავადიც იყო ხანად, ერთი ორბელიანი და ერთიც ამირეჯიბი, ორივენი სპარსეთში იყვნენ აღზრდილი მაჰმადის სარწმუნოებაში; თავი და თავი ისაა, რომ თავადებს არ სურდათ ერთმანეთისთვის სამეფო დაეთმოთ, ამიტომ ხანად უცხოელს ირჩევდნენ, თავიანთ მამულებს კი წინანდებურად ჰფლობდნენ.

ტფილისის ციხეებში ნადირ შაჰმა თავისი მეციხოვნე ჯარი და ციხისთავები დააყენა, ქართველი ჯარი თავისას შეუერთა და თურქების წინააღმდეგ გაილაშქრა. განვლო რამდენიმე წელია და კახეთიდან მოვიდა ქართლის მეფის ასული თამარი (რომელიც ჯერ კიდევ თავის მამის ვახტანგ მეფის სიცოცხლეში მის-თხოვედა კახეთის მფლობელს თეიმურაზს, ჩვენი ქვეყნის ამკლებელის, ზემოხსენებული კონსტანტინეს ძმას; ეს თეიმურაზი შემდეგ ამ დაქორწინების წყალობით ქართლის მეფე გახდა, მაგრამ მისმა შვილმა ერეკლემ მოტყუებით რუსეთში გააგზავნა, სადაც გარდაიცვალა). თამარმა უწარჩინებულეს თავადი-შვილებს სთხოვა, ნება მომეცით სამეფოს მართვა-გამგეობა ვიკისრო, სანამ რუსეთიდან ჩემი ძმები დაბრუნდებოდნენო, ჩემი ქმარი და შვილი არ ჩაერევიან მმართველობის საქმეებშიო; თამარმა იცოდა, რომ ქართველები, განსაკუთრებით ჩვენი გვარის წევრები, წინააღმდეგნი იყვნენ მისი ქმრისა და შვილისა.

მაგრამ ამ ქალმა თავისი მოხერხებული თხოვნითა და აღერსით ყველა დააჯერა, რომ შაჰისთვის მისი მმართველად დაყენება ჩავგონებიათ. იგი გაემგზავრა სპარსეთში. სატახტო ქალაქისპაჰანში და შაჰს სთხოვა, ნება მომეცი ჩემს ძმებს შენი და ჩემი სახელით მიეწერო სამშობლოში დაბრუნდნენ და წინანდებურად იმეფონ სჯულის გამოუცვლელადო; ხოლო მათ დაბრუნებაშივე, ქართლის მმართველი მე ვიქნებიო; რადგან შაჰმა თავადების თანახმობით თამარს ამის ნება დაართო. ის ქართლში დაბრუნდა და მმართველი გახდა; მაგრამ მშვიდობიანობა მხოლოდ ერთ წელიწადს გაგრძელდა.

იმ ერთი წლის დასრულების შემდეგ მამაჩემსა და ბიძაჩემს აცნობეს, რომ თქვენ მოსაკლავად ლეკები არიან მოსყიდულნიო. ლეკები მართლაც თავს დაესხნენ ტფილისიდან თავის მამულში მიმავალ მამაჩემს, მაგრამ იგი გადაურჩა. იმ აზნაურებისა და შინაყმების ვაჟაკობის წყალობით, რომელნიც მამაჩემს და რომელთაგანაც მრავალი დახოცილი, დაჭრილი და გაძარცვულ იქმნა ავაზაკების მიერ. ამის შემდეგ ნაძარცვი ტფილისში გაჰყიდეს; გამყიდველებს შორის აღმოჩნდნენ ქართველებიც, რომელნიც აგრეთვე მოსყიდულნი ყოფილიყვნენ მამაჩემსა და ბიძაჩემზე თავდასხმის მოსაწყობად; მტრებს ისინი საზიფათოდ მიაჩნდათ, ვინაიდან მათ შეეძლოთ ხელი შეეშალათ უკანონო ხელისუფლებისთვის; საქმე ისაა, რომ ჩვენი წინაპრები ყოველთვის კანონიერი ტახტის მემკვიდრეების მხარეზე იდგნენ, ყოველთვის წინააღმდეგობას უწევდნენ ქვეყნის არაკეთილ პატრონებსა და მძარცველებს და სამშობლოსთვისაც თავს სწირავდნენ, რის შესახებაც ქვემოთ ვილაპარაკებთ.

როგორც კი მამაჩემმა და ბიძაჩემმა შეიტყვეს, რომ თამარ დედოფლის ქმარსა და შვილს რაღაც იდუმალი განზრახვები ჰქონდათ, ისინი მათ გაუდგნენ და თავიანთ სამკვიდროს გარდა ქართლის სხვა ნაწილებსაც დაებატრონენ, ისე რომ სატახტო ქალაქს გარდა თამარ დედოფალს არაფერი ზერჩა; ამის შემდეგ მამაჩემმა და ბიძაჩემმა მოციქულები გაგზავნეს რუსეთში ქართველ ბატონი-შვილებთან, რათა ისინი იქიდან საქართველოში დაბრუნებულიყვნენ; მაშინ მამაჩემსა და ბიძაჩემს ჯერ კიდევ იმდენი ძალა შესწევდათ, რომ შეეძლოთ თავიანთი კანონიერი მეფე დამკვიდრებინათ და მისთვის დემორჩილებიანთ მთელი ქართლი, რომელსაც მაშინ უკანონო მმართველები ჰფლობდნენ; მაგრამ არ ვიცი რა მიზეზის გამო, ჩვენმა უფლისწულებმა ვერ შესძლეს რუსეთიდან წამოსვლა, ჩვენებს კი ბრძოლის დაწყება მოუხდათ სპარსეთის შაჰის წინააღმდეგ, რომელმაც თამარ დედოფლისა და მისი ქმარშვილის ჩაგონებით ჯარი შემოგვასია, ჩვენებმა თურქებს მიმართეს, რომელთაც ჯერ კიდევ უთანხმოება ჰქონდათ სპარსელებთან, ამიტომ ძალით ვერაფერი წაგვართვეს, ვერც მათ და ვერც სპარსელმა ჯარებმა.

ნადირ შაჰმა იფიქრა, რომ ამილახვრების ამბოხების გამო შეიძლება მთელი ქართლი დამეკარგოსო და თავის სარდალს მოსწერა შავი ჩამოავდე ამ თავადებთან, ხოლო კახთ ბატონი მათ საქმეებში ნუ ჩაერევთო. დაბეზლების მიუხედავად სპარსეთის შაჰი დარწმუნდა, რომ მამაჩემსა და ბიძაჩემს უსამართლოდ ექცეოდნენ და ამიტომ ბრძანა, მათ ნება მიეცით თავიანთი ადგილ-მამულით ისარგებლონ, ხოლო მათი მოთხოვნილებანი დააკმაყოფილეთო. ამას მამაჩემი დაეთანხმა თავისი აზნაურების რჩევით, რადგან აღარ შეეძლო ასეთი ძლიერი ხელმწიფის წინააღმდეგ ბრძოლა, როგორც ნადირ შაჰია. მან წერილი მოსწერა თავის მმსაც, რომელიც მეორე პროვინციაში იმყოფებოდა, მაგრამ ბიძაჩემმა არ ისურვა შერიგება თუ თვით თამარ დედოფალი არ შეზღუდებდა. მას ეშინოდა არ მიღლატონ და სპარსეთის შაჰს არ მიმცენო; თუ ფიცს დასდებთ, გამოვალ, თუ არა და ჩემს სამკვიდროში დავრჩები, რამდენიც უნდა მებრძოლოთო.

საქმე ისაა, რომ ბიძაჩემს გივი ამილახვარს, თავისი სამშობლოსა და ერის სახსნელად წინადაც დიდი შეტაკება მოუხდა სპარსეთის შაჰთან; როცა მან თავის ბანაკში ქართლ-კახეთის დიდებულნი მიიწვია თეიმურაზ მეფესთან ერთად და დაატყვევა ისინი, რათა უმეთაურებოდ დარჩენილი ქართველობა აეყარა და

სპარსეთში გადაესახლებია, ხოლო მის ადგილას სპარსელობა დაესახლება; ამით შაჰს უნდოდა თავისი სახელმწიფო სრულიად უზრუნველყოფოდა, საქართველოს მხრით; ბიძაჩემმა, რომელიც სხვებთან ერთად იყო დატყვევებული, ეს ამბავი გაიგო, დიდი ვაჰირებით და მოხერხებით გამოეპარა მცველებს და მთელი ქართველობა კავკასიის მთებში გახიზნა, სადაც ძნელია ჯარით შესვლა, ხოლო თვით მსუბუქად შეიარაღებული რაზმებით ამ მთების ძირში დარჩა; მას ფეხდაფეხ მოჰყვა სპარსელების ჯარიც. მაგრამ იგი იძულებული ვახდა ჩქარა უკან დაბრუნებულიყო ხელცარიელი; რაკი შაჰი დარწმუნდა, რომ მისი განზრახვა გიგი ამილახვრის გულმსურველე მამულიშვილობის წყალობით გაცუდა, სხვა თავადიშვილებიც გაანთავისუფლა ტყვეობიდან და დაუწყო მტკიცება, მე სრულიადაც აზრად არ მქონია ისე მოვქეულობო, როგორც თავადი ამილახვარი მწამებს, მხოლოდ ახალი ხელშეკრულების დადება მსურდა თქვენთანო. ამის შემდეგ ისინი დაასაჩუქრა და თავიანთ მამულში გაისტუმრა, ხოლო თავისი სტუმართუხუცესი, რომელსაც ამ თავისებური სტუმრობის დროს მათი დაცვა ჰქონდა მინდობილი, ჩამოაღწო.

ამ ამბის მიღებისთანავე დედოფალი თვით გაემგზავრა ჩემს ბიძასთან, რომელმაც იგი დიდი პატივით მიიღო და თავისი მკერდიდან მოხსნილი ცხოველმყოფელი ხის ჯვარი აჩუქა, პატიოსანი თვლებით შემეკული; სთხოვა ფიცის დადება, რომ მას ლაღით არას ავნებდენ. დედოფალი დათანხმდა, შეჰფიცა და ამ გზით იგი ხელახლა შემოიმტკიცა და სპარსელებსაც შეარიგა. მამაჩემმა და ბიძაჩემმაც თავიანთ მხრით ხელი მოაწერეს ზავის პირობებს, რის შემდეგაც მათ სპარსეთის შაჰის ბრძანებით კახეთიდან უკან დაუბრუნდათ ლტოლვილი გლეხები, სამი ათასამდე სული, რომელნიც მათ ხელახლა თავიანთ ადგილმამულში დაასახლეს.

დედოფალთან დაზავების შემდეგ მამაჩემი, რომელიც ამ დროს ოცდაორი წლის პასაკში იყო, თავის სამკვიდროში დაბრუნდა, ხოლო ბიძაჩემმა სახლთუხუცესობა მიიღო. სახლთუხუცესი დიდი ხელისუფალია მეფის კარზე, იგი სახელმწიფოს შემოსავალსა და ვასავალს განაგებს, რისთვისაც თავის სარგოს ერთ მეთედს ღებულობს. ეს ხელთუფლება ბიძაჩემის შემდეგ ერთხანს მამაჩემსაც ეჭირა.

მაგრამ განვლო ორიოდე თვემ და სპარსეთიდან ფარულად ორი ხანი მოვიდა ტფილისში, მათ თამარ დედოფალს შაჰის სახელით ბიძაჩემის ვაცემა მოსთხოვეს. დედოფალმა უპასუხა, მე არც შაჰის მოთხოვნაზე უარის თქმა შემიძლია, არც ამილახვრის ვაცემა, ვინაიდან ჯვარზე შევფიცე: მიღით და საქმე თვით თქვენ მოაგვარეთო, ხანები მართლაც მივიდნენ ბიძაჩემთან, რომელმაც ისინი როგორც ძველი ნაცნობები და მეგობრები კარგად მიიღო, ორივე მხრიდან გვერდში ამოუდგენ მას, ცერებზე ხელები მოჰკიდეს სპარსთა ჩვეულების მიხედვით და ტირილით შაჰის ბრძანება აცნობეს.

ბიძაჩემმა დაინახა, რომ აღარაფერი ეშველებოდა, ფეხზე წამოდგა, გულზე ხელები დაიკრიფა და წარმოსთქვა: — აღსრულდეს დიდებული შაჰის ნება მის ფერხთა მტვერზე, მის უმოარჩილეს მონაზეო. მან იცოდა, რომ ნებაყოფლობით დამორჩილებულთ სპარსელები ჩვეულებრივ უფრო ლმობიერად ეპყრობიან.

ხანებმა ნადირ შაჰის ბრძანების თანახმად ბიძაჩემი ციხეში ჩასვეს და გუშავი მიუყენეს, სანამ სპარსეთში წაიყვანდნენ; მან ციხიდან წერილი მისწერა

დედოფალს და სთხოვა, რადგან ფიცი გასტეხე, უკანასკნელი წყალობა მაინც მიყავი, თვალები დამთხარე და შაპს გაუგზავნე, ხოლო მე თუნდ ცოცხალმკვდარი ჩემს სამშობლოში დამტოვეო: იგი დარწმუნებული იყო რომ, რადგან შაპის მოწინააღმდეგეს, სპარსეთში სიკვდილი ელოდა; მაგრამ დედოფალი არ დაეთანხმა ამ სასოწარკვეთილ თხოვნას, ეინძლო შაპმა შეეფიცალოსო; ხოლო რათა დაეიმტკიცო, რომ ფიცის გატეხა არ მდომებია, სპარსეთში გაეყვები და შაპს ვთხოვ, რომ არ დაგსაჯოსო. ბიძაჩემმა დედოფალს დააშლევინა მასთან ერთად სპარსეთში წასვლა გზის სიშორის გამო; მარტო წაველ, შეიძლება ღმერთმა ინებოს და გადავრჩე სამშობლოს საკეთილდღეოდო.

მაშინ მან მამაჩემი და თავისი მეუღლე გამოითხოვა გამოსამშვიდობებლად, მათ იგი გამოიტირეს, თითქო მიცვალებული ყოფილიყოს. მამაჩემს გულმხურვალედ სწყუროდა მისი განთავისუფლება, მაგრამ ძალით ეს არ ხერხდებოდა, და ცოტა ხნის შემდეგ ბიძაჩემი სპარსეთში წაიყვანეს. მისი მრავალი აზნაურისა და მსახურისგან არავინ არ ისურვა მისი ხლება გარდა ერთი ახალგაზრდა აზნაურისა, რომელიც თავისი ნებით გაჰყვა, რათა მისი ბედისა და სიკვდილის თანამოზიარე გამხდარიყო. მხოლოდ ასმა კაცმა მისი ამალიდან ამ ამბის გაგებისთანავე იარაღი შეისხა და თავი შეაფარა ადგილობრივ ეკლესიას, რათა მტერს ცოცხალი არ დანებებოდა. დედოფალმა მათ ათანასე მთავარეპისკოპოსი მოუგზავნე მოციქულად, შეუთვალა თქვენ არას გერჩით, თქვენი ბატონის ძმას დაუბრუნდით, ახლა მას ეკუთვნითო. მართლაც მამაჩემთან მოვიდენ, მან ისინი თავიანთ ადგილას დააბრუნა.

როცა ხანებმა გივი ამილახვარი ორ კახელ თავადიშვილთან ერთად სპარსეთისკენ წაიყვანეს, გზად მათ შეეყარა სპარსეთიდან უკან მომავალი ქსნის ერისთავი შანშე, რომელიც აგრეთვე წინათ საქართველოდან გაწვეული იყო ნადირ შაპის ბრძანებით. იქ რამდენიმე ხანი პატიმრობაში გაატარა და ახლა თავის საერისთავოში ბრუნდებოდა თვალებდათხრილი. მან თავის თანმზლებელთ უბრძანა, ბიძაჩემთან მიეყვანათ. მათ ცხარე ცრემლებით გამოიტირეს ერთმანეთი. ბოლოს ქსნის ერისთავმა ქართული ანდაზა სთქვა: წასული ბევრი მინახავს, უკან დაბრუნებული კი არავინო. ბიძაჩემმა იმედი გამოსთქვა, შეიძლება ღმერთმა შემობრალოს და უკან ისე არ დაებრუნდე, როგორც შენ ბრუნდებო. ამის შემდეგ ისინი ერთმანეთს გამოეთხოვნენ დიდი გულისტკივილით, თუმცა წინათ შეგობრები არ ყოფილან: შაპმა შანშე ერისთავი ხელში ბიძაჩემის შემწეობით ჩაიგდო და ქსნის საერისთავოსაც კარგა ხანს ჩვენების მიერ დაყენებული აზნაურები მართავდენ.

სპარსეთის ერთ ქალაქში გავლის დროს ბიძაჩემმა ფრიად სასიქადლო საქმე ჩაიდინა. მან დაინახა, რომ ქუჩაში ერთი წარჩინებულ კაცს უმოწყალოდ სცემდენ ფეხის გულზე: ამ კაცს გადასახადი არ გადაეხადა, რითაც შაპი ისე განერისებებია, რომ მისთვის ნახევარ მილიონად ღირებული ქონება ჩამოერთმიათ. მაგრამ ხარჯთამყრეფნი მაინც თავის წილს სთხოვდენ: მათ ათი შაური ერგებათ ყოველ ათ მანეთზე, რაღა გადაეხადა, როცა არა დარჩა რა? ბიძაჩემმა

¹ იგი ჩვენი გვარიდან წარმოსდგებოდა. ქართველ წარჩინებულ და კეთილშობილ გვარებში მიღებულია, რომ თუ ოჯახში მრავალი ვაჟია, ერთს მღვდელმთავრად ზრდიან ამ ათანასე მთავარეპისკოპოსმა შემდეგ ვერ გაუძლო თავისი ქვეყნის რბევას და არქევდარკესა და მოხეტეულობაში რუსეთში გადასახლდა, სადაც თავისი დღენი დალია.

თავისი უკანასკნელი ფული მიაცემია და გამოაყიდვინა სუბრალო კაცი, ამის გამო თანმხლებელმა კახელმა თავადი შეილებმა ბიძაჩემი კიდევაც გაქციეს თურმე: რა გესაქმება ვიღაც სპარსელთანო? ფული თვით გჭირია ყოველ გარემოებაში, ისიც კი არ იცი, სიკვდილი მოგელის თუ სიცოცხლეო. ბიძაჩემს ეპასუხნა: თუ მომკლეს, ფული რად მინდა, ხოლო თუ ცოცხალი დავრჩი, მე უნდა ვფლობდე ფულს და არა ფული მეო. განთავისუფლებული სპარსელი თავის მხსნელს მიუახლოვდა თურმე და მისი სახელი და გვარი ჩაიწერა. ხოლო შემდეგ, როცა თავისი აღრინდელი ღირსება აღიდგინა, მან ბიძაჩემს უხვედ მიუზღო სამაგიერო.

ამგვარად მიაღწიეს სპარსეთის სატახტო ქალაქს ისპაჰანს, რაიცა შაჰს აცნობეს. შაჰმა ბრძანება გასცა, გვი ამილახვარი ბოქაულს ჩააბარეთ, ხოლო მე არ დამანახოთო: თუ დავინახე, ყოველი მასი ბოროტმოქმედება გამახსენდება და შემომაკვდებაო. ამის შემდეგ ბიძაჩემს მცველები მიუყენეს თურმე; მაგრამ მასთან ხშირად საეხაზოდ დადიოდნენ ეთიმაღოველ და მთავარსარდალი, რომელნიც ჩვენივე ერის შვილები იყვნენ და დიდად მეგობრობდნენ ბიძაჩემს. ამის გამო ერთხელ მის თანმხლებ აზნაურს ცრემლთა ფრქვევით ეთქვა კიდევ, რა გესტუმრება და გემზიარულება, როცა გარს მცველები გვადგვიან და ყოველდღე სიკვდილს უნდა ველოდეთო, რაზედაც ბიძაჩემმა თურმე ღიმილით უპასუხა, თუნდაც მე მომკლან, შენ არავინ ხელს არ გახლებს, ხოლო თუ ჩემი ბედი გაღონებს, გეტყვი რომ სწორედ დღეს წერილი მიგწერე ეთიმაღოველს და სესხად ათი ათასი მანეთი ეთხოვე, რაიცა მან მაშინვე აქლემებზე აკიდული გამომიგზავნაო. ამით ბიძაჩემმა თავისი ახალგაზრდა აზნაური დაარწმუნა, რომ მის სიცოცხლეს არავითარი საფრთხე არ მოელოდა, ვინაიდან თუ ეს ასე არ ყოფილიყო, მას ფულს არ ასესტებდა ადამიანი, რომლის ხელში მისი საქმე იყო.

ერთხელ მოხდა, რომ მაჰმანდარებმა (სტუმართა მიძღვებმა მოხელეებმა) შაჰს, რომელმაც თავისი ამირახორბაში (შტალმეისტერი) მოითხოვა, შეცდომით ამილახვარი, ე. ი. ბიძაჩემი მიუყვანეს; ბიძაჩემს ეს იყო ევაზშმა და სტუმრები გაეცილებია; მას ეშინოდა ასეთი უღროო მოთხოვნისა, მაგრამ მიანც შაჰს ეახლა. მივიდა და მისაღებ დარბაზში დაჯდა, სანამ ეშიკალასები (კერემონიემისტერები) მის მოსვლას მოახსენებდნენ; მანამ კი იგი თავიანთ შორის დასვეს, და როგორც წარჩინებულ პირთა სტუმარმასპინძლობას შეეფერება, ყალიონი მიაწოდეს.

ამილახვარის გაგონებაზე შაჰმა თურმე თავის ეშიკალასებსა და მაჰმანდარებს დაუყვირა, მე ჩემი ამირახორბაში მოვითხოვე და არა ამილახვარი, ეს თვალთ არ დამენახოსო, მაგრამ ამასთანავე თურმე ბრძანა უკეთეს ბინაზე გადაეყვანათ იგი, გაედიდებით მისი შესანახი ხარჯები და ათასი მანეთი ეგრეთ წოდებული საბანო ფული მიეცათ, რაიცა სპარსელებში უმაღლესი მოწყალების ნიშნად ითვლება.

ბიძაჩემის სპარსეთში გამგზავრების შემდეგ დედოფალმა თამარმა მხოლოდ ერთი წელიწადი იმეფა, ხოლო მთელი მისი მეფობა ორ წელიწადზე ცოტა მეტი გაგრძელდა. სიკვდილის წინ მან დიდგვაროვან თავადიშვილებს სთხოვა, ჩემი მეთულე დასტოვით სამეფო ტახტზე, სპარსელების ბატონობას მისი ბატონობა გირჩევიათო. მართლაც თეიმურაზი ლმობიერი კაცი იყო; არ ვავდა თავის მუდამ შშფოთარე და ბოროტ ვაჟს ირაკლის, რომელმაც თვით თავისი მამა მოა-

ტყუა და რუსეთში გაისტუმრა, სადაც იგი გარდაიცვალა, ხოლო სამეფო მითვისა და უწყალოდ არბევს.

როცა შაჰმა გაიგო, რომ დედოფალი თამარი გარდაიცვალა, ხელდასრულ მურაზმა ორმოცი დღის შემდეგ მისი გარდაცვალებიდან თავადი ციციძეს ჰქვრივი შეირთო, დიდად განრისხდა და წამოიძახა: — მე საქართველოს მმართველობა თამარს ვუბოძე და არა მის ქმარს, რომელმაც არც კი დაიცადა, რომ გლოვისთვის დაწესებულ ვადას გაეველო.

მოიმიწეზა რა დაქვრივებული თეიმურაზის სულმოკლეობა, შაჰმა მას არბაში დაადო. სპარსეთის შაჰებს ჩვეულება აქვთ, რომ როცა ვინმეს გაურისხდებიან, ჯერ არბაში ადებენ, ხოლო შემდეგ სჯიან ფულის გადაუხდელობისთვის. როგორც კი თეიმურაზმა გაიგო, რომ შაჰმა ორი მილიონის ვადახდა დამაკისრავ, მაშინვე მიხვდა, რომ იგი მასზე გამწყარალი იყო და თავისი ოჯახით კავკასიის მთებში გაიხიზნა. აქ მას აცნობეს, რომ შაჰმა ამილახვარი გაანთავისუფლა და ჯარით საქართველოში გზავნის შენს შესაპყრობლად. ამ ცნობამ თეიმურაზი სასოწარკვეთილებაში ჩააგდო, რადგანაც მან კარგად იცოდა, რომ ბძაჩემს ვერსად დაემალებოდა და ვადასწყვიტა ნებაყოფლობით გამოცხადებოდა შაჰს, ვინაიდან ამ შემთხვევაში უფრო უნდა ჰქონოდა შეწყალების იმედი.

ნადირ შაჰმა მართლაც გაანთავისუფლა ბძაჩემი, მიიწევა იგი და უთხრა: — გაატიებ ყოველივე შეცოდებას, სამაგიეროდ შენც უნდა გვემსახურო. გაძლევ ოცდაათთხმეტი ათას ჯარისკაცს, წადი საქართველოში და სამეფოს მართვა-გამგეობა იკისრე, ხოლო თეიმურაზი მისი ვაჟი ირაკლითურთ დაიჭირე და გამოიგზავნე! — თუმცა ბძაჩემს სულით და გულით უნდოდა უარი ეთქვა, მაგრამ ვერ გაბედა და მზადებას შეუდგა. მაგრამ სწორეთ მისი წამოსვლის წინაღობის ნადირ შაჰს მისი ძმისწულის ადილ შაჰის წაქეზებით სასახლის მცველები დაესხნენ თავს და მოკლეს.

ამ სახელოვანი ხელმწიფის სიკვდილის შემდეგ დიდი არეცდარევა დაიწყო, ვინაიდან ხანები აღდგენ და ერთი მეორეს დაუწყეს ბრძოლა. თვითელი მათგანი სცდილობდა ხელთ დაეჭირა ტახტი, მაგრამ ყველას ადილ შაჰმა აჯობა, რომელიც ბოლოს ავიდა სპარსეთის ტახტზე. ამ არეცდარევის დროს ბძაჩემთან თავი მოიყარა ათასზე მეტმა ქართველმა, როელთაც სპარსეთში სხვადასხვა თანამდებობა ეჭირათ; მათთან ერთად ბძაჩემი წარუდგა ადილ შაჰს და თყვანი სცა მას: ადილ შაჰმა იგი დიდი პატივით მიიღო და ყულარმლასობა, ე. ი. მთელი გვარდიის უფროსობა უბოძა. ამის შემდეგ ბძაჩემს შაჰ ყული ხანი ეწოდა; მან მრავალჯერ გაიმარჯვა თავისი გვარდით, ხოლო როცა ერთხელ ინდოეთის ერთი გამაგრებული ქალაქის აღების შემდეგ შაჰს წარუდგა დიდი ნადავლითურთ, ამ უკანასკნელმა მოოკვილი და თვალმარგალიტებით შემკული ხმალი შეიხსნა და თავისივე ხელით მას დაჰკიდა. სხვა საჩუქრებს რომ თავი დაეანებოთ, მარტო ეს ხმალი ოცდაათი ათას მანეთად იქნა დაფასებული.

მეფე თეიმურაზმა, რომელიც ამ დროს ქართლიდან ისპაჰანში მიმავალ გზას ადგა, გაიგო, რომ მისი მტერი ნადირ შაჰი მოეკლათ, გულმხიარულად მიალწია ახალი შაჰის სასახლეს, მიულოცა მას და სთხოვა ქართლის მეფედ დამტკიცებია გარდაცვლილი დედოფლისა და თავადების თხოვნის თანახმად. ახალი შაჰი დასთანხმდა ყოველივე ამას, თეიმურაზმა კი ცოტაოდენი ხანი დაჰყო ისპაჰანში და ისევ ქართლში დაბრუნდა.

ბიძაჩემმა სპარსეთში არა თუ შური არ იძია თეიმურაზის წინააღმდეგ, არამედ ბევრი დახმარებაც აღმოუჩინა, როგორც წარჩინებულ და პატივთან პირთა წესია, და სიკვდილისგანაც იხსნა იგი; ერთს შეტაკებაში, რომელიც ვმეფეებარე დროს ხშირად ხდებოდა ისპაჰანის ქუჩებში, თეიმურაზი ვადაცეცხვებულ კენია სპარსელი ჯარისკაცის მიერ და მას ალბათ მოჰკლავდენ, რომ ხმა მაღლა არ დაემახა, ხელი არ მახლოთ, შაჰ ყული ხანის ძმა ვარო ამიტომ იგი უვნებლად მიიყვანეს ბიძაჩემთან, რომელმაც მადლობა უთხრა ჯარისკაცებს და დაასაჩუქრა ისინი; ამის შემდეგ თეიმურაზი საქართველოში დაბრუნებამდე განუყრელად ბიძაჩემთან იმყოფებოდა, მას თავის მხსნელს უწოდებდა და სცდილობდა კავშირი და მეგობრობა მთელს ჩვენს ოჯახზე განევრცელებინა: მაგრამ მისმა ვაჟმა სხვაგვარად გადავიხადა, როგორც ამას ქვემოთ დაენიხავთ.

ამ წარმატების მიღების შემდეგ ბიძაჩემმა მამაჩემს წერილი მოსწერა, ჩვენ აზნაურთა მსახურთაგან ასი საუკეთესო მეომარი აირჩიე, სამილახვროს თავადიშვილებს ზაალ ფალავანდიშვილს და ელიზბარ თაქთაქიშვილს¹ ჩააბარე და გამომიგზავნეო. უნდა ითქვას, რომ ეს თავადიშვილები დამოყვრებულნი იყვნენ ჩვენს ოჯახთან და დიდადაც ერთგულობდნენ მამაჩემსა და ბიძაჩემს. მამაჩემმა მართლაც აარჩია ასი კაცი, რომელთაც წინანდებურად უარი აღარ სთქვეს სპარსეთში წასვლაზე, ჩააბარა ზემოხსენებულ თავადიშვილებს და ისპაჰანში გაისტუმრა. მათ დაუბრკოლებლად მიაღწიეს დანიშნულ ადგილს და ბიძაჩემის ამაღლა შეადგინეს.

ბიძაჩემი სპარსეთში დარჩა მესამე შაჰამდე, რომელსაც იბრაჰიმი ეწოდებოდა; ამ შაჰმა მას ორი დაბა უბოძა ნახჭევანის სახანოში;² მაგრამ იბრაჰიმს დიდხანს აღარ უყავინა და მას შემდეგ ჩქარა შესწყდა ნადირ შაჰის შთამომავლობის ხაზი. სპარსეთში საშინელი არევ-დარევა დაიწყო, სახელმწიფოს მფლობელი ხან ერთი ხდებოდა, ხან მეორე, ბოლოს ყველას ქერიმ ხანმა აჯობა, რომელიც ამჟამად შაჰის ნაცვლისა ანუ ვაჭილის სახელით ერანის დიდ ნაწილს განაგებს; მაგრამ ერთი ასეთი ვაჭილი ხვარასანშია, ზოლო მეორე ყანდაგარში, ამას გარდა მრავალი ხანი არავის არ სცნობს არც ყაენად და არც მის მოადგილედ და არავის არ ემორჩილება. იმითაა ბედნიერი ქართლ-კახეთის მეფედ წოდებული ირაკლი, რომ სპარსეთი გათიშულია, რომ სპარსეთის ტახტზე არ ზის ყენი, რომელსაც შეეძლოს საქართველოს სამეფო დაიცვას თვითნებობისა და სამართლის შეზღავლებისაგან; თუ სპარსეთში არევედარევა არ დაწყებულა, ირაკლი ქართლ-კახეთს ვერ დაეუფლებოდა შაჰისა და დიდგვარიანი ქართველი თავადების ნებადაურთველად. იგი თავის თავს ქართლის მეფეების მემკვიდრედ სთვლის დედის მხრით, მაგრამ ნამდვილად ამის უფლება არა აქვს, ვი-

¹ ეს თავადი ელიზბარ თაქთაქიშვილი დრმა მოხუცებულობაში, სახელდობრ, როცა მან ოთხმოცი წლის პასაჟ მიაღწია, ბარბაროსულად ცეცხლში დასწვეს ქართლ-კახეთის ახლადელი მფლობელის ირაკლის ბრძანებით.

² ამ მამულების სივლეზი ახლაც თან მატვს, ისინი ერთ ჩვენ მსახურს აღმოუჩინია ჩენი ოჯახის დარბევის შემდეგ, გვეფო რომ შახის ნაბოძებია, კარგა ხანს დაძალული ჰქონოდა და შემდეგ მომიტანა. საჭე ისაა, რომ სხვა მამულებთან ირაკლის ბრძანებით სპარსეთის ყაენებისა და ოსმალეთის ხონიჭებვის სივლეზივ წავგვართვეს, ისინი ოქროს ასოებით იყვნენ დაწერილი, და მამაჩემი მათ დაკარგვას უფრო ნანობდა, ვიდრე სხვა ჰონებისა; დრო გევა და ჩემს შეიღებს აღარ გყოფინებთ, რა უფლებანი და უპირატესობანი აქეთ მინიჭებული ძველთაგანო.

ნაიდან ჩვენი კანონით ქალი მემკვიდრედ არ ითვლება; წინააღმდეგ შემთხვევაში ამილახვრებს მეტი უფლება უნდა გვექონოდა ქართლის ტახტზე, ვინაიდან დიდდანიში ქალი იყო მცხოვანი სახელოვანი მეფის შაჰნავაზის მემკვიდრე. ორთავე სამეფოს ჰქონდა.

ბიძაჩემმა, რომელიც განებივრებული იყო შაჰების სამსახურში, არ ისურვა მათი ვაჟლების ყმობა, თავი მოუყარა სპარსეთში გაზნულ ქართველ ჯარებს, და სპარსელების წინააღმდეგობის მიუხედავად, სამშობლოში დაბრუნდა დიდად მორკმული. თეიმურაზ მეფემ იგი დიდი დიდებით მიიღო, ირაკლი მას თავის მამას უწოდებდა. თუმცა ამ მეგობრობაში ბევრი ცბიერება იყო, მაგრამ მშვიდობიანობა არ დარღვეულა თეიმურაზ მეფისა და ბიძაჩემის გივი ამილახვრის გარდაცვალებამდე.

მამაჩემს, დიმიტრის, ცოლად ჰყავდა თავადი ორბელიანის ასული მარიამი, რომელთანაც მას რამდენიმე შვილი ეყოლა. მათ შორის მესამე ვაჟი მე უბედური ვიყავი. მე დავიბადე 1750 წელს ლენინობისთვის 20, მაგრამ უმჯობესი იქნებოდა სულ არ დავბადებულიყავი ისეთ სამეფოში, რომელიც ფორტუნამ სამშობლოდ მარგუნა.

ეს რა სთქვა, ყმა ალექსანდრემ ცხარე ცრემლები გადმოჰღვარა ნაკადულივით. ამ სანახაობამ ჩვენც გული აგვიჩუყა და აგვატირა, მაგრამ მაინც ვთხოვეთ თავისი ამბავი დაესრულებია. მან ჩვენი თხოვნა შეიწყნარა და ხელახლა დაიწყო.

„თეიმურაზ მეფესაც მეორე ცოლისგან ეყოლა ქალი, სახელად ელისაბედი, რომელიც ერთი წლისა იყო, როცა ქართული ჩვეულების თანახმად, ჩემს უფროს ძმასა გიორგიზე დანიშნეს, რათა ჩვენს ოჯახებს შორის მოყვრობა და ზავი დამყარებულყო. დიდი გულისტკივილით მისცა ამის თანხმობა მამაჩემმა, ვინაიდან მრავალი მაგალითი ახსოვდა მათი და მათი წინაპრების ვერაგობისა მოკეთებებისა და მეგობრების მიმართ. მრავალ მათგანს საკუთარი მამები და ძმები ჰყავდათ დაზოცილი, თეიმურაზის პაპამ საკუთარი სიძე—სახელოვანი არაგვის ერისთავი ჩაჰკლა თავისივე ქალის სარტყელში, ხოლო თვით ირაკლიმ თავები მოჰკვეთა თავის ბიძას და ბიძაშვილს; ამიტომ წარჩინებული პირები გაურბიან მათ დამოყვრებას; მაგრამ საქართველოს კათალიკოსის ანტონის¹ ცდამ და ბიძაჩემის რჩევამ გასჭრა და ჩვენი ოჯახები დამოყვრდნენ.

ამის შემდეგ ბიძაჩემს დიდხანს აღარ უცოცხლია, განაწესა თავისი მემკვიდრეობის საქმეები, მრავალი ტაძარი და ციხე-სიმაგრე აავა დანგრეულთა ადგილას. არა მარტო საამილახვროში, არამედ მის საზღვრებს გარეშეც, მრავალი ქველმოქმედება ჩაიდინა, თავისივე დასაფლავების წესი განავა და გარდაიცვ-

¹ ეს ანტონ კათალიკოსი ქართლის წინანდელ მეფეების გვარიდან წარმოსდგება და ჩვენი ნათესავია; მაგრამ თავისი სისუსტის გამო დიდად უპატიოდ მოგვეპყრო ჩვენს უბედურებაში და ადამიანური სინიდისის წინააღმდეგ წაედია, როგორც ქვეშით გუწოვებათ. ეს ანტონ კათალიკოსი მართლმადიდებლობის დაგმობისა და კათალიკოსის აღიარებისთვის სამშობლოდან გაძევებულ იქნა თეიმურაზ მეფისა და ქართველობის მიერ, რუსეთში მოვიდა და თავისი აქ გადმოსახლებული ნათესავების შემწეობით რუსული ეპარქიის მღვდელთაგან გახდა. მაგრამ ამას არ დასჯერდა და თეიმურაზის გარდაცვალების შემდეგ ირაკლი მეფეს საქართველოში დაბრუნება გამოსთხოვა. იქ მან დაივიწყა ღმერთი და თავისი ზარისხიდან მეფეს ყოველგვარი დახმარება გაუწია მის ბოროტმოქმედებაში თავისივე ნათესავებისა და მოკეთებების საწინააღმდეგ.

ლა. თავის შემკვიდრედ მან ჩემი უფროსი ძმა დანიშნა, ვინაიდან საკუთარი შვილები არ დარჩა: ორი ვაჟი ბავშვობაში მოუყვდა, ორი ქალიდან ერთი ახლანდელ პატრიარქ ანტონზე იყო დანიშნული ამ უკანასკნელის ერთ-ერთი შვილის, მაგრამ იგი მისი სილამაზით მოხიბლულმა ნადირ-შაჰმა წაართვა საქმროს, რის შემდეგაც ანტონი ბერად შესდგა; ხოლო მეორე ქალი ირაკლიზე იყო დანიშნული, მაგრამ ქალწულობაში გარდაიცვალა.

ბიძაჩემი პატივით დაასაფლავეს. კუბოს სამი სარწმუნოების სამღვდელოება მიჰყვებოდა: წინ მიუძღოდა მართლმადიდებლების სამღვდელოება, მარჯვნივ კათოლიკებისა, ხოლო მარცხნივ სომხებისა. მათ უკან კი მოდიოდნენ მეფე, ჩვენი ოჯახი და წარჩინებული თავადიშვილები. გლოვა მთელ საქართველოში დიდხანს გაგრძელდა.

როცა ჩემს ძმას ცბრა წელი შეუსრულდა, მას ჯვარი დასწერეს ქართული ჩვეულების მიხედვით; ამას გარდა თვით თეიმურაზ მეფეს უნდოდა, რომ მოსწრებოდა მათს დაქორწინებას, მაგრამ ჯვრის წერის შემდეგაც ჩემი რძალი ერთხანს თავის დედმამასთან ცხოვრობდა, სადაც ჩემი ძმაც ათევედა ლამეს; ამრიგად ჩვენ რძალთან ერთად ვიზრდებოდით და ხშირი მისვლა-მოსვლა გვქონდა ერთმანეთში.

მე უკვე ცამეტი წლისა ვიყავი, როცა ჩვენი უბედურება დაიწყო. ტფილისში ჩვენი სახლი ზედ მტკვრის პირას იყო აგებული. ეს მდინარე დიდი და ჩქარია, მისმა სწრაფმა ტალღებმა საძირკველი ჩამოურცხეს ამ სამსართულიან, სპარსულ რიგზე აშენებულ სახლს, და იქ ცხოვრება სახიფათო გახდა, როცა მამაჩემმა ეს საფრთხე დაინახა, დედაჩემს აუკრძალა იმ ოთახებში ცხოვრება, რომელიც მდინარეს გადაჰყურებდა; მაგრამ დედაჩემს სევდას უქარებდა მდინარის შხელილი და ტალღების სრბოლა, ამიტომ უმეტეს ნაწილად დროს სწორედ მტკვრის გადამყურე აივანზე და ოთახებში ატარებდა. ამ უბედურ დილას დედაჩემი დალოჯინდა, რაიცა ეუწყა დედოფალსა და ყველა წარჩინებულ მწიღილოსანთ, რომელნიც მშობიარესთან უნდა მოსულიყვნენ ქართული ჩვეულების თანახმად. მამაჩემი და ჩემი ძმები ჩვენს მამულში იმყოფებოდნენ სოფლად; მე ის იყო იმ ოთახში შევედი, სადაც მასწავლებელს გაკვეთილი უნდა მოეცა და ხელში ვაშლს ვათამაშებდი გაკვეთილის დაწყების მოლოდინში, რომ თვალი მოეკარი ჩვენი სახლისკენ გამოქცეულ ადამიანებს, რომელთაც გარედან ჩემზე ადრე შეემჩნიათ ჩვენი სახლის ნგრევის მიერ გამოწვეული მტერი და მდინარეზე გადამყურე ნაწილის ჩაშეაგება. მათმა შემფოთებულმა სახეებმა შეც შემაშფოთა: — ეჰ, საწყალო, მითხრა ერთმა, არც კი გრძნობ რა უბედურება დაგატყდა თავს და ვაშლს ეთამაშები. ამ სიტყვების გაგონებისთანავე დედაჩემისკენ გავიქეცი, მაგრამ აღარც ის დაშხედა და აღარც მისი სადგომი ოთახები. ყოველივე ერთ წუთში ჩაშეაგებულ იყო. თავი მოუყარეს ხალხს და დაიწყეს ნანგრევებში დედაჩემის ძებნა. როცა ეს დავინახე, დავუწყე შესაბრალისი ხმით დედაჩემს ძახილი. დაწვებს ვიკაწრავდი, თმას ვიგლეჯდი, ცხარე ცრემლებს ვღვრიდი და მიწაზე თავს ვახეთქებდი: ჩემთან ერთად სხვებიც სტიროდენ, სამი დღე და ღამე ამ ყოფაში გავატარე, შემდეგ კი ძალაუნებურად დავმშვიდდი, ვინაიდან ძალაც გამომელია და ცრემლებიც დაშრა.

რაც შეეხება მშობიარესთან მიწვეულ სტუმრებს, ისინი გადარჩენ ამ უბედურობას, მაგრამ უკან როდი დაბრუნდენ, არამედ სასიხარულოთ მოწვე-

ულნი, საგოდებელში მოვიდენ და, რა ბედის ასეთი უკუღმარაობა ისიც, გამარავლეს ტირილი და ცრემლთა ფრქვევა. მათაც სამი დღე და ღამე გაატარეს იქ, ბევრი გვამი ან ნახევრად მომაკვდავი ადამიანი აღმოაჩინეს ნანგრევებში, სანამ ბოლოს დედაჩემის გვამსაც არ მიაგნეს: მას მთებსწრე დასახე პირბადით დაეფარა, ეტყობოდა სიკვდილის წინა წუთებში კიდევ გაეფიქრა სიცოცხლის შენარჩუნებაზე. ამ სამარცხვინო ადგილას დიდძალი მწარე ცრემლი დაიდვარა, ხოლო ხალხის ქეთინი შორს გაისმოდა.

ამ სამწუხარო ამბის მიღებისთანავე მამაჩემმა, რომელსაც იმ დღესვე შიკრიკი გავუგზავნეთ, მიცვალეზულის წასასვენებლად ჯარი გამოგზავნა საამილახვროს თავადების წინამძღოლობით; წარჩინებულმა პირებმა ცხედარი ტვილისის ციხე-გალანის საგუშაგომდე მიაცილეს: კუბო ჩვენს საგვარეულო მონასტერში მისვენეს, იქ მამაჩემი მოეგება შეილებითა და მოკეთებით. ხოლო რა გულსაკლავი სანახავი იყო მოტირალი ხალხი, ამას ახლა ვერ გადმოვცემთ. ამრიგად დასაფლავეს დედაჩემი, რომელიც ოცდაცამეტი წლისა გარდაიცვალა, მაგრამ თათმეტი შეილის შობა მოასწრო; მათგან, ღვთის წყალობით, ექვსი ძმა და ერთი და ცოცხალი ვართ.

ამ უბედური შემთხვევის შემდეგ წელიწადზე ცოტა მეტმა ხანმა განვლო და მამაჩემი ჯერ კიდევ მგლოვიარე იყო, როცა მეფემ შემოგვითვალა, ჩემი და შინ წაიყვანეთო. ჩვენ რძალი შინ მოვიყვანეთ და იგი ცხრა თვეს ცხოვრობდა ჩვენს მამულში. შემდეგ ირაკლიმ თავისას მიგვიწვია, მამაჩემი წასასვლელად გაემზადა ჩემი სამი ძმითურთ, და თუმცა მე შინ მტოვებდენ, მაგრამ საუბედუროთ არ ვისურვე დარჩენა, ვინაიდან მეფის სასახლეში მეტი მზიარულება მელოდა, საფრთხეზე კი არავითარზე არ ვფიქრობდი. როცა მეფის ბანაკს მივუახლოვდით, თვით ირაკლი შემოგვეგება. ამ რიგად ჩვენ მივალწიეთ ტვილისამდე, ჩვენი რძალი მის დედას მივუყვანეთ, ხოლო ჩვენ საკუთარ სახლში დავედქით, მახლობლად მეფის სასახლისგან. ჩემი ძმა ყოველთვის სასახლეში მიდიოდა თავის ცოლთან ღამის გასათევად, თვით მეც მამაჩემთან ერთად ყოველდღე იქ დავედიოდი დილითა და საღამოთი.

მეოთხე დღეს ჩვენდა საუბედუროთ ქალაქს ლეკები დაესხენ თავს, მათ გასარეკად მეფე, თავადები და ჯარი გავიდენ. მამაჩემს ცხენი წაქცეოდა ვიწრო ქუჩაში, ქვეშ მოჰყოლოდა და მზარი და თავი გაეტეხა, ისე რომ საფეთქელის ძვალი უჩანდა; იგი თურმე უგრძნობლად ეგდო, და მას ალბათ ცხენოსანი ჯარი გადასთელავდა, რომელიც უკან მოჰყვებოდა ტენებით, თუ ორ თავადიშვილს დაშვებულნი მამაჩემი არ შეემჩნიათ და ხმლები არ ეშიშვლებიათ მხედრობის შესაჩერებლად; შემდეგ იგი სომეხთა არქიეპისკოპოსის სახლში მიეტანათ იქვე მარცხის ადგილის მახლობლად.

ჩვენ, ძმებმა არაფერი ვიცოდით ამ უბედურების შესახებ და მომალლო ადგილიდან ვუცქეროდით მიმავალ მხედრობას (ვინაიდან ჩვენ ჯერ კიდევ ბრძოლაში არ მივეყვადით უწლოვანობის გამო). რადგან ჩემი ძმები არ თანხმდებოდნენ ქალაქის გალავანს გაშორებოდნენ, მე ერთს მსახურს ვუბრძანე, უკან გამომყე, მინდა ჩვენი ჯარი უფრო ახლო დავინახო მეთქი, მაგრამ გზაზე ერთი

1 მეფე და პატრიარქი მაშინ კახეთში იმყოფებოდნენ.

2 მისი მამა — თეიმურაზ მეფე უკვე გარდაცვლილი იყო რუსეთში.

ჩვენი აზნაური შემხვდა, რომელსაც მამაჩემის ცხენი მოჰყავდა და მისი ხმალი მოჰქონდა. ეს მეუცხოვა და ვკითხე, რა მოხდა მეთქი: მან გამილიმა, რათა არ შევშინებულეყავი და მითხრა, მამაშენი ცხენიდან ჩამოვარდა და ცხენი დაშავდა, მტრის გამოდევნება აღარ სურს და სომეხთა არქიეპისკოპოსის სახლში დარჩაო.

ამ ამბის გაგონებისთანავე აღნიშნულ ბინაზე მივირბინე, სადაც მრავალი ეჭიმი დამხვდა, ისინი ავადმყოფის ოთახში ჩაკეტილიყვნენ და კრილობებს უხვევდენ; მე კარი გავაღებინე და ოთახში შევედი. მაგრამ მამაჩემი ვერ ვიცანი: თუმცა მას თვალები დაღებული ჰქონდა, მაგრამ არც გრძობა ჰქონდა, არც ენა. მისმა შეხედვამ მე მგრძობიარობა წამართვა, ვერც ტირილი შევძელი და ვერც სიტყვის დამჭრა. იქვე მოვიდნენ ჩემი ძმებიც, რომელთაც ყოველივე გაეგოთ; ყველანი მცირეწლოვანნი ვიყავით, ცხოვრებისა არაფერი გავგეგებოდა: უფროსი ძმა, მეფის სიძე ჩვიდმეტი წლისა იყო, მეორე თექვსმეტისა, ხოლო მე უბედურს სწორეთ თხოთმეტი წელიწადი შემისრულდა იმ თვეში, როცა ერეკლე მეფის ყმები თავს დაგვესხენ და მე ძალაუნებურად ჰანიბალისებური ფიცი მიმალბინეს, სიკვდილამდე კახთა ბატონობის შეურთგებელი მტერი დავრჩენილიყავი.

ცოტა ხნის შემდეგ ჩვენი ჯარი უკან დაბრუნდა, არსად მას მტერი არ შეჰყვრია, მთელი ეს ლეკთა თავდასხმა ჩვენ დასაღუბავად იყო მოგონილი. მაშინ წარჩინებულმა პირებმა, რომელთაც მამაჩემის ცხენიდან ჩამოვარდა გაიგეს, ყოველი მხრიდან თავი მოიყარეს მის დროებითს ბინაზე, მეფემ კი მხოლოდ მსახური გამოგზავნა ჯანმრთელობის ვასაგებად. მანამდე კი ერეკლე მეფე ხშირად ბრძანებულა ჩვენს სახლში, განსაკუთრებით მამაჩემის ავადმყოფობის დროს, ახლა კი ჩვენი რძალიც კი არ გამოუშვეს თავისი მამამთილის სანახავად: ამან ეჭვი აგვაღებინა, მაგრამ მაშინ ვინ იფიქრებდა, რომ მათგან იმდენი უბედურება გველოდა.

რაკი ირაკლიმ დაინახა, რომ ჩვენ ასეთ მდგომარეობაში ვიყავით და მას მარჯვე დრო დაუდგა თავისი დიდბნის სურვილის შესასრულებლად, შეუდგა მზადებას ჩვენს დასარბევად და დასაღუბავად, რათა თავისთვის დაემკვიდრებია ქართლის სამეფო; მართალია მამაჩემი მას ხელს არ უშლიდა, მაგრამ თვით ირაკლის სინიღისი აწუხებდა, რომ უკანონოდ, მიძლავრებით დაებატონა ამ სამეფოს და ადვილად შეიძლებოდა ზელახლა დაეკარგა იგი; მან აგრეთვე სთხოვა მეზობელ სახელმწიფოებს, რომ იგი ქართლის მეფედ დაემტკიცებიათ შემკვიდრებით, მაგრამ რადგან ჩვენი ტახტის შემკვიდრების კანონი ძველიდანვე ცნობილი იყო, არავინ ამას არ დათანხმდა. მეორე მხრით ერეკლემ იცოდა, რომ ჩვენ კანონიერი მეფის მხარეზე ვიყავით და ის მოსაზრება, რომელსაც იგი იყენებდა, რომ ჩვენ დედით ქართლის ტახტის შემკვიდრები ვართო, უფრო ამილახვრების სასარგებლოდ ლაპარაკობდა, ვინაიდან როგორც ზემოთ ვთქვით, დიდდაჩემი იყო ქალი მცხოვანი და ძლიერი მეფის შაჰნავაზისა, რომელიც მთელ ამ სამეფოს ჰფლობდა; მაგრამ ჩვენს წინაპრებს უმჯობესად მიიჩნდათ, თავიანთი სიმკვიდრის და ხარისხის დაცვა, ვიდრე ხანმოკლე მეფობა; ჩვენი გვარი ბაბილონიდან წარმოსდგება, ცხრამეტი თაობა მახსოვს ჩვენი საგვაროვნოს შტოს მიხედვით, მათგან 35 კაცი დღემდე განუწყვეტლივ ფლობდა საა-

მილახვროს, ამავე დროს კი საქართველოში მრავალი მეფე გამოიცვალა ტახთა ვითარების გამო.

თავის განზრახვის განსახორციელებლად ირაკლიმ ფარულად თავის საკუთარ კახელთა ჯარს მოუყარა თავი ტფილისში, თავისი მოკეთებნი მრავალნი ვითომდა გასამასპინძლებლად, ხოლო ქალაქის ყოველ კარიბჭესთან ას-ასი გუშაგი დაყენა, რაიცა არც წინათ მომხდარა არასოდეს, არც შემდეგ; ეს ღონისძიება იმისთვის მიიღო, რომ ჩვენ ქალაქიდან ვერ გამოვსულიყავით, რაიცა ჩვენთვის ისედაც შეუძლებელი იყო, ვინაიდან, მამაჩემი სიკვდილის პირას იყო, ჩვენ კი მცირეწლოვანნი ვიყავით. ხოლო ჯარი თან არ გვახლდა; მამაჩემი არავითარ საფრთხეს არ ელოდა და თავისი ყმები დაითხოვა, მხოლოდ რამდენიმე მსახური დაიტოვა, რომელნიც აუცილებლად საჭირონი იყვნენ მისთვის.

ამ სამზადისის შემდეგ ერეკლე მეფე შეუდგა მიწების ძებნას თავისი ბოროტი განზრახვის შესასრულებლად: ჩემი ძმა სასახლეში აღარ შეუშვა ცოლთან ღამის გასათევად, მამაჩემს კი შემოუთვალა, აღარ მსურს შენი დამოყრებო; ვითომდა მის თქვესმეტი წლის დას შეეჩივლა, შვილი არ მიჩნდება ქმრის მამაკაცური უძლეულების გამოო: ჩემი ძმა კი მაშინ მხოლოდ ჩვიდმეტი წლისა იყო. თავისივე დის პატივის შეურაცხყოფელი წერილი მან მისწერა აგრეთვე საქართველოს პატრიარქს, რათა მას ნება დაერთო მისი განქორწინებისა და სხვა ქმარზე გათხოვებისთვის.

მაგრამ ყოველივე ეს უსამართლობა იყო და ერეკლემ იცოდა, რომ ამით ჩვენ შეგვაწუხებდა, ჩვენ არ დავუთმობდით და წინააღმდეგობას გავუწევდით როგორც უკანონო მეფეს; თვითაც — უნდა აღიაროს, რომ ვერ ბედავს ვერავის შეურაცხყოფას ან გასამართლებას. ყოველივე ასეთს საქმეს ავანაჯურად ჩადის და ისიც ღამით თავისი თანაგანმზრახველების დახმარებით. შემდეგ ამ უკანასკნელთ ნაძარცვს უნაწილებს. პატრიარქმა ირაკლის თხოვნას ხელი მოაწერა განუსჯელად, ჩემი ძმის მამაკაცური უძლეულება დაადასტურა ცოლის განცხადების მიხედვით და მათი განქორწინების ნება დართო, აქაო და, ეს ქორწინება ისედაც მოკლებული იყო ღვთის მადლს, რადგანაც ქალ-ვაჟი მცირეწლოვანნი იყვნენ, როცა ჯვარი დაიწერესო: ამიტომ ღვთის მიერ მონიჭებული ძალაუფლებით ვარღვევ მათ ცოლქმრობასო. ეს განაჩენი მამაჩემს ოთხმა კაცმა მოუტანა, მათში ორი საერო იყო, მეფის მდივანბეგები და ორიც სასულიერო, არქიმანდრიტები. როცა ლოგინში მწოლიარე მამაჩემმა ეს განაჩენი წაიკითხა, სიცილი დაიწყო: — განა დიდი ხანია თქვენმა პატრიარქმა ეს ძალაუფლება მიიღო, რომ ღვთის მიერ შეუღლებულ ქალ-ვაჟს საიშავს და განა თვით არ სკდილობდა ჩემი მცირეწლოვანი შვილის დაქორწინებას, თუმცა მე წინააღმდეგი ვიყავი? თუ ყოველივე ეს ანგარების გავლენით ხდება? ახლა მე შეიდიან ვერცხლზე, ახლა დრო მიხელთეს და მომაკედავს თავს შესხმიან ამ ქვეყნიური თავადნი და მსაჯულნი. — ამ სიტყვების წარმოთქმის შემდეგ ამოიოხრა, კედლისაკენ იბრუნა პირი და ჩაილაპარაკა: — ეს უბედურება ჩემს თავს მევე ეუფავი, რადგან ვერაფ ადამიანებს ვერწმუნე, მაგრამ არა უშავს რა, თვითვე ვიძიებ შურს ჩემი შეურაცხყოფისთვის, თუ დამცალდა და არ მოვეკვიო.

ამ პასუხით გაბრუნდენ მოციქულები, რომელთაც იცოდენ, რომ მეფე მიწებს ეძებდა ჩვენზე თავსდასახმელად. გადასცეს მამაჩემის მუქარა, ვაფრთხილეს, რომ მართლაც სახიფათოა, თუ იგი ლოგინიდან ადგაო.

იმ დროს საქართველოში იმყოფებოდა ვახტანგ მეფის უკანონო შვილი, ირაკლის დედის ძმა, პაატა ბატონიშვილი, რომელმაც შემთხვევა იპოვა და მამაჩემს გაუხდო, რომ მრავალი თავადი შემზრობა, მაგრამ შენ დაბრუნებულად ვერ გაემეფდებო; მართალია, მამაჩემის უკანონო შვილი ქარ, მაგრამ რადგან დიდგვაროვანი თავადიშვილები ერთმანეთს გამეფების ნებას არ აძლევენ, ქართლის ტახტი უფრო მე შემეფერება, ვიდრე არაქართლელს, ქვეყნისმრბველს ირაკლისო. მამაჩემმა უპასუხა: თუ ცოცხალი გადავრჩი, მე ვიცი როგორ გაეუსწორდები ჩემს მტერსო. ტახტის მამიებელმა უგუნურება გამოიჩინა და ერთს თავის ნათესავ ახალგაზრდა კაცს სიხარულით უთხრა, რომ ამილახვარმა დაბმარების აღმოჩენა აღმოთქვა გაჯანსაღებისთანავეო; ამ ახალგაზრდა კაცმა კი გავონილი თავის მსახურს გადასცა, ამ უკანასკნელის ცოლი ერეკლეს სასახლეში ცხოვრობდა როგორც მისი პაწია ვაჟის ძიძა; ცოლმა ქმარს ურჩია, ყოველივე მეფეს აცნობეო; მან მართლაც შეატყობინა ერეკლე მეფეს, დიმიტრი ამილახვარი გამომრთელებას უცდის, რათა თქვენ წინააღმდეგ შური იძიოს და თქვენს ბიძას ხელი შეუწყოს გამეფებაშიო.

ერეკლე მეფე დიდად ნასიამოვნები დარჩა ამ ცნობით, დამბეზღებელს მახარობელი ანუ ევანგელისტი უწოდა და თავის თანავანმზრახველთან ანტონ კათალიკოსთან წაიყვანა, პატრიარქად სახელწოდებულთან, რომელმაც იმ კაცს უთხრა: კურთხეულ არის მუცელი, რომელმაც შენ გზობაო.

აქედან თქვენ, ბატონო მსმენელნო, ადვილად შეგიძლიან გაიგოთ, რა ძლიერ უნდა სდომოდათ ჩვენი დარბევა, რომ თვით მეფემ დამბეზღებელს ევანგელისტი უწოდა; ხოლო პატრიარქმა თავისი ხარისხი დაიფიქსა, იგი ქრისტეს შეადარა და დიდად დასაძრახისი სიტყვები წარმოთქვა. იმ კაცს აზნაურობა უბოძეს და უხვად დაასაჩუქრეს; ხოლო რა მოუვიდა შემდეგ ამ ახლად მოვლენილ ევანგელისტს, ამის შესახებ ქვემოთ გვექნება ლაპარაკი.

ერეკლე, რომელიც ყოველთვის მზად იყო ჩვენ დასარბევად, დაუყოვნებლივ ჯერ თავის ბიძას დაესხა თავს და მცველი მიუყენა მას, შემდეგ თავისი ბიძაშვილი (დედის მხრით) დააპატიმრა; მათი დაპატიმრება ადვილი იყო, რადგან არავითარი ძალა არ გააჩნდათ წინააღმდეგობის გასაწევად; მოემზადენ იმ ღამითვე ჩვენც დაგვსხმოდენ თავს და ვერაგობით თუ ძალით შევეპყარით, როგორც ეტყობოდათ მაინც ეწინოდათ უმწერო და სიკვდილის პირს მიმდგარი ადამიანისა.

ერთხელ ღამით ჩვენსას ხუთი თავადიშვილი მოვიდა მხედრებით: ჩვენ ის იყო ვივახშმეთ და სამივე ძმა დასაძინებლად წავედით, ხოლო მამა მის ოთახში დავტოვეთ; ახლად მოსულნი ჯერ წყნარად შემოსულ იყვნენ, მამაჩემს ჰკონებოდა, ჩვეულებრივი სტუმრები არიანო და ბრძანება გაეცა მათთვის ვახშამი მიეტანათ. მათ ეთქვათ, ჩვენ ვახშამი არ გვინდა, მეფის ბრძანებით თქვენთან საქმე გვაქვს მოსაგვარებელიო, შემდეგ ეკითხათ, სად არიან თქვენი ბავშვებიო. მამას ეთქვა დასაძინებლად წავიდნო. მაშინ ახლადმოსულებმა თავიანთ მხედრობას უბრძანეს ალყა შემოეგრტყათ ჩვენი სახლისთვის, ხოლო თვით ისინი ჩვენი ოთახებისკენ წამოვიდნენ ჩვენ შესაპყრობად.

მაგრამ მათ მოსვლამდე ჩვენთან ჩემი აღმზრდელი შემოიჭრა და მითხრა, არ შეშინდეთ, მეფის გამოგზავნილი თავადიშვილები და მხედრობა მოვიდნენ, მათ ალყა შემოარტყეს ჩვენს სახლსო; ამის გავონებაზე ერთ ჩემს ძმას უნ-

ლოდა თავლაში შევარდნილიყო, ცხენზე შემჯდარიყო და გაქცულიყო. მაგრამ მე ვაგამხნევე, დაიცა, ჯერ ვავიგოთ რა სურთ ჩვენგან მეთქი; რაოდენიმე წუთის შემდეგ ის თავადები ჩვენთან შემოვიდნენ, მოგვიალერსს დასწავლეს და გაგვიმპარეს, ნურაფრის გეშინიათო; მაშინვე მამაჩემის ოთახში შევედი, უფროსი ძმა მას გვერდით დაუჯდა, ხოლო ჩვენ, უმცროსები ფეხზე დავდექით. მაშინ ახლადმოსულებმა მამაჩემს აცნობეს, თქვენი შეპყრობა ნაბრძანებიაო. ამაზე მამაჩემმა უპასუხა, დიდიხანია დასწულელებული ვარ, ადვილია ჩემი შეპყრობაო.

ამის შემდეგ შეუდგენ ჩვენი ქონების ჩაბარებას, და, უწინარეს ყოვლისა, კედლიდან მდიდრულად მორთული თოფიარალი ჩამოიღეს; ცნობილია, რომ აზიელების და განსაკუთრებით ქართველების სიმდიდრე თოფიარალსა, საშკაულსა და ცხენებში მდგომარეობს. ჩვენ თვალწინ დაიწყეს ამ თოფიარალის მორგება: საქართველოში იმთავითვე წესია, რომ როცა ვინმეს აპატიმრებენ, ტანისამოსი, თოფიარალი და ცხენი იმას ეძლევა, ვისაც დაპატიმრება ჰქონდა დაეალეებულო, ხოლო დანარჩენი ქონება მეფეს მიაქვს. ამ უდიერმა კტევამ ჩემდა სამწუხაროდ ჩემში ისეთი ვაჟაკობა გააღვივა, რომელიც შეუღლებელია მცირეწლოვანთათვის; მე ძმებს მივუბრუნდი და ვუთხარი, ნუთუ უმჯობესი არაა დავიხოცოთ, ვიდრე ასეთი შერცხვენა ავიტანოთ მეთქი; მაშინვე ხელი ვიტაცე ხანჯალს, რომელიც ზედ მეკიდა, როცა იმ თავადიშვილებმა ჩემი სასოწარკვეთილი გამბედაობა დაინახეს, მოფერება და დაშოშმინება დამიწყეს. მითხრეს, ნუ თუ თქვენ გგონიათ, რომ ეს თოფიარალი ჩვენთვის მიგვაქვსო; მხოლოდ აფწერთ მეფის ბრძანებით, ჯერ არაფერს დავუფლებივართო; შეიძლება ყოველივე უკან დაგიბრუნონო. მამაჩემმაც დამიყვირა: — ნუ თუ მარტო შენ აპირებ წინააღმდეგობის გაწევასო. ამის შემდეგ მე დავმშვიდდი. მაგრამ ფართულად მეფეს კაცი გაუგზავნეს და აცნობეს, რომ მე ვღელავდი და წინააღმდეგობას ვეწეოდი, რომ ჩემი სითამამე ალბათ ჩვენი შეიარაღებული ყმების მოშველების იმედით იყო გამოწვეული; მეფეს ეკითხებოდნენ, როგორ მოვიქცეთო. მეფეს ერთი თავადისა და ერთი აზნაურისთვის ებრძანებია დაუყონებლივ აქ მომგვარეთო. ჩემთვის სასიამოვნო არ იყო ამ მოთხოვნის შესრულება, მაგრამ იმ თავადიშვილებმა დამარწმუნეს, გულდამშვიდებით შეგიძლია წახვიდე, მხოლოდ ხანჯალი აქ უნდა დატოვო, თორემ მეფე გაწყურებო. მე ხანჯალი ჩემი ხელით მოვიხსენი, და მათ მივეუგდე და ვუთხარი, თქვენ მეფის გულისწყრომა კი არა, ჩემი ხანჯლის დაპატრონება გაფიქრებთ მეთქი. მართლაც ასე იყო, ვინაიდან იმ თავადიშვილებს მაშინვე ჩხუბი მოუვიდათ ჩემი ხანჯლის გულისთვის; მაგრამ იგი ჩემს წასაყვანად მოსულს ერგო. ამის დამნახველს გულიც მომდიოდა და მეცინებოდა კიდევ მათი სიხარბის გამო. შემდეგ მეფესთან წამიყვანეს, გზაზე მამშვიდებდნენ, ნურაფრის გეშინიაო.

ღარბაზში შესვლისთანავე მეფეს მივეცი სალამი ჩვეულებისამებრ. მან ყვირილი დამიწყო და ბრძანა, რომ ჩემთვის ხელები შეეკრათ. მაშინვე ხელები შემიკრეს ჩემივე სარტყელით, ტოლომა გამხადეს და იქვე მეფეს თანადასწრებით ვილაცას ვადასცეს, რაიცა წინათ არასოდეს არ მომხდარა საქართველოში, მხოლოდ მეფე ერეკლეს დროს ხდებოდა: მაგრამ ანდაზისა არ იყოს, როგორაც ვრი, ისეთი ბერიო.

ამის შემდეგ მეფემ დაკითხვა დამიწყო მრისხანე, მბეცური სახით (უნდა ითქვას, რომ მისი სახე არც მზიარულობის დროსაა მაინც და მაინც სასიამოვნო), რათა შიშით მეტი მეთქვა. — შენი ძმა მამაკაცობას მწყობრად იყავო და ამიტომ წაეართვი ჩემი და; მაგრამ თქვენ რატომ გინდობდნენ ჩემი დასუბვა მთელი ჩემი ოჯახითურთ?

გეფიცებით, ბატონო მსმენელებო, რომ არა თუ არ შემშინებია, სრულიად თავი დამავიწყდა და გაბედულად ვუპასუხე, ეს მართალი არაა, ჩემი ძმა სრულქმნილი მამაკაცია და არც თქვენი სიკვდილი სდომებია ვისმეს მეთქი. — მაშ რას მიპირებდით, თუ არ მოკვლასო. — თვით გაიგებდით, რაც გვინდოდა, მაგრამ არ დავგვაცადეთ, ახლ კი ძალა თქვენს ხელთაა და რაც გსურთ იმას გვიზამთ მეთქი. თქვენი ტახტიდან ჩამოგდება მოუკვლელადაც შეგვეძლო, თუ მამაჩემი ჯანმრთელად ყოფილიყო და ეს მოესურვებია, თვით თქვენ კარგად ვახსოვთ როგორ გეპყრობოდნენ წინათ მამაჩემი და ბიძაჩემი მეთქი. მაგრამ მოფერებითა და ვერაგობით ხელში ჩაივდნენ პატიოსანი ადამიანები, რაიცა შეფეს არ ეკადრება მეთქი.

ამ ჩემმა უშიშარმა პასუხმა ისე გააადფთრა, რომ იქვე უნდოდა ჩემი შოკვლა, მაგრამ იქ მყოფმა მხედრებმა ამის ნება არ მისცეს, შეუძლებელია უწლოვანი კაცის ასე დასჯა, თვით არ ესმის რას ლაპარაკობსო. მეფემ უპასუხა, ძნელია ასეთი თავზედი ქაბუკის გამონახეაო. ამის შემდეგ მომთხოვა, წერილობით დადასტურე, რომ მამაშენს ჩემი მოკვლა და ჩემი ოჯახის ამოწყვეტა უნდოდაო. ამაზე გადაჭრით უარი ვუთხარი, ეს მართალი არ არის მეთქი. ბევრი მაწვალეს და თვითაც გაწვალდნენ იმ დამეს, მოფერებასაც მიმართეს და დაშინებასაც, მაგრამ ვერ მიიღეს რაც სურდათ და მცველები მომიჩინეს. სანამ მეფე ვახშმოზდა, იქვე დამსვენეს ტალანში, მაგრამ მას ყელზე ლუქმა ადგებოდა, რადგან ჩვენი სისხლის წყურვილი სტანჯავდა. აქ რამდენიმე კაცი მომიგზავნა, მათ აღერსიანად მითხრეს, ცუდს არაფერს გიქმნენ, მხოლოდ ხელი მოაწერე, რომ მამაშენს მეფის მოკვლა ჰქონდა განზრახულიო. მათ არაფერს ვუპასუხებდი, ტალანში ვიჯექი და სიცივისგან ვკანკალებდი, ვინაიდან ზამთარი იყო, ჩემი ტოლომა უკვე სხვას ჰქონდა წამოსხმული, მე კი მარტო ქუბა მეცვა და წელ-შეხსნილი ვიყავი; ხელები, როგორც ვთქვი, ჩემივე სარტყლით მქონდა შეკრული. ერთი ახალგაზრდა აზნაური, რომელიც მე ძლიერ მიყვარდა ბედნიერ დღეებში, ჩემთან მოვიდა და როცა ასეთ მდგომარეობაში დამინახა, თავისი ნაბადი მოიხსნა და მომახურა. სულით და გულით სწუხდა ჩემთან ერთად და არ მომშორებია, სანამ იქ ვიჯექი. ხოლო, როცა მეფის ბრძანებით სახლიდან წაყვანა დამიპირეს, მე მას გამოვეშვიდობე და ვუთხარი: წაილე, ძმაო, შენი ნაბადი, რათა იგიც სხვას არ ჩაუვარდეს ხელში მეთქი.

ჩემმა ზედამხედველებმა თავის ბინაზე წამიყვანეს, ვახშმად დასხდნენ და მეც მიმიპატივეს. მე ვუპასუხე, ახლა ძილის დროა და არა ვახშმობის მეთქი. ვახშმის შემდეგ ხელფები შემიკრეს, მცველი მომიყენეს და დასაძინებლად დაწვეს; თქვენ მიხედვით რა მშვიდად გავატარებდი იმ დამეს. მაგრამ იმდენათ ჩემს თავზე არ ვფიქრობდი, რამდენადაც მამასა და ძმებზე, რომელთა შესახებ არაფერი არ ვიცოდი.

მეორე დღეს დილით რკინის ბორკილები მოიტანეს და ფეხებსა და ცალ ხელზე დამადვეს, ისე რომ მხოლოდ მარცხენა ხელი დამრჩა თავისუფალი. ამის 10. „მნათობი“, № 8.

შემდეგ მოვიდენ მეფის მიერ გამოგზავნილი თავადიშვილები და ხან კლერიკითა და ხან მღვდართა ხელახლა ხელწერილი მომთხოვეს; მაგრამ ვერაფერი მიიღეს და ისევ მეფესთან დაბრუნდენ; მას ებრძანა, აქ მომიყვანეთო; ჭურჭელ-ქმს-ნეს და წამიყვანეს; გზაზე შემოსხენებული ახლადმოვლენილი მისაძინებელი შემხვდა, მას ქუჩა-ქუჩა ატარებდენ და გამვლელ-გამომვლელ კეთილშობილთ აიძულებდენ დაესაჩუქრებიათ. მინდოდა თვალი მომეკრა, ვინაიდან არასოდეს წინათ არ მენახა და ვერ ვიცნობდი, მაგრამ გარშემორტყმული იყო ხალხით და ვერ დავინახე.

ამგვარად მიმიყვანეს მეფესთან, იქვე რკინის მარწუხები და მავთულები მოზიდეს ჩემს დასაშინებლად, ხოლო მე მათ შუა დამაყენეს. ამ სამარცხვინო სანახაობის დანახვაზე მრავალი სეფე-ქალი ატირდა ჩემი სიბრალულით; როცა მეფემ მის წინაშე დამდგარი დამინახა, თვითონაც თავისი ადგილიდან წამოდგა, შემზარავი სახით მომიახლოვდა და საშინელი ხმით დამიყვირა: — მამაშენსა და თქვენს აზნაურებს ჩემი მოსპობა უნდოდათ, შენ კი არ გასურს ეს აღიარო! მე კუპასუხე, რაც ვიცოდი ყოველივე გაცნობეთ, ხოლო რაც არ ვიცი, რა უნდა ვაღიარო მეთქი. ამ პასუხით გააფთრებულმა მან ბრძანა გავეშიშველებიე, ხელში მავთული აიღო, სხვებსაც თითო მავთული მისცა და დამიწყო ტიტველ ტანზე ცემა. თუმცა ჩემი სხეული არ იყო შეჩვეული ასეთ მოპყრობას, მაგრამ რადგან თვით მეფის ხელები დაბერენ, არც ტკივილი უნდა მეგრძნო და არც ცრემლები დამეღვრა. შევებდე და მოვახსენე, თავს ამაოდ იწუხებთ, ჩემი ვალდებულებაა დავემორჩილოთ, მაგრამ თქმით ვერაფერს გეტყვით მეთქი. ამის გაგონებაზე მეფე კიდევ უფრო გაწყრა, მავთული გადააგდო და მარწუხი აიღო, რათა ჩემი სხეული დაეწყლულებია. როცა ეს მეფისთვის შეუფერებელი ქცევა დაეინახე, შევევედრე: მეც შემიბრალეთ და თქვენ თავსაც ეციოთ პატივი, სრულიადაც ამდენი ტანჯვა არაა საჭირო სიმათლის გასარცხველად მეთქი; თქვენს ბიძას წამიყენეთ პირისპირ, ყველაფერი გამოამტკიცებდა თუ ის აღიარებს, რომ ჩვენ ერთმანეთისთვის რაიმე გვიოტქვამს ჩვენი ოჯახის ბოროტ განზრახვაზე თქვენს წინააღმდეგ მეთქი.

ამ სიტყვების გაგონებისთანავე შერცხვა, მარწუხი გაადაგდო და თავის უფროს ვაჟს გიორგის¹ უბრძანა, თავად პატასთან წაიყვანე და ორივეს ერთად გამოჰკითხე, რა ლაპარაკი ჰქონდათ ერთმანეთში ჩემი მოკვლის შესახებო. ამრიგათ გამგზავნეს პატასთან, მაგრამ გიორგი ბატონიშვილი არ გამოძევა, რადგან ამ საქმეში ჩარევა არ სურდა; ამიტომ იგივე თავადიშვილები გამყენენ. როგორც კი პატასთან შემიყვანეს, არავის ლაპარაკი არ დავაჯალე, მაშინვე ვკითხე, როდის იყო რომ ან თქვენ ჩვენთან, ან ჩვენ თქვენთან მეფის მკვლელობაზე გვეოტქვას რამე მეთქი. მან მიპასუხა, ერთი ღმერთია მოწამე, რომ არც თქვენ, არც მე არაფერი გვიოტქვამს მის მკვლელობაზეო. თუ ეს მდომებოდა, ხშირად მქონდა ამის შემთხვევა, როცა ღამე ერთად ვაგვიოთეგია კარავშიო. მაგრამ ასეთი აზრი თავში არ მომსვლია, არც თქვენ არაფერი გვიოტქვამთ ამის

¹ ეს გიორგი მუდამ ეუბნებოდა თავის მამას, ღმერთის და კაცის კანონი დაარღვეო და უსამართლოდ იტყვი, ამიტომ ყოველთვის უნდა გეშინოდეს, ხოლო შენი სიკვდილის შემდეგ არა თუ ტახტი არ შეგვრჩება, შეიძლება თავშესაფარიც ვერ ვიპოვნოთო. ეს ბატონიშვილი ბევრს სცდილობდა, რომ ჩემთვის ხელი არ ეხლოთ, მაგრამ მისი მამა მას არა თუ არ უჯერებს, სიძულვილითაც ეპყრობა მისი სათნო ხასიათისთვის.

შგავესი, გარდა იმისა, რომ თქვენი მამა ამბობდა, თუ გავჯანსაღდი, შერისვიძიებ შურაქცხყოფისთვის, რომელიც მან მომაყენაო. ამაზე ჩემმა კრანძვლებელმა თავადიშვილებმა უთხრეს: ეს არაა სწორი, გუშინ სულ სხეფს ამბობდით; თავადმა პაატამ უბასუხა: გუშინაც და ყოველთვის ამას ვიმეორებდი, ხოლო თუ ცოტა რამ ვალიარე, მხოლოდ იმიტომ რომ ორი დღე და დამეა მტანჯავთო.

ამ საუბრის შემდეგ ხელახლა წინანდელ ბინაზე წამიყვანეს და მცველები მომიყენეს; კითხვით კი არაფერს მეკითხებოდენ; მეფეს მოახსენეს, ვერაფერი აღმოვეჩინეთ ისეთი, რომ ამილახერების სიკვდილით დასჯა ვაამართლოსო. პატიმრობაში ორი კვირა ვავატარე, ამ ხნის განმავლობაში დახოცეს მეფის ბიძა და ბიძაშვილი, ხოლო თავადი თავთაქიშვილი, ოთხმოცი წლის მოხუცი, რომელმაც სთქვა, მივივრს, როგორ დაივიწყეს ქართველებმა თავიანთი უფლება და პატივმოყვარეობა და დღემდე ამ გამეფებულ ავაზაკს არ აძევენბერო, დასწვეს; ამ უკანასკნელის ვაეს ხელი მოსჭრეს და თვალები დასთხარეს; მოჰკლეს აგრეთვე ერთი ჩვენი აზნაური, რომელმაც პირველად ჩვენება მისცა მათი მოთხოვნისამებრ, ხოლო შემდეგ აღიარა, უსამართლოდ ვილაპარაკე ძალდატანების გამოო. ამავე დროს მამაჩემი, როგორც წარჩინებული პირი, ქართული ადათის მიხედვით სასახლეში იმყოფებოდა საპატიო პატიმრად, მაგრამ მე არ ვიცოდი რა მოუვიდა მას; მხოლოდ ყოველთვის მარწმუნებდენ, ცოცხალიაო.

როცა ვისი დახოცვაც სურდათ, დახოცეს, მღვდელი მომიგზავნეს აღსარების სათქმელად: მარწმუნებდენ უნც მოგკლავნო. უნდოდათ ამ გზით მაინც გამოვტეხილიყავი, მაგრამ არაფერი ვიცოდი, რაში უნდა გამოვტეხილიყავი. ამის შემდეგ, მეფის ბრძანებით, ერთი ვაჟრის ბინაზე გადამიყვანეს, სადაც ჩქარა ეჭიმი შემოვიდა დიდი სამართებლით აღჭურვილი: მე კიდევ არ მესმოდა რას მიპირებდენ. გამომიქბადეს, მარცხენა ფეხზე დიდი ძარღვი უნდა გადაგიქრათ და ამასთანვე სახეც უნდა დაგიმაზინჯოთო. ტალანში დამსვეს და ყოველივე დაპირებული შემისრულეს. ჩემი მასპინძელი ვაჟარი ატირებულიყო და იმ თავადებისთვის ეთხოვა, ჩემს სახლში ნუ დაღვრით ამ ქაბუკის სისხლსო; ხოლო ამათ ებასუხათ, ყოველივე ვათავებულია, ახლა რაღას გვთხოვო; ჩემს მასპინძელს ვერაფერი გავგო, რადგან მე დაყვირებაც ვერ მოვასწარი, გული წამივიდა. ჩემთან ერთად ერთს ჩემ თანმხლებ თავადიშვილსაც წასელოდა გული, სხვებიც თურმე გულისტყვივლით ამბობდნენ, ასე წვალებას ისევ ის სჯობდა, მოგვეკლაო. ამ ტანჯვის დროს ხელები შეკრული მქონდა, ვათავების შემდეგ შემიხსნეს, მხოლოდ პირი შარფით შემიხვიეს, ხოლო ფეხი წინდით. ყველას ეგონა, რომ მოვეკვდებოდი, ხოლო თუ ვიცოცხლებდი, სიარულს ვეღარ შევძლებდი. როცა ეს მტარვალობა დასრულდა, ჩემთვის საგანგებოდ განმზადებულ ლოჯინში ჩამაწვინეს და მეფესთან წავიდენ მოსახსენებლად.

რამდენიმე საათის განმავლობაში თითქოს უგრძობლად ვეგდებ, ჩემს საწოლთან ვაჟრის ცოლი იჯდა და რაღაცას მეკითხებოდა, მაგრამ თვალეზბახუქული ვიყავი და არაფერს ვბასუხებდი, იმიტომ კი არა, რომ გულწასული ვყოფილიყავი, არამედ იმიტომ, რომ ეს ქვეყანა ჩემთვის საზარელი გახდა. ცოტა ხნის შემდეგ ჩვენი სახლიდან, რომელიც ტფილისში გვქონდა, ორმა ახალგაზრდა ქალმა მოირბინა ტირილით, მე ჩემი მღვომარეობა დამავიწყდა და მათ მამისა და ძმების ამბავის გამოკითხვა დაეუწყე. მითხრეს, ისინი ყველანი ცოცხლები არიანო. ამის შემდეგ სამი კაცი მოვიდა, მათ შორის ჩემი აღმზრდელი,

მხოლოდ ისინი დაეტოვებიათ მამაჩემისთვის სამსახურის გასაწყველად; იმათაც დამიდასტურეს მამაშენი ცოცხალიაო, შემდეგ მწარედ იტირეს და მამაჩემთან წავიდენ ამბავის საუწყებლად.

ბოლოს მწარე ქვითინით ჩემთან მოიბრინა ჩემმა იოანემ, რომელსაც ცოცხალი ვა გამიშვითო და გამოეშვათ, ვინაიდან მას ისე სასტიკად არ დარაჯობდენ. მაშინ უკვე ყოველივე მოთავებულნი იყო და ჩვენი სამკვიდროცა და ციხეებიც მათს ხელში იყო: იმ ღამეს, როცა ჩვენ თავს დაგვესხენ, საამილახვროში ჯარი გაგზავნეს და ყოველივეს დაეუფლენ; ჩემი ძმა ჩემთან დარჩა და მის ხელეებს ისე შევეჩვიე, რომ მის ვარდა არავის შეეძლო ჩემი ჭრილობების შეხვევა; ექიმს კი ჩემთან არ უშვებდენ. პირველ დღეს სიკვდილის პირას ვიყავი და მართლაც ჩემი ჭრილობები სასიკვდილო იყო. მაგრამ ღმერთმა ცოცხალი, ან უკეთ ვთქვათ, ცოცხალ-მკვდარი დამტოვა.

მეორე დღეს ერეკლე მეფემ ერთი კაპუტინელი პატერი გამომიგზავნა, რომელიც დახელოვნებული იყო ექიმობაში. მაგრამ გამომიგზავნა არა ჩემს მოსარჩენად, არამედ იმის გასაგებად, კარგად მქონდა გადაჭრილი ფეხის ძარღვი თუ არა. ამ პატერმა ფეხი გამისინჯა, ძარღვების მდგომარეობა შეამოწმა და მეფეს შეატყობინა, არავითარი იმედი არ არის, რომ იცოცხლოს, ვინაიდან ფეხებში არც ერთი ძარღვი არ დაუტოვებიათ ვადაუჭრელიო. და დაამშვიდა, მეფის მკაცრი გული, რომელიც ღვთის ხელში უნდა იყოს, მაშინ კი არ ვიცო, ვის ხელში იყო. ამრიგად მე უმკურნალოდ დამტოვეს.

ამის შემდეგ ერთმა ჩვენმა მსახურმა, სახელად თამაზმა, გამონახა ვიღაც დედაბერი, რომელიც საოცრად ჰკურნავდა უბრალო წამლებით; ორმოცი დღის განმავლობაში ისე გამაჯანსაღა, რომ ფეხზე დადგომა შეეძლო; მაგრამ ეს წამლობა ფარულად ხდებოდა ჩემი მეგობრების ოჯახში, სადაც დიდი მზრუნველობით შეპყრობოდენ. ნახევარი წლის შემდეგ ირაკლიმ ვაიგო ჩემი გამომრთელების ამბავი, ჩემი მასპინძელი მიიწვია და ჰკითხა, მართლა დადის თუ არაო? მას თავდაპირველად არ უნდოდა გამოტყუებულიყო, მაგრამ დაშინდა და უთხრა, დადის ისევე, როგორც წინათ დადობოდაო. მეფეს ეს ამბავი დიდად ეწყინა. მაგრამ მტარვალობასაც საზღვარი აქვს და ის კაცი შინ გამოისტუმრა უვნებლად.

არ გასულა დიდი ხანი და მე და ჩემი ძმები მამაჩემთან მივიყვანეს, მცველები მოვიყვანეს და ხუთი წელიწადი პატიმრობაში გავატარებინეს. ამ ხნის განმავლობაში ბევრი მწუხარება განვიცადეთ. აქ ზედმეტად მიმანია ყოველივეს გახსენება. ხუთი წლის შემდეგ მე შემთხვევა მომეცა განვთავისუფლებულიყავი ამ ტყვეობისგან; ქალაქებში შავი ჭირი გაჩნდა და ვისაც შეეძლო სოფლად გაიხიზნა. ჩვენ კი ტფილისში დაგვტოვეს, ვინძლო ჭირმა დახოცოსო, მაგრამ ღმერთმა გვიხსნა და ყველანი გადავრჩით.

ერთ დღეს მე და ჩემი ძმა იოანე ეფისკოპოსთან ვიყავით სტუმრად, ჩვენი ბინის მახლობლად, და ესაუბრობდით, რომ მოულოდნელად დიდი სროლის ხმა შემოგვესმა. ჩვენმა მასპინძელმა მსახური გაგზავნა ამბის გასაგებად. როცა მსახური დაბრუნდა, გვიამბო, თქვენი დამბეზლებელი ახლად მოვლენილი ევანგელისტის სახლისთვის ცეცხლი წაუკიდათ, მთელი ქალაქის მცხოვრებთ იქ მოუყრიათ თავი და თოფის სროლა აუტეხნიათო. საქმე ისაა, რომ შავი ჭირი პირველად იმ სახლში გაჩენილიყო, ქართველებს კი საუკეთესო ღონისძიებად ამ

სენის გავრცელების წინააღმდეგ ცეცხლის წაყიდება და თოფის სროლა მიანიშნავს. ამ სიტყვების გავონებისთანავე ეფისკოპოსმა ხელები აღაპყრო და მადლობა შესწირა ზეციერ მსაჯულს.

როცა გავიგეთ, რომ წმინდა ევანგელისტს ასეთი არაჩვეულებრივი ამბავი შეემთხვავა, დიდად გავოცდით და ვთქვით, ნუ თუ ღვთის აღამიანებსაც ემართებათ ასეთი უბედურება თქო. შემდეგ გვიამბეს, რომ იგი ქალაქიდან გააძევეს და მინდორში დაილტვა მთელი თავისი ოჯახითო. შემდეგ იმასაც ამბობდნენ, რომ მიწამ არ მიიღო მისი განუხრწნელი გვამი, სანამ თავი არ მოსჭრეს და პატოსან ადგილს არ დასდესო; ესეც გასაკვირლად გვეჩვენა, რომ ასეთი უდიერი ხმა ვრცელდებოდა ესოდენ სახელოვან კაცზე.

რადგან მთელ ქალაქს შავი ჭირი მოედო და ყველანი გაიხიზნენ, ჩემს ძმას იოანეს წინადადება მიეცეო, ჩვენც გავიღებთ მეთქი. მაგრამ მამას არაფერი გავუშვილეთ, რადგან ვიცოდით, არ გავვიშვებდა. დაუფარავად მივედით ქალაქის კარიბჭესთან, სადაც წინააღმდეგობა ვერ გავვიწიეს და გავვიშვეს; მაგრამ მაშინვე ქალაქის მოურავს შეატყობინეს. მას მტკიცედ ჰქონდა ნაბრძანები ჩვენი ოჯახის წევრი არავინ გავშვა ქალაქიდან, ეს ბრძანება განსაკუთრებით მე და მამაჩემს შეგვებოდა; რაც შეეხება ჩემს ძმას, მას ისე მკაცრად არ ეპყრობოდნენ, და ჩვენი დარბევის შემდეგ იგი ერთხელ უკვე იყო იმერეთში. მოურავმა მღვეარი გამოგვიყენა და უკან დაგვებრუნა. დაბრუნებისთანავე მამაჩემთან მოვედით, მაგრამ მას არაფერი გაუგია ამ ამბის შესახებ.

მეორე დღეს ჩემი ძმა იოანე ხელახლა გავემგზავრა; მას ცხენიც ჰყავდა და შეიარაღებულად იყო და არც აკრძალული ჰქონდა ქალაქიდან გასვლა. მე მას ვუთხარი, როგორც კი ტფილისს თავს დაეაღწევ, დაუყოვნებლივ უცხო ქვეყნებში გადაიხიზნები, რათა ვინმე მაინც გადარჩეს იმ ბოროტ აღამიანებს, რომელნიც ყოველთვის ჩვენს ამოგდებას ფიქრობენ მეთქი.

თვით ერეკლემ ჩვენი დარბევის შემდეგ ერთხელ ორი კარისკაცი გამოგვიგზავნა, მამაჩემს შემოუთვალა: ჩვენს შორის ხიდი ჩატყდა, შეუძლებელია მისი ხელახლა გადგება; თუნდაც ჩვენ მოხუცნი შევრიგდეთ კიდევო, ჩვენი შვილები ერთმანეთის წინააღმდეგ შურს იძიებენო; ამიტომ გირჩევთ, რომელიმე უცხო ქვეყანაში გადაიხიზნოთ ჩემს ხარჯზეო.

მამაჩემი კარგად იცნობდა მის ორპირობას, დარწმუნებული იყო რაღაც მიზეზს ეძებს ჩემს საბოლოოდ დასაღუბავადო და მოციქულებს უპასუხა, თუ არჩევის უფლება შეძლება, მე არსად არ მსურს ცხოვრება ჩემი სამშობლოს გარეთ, ხოლო თუ ძალით მაგდებს, სადაც მას სურს, იქ წავალო. მაგრამ სწორეთ მისი წინადადება ამტკიცებს, რომ იგი თვითმპყრობელი არაა თავის სამეფოში და რამდენიმედ შეზღუდულია როგორც მსაჯულიც, ვინაიდან მისჯილი კაცისა არ უნდა ეშინოდეს, თუ იგი კანონიერადაა გასამართლებულიო.

ამ პასუხის მიღების შემდეგ ირაკლიმ ხელახლა შემოუთვალა, რაკი არ მიდისარ, ჩემი ბრალი არ იყოს, თუ ვინმემ მოგკლა არევედარევის დროს, როცა სპარსეთიდან რაიმე მიზეზის გამო ჯარი შემოდისო (მეფე ერეკლეს ყოველივე საფრთხე ელის სპარსეთიდან). ამის საპასუხოდ მამამ შეუთვალა, ჩვენი ვრიდან მე არავითარ საფრთხეს არ ველი, აქ თქვენს მეტს ჩემთან არავის არავითარი საქმე არა აქვს, რაც შეეხება სპარსელებს, ახალი ამბავი არაა, რომ ისინი ხარკს ახზობლობენ თავიანთი კანონებისა და აღათის ძალითო.

ჩემი ძმის იოანეს წასვლის შემდეგ მეც ვიპოვე შემთხვევა ტფილისიდან გავსულიყავი, ისე რომ არც მამაჩემისთვის მითქვამს, არც ჩემი უფროსი ძმისა-გიორგისთვის, რომელნიც წინათ არ მირჩევდენ წასვლას, რადგან ამჟამად არ ქონდათ, რომ ცოცხალი ვადავრჩებოდი; ორმაგი საფრთხე მელაპარაკებოდა, რადგან ცოცხლების მხრით, რომელნიც მუდამ თარეშობდენ გზაზე, ხოლო მეორეც ქართველების მხრით, რომელთაც ჩემი დალუპვა შეეძლოთ ირაკლის საამებლად. მაგრამ ამ ხიფათის მიუხედავად მაინც გადავწყვიტე ტფილისიდან გავსულიყავი და ჩემი განზრახვა გავუღწეე მხოლოდ ერთ ახალგაზრდა აზნაურს, სახელდობენ იამინეს, რომელიც იმჟამად მამაჩემს ემსახურებოდა. მივეცი ჩემი ნაბადი, ორი პური და ყველის ნაჭერი, რაცა მთელ ჩემს საგზალს შეადგენდა და ვუბრძანე, ქალაქს გარეთ დამიკადე ადვილად დასანახავ ადგილას მეთქი. მწუხრის ზარები დარგვეს, როცა ქალაქის კარიბჭესთან მივედი. მცველებს აზრათაც არ მოსვლიათ, რომ ასე გვიან შორ გზას გავუღებოდი. ლაპარაკი ჩამოვაგდე შევჭირზე, რომელიც ქალაქში მძვინვარებდა. — ჩვენი ცოდვების დასასჯელად ესეც ცოტააო, მიპასუხეს. სხვათა შორის ვიკითხე, კიდევ მუშაობს თუ არა ქურქლეულობის ქარხანა, რომელიც ქალაქს გარეთაა, ცოტა რამ მინდა ვიყიდო მეთქი. მიპასუხეს, იქ მუშაობა არ შეწყვეტილა, ყველაფერის შოვნა შეიძლებაო. ამის შემდეგ ქარხნისკენ გავსწიე, მაგრამ იქვე ბენიამინესკენ გადავუხვიე, რომელიც შორაბლო მიცდიდა; ნაბადი, პურები და საგზაო ფეხსაცმელი გამოვართვი, პურები დავჭერი და ჯიბეში ჩავიდე, ბენიამინეს გამოვეთხოვე ტირილით და ვთხოვე, მამაჩემი არ მიატოვო მეთქი. იგი ქალაქში შებრუნდა, მე კი ჩემს გზას გავუღდექი. ცოტა ხნის შემდეგ მარცხნივ გადავუხვიე, რათა დაბნელებამდე მთას ამოვფარებოდი და არაეის შევეშინე: შავი ჭირის შიშით ქალაქიდან გახიზნული მცხოვრებლები ახლო-მახლო ცხოვრობდენ კარვებში. როცა მახლობელი გორაკი გადავიარე, ვილაც კაცი დავინახე, პირუტყვს მწყვდოდა. მიცნო, ვინც ვიყავი, დამიწყო გამოკითხვა, რად გაისარჯე და აქ რათ მოხველიო. მე ვუპასუხე, ქალაქში შავი ჭირი მძვინვარებს, პური გაძვირდა, ხოლო რადგან ჩვენ, როგორც იცი, მოსამსახურე ცოტა დავგრჩა, იძულებული ვაგზბდით ვამოვსულიყავი ქალაქიდან, აქ ჩემს მსახურს უნდა დავუცადო, მას წისქვილზე პური მიაქვს, შეშინია არავინ წაართვას მეთქი. ჩემმა მოსაუბრემ ცრემლები ვერ შეიკაფა, თავისი უბედურება გაასხენდა; ცოლ-შვილი დაზოცოდა შავი ჭირით, აღარაფერი აღარ შერჩენოდა გარდა პირუტყვისა და თავის ღლებს ამ მინდორში ატარებდა უტოლამხანაგოდ.

ამ ცხარე ცრემლებით მტირალმა და საბრალო შესახედობის ადამიანმა, რომელიც ჩემი ამხანაგი იყო უბედურებაში, მეც გული ამიჩუყა და მეც ტირილით გამოვეთხოვე მას. თუმცა გზაზე ბევრი ადამიანი შემხვდა, მაგრამ არაეის ცნობა არ შეიძლებოდა წყვილადის გამო; ყველა სახიფათო ადგილი გავიარე, ვფიქრობდი ამ დამით აღარავინ შემაჩერებს მეთქი. მაგრამ, როცა კარგა მანძილი გავლიე, ერთ დიდ მინდორში გავედი, რომელსაც ახლად ამოსული მთვარე ისე ანათებდა, რომ შორიდან შეიძლებოდა ადამიანის გარჩევა. აქ გორაკიდან შემამჩნიეს გუშაგებმა, რომელნიც, როგორც ეტყობოდა, იმისთვის იყვნენ დაყენებული, რომ ქალაქიდან არავინ გაეშვათ. დამიძახეს, ვინ მოდიხო. შემდეგ იქიდან ძირს დაეშვენ, თან თათბირობდენ, დავიჭიროთ თუ ჯერ გამოვარკვიოთ ვინ არისო. მაგრამ ვერ მომიახლოვდენ შავი ჭირის შიშით, რადგან ხედავდენ

ტფილისიდან მოვდიოდი. შორიდან ვერ მიცნეს; რა გვარი ხარო, მკითხეს. გვარი დავეუშალე, ვუთხარი მოქალაქე ვარ, ტფილისიდან შევკირს გამოვექეცი, ზემო ქართლში მივდივარ მეთქი. დამიჯერეს, მხოლოდ გამაფრთხილეს, გზაზე ლეკები დათარეშობენ, მათ იშვიათად გადაურჩება ვინმე, ან მოგკლავენ, ან ტყვედ წაგიყვანენო; თუ მათ გადაურჩი, ზემო ქართლში სახლში არავინ შეგიშვებს, იქაც ეშინიათ გამომდები სენისო. მე გავიფიქრე, ოღონდ თქვენ გადაგიჩებოდე, სხვისი არავისი მეშინია, თქვენ ჩემთვის ლეკებზე უარესი ხართ მეთქი. მათ კი ვუპასუხე:—ვიცი, ყოველ მხრივ საფრთხე მომელის, მაგრამ უკან ვერ დავიხევ, ვინმელო ღმერთმა ინებოს, გზა უენებლად გავიარო და ვინმემ შინ შემომშვას მეთქი. ამ ზერხით ის გუშაგები ისე მოვატყუე, რომ თვითვე დამარიგეს, ღამით იარე ჩქარის ნაბიჯით, ხოლო დღისით დაიმალე, რათა ლეკებმა არ შეგამჩნიონო. მადლობა ვუთხარი და გავშორდი, მაგრამ რამდენიც არ ვეცადე მათი დარიგებისამებრ აჩქარებით მევლო, ვერ შევძელი: ფეხების სისუსტის გამო ცუდი მოსიარულე ვიყავი და არც გამოცდილება მქონდა, რადგან არასოდეს ამოდენა გზა ფეხით არ გამივლია; ამას გარდა ქარი ამოვარდა და პირდაპირ სახეში მცემდა. საშინლად მომწყურდა, მაგრამ ვერსად ახლომახლო წყალი ვერ ვიშოვე. მთელი მინდორი გავიარე და მდინარე მტკვრის ნაპირს მივადექი, მაგრამ ქვიანი და მალალი ნაპირები დიდი ხეებით იყო დაბურული და წყლის ამოდება ძნელი იყო. ცოტა ზევით შევუხვიე, ბილიკი აღმოვაჩინე, მდინარის პირას დავეშვი და წყლის დაღვევა დავაპირე, რომ მარცხნივ ზის ქვეშ ადამიანი დაეინახე, რომელსაც თითქო ეძინა. გადავწყვიტე უსათუოდ ლეკია მეთქი; ჩვენები ვერ ბედავენ ასეთ ადგილას ღამის გათევას. პირველი ჩემი აზრი გაქცევა იყო, რადგან არავითარი იარაღი არ მქონდა გარდა ჯოხისა და მასთან შეხმა არ შემეძლო. უკან-უკან წამოველი ზურგით, თვალი არ მომიშორებია, სანამ დიდ გზაზე არ გამოვედი. იგი არ განძრეულა, ალბათ მართლაც ლეკი იყო მძიმედ დაჭრილი. ლეკებს ჩვეულებად აქვთ, რომ თავიანთ დაჭრილ ამხანაგებს მდინარის პირას სტოვებენ სასმელ-საქმელით: თუ გამომრთელდა, თავის ამხანაგებს მოსძებნის დანიშნულ ადგილს, ხოლო თუ მოკვდა, მხეცებისა და ფრინველების ლუკმა გახდებდა. დიდი გზაზე კარგა მოზრდილი მანძილი გავიარე, მეორე ბილიკი აღმოვაჩინე მდინარისკენ მიმავალი, ნაპირისკენ დავეშვი, წყალი დავლიე და ცოტათი დავისვენე. იმ ღამითვე მივალწიე მცხეთის მონასტერს, ოთხი მილის მანძილზე ტფილისიდან. ამ მონასტერში საქართველოს პატრიარქი ცხოვრობს.

მონასტრის პირდაპირ მდინარე მტკვარზე ხიდი იყო გადებული, თუ ამ ხიდზე გავიდოდი, მოკლე გზით მივიდოდი იმ სოფელში, სადაც ჩენი ოჯახი და ჩემი პატარა დები და ძმები ცხოვრობდნენ; მაგრამ მცველების შიშით არ შემეძლო ხიდზე გამეელო. ამიტომ გვერდი ავუარე, გზიდან გადავუხვიე და ბუჩქბუჩქში ჩავწექი, რადგან უკვე დილის ცისკარი ახლოვდებოდა; მაგრამ როცა გამომეღვიძა, შევამჩნიე, რომ გზის პირას ვიწექი და ყოველ გამვლელ-გამომვლელს შეეძლო ჩემი დანახვა.

მზე უხვად ანათებდა. წამოვდექი და დავიწყე ადგილის ძებნა, სადაც შემეძლო დაღამებამდე დავმალულიყავი; მაგრამ სამალაის ძებნაში მთელი დღე ვიარე და უკვე შინდებოდა, როცა სოფელს გომს მივალწიე; შიგ არ შევედი, მხოლოდ ყანაში ჩავცუცქდი და ცოტაოდენი დანაყრების შემდეგ ჩავიძინე. გათენებისას იმ სოფელს მივუახლოვდი და რუხე პირი გავიგრილე ანკარა

წყლით. ივლისი იღვა, უცხელესი თვე, როცა საქართველოში სიცხე 42 გრადუსს აღწევს.

როცა კარგად გათენდა, ხელახლა გზას დაეადექი, მაგრამ შერეოდან ერთმა კაცმა დამინახა; ყანას რწყავდა. — ვინ ხარ, საიდან მოდიხარო, დამეჩვენე, ეცხესუბე, ტფილისიდან მოვდივარ მეთქი. დიდად გაუკვირდა, როგორ ბედავ, რომ ჭირიანი ქალაქიდან მოდიხარ და ჩვენს სოფელს ვეგრძნობ არ უქცევო; ფხვს აუჩქარე, თორემ მცხოვრებლები გაიგებენ, გამოცვივდებიან და თოფის სროლას ავიტებნო. მე დავუძახე, თუნდაც ბევრი მებატოვოთ, სოფელში მაინც არ შემოვალ და ამ გზაზე სიარულს კი ვერაფერს ამიკრძალავს მეთქი.

მივედი სოფელ მეტეხში, სადაც საპატრიარქო აზნაურები ცხოვრობენ, მათ შორის ჩემი მეგობარი სოლომონი, რომლის იმედი მქონდა, ცხენს მათხოვებს და ჩვენთა სოფლის სახლამდე მიმაცილებს მეთქი. მაგრამ შორიდანვე დავინახე, რომ მეტეხელებს ორმოცამდე ურეში ბარგი-ბარხანით დაეტვირთათ და მეზობელი სოფლისკენ მიდიოდნენ. ეს რას ნიშნავს მეთქი, კეთილ ვილაც მწყემსს — აქაც ჭირი გაჩნდა და იხიზნებოდა.

რადგან არ მინდოდა ზემოხსენებულ აზნაურს გზაზე შეგვედროდი, გადავუხვიე, მოლში ჩავწყეტი და ლაპარაკი დაეუწყე მწყემსებს, რომელთაც არ შეეძლოთ ჩემი ცნობა. ურემების გატარების შემდეგ წამოვდექი და მახლობელ სოფელში მივედი, რომელიც წინათ ჩვენ გვეკუთვნოდა. მაგრამ როგორც კი იქაურმა მცხოვრებლებმა მეტეხის მხრიდან მიმავალი დამინახეს, საშინელი ღრიან-ცელი ასტეხეს, და ჩემსკენ გამოიჭყენ. მე გზიდან გადავუხვიე და სოფელს გავშორდი. ჩემს გამოდევნებას თავი დაანებეს, მაგრამ თოფის სროლა ამიტეხეს, ცინაიდან შავი ჭირით დაავადებული მეტეხის მცხოვრები ვეგონე. სოფლის შორებით ერთი დიდი არხის ნაპირას დავჯექი და ფიქრებში წავედი: — რა ცუალებადია წუთისოფელი, როგორ ბეჩავ მდგომარეობაში ვიმყოფები! გამახსენდა ბავშვობა, როცა ამ სოფელში გამივლია დედამამასთან ერთად. რა სიხარულით გვხვდებოდნენ მაშინ იქაური მცხოვრებლები, როგორ სცდილობდნენ ჩვენთვის ესამოყენებიათ, როგორ ეჯიბრებოდნენ ერთმანეთს თავაზიანობაში! ჩვენც არ ვტოვებდით მათ დაუჯილდოვებლად. ახლა კი როგორ შემხედნენ? მაგრამ მე მაინც თავი გავიმხნევე, გულში კიდევ ხსენის იმედი ღვივოდა.

ცოტაოდენი დასვენების შემდეგ შევეცადე როგორმე არხზე გადაესულიყავი. მისი სიგანე საყენს უდრიდა, სიღრმე ორსა; მაგრამ წყალი შიგ მხოლოდ ბუხლამდე აღწევდა. ჩავცოცდი, გადავტოპე, მაგრამ რადგან მეორე ნაპირას ატოტება გამიჭირდა, ჯოხით საფეხურები გავიკეთე და ისე ავედი. მთელი დღე დიდ გზაზე ვიარე, აღარ გამხსენებია პირველი ღამის გუშაგების დარჩება. გავიარე ერთი სოფლის მახლობლად, რომელიც წინათ ჩვენ გვეკუთვნოდა; მინდორში ერთი ბავშვი საქონელს სცავდა, როგორც კი დამინახა, გადაიხარხარა, ნელა იარე, არ წაიბოროძიკოვო. მეც მწარედ გამეციანა.

იმ საღამოს ქალაქ გორის მახლობელ სოფელში მივედი, იგი რიცხვით მეექვსე იყო მცხეთის მონასტრიდან. მინდოდა მტკვარში ვაგსულიყავი, ნაპირზე ჩამოვჯექი და ფხვსაცმელის გახდა დაეიწყე. მეორე მხრიდან მდინარეს მხედარი მოადგა, რომელიც ქალაქიდან გამოსულიყო. თუმცა წყალი წელამდე აღწევდა, მაგრამ ტალღების სიჩქარის გამო ცხენს ძლიერ გაუჭირდა გამოცურვა. მაინც გადავწყვიტე წყალში შევსულიყავი, რომ უცებ მოვიხედე და ორი

დიდი ურემი დავინახე, ვიცანი, მეურმეები ჩვენი ნაყმეები იყენებ, ეთხოვე მეც დამსვით მეთქი. თავაზიანად ნება დამართეს. ერთი ურემი პურით იყო დატვირთული და შიგ ოთხი ხარი ება, მეორეზე დავეჯექი. შუა მდინარეს მხარე მდებარე ვიქნა, სწრაფმა და მძლავრმა ტალღებმა ჩვენი ურემები დაარღვეს და გავსტაცა. ჩემთან მჯდომარე ადამიანები ცურვით გამოუდგენ ურმის ბორბლებსა თუ სხვა ნაწილებს, ამავე დროს მამხნევებდნენ, ნუ გეშინია, ჩვენც შენთან ვართო. წყალმა რამდენჯერმე კინალამ წამაქცია, მაგრამ ბოლოს დიდი გაჭირვებით მეორე ნაპირზე გავედი, ფეხსაცმელი ჩავიცვი, მეურმეებს მადლობა ვუთხარი და გამოვემშვიდობე. ქალაქშიც შემიყვანდნენ, მაგრამ რადგან იქ მრავალი წარჩინებული პირი ცხოვრობდა, არ მინდოდა მათთან ერთად შევსულიყავი ურმით. გზაზე ერთი ამალღებული ადგილია, იქიდან მთელი ქალაქი გორს სიანს. გულისტკივილით ვუცქეროდი ამ ქალაქს, გამახსენდა ჩვენი წინანდელი იქ ყოფნა და დროს ტარება. მერე პირი ვიბრუნე, მინდოდა იმ ლამესვე ჩვენს სახლში მივსულიყავი, სადაც ჩემი უმცროსი დები და ძმები შეგულეობდნენ. ვორიდან ჩვენ სოფლამდე მხოლოდ სამი მილია, მაგრამ რადგან გზა კარგად არ ვიცოდი, დავიბენი ღამის წვედიდღში. ხელახლა ქალაქ გორისკენ გავბრუნდი, ერთი არხის პირას დავეჯექი, ცოტათი დავნაყრდი და დავიძინე.

გათენებისთანავე დიდ გზას დავადექი და, თუმცა ბევრი არასასიამოვნო ქართველი კაცი შემხვდა, მაგრამ უნებლად თავი დავაღწიე მათ კითხვებსა. ამრიგად ტფილისიდან ჩვენს სახლამდე გზას ოთხი დღე მოვანდომე; შინ ჩემი პატარა და-ძმანი დამხედნენ, ისინი მე არ მინახავს ჩვენი დარბევის შემდეგ. ახლა არ შემიძლია ავწერო, როგორ შეეცირეთ ერთმანეთს, ადამიანი სრულიად განძარცვეული უნდა ყოფილიყო გრძნობისგან, რომ ჩვენი უბადრუკი და სამარცხვინო მდგომარეობა დაენახა და ცრემლები არ დაედგარა.

როცა ტირილს მოვრჩით, ჩემი უფროსი ძმის იოანეს ამბავი ვიკითხე, იგი ჩემზე აღრე გამოვიდა ტფილისიდან. მითხრეს, ზემო ქართლში წავიდა იქაურ აზნაურებს შორის ხორბლის შესაგროვებლად, რადგან მეფე არაერთარ ხარჯს არ გვაძლევს და მამულებიც ჩამოგვეერთვაო. მაშინვე მასთან წასვლა გადავწყვიტე: სიარულისგან საშინლად დაღლილი ვიყავი, ფეხებზე ფრჩხილები მომქვრა, სახეზე ქარისა და სიციხისგან კანი დამისქდა, მაგრამ რადგან არავინ მყავდა. რომ მისთვის ჩემი ტფილისიდან თავის დაღწევის და უცხოეთში გასამგზავრებლად მზადების ამბავი მეუწყებოდა, იმ ლამესვე გზას გავუდექი.

თან წავიყვანე ჩემი უმცროსი ძმა ნიკოლოზი და გორისკენ დავბრუნდი. მთელი ღამე ვიარეთ, ხოლო დილით მივედი ერთ ნათესაეთან, რომელიც ამ ქალაქის მახლობლად ცხოვრობდა მიფარებულ ადგილას (სადაც ხშირად ლეკები მოდიან ზემოხსენებული ქალაქიდან ადამიანისა და პირუტყვის გასატაცებლად). მე აქ დაერჩი, ხოლო ჩემი ძმა ქალაქ ცხინვალში გავგზავნე ჩემი ძმის იოანეს მოსაძებნად და ჩემთან მოსაყვანად, მათს ლოდინში მთელი დღე და ღამე გავატარე.

მეორე დღეს ნაშუადღევს მოვიდა ჩემი ძმა იოანე, რომელიც დიდად გავვირგებული და გახარებული იყო, რომ მე თავი დავაღწიე ტფილისიდან. ერთმანეთს გადავეხვიეთ, შემდეგ ორივენი მის ცხენზე შევეჯექით და იმ სოფლისკენ გავემგზავრეთ, სადაც უმცროსი ძმა გველოდა ერთ აზნაურ, სახელად ბარამთან ერთად, რომელსაც კიდევ სხვა ცხენი ჰყავდა სანოვაგით. იქ ვივანშმეთ და

იმ ღამესვე ამ სანოვაგით ჩვენს სახლში დავბრუნდით. მაგრამ იქ დიდხანს არ დავრჩენილვართ, ზემო ქართლისკენვე წავედით ქალაქ ცხინვალში, რომელიც შორს არაა იმერეთის სამეფოდან. იმედი გვქონდა, რომ იქ დახმარებას მივიღებდით იმერეთის მეფის სოლომონისგან.

ცხინვალიდან ზემოხსენებული ბარამი ტფილისში გავგზავნეთ, რათა იქ ბენიამინე შეეცვალა მამაჩემისა და ჩემის ძმის სამსახურში. ამ უკანასკნელს ჩვენთან ერთად უნდოდა უცხო ქვეყანაში გაქცევა. იგი ტფილისიდან მოვიდა და გვიამბო, რომ როცა თურმე ჩემი გაპარვა გაიგეს, მდევარი გამომიყენეს და დამეწოლნენ კიდევ, თუ თვით ბენიამინეს არ შეეშალა. მამაჩემს ქალაქის მოურავისთვის შეეთვალა, ჩემი შვილი გაიქცა და რადგან მეშინია, რომ ლეკებმა არ მოაკლან ან არ დაიჭირონ, ვთხოვე უკან დააბრუნოთო. ქალაქის მოურავს მეფისგან ნაბრძანევი ჰქონდა მკაცრად დავეცავე და ამიტომ დიდი გულმოდგინება გამოვიჩინა და მაშინვე მდევრები გამოუყენებია, რათა უკან დაგებრუნებინეთ. მაშინ ბენიამინეს მათთვის გზაკვალის ასაბნეველ ეთქვა, ქალაქის მახლობელ ბაღებში ეძებეთ, იქ აპირებდა დამალვასო. შორს წასვლა ზედმეტად არის და სახიფათოც მოთარეშე ლეკების გამოო. დაეჯერებიათ და მთელი ღამე ბაღებში ვეძებნეთ, მხოლოდ დილით დაბრუნებულყვენ უკან ხელცარიელნი. ამრიგად ვადავრჩი ბენიამინეს წყალობით.

ამასობაში ქართლში რაღაც საქმეების გამო მოვიდა იმერეთის მეფე, სოლომონი, ჩვენ მას ვეახელით და დახმარება ვთხოვეთ. გულმოდგინედ მიგვილო და გვითხრა: მეფე ერეკლეს ორჯერ ვთხოვე თქვენთვის მამული დაებრუნებია, მან აღმოთქვა, მაგრამ თავისი აღთქმა არ შეასრულა; ახლა თუ გნებავთ ჩემს სამეფოში გადავიყვანთ და, დროებით სოფლებს მოგვცემთ, ხოლო თუ ეს არ გსურთ, სადაც გინდათ, იქით გავისტუმრებთო. ამისთვის დიდი მადლობა შეგწვირეთ და ვთხოვეთ, კეთილ ინებეთ და სპარსეთის იმპერიაში გავვიშვით, რათა იქ დახმარება და მფარველობა მივიღოთ ერეკლე მეფის წინააღმდეგ-თქო. მართლა იმეამად სპარსეთში ნამდვილი ხელმწიფე კი არა, მხოლოდ მისი ვაჭილი იყო, მაგრამ ამზობდნენ, რომ იქ წინანდებურად ნამდვილი შაჰის არჩევას აპირებნო; ამიტომ ჩვენ იმედი მოგვეცა, რომ ჩვენი სამკვიდრო დაგვიბრუნდებოდა, ვინაიდან შაჰს შეუძლია არა მართო ჩვენი ქონება დაგვიბრუნოს, არამედ ჩვენი დამრბეველიც დატუქსოს ჩვენი უდანაშაულოდ შეურაცხყოფისთვის.

ამრიგად ჩვენ იმერეთის მეფესთან სოლომონთან ერთად იმერეთში ვადავედით, იქიდან მან ჩერქეზთ ბატონთან გავვისტუმრა, თან წერილიც გავგატანა; რომ რუსეთის საზღვრამდე გავეცილებინეთ. იქაც წერილები მისწერა მოზდოკის და ყიზლიარის კომენდანტებს, მათაც სთხოვა, თავისუფლად გაუშვით რუსეთის იმპერიაშიო. ერთი სიტყვით, ჩვენ თავი დავალწიეთ ჩვენს ამწიოკებელს და სამმა ძმამ ორი მსახურითურთ ყველა ჩვენი საზღვრები გადავიარეთ უვნებლად.

მივალწიეთ ჩერქეზთ ბატონის სახლს, მაგრამ იგი შინ არ დაგვხვდა; გვითხრეს რუსეთის ქალაქს ყიზლარში წავიდა საჭირო საქმის გამოო. მაგრამ მისმა მეუღლემ კარგად მიგვილო, სამი დღე და ღამე თავის სახლში გავგაჩერა, ხოლო შემდეგ მოზდოკისკენ გავვისტუმრა გამოცდილი გზის მაჩვენებლითურთ. მოზდოკის კომენდანტმაც კარგად მიგვილო იმერეთის მეფის მოწერილობის წყალობით, შემდეგ მან ყიზლარში გავვისტუმრა.

ციზლარში მისელისთანავე ვინახულეთ ზემოხსენებული ჩერქეზთ ბატონი, რომელმაც აგრეთვე კარგად მიგვიღო იმავე იმერეთის მეფის წერილის წყალობით და ჩემს ძმას იოანეს სამი ცხენი მისცა მისთვისა და მსახურთათვის; გარდა ამისა გზის მაჩვენებელიც უშოვა დარუბანდამდე, ვინაიდან იოანე სპარსეთში აპირებდა წასვლას. ჩვენს შესახებ კი კომენდანტს სთხოვა, უწინებლად მიიყვანეთ ასტრახანამდით. ციზლარში თხუთმეტი დღე დავჩიით. ძნელი იყო ჩვენთვის ძმის გაშორება, ესოდენ დაშორებულ და სხვადასხვანაირ ქვეყნებში ცხოვრება, მაგრამ მეტის დაყოვნება აღარ შეიძლებოდა: ჩვენ ერთმანეთს გამოვეთხოვეთ, ჩემი ძმა სპარსეთისკენ წავიდა, ხოლო ჩვენ რუსეთისკენ. ბევრი ცრემლი დავგადვრევენა ჩვენმა უღმობელმა ფორტუნამ, რომელმაც ასე გავგვანტა. ხუთი დღის შემდეგ მოვედით ასტრახანში და ის იყო ვოლგაზე გადმოვიარეთ და გუბერნატორის სახლისკენ გავემართეთ, რომ შენ შეგეყარეთ. დიდად ბედნიერად უნდა ჩავთვალოთ ჩვენი თავი, რომ ასეთს ადამიანებს შეგვხვდით, რომელთაც გულებილი დახმარება აღმოგვიჩინეთ, ჩვენი ისტორია მოისმინეთ და მონაწილეობას ლეზულობით ჩვენს უბედურებაში.

ამრიგად, ჩემო კეთილისმყოფელნო, მე თქვენ გაამბეთ ჩემი უბედური თავდადასავალი, გავაცანით ჩემი ქვეყნის აღრინდელი და ახლანდელი ვითარება და გეტყვი, რომ თავს გავსწირავდი ჩემი სამშობლოსთვის, თუ იგი კეთილდღეობაში ყოფილიყო, მაგრამ ახლანდელი მისი მფლობელი, ჩვენი ირაკლ, მას არა თუ არ იცავს, პირიქით აწიოკებს. არ დარჩენილა თითქმის არც ერთი კეთილშობილი ადამიანი, რომელიც მისი ბოროტების მსხვერპლი არ გამხდარიყოს, გარდა მისი თანაგანმზრახველებისა, მაგრამ არც უკანასკნელთ წყალობს ხანგრძლივად: როგორც კი შეატყობს, რომ ისინი გამდიდრდენ მის მიერვე დაკანონებული მძარცველობის შემწეობით, მათაც არბევს და მათ აღგილას სხვებს ირჩევს თავისი ანგარებიანი სურვილების გასახორციელებლად. ასე ატარებს თავის მეფობას. ხოლო თავისი ქვეყანა ისეთს სიღატაკეში ჩააგდო, რომ უსახელოვანესი ერი უბეჩავეს მდგომარეობაში იმყოფება, საქართველოს სამეფო კი დღეს უბრალო სამთავროდაც კი ვერ ჩაითვლება, რასაც მთელი იქ დაბანაკებული რუსის ჯარი დაამოწმებს გენერალიდან დაწყებული ჯარისკაცამდე. სამწუხაროა მხოლოდ, რომ რუსებს ჩვენი ქვეყანა არ უნახავთ ამ მისი დამრბევლის გამეფებამდე: დიდ განსხვავებას აღმოაჩენდენ მის წინანდელ და დღევანდელ მდგომარეობას შორის და შეიბრალებდენ სახელოვან ერს, დამხობილს მისივე თანამემამულეების მიერ. მაგრამ ჩემი ახლანდელი ბეჩავე მდგომარეობის მიუხედავად თავის თავს ბედნიერად ვთვლი და ზენაარსს მადლობას ვწირავ, რომ ჩემი მტრისაგან მიხსნა და ისეთს სახელმწიფოში მომიყვანა, სადაც დედოფალი მეფობს, ვითარცა ნამდვილი დედა გულმოწყალე, მზრუნველი და მფარველი თავისი ქვეშევრდომების; ამ ბრძნული მმართველობის ქვეშ სახელმწიფო ჰყავის და მალღდება ნეტარ მშვიდობიანობაში, საზოგადოება დაკმაყოფილებულია, ხოლო თვით დედოფლის სახელის ქება ცამდე აღწევს; მსცოვანნი მის მიერ უზრუნველყოფილი არიან, ყმანნი გამხიარულებულნი, თბოლნი გამოზრდილნი, ქვრივნი შენახულნი, მხედარნი გამხნეებულნი, ხოლო წინააღმდეგომნი მის ფერხთ ქვეშ ვართხმულნი; მისი მარჯვენა გაწვდილია იმათ საშველად, ვინც მისი უდიდებულებობის მფარველობას ეძიებს, ვითარცა ზეციდან მოვლენილ ხსნას ადამიანთა ტომის ვანსაცდელში.

აწ მეც მის ფერხთ ქვეშ ვვარდები და ვიმედოვნებ, რომ ყოველად ბრძენი თქვენი დედოფალი მოწყალებას მოიღებს და ჩემზეც განაერცობს, კრავის დედობრივ მზრუნველობას, თავის მფარველობას არ მომაკლებს. ვუთხრობ მთხოვნელს და თავის პორფირმოსილ ხელს გამომიწვდის, რათა ღირსეულად ვემსახურო, როგორც უკანასკნელმა ქვეშევრდომმა მის სახელმწიფოში და რათა საკუთარი სისხლით ავანაზღაურო მის სამეფოში ცხოვრების ბედნიერება“.

ამის შემდეგ ორი თვე კიდევ ერთად ქალაქ ასტრახანში დავრჩით, ხოლო შემდეგ სატახტო ქალაქ მოსკოვში გავემგზავრეთ 1771 წელს დეკემბრის 21; ამ დღემდე მე თქვენ სრულად გიამბეთ ზემოხსენებული თავადი ალექსანდრე ამილახვარი-გეორგიანელის თავგადასავალი.

თარგმნილი გარონტი ძიქოძის მიერ

ქოსტა ხეთაგუროვი: „ჩრდილი ლეჩხუბი და კოეფები“

გამომცემლობა „ფედერაცია“

საქართველოს საბჭოთა მწერლების გამომცემლობა „ფედერაცია“ დროულად გამოეხმურა ოსთა თანამედროვე ლიტერატურის ფუძემდებლისა და დიდი სახალხო პოეტის ქოსტა ხეთაგუროვის საიუბილეო თარიღს და ერთ წიგნად გამოსცა მისი რჩეული ლექსები და პოემები.

ქოსტა ხეთაგუროვს განსაკუთრებული ადგილი უკავია ოსურ ლიტერატურაში და მან პირველმა ააფრიალა თავის ხალხში ნაციონალურ-გამათავისუფლებელი მოძრაობის დროშა, ჩერნიშევსკისა და დობროლუბოვის მოწინავე იდეებით შეიარაღებული პოეტი თავისი ლექსებითა და პოემებით გზას უკაფავდა რევოლუციური მოძრაობის განვითარებას ოსთა შორის.

ხალხის დაბალი ფენებიდან გამოსულ მწერალს კარგად ესმოდა ხალხის გაჭირვება და მისი ჭირვარამი, იგი ვახდა ხალხის გულისმესაიდუმლე პოეტი. ამით აიხსნება ქოსტას სახელისა და ლექსების დიდი პოპულარობა ოსეთის ხალხში. მრავალი მისი ლექსი ზეპირად იცოდა და იცის ხალხმა და იმღერის მას ბრძოლისა და კოლექტიური მუშაობის დროს. ცნობილია, რომ ოსი ხალხი 1905 წლის რევოლუციურ ბრძოლებში ქოსტას ლექსების სიმღერით მიდიოდა მტერზე იერიშის დროს.

ქოსტა ხეთაგუროვის საშწერლო და საზოგადო მოღვაწეობის ასპარეზზე გამოსვლა დაემთხვა შედგენილი რეაქციის განუსაზღვრელ პარაზსა და თვითმპყრობელობის გაძლიერებულ კოლონიურ პოლიტიკას ნაცუმცირესობებს შორის. ერთის მხრივ, მემამულეთა ექსპლოატაციის მძიმე მარწუხები და, მეორეს მხრივ, თვითმპყრობელობის დიდ და პატარა მოხელეთა თვითნებობა, ძალდატანება, ნაციონალური ჩაგვრა, მექრთამეობა ქმნიდა ცხოვრების ყოველად აუტანელ და დუხპირ პირობებს.

პოეტი კარგად ზედავდა ხალხის ასეთ მძიმე მდგომარეობას და მთელი თავისი არსებით იცავდა მის შელახულ უფლებებს, თავისი შემოქმედებით გახედულად ესარჩლებოდა ყველა დევნილსა და დაჩაგრულს. მისი რევოლუციური ლექსები და პოემები ზელს უწყობდა კლასობრივი ბრძოლის იდეებისა და შეგნების გაღვივებას ოსეთის მშრომელთა შორის. პოეტის ლექსმა ლერმონტოვის უდროოდ დაღუპვაზე, რომელიც ქოსტა ხეთაგუროვმა დასწერა ლერმონტოვის ძეგლის გახსნისას, მიიქცია თავის დროზე რუსეთის პროგრესიული საზოგადოების დიდი ყურადღება. მან ბრალი დასდვა თვითმპყრობელობას პოეტის უდროოდ დაღუპვაში და ასე მიმართავს:

„ფრთებს ლაღად გაშლის შენი ფიჭვი დღემდე მალული,
თავისუფლების სანატრელი მახარობელი.“

მაგრამ ეს მისი რევოლუციური ლექსი უყურადღებოდ არ დარჩა არც თვითმპყრობელობას. ამ ლექსის დაწერის თარიღიდან იწყება პოეტის დენა, დაბატომრება და გადასახლება. რეპრესიებმა ვერ აღმოფხვრეს პოეტში ხარზისადმი სიყვარული და თავდადება და ის ბოლომდე დარჩა ამ ხარზის გიტყვესუფლებისთვის მგზნებარე მებრძოლად.

სარეცენზიო ლექსთა კრებული შეიცავს ასამდე ლექსს და ექვს პოემას. ლექსები და პოემები თარგმნილია ქართველი პოეტების: ი. გრიშაშვილის, ს. შანშიაშვილის, გ. ქუჩიშვილის, ვ. ვაფრინდაშვილის, ვ. გორგაძის, კ. ბობოხიძის, ს. თავაძის, შ. აფხაიძის, დ. გაჩეჩილაძის, დ. კასრაძის, იასამანის, ს. ეულის, ხ. ვარდოშვილის, მარიჯანის, მარიკა მიქელაძის, მ. მრევლიშვილის, მ. პატარიძის, ი. მჭედლიშვილის, ი. ყიფიანის, ი. სიხარულიძისა და ს. ღაშაღიშვილის მიერ.

ლექსები თარგმნილია მაღალი ოსტატობითა და საქმის დიდი სიყვარულით, თუმცა აქა-იქ იგრძნობა ზოგიერთი თარგმნის სირთულე და სიძნელე.

ამ წიგნით ქართველი პოეტები თავიანთ ვალს იხდიან მოძმე ოსეთის ლიტერატურის წინაშე და აცნობენ ქართველ მკითხველებს ოსეთის უდიდესი პოეტის შემოქმედებას.

ბ. მბაუჯი

ი. ზურაბიშვილი: „ვანო სარაჯიშვილი“ (პორტრეტი) გამომცემლობა „ტაენიკა და შრომა“

პორტრეტული და მონოგრაფიული ნაწერებით ღარიბ ჩვენს ლიტერატურას სარეცენზიო გამოცემის სახით ერთი ძვირფასი წიგნი შეემატა. ის დაწერილია ეოკალური დარგის დიდი ხელოვანისა და შემოქმედის ვანო სარაჯიშვილის შესახებ. ამ მხრივ ეს წიგნი ნაწილობრივად აესებს ჩვენი ლიტერატურის დიდს ხარვეზს და მისი გამოცემა ყოველმხრივ მისასალმებელია.

ამჟამად წიგნის ავტორს ივანე ზურაბიშვილს მიზნად დაუსახავს ამ უდიდესი ქართველი მომღერლის პორტრეტის მოცემა. ქართული ლიტერატურა თუმცა მარტო ამ პორტრეტით ვერ მოიხდის თავის ვალს ვანო სარაჯიშვილის შემოქმედებისადმი. ჯერ კიდევ ბევრი მონოგრაფია-პორტრეტი უნდა დაიწეროს, რომ ღირსეულად შეფასდეს ვანო სარაჯიშვილის დიდი ამბავი და კიდევ უფრო დიდი მდიდარი მემკვიდრეობა ეოკალური ხელოვნების დარგში.

სამეცნიერო შრომა ამ მხრივ გაბედულად და უექველად გამართლებული ცდაა, იგი დიდი სიყვარულითა და ერუდიციითაა დაწერილი. მას წამძღვარებული აქვს ალ. სიგუას შესავალი წერილი, რომელიც შეიცავს სარაჯიშვილის საკმაოდ ვრცელ ბიოგრაფიას.

თვით პორტრეტი ძალიან შორიდან იწყება. ავტორი თავდაპირველად არკვევს ხმის ადგილს და მნიშვნელობას სახელოვნო მეცნიერების დარგში, ატარებს ზოგიერთ პარალელებს ხელოვნების სხვადასხვა დარგებს შორის, და საკრავებთან შედარებით სამართლიანად ანიჭებს უპირატესობას ხმას, ადამიანში გრძნობის აღძვრისა და მასზე ემოციური გავლენის მხრივ. ავტორი ამ დებულების დასასაბუთებლად შორეულ ექსკურსს აკეთებს, მთლად ზომიერებას ვერ იცავს და ხშირად საერთოდ და ზოგადად მსჯელობს ხელოვნებისა და ხელოვანთა შესახებ, რაც ჩვენის აზრით დიდად საჭირო არ იყო ვანო სარაჯიშვილის გამოსაკვეთად. სწორედ ამ მიზეზით უნდა იხსნას, რომ შედარებებისა და ანალოგიების დროს ზოგჯერ ნაწარმოების მთავარი საგანი დარღვილია, ყოველ შემთხვევაში ეს მთავარი საგანი არ იგრძნობა ისე, როგორც საჭიროა. რასაკვირველია, საჭირო იყო იმ წრისა და ეპოქის ვარემოცულობის მოხაზვა, რომელშიაც ხელოვანს უხდებოდა მუშაობა, მაგრამ ნაწარმოების მთავარ საგანთან მეტი მჭიდრო კავშირით და არა ერთობ შორეული და საგანთან დაცილებული ექსკურსებით. გარდაცვლილ მსოფლიო ტენორების ხელახალი შეფასება, მათი ხმისა და თამაშის შესახებ ზოგადი მსჯელობა სარეცენზიო წიგნს რამდენიმედ ამძიმებს.

ავტორი მსჯელობს ვანო სარაჯიშვილის პირველ გამოსვლის დიდ შთაბეჭდილებაზე და აწვითარებს აფრთოვანებულ მაყურებლების მიმართ, ბრბოს ფილოსოფიას, რაც არც სიმართლეა და არც შესაწყნარებელი. მასობრივი მო-

წონება ყოველთვის არ შეიძლება გათანაბრებულ იქმნას მასთან, ვინაიდან და ამის საფუძველზე მსჯელობა იმაზე, რომ „ბრბო თეატრშიც და ქუჩაშიც ბრბოა, თუ იგი ორგანიზებულად არ არის გამოსული“, ყოველგვარ შემთხვევაში ბელია. ხალხი, მყურებელთა მასა, როდესაც კეშმარიტი მსჯელობისას გარე-ჯგუფებით აფრთოვანდება, ამას კრიტიკოსმა და პორტრეტის ავტორმა სულ სხვა-ნაირი ანგარიში უნდა გაუწიონ და არა ის ამტკიცონ, რომ „ასეთ სტიქიონში თვით მკაფიოდ გამოკვეთილი ინდივიდუალობაც უნებურად ტალღის საერთო დენას მისდევს და თავის სახეს კარგავს“. აქ, რბილად რომ ვსთქვათ, ვფიქრობთ საქმე გვაქვს უხეირო გამოთქმასთან, თუმცა სხვა ადგილს მას თვით ავტორი უარყოფს, როდესაც ამტკიცებს: „ვანო ხალხის თვალში, უფრო კი გულში, ხელოვანის სიაგვარგის საზომად გადაქცეულაო“. ამ შემთხვევაში ხალხი ბრბო არ არის და მისი გემოვნება მაღალ და მისაღებ კატეგორიაშია მოქცეული.

მიუხედავად ზოგიერთი წერილმანი ნაკლისა, წიგნში კარგადაა შეფასებული ვანო სარაჯიშვილის დიდი ნიჭი, მისი თავისებურება, დამსახურება ქართული მუსიკის საკუთარი სახის გამოჩენაში. ვანო ამ მხრივ იშვიათი ოსტატი იყო.

ამ წიგნის გამოცემა უეჭველად მისასალმებელია. ის ამ დარგში ჩვენი ლარიბი ლიტერატურის მნიშვნელოვან შემატებად უნდა ჩაითვალოს. წიგნი პატარა ფორმატისაა და ტექნიკურად კარგადაა გაფორმებული.

შინაარსი

მშვიდობიანობის საბჭოთა პოლიტიკის გამარჯვება	33-3
---	------

მხატვრული ლიტერატურა

კონსტანტინე გამსახურდია — ბელადი	7
იაკინთე ლისაშვილი — ძახილი მთაში.	55
ფრ. შილდერი — იბიკოსის წეროები (ლექსი—თარგმ. ხ. ვარდოშვილის)	90
შ ე ღ ი — სიყვარულის ფილოსოფია (ლექსი — თარგმ. ალ. საჯაიასი) .	94
მარიამ გარიყული — ერთი ღამის ამბავი	95
ლავრენტი კვიციანი — შეფე დესპანი	106

ქ რ ი თ ი კ ა

შალვა რადიანი — გიორგი ლეონიძის შემოქმედება	112
---	-----

წ ა რ ს უ ლ ი დ ა ნ

აღ. ამილახვარი — გეორგიანული ისტორია (თარგმ. გერონტი ქიქოძის მიერ)	125
--	-----

ბ ი ბ ლ ი ო გ რ ა ფ ი ა

გ. მებუჯე — კოსტა ხეთაგუროვი: „რჩეული ლექსები და პოემები“	157
გ. მ. — ი. ზურაბიშვილი: „ვანო სარაჯიშვილი“	159

ფასი 2 ზაგ. 50 კპპ.

50 382
საქართველოს
საბჭოთავო

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ХУДОЖЕСТВЕННО-
ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЖУРНАЛ

„М Н А Т О Б И“

ГОСИЗДАТ ГРУЗИИ